MIROSLAV KRLEŽA

Na rubu pameti

Biblioteka Jutarnjeg lista

MIROSLAV KRLEŽA

NA RUBU PAMETI

O LJUDSKOJ GLUPOSTI

Noću, u intimnom, poluglasnom razgovoru sa samim sobom, nikako ne mogu zapravo logički opravdati zašto se u posljednje vrijeme toliko uzrujavam zbog ljudske gluposti. Kad bi tuđa glupost bila neugodna kao naša vlastita zubobolja, to bi se još moglo objasniti: gnjili zubi truju raspoloženje, od zubobolje ne može se spavati. Ali ovako?

- Kako "ovako"?

- Pa ovako: sve je u životu podređeno dubljim zakonima prirode što ih nauka u posljednje vrijeme zove "prirodnim zakonima": zašto, na primjer, buterbrot pada uvijek na onu stranu koja je namazana maslacem a nikada obratno? Slučaj? Ne! Zakon. Svemirski zakon. Ili: zašto se dim lokomotive povija uvijek na onu stranu na kojoj čovjek promatra krajinu iz jurećeg voza?

To su, vidite, pitanja na koja nema odgovora, jer su to problemi sasvim nejasni, čak - moglo bi se reći - i neobjašnjivi, a ljudska je pamet tugaljivo bespomoćna, pak ako se netko uzrujava zbog ljudske gluposti, ne će biti ni sam baš pretjerano nadaren umom. Ne treba spadati među surove, polupismene "mislioce" koji "misle" da je pojam kiše materijalističkiji od pojma o bogu, pa kad velevažno, čak - moglo bi se reći - patetično izjavljuju da je kiša naprosto kiša, to jest da kiša nije ništa drugo nego to što jest, to jest - "kiša", to jest da je kiša "prirodna pojava" a nije nikakva božja kiša, onda se od tog slobodoumnog kokodakanja ne može više progovoriti ni jedna mudra riječ, kao da je tim prebacivanjem kiše u red "prirodnih pojava" riješeno posljednje otvoreno pitanje ljudske misli od prve kiše do danas.

Izvolite vi ovakvom jednom "slobodnom misliocu" izjaviti da vam pojam deteologizirane kiše nije baš sasvim jasan, i da vi lično baš ne vjerujete da su nebeske vodovodne naprave božanskog podrijetla, ali da vam je šetnja po kiši u svakom slučaju milija od ispraznog nadmudrivanja, taj će vas gospodin inkvizitor zaklati u ime "slobodne misli", kao što vas je klao jučer u ime bilo kakvog drugog imperativa: ako ste sumnjali u to da je kiša božja, bilo je to smrtonosno upravo tako kao što je danas smrtonosno sumnjati da pojam kiše nije objašnjen time što smo je svrstali u red "prirodnih pojava", i tako dalje, otprilike - ni sam ne znam što sam zapravo htio da kažem? Nije ni ovo što ja sada mudrujem, zanesen ovim svojim solilokvijem, bogzna kako inteligentno, ali kada sam se već dao ponijeti ljudskom glupošću i kada sam bio i sam po svojoj prirodi tako glup te nijesam to

umio da spriječim, sada mi je zaludu kukati nad glupošću svemira! Ljudske gluposti odgonetati nije tako jednostavan zadatak!

Bila dakle ljudska glupost božje djelo ili ne, ona se ne gubi u svome djelovanju. Od jedne gluposti ljudske do druge put često traje stoljećima: kao svjetlost pogasle zvijezde, glupost još nikada nije propustila da ne doputuje na kraj svoga određenja. Poslanstvo je gluposti, po svoj prilici, svemirsko, u višem, kišovitom, nedeteologiziranom smislu te riječi: glupost je nebeska sila koja djeluje kao teža ili kao svjetlost, kao voda i, uopće, kao svemirski elemenat. Glupost je sama u sebe zaljubljena i njeno je samoljublje bezgranično. Glupost se je zaogrnula dostojanstvom i pozivima, zvanjima i činovima, glupost nosi zlatne lance lor-dmajorske i zvekeće ostrugama i kadionica-ma, glupost nosi cilindar na svojoj veleučenoj glavi, a ta je cilindraška glupost elemenat što sam ga proučio prilično pomno, jer sam među tim cilindrijacima imao čast i sreću proživjeti čitav jedan svoj maleni, neznatni život skromnog građanskog lica, toliko skromnog, te se rasplinulo gotovo do nevidljivosti. Naš domaći, autohtoni, takoreći, narodni rasni homo cylindriacus, dakle, koji stoji po pravilu uvijek na čelu jedne takozvane "kulturne (cilindraške) ustanove", razmišlja u sjaju svoga građanskog dostojanstva o sebi ovako: u ime sedam hiljada doktora naše cilindraške znanosti, ja stojim na čelu te iste naše znanosti kao njen najučeniji predstavnik, svakoga. poštovanja najdostojniji! Svaka moja riječ do dana današnjega bila je na svome mjestu i u mojim veleučenim raspravama što ih je štampala naša cilindraška akademija nema ni jedne jedine pravopisne pogreške, a naš je pravopis, zna se, prilično zapleten. Već sam fakat što se naši pravopisi, takoreći sezonski mijenjaju, već sam taj fakat govori o natprosječnoj nadarenosti naše cilindraške, kaligrafske, pravopisne rase! Ja sam predsjednik u dvadeset i tri društva, i vila, koja stoji nad kolijevkom svakog novorođenčeta, meni je prorekla da ću biti pokrovitelj i zagovornik, počasni predsjednik i predsjednik, pokretač, ideolog, nadgrobni govornik i govornik kod otkrića spomenika, a s vremenom i sam brončana pojava u jednom od naših perivoja. U sjeni svoga cilindra ja sam, u dostojanstvu urednog telefonskog pretplatnika, lice o kome su u knjizi telefonskih pretplatnika odštampana puna četiri retka samih naslova i podnaslova mojih građanskih funkcija, ja sam čovjek koji nikada nikome iz načela nije potpisao mjenice i koji nikada nije na otplatu kupio ni jedne kutije sardina, jer ja sam svoj uredni i ugledni život proživio u okviru svojih vlastitih plaćevnih mogućnosti, bez dugova, bez moralne, građanske ili bilo kakve mrlje, bez političke sjenke, bez rodoljubive ljage, otvoren kao trgovačka knjiga, uvijek svakome na uvid, propisan, učtiv, skladan, jasan, susretljiv, samome sebi i svojim bližnjima uzor-

rodoljub, uzor-građanin i uzor-trudbenik, čovjek supružnik, koji nije spavao nikada ni s kim osim sa svojom vlastitom gospođom, koju sam odmah u prvoj noći našeg sretnog braka učinio majkom jednoga budućeg gospodina doktora i budućeg predsjednika i budućeg cilindraša, jer je nama Gospodin zapovjedio: rađajte se, cilindraška gospodo doktori, i rađajte buduću cilindrašku gospodu doktore, jer zato je i Svemir pokrenut da bismo se množili i umnožavali mi, cilindraši, govornici pred spomenicima i nad otvorenim grobovima velikana, sami u posljednjoj konzekvenciji velikani i budući naslovnici ulica i trgova u našem glavnom i prijestolnom gradu, u našoj metropoli, u našoj hiljadugodišnjoj civilizaciji.

- Je li to čovjek, takav jedan naš gospodin doktor, svijestan nosilac mnogobrojnih ordena, čovjek koji je uvijek spreman da pogine na "Predziđu kršćanstva"?

Takav prokušani borac za narodne ideale, takav trijarij naše hiljadugodišnje kulture, to je siva maska na našem doktorskom balu, pojava još neraskrinkana, a da je netko raskrinka, što bi od nje ostalo? Tri diplome, sedam naučnih rasprava u kojima je pokušao da dokaže kako se izvjesne pojave mogu množiti ili dijeliti ili razvrstavati, dvadesetidvije karijere kao dvadesetidva životna uspjeha, jedna katedra, tri katedre, jedna ostavinska rasprava, jedna neprekidna i postojana količina dosade od deset do petnaest hiljada dana, u kojoj se naročito ističu nedjeljne dosade (oko dvije hiljade dosadnih, kišovitih nedjelja), sa šetnjama po botaničkom vrtu, sa zlatnim ribicama pod vodoskokom i s cigarom na klupi pod lipom, nekoliko putovanja u sjeverne velegradove (u trećem razredu, po slabim hotelima), bez ikakvih naročitih drugih sklonosti, strasti ili uzbuđenja, dakle u jednu riječ: jedna maska s cipelama broj četrdeset i dva, sa dva ili tri zlatna mosta, s kopanjem nosa u tamnim sobicama gdje klokoće kotlić nad prošupljenom sjedalicom, sivo, dosadno lice među ostalom gomilom dosadnih, sivih lica, primjerak medu masom sličnih primjeraka, čovjek kome se uopće ne može pristupiti na ljudski način, jer nesumnjivo spada u pretpotopno doba ljudske gluposti, kad se takve jadne životinje brane oklopnim, neprodornim pločama svoje nosorož-ne supstancije, svakom inteligentnijem dokazu uprkos.

Jer što je drugo pamet ljudska danas, ako nije živčani nemir, zapravo neurastenično zanovijetanje u diluvijalnim prilikama stvarnosti? Mi živčano uznemireni pojedinci, okruženi smo glupanima, kućevlasnicima, vlasnicima tvornica soda-vode, gospodom građanima i malograđanima, koji nose suknene melone na glavi kad se međusobno pokapaju, i što može čovjek ovakvom jednom svom bližnjem sugrađaninu, ovakvom uzor-rodoljubu i članu središnjeg

odbora te i te stranke, koji je gradski otac, vijećnik, tvorničar, dobrotvor i javni radnik, koji pod svojim vlastitim potpisom u svome vlastitom stranačkom glasilu protestira javno protiv toga što se danas "upotrebljavaju teretni automobili kad to ubija našu vlastitu konjsku spregu u prvome redu", a zatim "kvari i uništava sistem kanalnih cijevi i odvodnih kanala, sagrađen kod nas još na staromodan ciglarski način". Pod

"teretnim automobilima" ovakav naš uglađeni građanin (ironično) podrazumijeva vojničke kamione, a kako on nema građanske smionosti da se buni protiv vojničkih parada, on objavljuje svoje dubokoumne misli u svome stranačkom organu takoreći na simboličan način. On se izražava u alegorijama. Pošto se kugla zapalila na sedamdesetisedam strana, pošto je njegova jednokatnica u ulici sušičavog nesposobnjaka i nazovipjes-nika Hyperiona Aladara Cyprijana Balentekovića sazidana na dvadeset milijuna prorupljenih, prosviranih i prorešetanih lubanja njegovih evropskih sugrađana, pošto je ostalo razoreno ne znam koliko tuceta evropskih gradova u grmljavini i oluji što je digla Evropu kao staru zgužvanu krpu novinskoga papira, pošto se čitava jedna Azija odvalila u krv, u kugu, u požar, u propast, u katastrofu kao minirani kamenolom, gospodin gradski vijećnik i kućevlasnik iz ulice Cyprijana Hyperiona Balentekovića protestira protiv upotrebe "teretnih automobila", jer se time "kvare odvodni kanali", pak se prema tome ugrožava pravilno otjeca-nje zahodskih cijevi njegove skupocjene i ve-levažne jednokatnice. U foringaškoj pobuni protiv "teretnih automobila", prisluškujući kako pucaju stijene njegove vlastite kuće, kako mu se trese krov nad glavom i čaše zvekeću u kredenci blagovaonice, gospodin vijećnik buni se protiv suvremene stvarnosti iz viteške perspektive: on živi u zlatnom okviru jedne staromodne oleografije gdje se okiopljeni vitezovi bore s nemanima na turniru, on zamišlja sebi svoje fijakerske ideale u grimizu i hermelinu, kako ginu za pojam "domovine", u purpuru požara i vijorenju stjegova, u križarskom zanosu jedne geste, kao što su zanosne kretnje stjegonoša i barjaktara koji ginu u potoku krvi "za Krst časni i Slobodu zlatnu", gdje "Krst časni" znači njegovu baroknu Svetu Mariju na Božić i na Uskrs, a "Sloboda zlatna" predstavlja zapravo njegovu malograđansku tvornicu Soda-vode ili njegovu mašinu za rezanje Pa-tent-čavla, koje mu dva gologuza režu u pivnici, a gospodin senator prodaje paklić tih pa-tent-čavala pod zaštitnim žigom heraldičkog orla koji u pandžama nosi zlatan križ kao simbol naše - hiljadugodišnje "zlatne slobode", "zlatne" slobode rezanja Patent-čavala, punjenja Soda-flaša i zaštićivanja odvodnih kanalskih cijevi. Čovjek lebdi iznad stvarnosti nekoliko centimetara. Uđite u jedan takav zlatnouokvireni "slobodarski" pogled

na svijet koji tu stoji pred nama kao četvorobojni otisak bilo koje feudalne drame ili bitke ili trijumfalnog krunisanja i objasnite takvom svome gospodinu sugrađaninu da se njegova fijakerska logika kreće na kokošjim nogama, i što će vam odgovoriti? Ili da ste moralno bolestan tip ili tuđinski plaćenik ili, u najboljem slučaju, da u vašoj glavi nije sve u potpunom redu.

Godinama živio sam u našem smrdljivom zvjerinjaku gotovo gluhonijem, pritajen i povučen u sebe kao puž i pravi puzavac, i godinama sam razmišljao o gluposti ljudskoj, osjećajući mutno kako iz raznih ljudskih postupaka izbija čudna, mračna unutrašnja snaga koja ljude smeta kod svake kretnje, koja ljudima nikako ne da da požive potpuno i neposredno, jedna opasna snaga zapravo koja ljude truje i rastvara; ja sam tu svakodnevnu pojavu ljudske gluposti tumačio kao prirodnu stvar: "Osovio se čovjek na stražnje noge, prohodao je kao dvonožac, a glupost se vuče za njim kao sjenka! Glupost je sestra mraka, glupost bi htjela da dvonošca ponovno vrati njegovim četvoronožnim rođacima u prirodi, glupost ne da čovjeku da otputuje na zvijezde, kao što mu ni sila teže ne da da leti!"

Ja sam zapravo volio ljude. Ja sam, zapravo opraštao ljudima, oduševljavao se ljudskim sposobnostima, a kad bi se pojavila glupost ljudska i privukla kakav divan uspon ljudske volje ili zanosa k sebi, u blato, u prljavštinu neopranih riječi, ja sam slom takve plemenite ljudske kretnje tumačio posve prirodno, dobronamjerno i pomirljivo: "l ptice padaju umorne i ne lete vječno, zašto da ljudi neprekidno lebde iznad svog dostojanstva?" Ili:

"Pojedinac koji hoće da se uzdigne iznad svojih bližnjih nalik je na kotač na blatnoj cesti; zakotrljao se, ali i zaprljat će se!"

Ljudska je glupost mračna snaga pod nama, to je kaotična sila pratvari pod nama koju ljudi još nisu .svladali, ali koju će nadvladati ipak, izvan svake sumnje, a u tome i leži značenje ljudskog napretka: stepen pojedinih civilizacija stoji u obratnom omjeru sa stepe-nom ljudske gluposti.

Do svoje pedeset i druge godine života živio sam najdosadnijim i najjednoličnijim životom prosječnog fijakerskog i cilindraškog građanina: bio sam uredna ništica među masom urednih sivih ništica, dosađivao sam se u takozvanom vršenju svojih ništičavih dužnosti, izvršio sam tri i po hiljade nedjeljnoposlijepodnevnih šetnja do ciglane ili do glorijete u perivoju na kraju grada, živio sam u mirnom i neizrecivo jednoličnom bračnom dodiru sa svojom zakonitom ženom, izrodio sam s njom tri djevojčice (tri glupe guske), imao sam sasvim

pristojan građanski dohodak pravnog referenta u jednoj industrijskoj organizaciji, bio sam pravni zastupnik Domaćinskijevih poduzeća i kartela, u jednu riječ: o meni, o mom ličnom, privatnom ili javnom životu ne bi se moglo napisati ni jedne jedine rečenice koja prelazi okvir najnormalnijih propisa sive i bezlične sheme po kojoj žive hiljade i hiljade cilindraških ništica po čitavoj našoj rodoljubivoj domovini i po svim bezbrojnim rodoljubivim civilizacijama čitave zemaljske kugle.

Oko mene klepetali su sebeljubivi kosturi mojih bližnjih, ja sam se od vremena na vrijeme uzrujavao na sudbenim raspravama kao pravni zastupnik svoga poslodavca, u pravednoj obrani kartelskih takozvanih kolektivnih interesa, u stvarima Domaćinskijevih produkata, naslijedio sam od jednoga svog daljnjeg rođaka vrlo lijep vinograd s drvenim ljetnikovcem, živio sam u dosadnom obiteljskom krugu svoje gospođe, kćerke jednog ograničenog ljekarnika iz provincije, koji je svojim ljekovitim čajem za probavu iskvario crijeva čitavom jednom pokoljenju i tim istim čajem sagradio tri trokatnice u našem gradu, stanovao sam u lijepom, sunčanom, reprezentativnom stanu s balkonom u jednoj od tih čajnoprobavnih trokatnica (koja je bila moje vlasništvo, jer mi je apotekar poklonio tu kuću u znak svoje naročite simpatije), družio sam se na crti nekih ženinih rođakinja s višim činovnicima našeg činovničkog stroja, i, živeći tako potpuno kućevlasnički, činovnički, kretao sam se u krugu isto takvih činovnika kućevlasnika, ne baveći se - dakako - našom domaćom vulgarnom politikom, ne imajući nikakve naročite strasti, slušajući kada su drugi govorili o ratovima, o bitkama, o pustolovinama, o velikim planovima i uopće o velikim stvarima i događajima, i tako sam uglavnom živio slušajući, pušeći i spavajući u nedjelju do devet, a u obične dane do sedam i po sati: devet sati minimalno za odmor živaca i za dobru i mirnu probavu.

O slikarstvu slušao sam godinama, i to mnogo, jer je moja supruga tri godine pohađala slikarsku akademiju, ne zna se zapravo zašto, budući da slikarskog dara nije imala gotovo savršeno nikakvog, ali joj je ostala sklonost spram slikarstva, posjećivala je slikarske izložbe, kupovala je slike, pak su prema tome i sa balkonom u jednoj od tih čajnoprobavnih trokatnica (koja je bila moje vlasništvo, jer mi je apotekar poklonio tu kuću u znak svoje naročite simpatije), družio sam se na crti nekih ženinih rođakinja s višim činovnicima našeg činovničkog stroja, i, živeći tako potpuno kućevlasnički, činovnički, kretao sam se u krugu isto takvih činovnika kućevlasnika, ne baveći se - dakako - našom domaćom vulgarnom politikom, ne imajući nikakve naročite strasti, slušajući kada su drugi govorili o ratovima, o bitkama, o pustolovinama, o velikim planovima i uopće o velikim stvarima i

događajima, i tako sam uglavnom živio slušajući, pušeći i spavajući u nedjelju do devet, a u obične dane do sedam i po sati: devet sati minimalno za odmor živaca i za dobru i mirnu probavu.

O slikarstvu slušao sam godinama, i to mnogo, jer je moja supruga tri godine pohađala slikarsku akademiju, ne zna se zapravo zašto, budući da slikarskog dara nije imala gotovo savršeno nikakvog, ali joj je ostala sklonost spram slikarstva, posjećivala je slikarske izložbe, kupovala je slike, pak su prema tome i sama gospoda slikarski umjetnici odlikovali moj dom svojim posjetama, te se kod nas mnogo govorilo o slikama, o slikanju, o prodaji slika, a i o slikarstvu - od vremena na vrijeme - kao takvom, l o muzici se je mnogo govorilo, jer su kod moje starije djevojčice Agneze bili otkrili naročito lijep sopran, te ju je moja žena izgurala na konzervatorij, i kako se Agneza spremala za pjevačicu (za veliku karijeru koloraturne pjevačice), to se kod nas mnogo sviralo, pjevalo, govorilo o operi, o koncertima i o umjetnosti, a kako je moja gospođa uopće bila svestrano nadarena i predstavljala u našim malim i zaostalim prilikama jednu kulturnu, visoko odnjegovanu, u najljepšem smislu te riječi, lijepu dušu, a kako sam ja opet došao na svijet od prirode kao naivno gostoljubiv čovjek, to je kroz moju kuću prolazila masa svijeta; ja sam goste, u društvenosti svojoj uživajući, volio, uvijek spreman na uslugu, kao ličnost, kako je meni izgledalo, uglavnom poštovana i svima više-manje draga.

Kod nas, u našem malom gradu, mnogo se ogovara i kleveće na sve strane (kao u svima malim zakucima koji hoće da igraju ulogu velegradskih centara te vrše neka poslanstva u mračnim i zaostalim provincijama iznad svoje vlastite snage), ali o meni, koliko sam ja do svoje pedeset i druge godine mogao da provjerim, nije se nikada čula ni jedna jedina naročito negativna ili naročito zlobna riječ. Bio sam, naime, potpuno bezimen i nevidljiv, toliko diskretan te nitko zapravo nije ni primijetio da živim.

Nikada za mene nije nitko izjavio da bih ja bio nekome nešto ukrao (srebrnu žlicu ili ormar), nitko nije za mene mogao ustvrditi da sam nekome nešto pojeo, da sam se na nečiji račun izgurao na bolje ili unosnije mjesto, i u tom smiješnom kolopletu naše domaće gluposti nitko moje ime nije zaprljao ničim naročitim: da sam bio spolno bolestan u najranijoj mladosti, to se uglavnom nije znalo, a osim te ljage ničeg naročitog nije bilo u mom predživotu, a sve da je ta sramota i bila poznata, to bi za naše prilike bilo nešto doista najnevinije što se moglo lansirati o jednom dragom i više-manje uglednom, cilindraškom, građanskom licu koje ima svoj ugledni položaj, svoju bogatu ženu, nekoliko kuća po glavnim ulicama, svoj

ljetnikovac i svoj tekući račun kod solidnih banaka u centru. (Da sam spolno zaraženi razvratnik koji je zarazio svoju vlastitu ženu, to sam doznao tek kasnije, kad je oko mene počeo da zvižduka vjetrić, kada se je sve uznemirilo oko mene preko noći i kad sam pao u centar pažnje našeg javnog mišljenja: da sam rogonja, da mi je žena imala kućnog prijatelja već sedam godina, da sam bludnik po svom vlastitom priznanju, pa čak da ni moja vlastita djeca nisu moja vlastita djeca, to sam dočuo tek u onom dijelu svoje životne plovidbe kad se rasplinula tridesetogodišnja tišina i kad sam se kod sveopćeg čišćenja predrasuda pokazao posve drugim čovjekom nego što sam samome sebi i svojim bližnjima izgledao jednog čitavog života.) Jer čovjek može da dogura do šestog decenija, a da nikada, ni jednog trena, nije poživio svojim vlastitim ličnim životom.

Najprije razne gnjavaže slabo-umnog i rastresenog djetinjstva, poslije romantika, ratovi, pustolovine, žene i pijanstva u poluslijepom zanosu prve mladosti, sve je to bilo, kako da kažem, u galopu: čovjek nije imao vremena ni da se osvrne u onoj ludoj trci događaja i obraza, a kada sam se zaustavio da se konačno sredim i da trijezno spoznam što se to zapravo zbiva sa mnom, pokazalo se da se u ogledalu promatra oronuo starčić, s podočnjacima i s paradentozom, smiješno nadu-vena mješina sa salovratom šijom i podnadu-lim podbratkom kopunskog loja, tužna pojava ćelavog, tustog glupana i lijenčine, koja drži u ruci dječačku drvenu sablju, pomalo paranoidno uvjerena kako je ta krhka trijeska rapir čistog moralnog osvjedočenja kojim se može ratovati za čast zastave i poštenja protiv čitave jedne malene, zaostale i smiješne civilizacije. Od one kratkotrajne periode državne službe, kada sam u okviru jedne zbrkane izborne vlade kao šef kabineta jednog slaboumnika dao ostavku i kad sam se primio pravne referade u industrijskim strukama, tvornicama lavora i parnim pilanama pa sve do kraja svoga braka s gospođom Agnezom, svojom suprugom, apotekarskom jedinicom, koju sam uzeo iz čiste mladenačke ljubavi, ja sam čitav svoj život proživio zauzet tuđim pitanjima, razbijajući svoju ne pretjerano nadarenu i organiziranu glavu tuđim brigama. Ustrajno i požrtvovno, upravo samaritanski volio sam sve svoje bližnje oko sebe, i, osvjetljavajući pojedine svoje privatne neuspjehe ili neugodne doživljaje s ljudima trajnom simpatijom za stradalnike, tješio sam se i umirivao blagom, gotovo kršćanskom dobronamjernošću. Ako bi me tko bio prevario za potpis na mjenici, nisam se načelno nikada razljutio i nije se dogodilo da takvoj varalici ne bih potpisao mjenice i drugi put: uvijek bih znao da nađem nekakav dobar, upravo hvalevrijedan potez tog pojedinca kao protudokaz da mu se "to s mjenicom dogodilo u slabome momentu". "Ljudi su takvi", tako sam govorio pomirujući se u sebi sa svojom osnovnom druželjubivom

idejom da ljude treba voljeti, jer su više glupi nego zli, vjerujući negdje duboko intimno u sebi da još nitko, kroz duge i duge vjekove ljudskog iskustva, nije otkrio ljudskoj gluposti lijeka i da će tako kako je danas, to jest poluljudski a poluglupavo, potrajati još prilično dugo u zbrkama oko nas i u nama.

Promatrajući ljude sa prilično svježom znatiželjom, primjećivao sam kako se ljudi uzajamno prljaju po nekoj neshvatljivoj, dubokoj potrebi koja se u čovjeku objavljuje silinom teže: postoji u ljudima mračna snaga koja vuče dolje, k zemlji, u blato. Ljudi se progone uzajamno i osjećaju se progonjenima od kretnje, od pogleda, od riječi, ljudi se njuškaju međusobno nepovjerljivo kao zvijeri, ljudi jesu zapravo dvonoge životinje, ljudi kradu jedni drugima misli i novac (kao opice u prašumama što kradu jedne drugima banane), a kad su se nakrali i kad im se sito podriguje, onda zadovoljno gunđaju valcere, mokreći u podzemnom pisoaru kakvog prljavog noćnog lokala, kamo iz daljine kroz koprenu dima i miris katrana dopire cilik slabe muzike: dobro nam ide, nažderali smo se tuđe muke, nose nas na jastucima, pijani smo, slava bogu.

Toplo meso omotano tkaninom, izdvojeno iz prirode, postavljeno na stražnje noge: u crkvu, u sudnicu, na kazališne daske, na propovjedaonicu, na katedru, u pisoare, u krčme, u kasarne, to toplo meso obučeno po tajanstvenim pravilima raznolikih historijskih kostima, razvrstano u svetotajstvene kaste, podržavljeno ljudsko meso u dresuri đavolskog stroja, to jadno ljudsko meso izgubljeno je potpuno pred beskrajno velikom količinom otvorenih pitanja, ne snalazeći se u zbrkama, odvojeno jedno od drugoga, ono osjeća isključivo sebe kao svoje vlastito meso, zaboravlja mesnatu sličnost svoga mesnatog bližnjeg i tako od straha i od gluposti grize jedno drugome grkljan, poživinčeno u stravi i u užasu pred tminom.

Ljudi su ispunjeni odgojem, praznovjerjem, predrasudama i lažima kao slamom, ljudi igraju uloge kao lutke na orkestrionima, kako su ih drugi navinuli, po tuđem taktu njima kao takvima potpuno neshvatljive i nerazumljive muzike. Ljudi se tjeraju u slaboumnoj kružnici takozvanog socijalnouslovljenog carousela, i, kao na pravom sajamskom vrtuljku, ti su jahači na drvenim konjima društvenih predrasuda doista uvjereni da galopiraju nevjerojatnom brzinom u zatvorenom krugu "uspjeha". A kad se od vremena na vrijeme takav sajamski vrtuljak raspadne, i kad ti obezglavljeni jadni konjanici neočekivano poispadaju iz kolotečine, bjesomučni jahači svojih karijera ne snalaze se bez drvenih konja, i ja nisam imao prilike upoznati još ni jednog tzv. pametnog i normalnog čovjeka koji bi bio toliko smion da pozivi svoj život sam za sebe, bez svojih poslovnih

pisama, bez svojih paragrafa, bez svoga ureda s pljuvačnicom i s pečatom, u jednu riječ: bez predrasuda i bez vjere u drvene bogove. Oficiri poslije izgubljenih ratova, bez konja i bez psovke, propali bankiri bez čekovnog kredita, pjevači bez glasa, otpušteni činovnici, odbačeni političari, svi ti sajamski pajaci, kao brodolomci na poplavi, plivaju strujom predrasuda u smeće, zaboravljajući bit svoje ljudske tvari; te su slamnate lutke uvjerene, kako je karneval doista tragično svršio samo zato jer je vjetar odnio njihove klaunske kape. Da se je to kojim slučajem dogodilo drugim maskama, bilo bi im smiješno. Ljudi se uvijek raduju tuđoj nesreći, zaboravljajući da je ta tuđa nesreća njihova vlastita. Za sve Ijudsko imao sam oduvijek slabost razumijevanja po starom klasičnom receptu: da su sve slabosti ljudske upravo elementi one ljudske tajne koja od čovjeka stvara sažaljenja dostojnog bijednika.

Ljudi se međusobno varaju, lažu jedni drugima u lice, obmanjuju se laskanjem i prozirno pretvorljivim udvaranjem, a to im često poštenoljudski izgleda nerazmjerno hrabrije nego da jedni drugima kažu golu istinu. Ljudi su sebeljubivi jer nisu siti, jer strahuju pred gladovanjem, zlovoljni su jer su poniženi i jer im je učinjeno krivo, nepravedni su, dakako, ali ni prema njima nisu pravedni njihovi bližnji, nesretni su, pozlijeđeni, ozlojeđeni, u krpama, pod smrdljivim perinama hrču, zaviđajući jedni drugima na lončiću kave, na čistoj jastučnici, na novom biciklu, zanovijetajući za svaku sitnicu kao čavke na grani kad se pravdaju (dijalektički, po svoj prilici) na strvini nekog neznanog junaka o tome koja je imala pravo prvenstva da se pogosti ljudskim okom.

Voljeti treba ljude, biti im na usluzi, pri ruci, u gostoljubivome stavu domaćina, s grimasom na obrazu dobroćudno nasmijanom, s grimasom slatkom, marcipanskom, kao novogodišnje prase u poslastičarskom izlogu, to sam propovijedao kao društveni princip i po toj osnovnoj direktivi ja sam se i vladao godinama! Treba uvijek na otvorenim vratima dočekivati ljude raskriljenih ruku, primati ljude objeručke, neposredno, biti duhovit, zabavljati ih ako su neraspoloženi, gostiti ih kupovati ribe, majonezu, divljač, hladetinu, vino, duhan, sirove (mnogo raznovrsnih sirova i južnog voća), treba se veselo vraćati kući s paketima, s buteljama, u tople, naložene, rasvijetljene sobe gdje čekaju bogato prostrti stolovi, tako sam mislio da je dobro, pak sam tako njegovao društvenost i u svojoj kući gostio čitave rulje nitkova i glupana, glupana i nitkova u beskrajnim serijama.

Treba čitave noći slušati tuđe gluposti, dati se gnjaviti po crti stranog sebeljublja, diviti se tuđim šalama, slušati blesavu, nenadarenu svirku

diletanata - tako sam govorio sam sebi i tako sam po svojim vlastitim autosugestivnim uputama prorajtao zapravo čitav jedan život, pod papučom svoje vlastite gostoljubivosti, na sve usluge spreman, samozatajan, dobroćudan i pomalo priglup slaboumnik, ko-ga su njegovi vlastiti nazoviprijatelji smatrali bezazlenim, prilično dosadnim gnjavatorom, u čijem domu nije pretjerano zabavno, ali se sasvim pristojno kuha, a servira se (gotovo uvijek) relativno dobro vino. U oblacima dima, u bunilu alkohola, od glupe nametljivosti i od slaboodgojenih drskosti, od zlobe tuđih jezičina taložio se u meni godinama mučan talog zasićenja, gađenja i nekog neodređenog zapravo, ali ipak uzrujanog nemira, koji bi spram pojedinaca znao da zauzme oblik usplahirene razdraženosti. Ipak mi je od vremena na vrijeme izgledalo preglupo da čitave noći gubim s brbljavcima koji slaboumno ustrajno iz noći u noć klepeću uvijek jedno te isto: o nekakvim strankama, o stranačkim klevetama i smicalicama, o ustavima, o bitkama, u beskrajnodosadnom kvocanju, kokodakanju i prenemaganju svekoještarija.

Nije da nisam već i prije primjećivao među relativno mladim ljudima očite znakove starenja, mrzovoljnu zabrinutost pred crnim danima, svaki nedostatak oduševljenja za plemenite i nesebične osjećaje, plaho sakrivanje svog uvjerenja, neobično razvijen osjećaj samoljublja a naročito vlasništva: ovo je "moj krov", "moje znanje", "moja žena", "moje uvjerenje", "moje knjige", "moji dohoci" (uopće: "sve moje"), pa kad već mladi ljudi drže mucave monologe preuveličavajući značenje svakog, pa i najneznatnijeg poremećenja "svoje" probave, što će biti s tom mladom gospodom, nadobudnim našim intelektualcima i lučonošama za decenij-dva, tako sam samoga sebe pitao, pomalo sumnjičav spram te brbljave doktorske djece doktorskih brbljava-ca, svojih školskih drugova, koji su već izrodili slijedeću senilnu doktorsku generaciju plesača, slavnih odvjetnika i asistenata po marvinskim klinikama i po ludnicama. Primjećivao sam da su ljudi pod svojom maskom zapravo nesusretljivi, hladni, okrutnoindiferentni spram svega što momentalno ne spada u sferu njihovog neposrednog interesa, da su ograničeni, dosadni, nametljivi, da se ogovaraju zbog nevjerojatne zaslijepljenosti, da ne ispunjavaju obaveze, da ne plaćaju dugove, da se majmunski slijepo, ograničeno, praznovjerno, tašto, slavohlepno guraju za životnim probicima (uglavnom probicima crijeva i tjelesne udobnosti), i u takvim potištenim, zapravo vidovitim, raspoloženjima ja bih se odbio od tog ljudskog žamora, jer mi je u štali s tim preživa- l cima i dvopapkarima postajalo od vremena na vrijeme suviše zagušljivo. S ljudima zajedno smrdi, ali je toplo. U samoćama - prazno, l Znamo mi vrlo dobro kako zapravo izgleda pod tuđim repom, ali bez toga njuškanja ne može se živjeti.

VEČERA U VINOGRADU GENERALNOG DIREKTORA

DOMAĆINSKOG

Po tajanstvenom, svemirskom upravo zakonu ljudske gluposti, ja bih po svoj prilici bio poživio u svojim vlastitim protuslovljima sve do groba, nepokretan, lijen, pomalo ogorčen i priglup, kao što već čovjek živi svoj život po krčmama, s brbljavcima, s glupanima, s prijateljima, razgovarajući o seobi naroda, o bitka-ma, o crkvama, o knjigama, o krokodilima, o naročitoj ljekovitosti sljezova čaja, o pastrvama i o morskim psima, da nije došlo jednog dana do obrata koji bi se u ovoj našoj historiji mogao patetično nazvati sudbonosnim. U životu svakoga čovjeka postoji takav jedan trenutak što ga romanopisci zovu "sudbonosnim", a takav svoj fatalni trenutak proživio sam, eto - jesenas bit će tome već dvije godine - i to prosto zato što mi je (danas se više ne sjećam iz kog neposrednog razloga) palo na pamet da kažem ono što sam tog istog trenutka bio pomislio. Misao, što sam je u tome dramatskom momentu bio izgovorio, nije bila ni po čemu ni važna ni naročito originalna! Takvih misli čitavi rojevi zvrndali su u mojoj glavi godinama, a čini mi se, danas poslije svega što se desilo, da su te misli najobičnije svakodnevne misli svakog našeg sugrađanina, samo nikome ne pada na pamet da im daje bilo kakav publicitet!

Nisu ljudi tako glupi da ne bi znali što se smije a što ne, ali nitko od nas nije tako ludo ili naivno smion da to javno ispovijeda - pak ni u onom slučaju ako se nikada nije ogriješio o deset zapovijedi!

Svi smo mi maske i svi smo mi zakrinkani i svaki čovjek osjeća potrebu da skine svoju masku na jedan tren, da se raskrinka, da progovori po crti svog intimnog raspoloženja, ali da jedna jedina riječ može da ponese čitav jedan život kao balon što se otkinuo, da jedna riječ može da poleti zajedno s jednim pedesetidvogodišnjim starijim sibaritom, da ga digne iz jednog određenog apotekarskog, komoraškog, građanskog kruga, da nestane s njime u maglama i u daljinama, to bi i meni izgledalo događajem prilično nevjerojatnim, pomalo i namještenim, da ga nisam doživio i da ga ne proživljavam skoro već pune dvije godine u sjaju pomalo smiješne, a s druge strane opet - moglo bi se reći - gotovo junačke geste. Kod gospodina generalnog direktora Domaćinskog, u vinogradu, na verandi njegova ljetnikovca, na večeri, uz gospođu Domaćinsku (brbljavu Bečanku, koja je počela svoj društveni uspon kao mala bečka kavanska koračarica), uz moju suprugu gospođu Agnezu, do koje je sjedio učitelj pjevanja moje najstarije djevojčice, bariton Iks (za koga sam poslije doznao da je već sedam godina ljubavnik moje žene, i koji se sada

upravo sprema da joj postane zakoniti suprug), tu se kod bijeloga stolnjaka našlo još nekoliko predstavnika naše elite: homo cylindriacus, vir doctus, magnificus, sa sinom doktorom filozofije i privatnim docentom, cilindrijakusom kao i njegov papa, još dva-tri cilindrijaka, gospodina doktora prava sa svojim mnogopoštovanim suprugama, gospodin senator i član središnjeg odbora jedne rodoljubive stranke i kućevlasnik iz ulice Hyperiona Balentekovića (protivnik teretnih automobila), i tako je u prijatnoj, glicerinski blagoj, mlačnoj rujanskoj atmosferi neobično zelene mjesečine, glavnu riječ vodio, dakako, kućedomaćin gospodin generalni direktor Domaćinski. Gospodin generalni direktor Domaćinski, predsjednik industrijskog gremija, u kome sam bio generalni tajnik i pravni referent, generalni direktor kartela, kome sam bio pravni zastupnik, tvorničar plehnatih škafova i noćnih lonaca, što ih eksportira u posljednje vrijeme u ogromnim količinama u Perziju, čovjek samouk, bivši konobar, krijumčar, ratni liferant, bankir, kućevlasnik, brodovlasnik, odbornik Golf-kluba, naivčina koja izgovara sebi samome neobično impozantne i tajanstvene riječi "okassion", "žofer", "mala ententa", "tresor" tako samosvijesno uvjereno, kao da je sve to jasno kao dva puta dva četiri - e, pa jasno (de fakte štante pedes) - taj i takav gospodin generalni držao je jedan od svojih poznatih monologa, kakvi se službouljudno slušaju po svim industrijskim, trgovačkim, tehničkim i zubotehničkim komorama i po svim profesionalnim, gremijskim, ravnateljskim, komoraškim večerama, gdje do gospodina generalnog sjede financijalno slabija i takoreći podređena lica: homo cylindriacus, vir doctus, magnificus, sa svojim sinom doktorom, privatnim docentom, kao budućim zaručnikom jedinice gospodina generalnog, gospođice Renate Domaćinske, gospodin senator i kućevlasnik iz Balentekovićeve ulice kao tvorničar patent-čavala, nusprodukata plehnatih noćnih lonaca, zavisan od gospodina generalnog, ostala gospoda doktori kao pravnici i pravni savjetnici, zubari i ginekolozi generaldirektorske klijentele i najposlije ja sa svojom suprugom Agnezom i njenim baritonom, kao industrijskokomoraški, gremijski i karteški trokutni privjesak ove vinogradske večere, koja je počela s odojkom na ražnju, a svršava s kavinom tortom tako gustom kao sesvetsko blato, s bijelim mliječnim kuglama vinogradskih svjetiljaka oko kojih kruže noćni leptiri, sa srebrnim posudama iz kojih se puši moka, i s blistavim staklom u kome svjetluca znameniti rizling iz vlastitog vinograda gospodina generalnog direktora Domaćinskog, pivničara, pipničara, kelnera i vinogradara po struci.

Gospodin generalni množi dva puta dva, jasno i logično, četiri, a četiri razdijeljeno sa dva jeste dva, jasno, a dva manje dva ostaje ništa,

jasno, i kapital nosi dividende, jasno, a dividende tjeraju glavnicu na sve veću zaradu, sasvim jasno, i tako se ljudi tuku zapravo za tržišta, jasno, i tako dolazi do konjunkture, logično. A Židove treba bojkotirati, jasno, jer ne spadaju u interesne krugove konjunkture perzijskih plehnatih noćnih lonaca gospodina generalnog, i osim toga nisu "naši", jasno, i stvari treba na kugli zemaljskoj urediti, jasno, energično i logično, kao što se danas uređuju puškom i browningom i vješalima, jasno! Hvala dragom gospodinu bogu, pamet je pobijedila. Svijet nije više tako glup da bi se dao vući za nos nekakvim revolucionarnim floskulama!

Gospodin generalni je zapravo kao šef i poslodavac pedantno zanovijetao, on svojom pučkoškolskom kulturom gnjavi okolinu već godinama, ali njegov potpis vrijedi te gnjavaže. Taj glupan, zaokupljen svojim vlastitim zvrndanjem kao zvrk na praznome stolu, ne čuje nikog drugog do sama sebe, a u svoje vlastito dostojanstvo zaljubljen, taj čovjek o svom vlastitom znanju i mudrosti misli u superlativima, i tako docira komorama, rektorima, sveučilištima, štampi, dobrotvornim društvima, delegacijama, strankama, slikarima, javnome mišljenju, jednom čitavom društvu, on, gospodin generalni, koji je bio, koji je vidio, koji je čuo, kome su na najvišem administrativnom mjestu nešto rekli, koga su odlikovali, kome su pribili spomen-ploču, kome su skovali spomen-plaketu, koji je proputovao, koji se je lično osvjedočio, koji je uvjeren da je tome tako i da će tako ostati: da sila boga ne moli, a tko je jači taj kvači. Kad je prije godinu-dvije došlo do štrajka u njegovoj tvornici perzijskih lonaca, bio je genijalan. Ne da on sebi soliti pamet nekakvim sindikalnim smicalicama, pa kada su mu htjeli da objasne da mu radnici stradavaju, on se neobično iznenadio kako to ljudima nije jasno! "Njemu ide nešto bolje od ovog posla, jer je on jedan jedini, a radnika ima, bože moj, mnogo. Bilo bi žalosno kad od tog posla ne bi išlo

'dobro' barem jednom čovjeku!" On zna kako su te stvari riješene rezolutno u Frankfurtu, u Nurnbergu, u Salamanki, on je čitao Rosenberga, on zna što je kolonijalna bagaža, a naše selo nije za drugo nego da bude vezano uz rudo, a ne da se igra kočijaša, on znade što se misli na "Kaj Orzeju" i zato - molit ćemo lijepo - godine osamnaeste, kad je on u ovom istom vinogradu, s ove iste verande, vlastoručno ustrijelio ona četiri bandita, ona četiri muža, rebela, zelenokaderaša, one revolucionarne svinje, on je već onda znao kojim će se smjerom razviti Evropa, jer je to ustvari logično, jer je to jasno, jer tako traže interesi evropskog javnog mišljenja, interesi evropskog morala i poštenja, interesi – molit ćemo lijepo, u posljednjoj konzekvenciji - jednog zdravog i za život sposobnog naroda.

Sve je to bilo, molit ćemo lijepo, u posljednjoj konzekvenciji potpuno jasno i potpuno logično, molit ćemo lijepo, i ja sam punih trideset godina slušao čitavu rulju ovakve gospode generalnih direktora kako govore da su bili, da su se lično osvjedočili, da su im na najvišim administrativnim mjestima to odobrili, da je to što oni stvaraju, što trguju, što zarađuju, što strijeljaju, u interesu evropskog javnog mišljenja, u interesu evropskog morala, u interesu zdravog naroda, ako se pravo uzme, u posljednjoj konzekvenciji - molit ćemo lijepo - i nikada do te septembarske zelene mjesečne noći, koja je bila tako aromatična, tako zvjezdana, tako topla, nikada meni nije palo na pamet da se objektiviram, da se postavim na razmak od takvog govornika, da se odvojim od svoje sive maske i da zaplovim vlastitom strujom. Tajna moje osobne pasivnosti mogla bi se objasniti i mojim glupim i neprijatnim metierom. Biti godinama advokat banaka, noćnih lonaca, saldakonta, mjenica, braniti potpuno bezidejne stvari i odnose koji nisu spojivi s boljim običajima, čovjek na kraju konca gubi distanciju, otupljuje, zaglupljuje sebe i druge, Dostaje cilindrijakom i glupanom, postaje apotekarskim zetom i baritonskim rogonjom, osjeća se manjevrijednom nišnicom i tako se gubi u ništavilu kao sjenka! A sada, u ovom jednom jedinom dramatskom trenutku, sjenka se pretvorila u čovjeka i progovorila, l to je bilo sve...

Poslije, u prepričavanju toga "događaja", kad je ta stvar zauzela već skandalozne omjere (kada se pričalo po gradu da sam povukao browning iz džepa, da sam već stigao u vinograd neobično uzrujan i s velikim zakašnjenjem, da je između mene i prijatelja moje gospođe, baritona Iks, već bilo došlo do napete scene u salonu), poslije se govorkalo da sam ja upadao u riječ Domaćinskome, da mi je pala čaša iz ruke, jer da sam se toliko bio uznemirio još prije večere te sam bio vidljivo duhom odsutan, rastresen, histerično uzbuđen, ali sve to ne odgovara istini. Obratno od toga: bio sam neobično miran, sabran i svijestan svakog, pa i najmanjeg detalja. Sjećam se da mi se ta blesava apoplektična maska naduvene stare pijandure sa zlatnim cvikerom, četinjavim brcima i dlakavim obrvama pričinila doista glupim, tupim, praznim predmetom, da sam osjećao jak dojam nečeg vještački načinjenog, navijenog, tempiranog, nečeg što nije samo po sebi živo, nego je kao takvo složeno i miče se i govori kao sablasna lutka, nečeg što je bezlično jer predstavlja model izvjesnog čovjeka a nije čovjek sam, i upravo ta moja impresija da se tu ne radi o živu čovjeku nego o slučaju drvene igračke isključila je svaku mogućnost mog nekog naročitog nemira a pogotovo uzbuđenja. Spram igračaka u kutiji čovjek je ipak neka vrsta natčovjeka: nerazmjeri su takvi, da je svaka živčana neuračunljivost u onome momentu potpuno isključena. Sjećam se da sam upravo te noći bio hladnokrvno uzvišen iznad

situacije: sjedim u vinogradu, na verandi, u pijanom društvu naše doktorske elite, sam doktor među gospodom doktorima, rektorima, dekanima, asistentima, veterinarima, akušeri-ma, generalnim direktorima, njihovim damama, sa svojom suprugom, advokat među advokatima, pravni referent jednog industrijalnog genija, kućevlasnik među kućevlasnicima, maska među maskama, sam pomalo Evropljanin među Evropljanima, sjedim poslije bogate večere, kod crne kave, srcem rizling (a da nisam popio u svemu ni dvije čaše) i slušam kako gospodin generalni direktor priča damama, svojoj ženi, mojoj ženi, svojoj kćeri (koje pro-sac i budući zaručnik sjedi zabrinuto uz nju u punoj neizvjesnosti svog riskantnog očekivanja), mojoj starijoj djevojčici Agnezi (između majke i baritona), kako je osamnaeste, u kasnoj jeseni, kad je ovdje kod nas harao Zeleni kadar, ustrijelio četvoricu bandita vlastoručno, iz vojničke karabinke, jednoga za drugim, kao zečeve: dvojicu kod stuba u pivnicu, jednog malo niže kod brajde, a jednoga dolje, u dnu vinograda, kad je htio da preskoči živicu. Imali su namjeru da provale u pivnicu gospodina generalnoga, a on ih je ustrijelio, i to dvojicu u glavu, odmah na mjestu, onaj kod brajdice: dvostruki hitac u lijevo plućno krilo, a onaj je dolje kod živice iskrvario, pukla mu je kucavica na vratu.

Sjedim kod stola okružen gospođama, gospodom, građanima, držim desnu ruku na stolu, a kažiprstom i palcem okrećem polagano osmorokutni izbrušeni držak svoje čaše: žuta se kružnica vina blista u sjaju staromodne petrolejke, pravilna mliječna kugla svjetiljke odrazuje se u blistavom krugu rizlinga, zelena je mjesečina, cvrčci se čuju iz vinograda, a gospodin generalni direktor Domaćinski priča svoju veselu anegdotu kako je osamnaeste ustrijelio, tu nekoliko koraka od ove verande, četiri čovjeka, kao četiri psa. Gospodin generalni je bankir, on je paromlinar, on je veletrgovac vinom, vinogradar, on ima pilane, on je ugledan privrednik, on je naše gore list, on ima svoga "žofera", svoje "portraete", svoj "Kaj Orzej", on je sagradio nov glavni žrtvenik u župnoj crkvi pod ovim vinogradom, on je donator te barokne crkve što se bijeli tamo daleko na mjesečini; u dva glavna prozora urezao je obojadisane staklene motive gospodin generalni: anđela kako plače nad praznim Kristovim grobom i Krista u Jordanu, sve stilizirano goticom: "Darovao A. Domaćinski u ime svoje i svoje supruge Helene", i tko bi tom gospodinu donatoru mogao objasniti da je on, molit ćemo lijepo - to je jasno i to je logično - najobičniji i najvulgarniji kriminalni tip, ubojica, moralni kreten, zločinačka pojava! Tko bi mogao tom primitivnom ćoravcu objasniti da je ordinaran zločinac i ubojica, ne zato što je ubio, što je zaklao, što je raskrvario ona četiri - kako on kaže - "bijesna psa", nego zato što to večeras priča kao svoju hvalevrijednu pustolovinu iz godine

osamnaeste, kad je on, kao prorok i "dalekovidan političar, već prije osamnaest godina znao i predvidio kojim će se zapravo pravcem razvijati evropska politika". A sve kad bi čovjek tom tipu i uspio objasniti da u životu ljudskom ima drugih kategorija osim puščanih, svi ovi slaboumnici oko ovog bijelog damastnog stolnjaka i mliječnih svjetiljaka mislili bi da je takav čovjek sam pijan, smeten, u najmanju ruku: naivan. Kad bi čovjek odlučnom logikom dokazao da nije pijan nego da samo logično misli, kad bi razradio tu temu da naši seljaci, te "rebelske svinje zelenokadrovačke", nisu zapravo bili nikakvi banditi, da su onda pucale stijene jedne tamnice, jednog srednjovjekovnog austrohabzburškog stanja, da je to bila zapravo međunarodna katastrofa, elementarna, takoreći praiskonska, da naš čovjek nije bio nikakav "bijesan pas" u tim danima, nego, obratno, čovjek iz koga je progovorilo dostojanstvo poniženog roba, to gospoda oko ovog stola ne bi shvatila, to gospoda oko ovoga stola ne bi mogla da shvate, jer gospodi oko ovoga stola za razumijevanje takvog logičnog mišljenja nedostaje svaka, pa i najneznatnija pretpostavka.

Ovi "bijesni psi" htjeli su da mu orobe pivnicu, da isprazne njegove skupocjene lagve rizlinga, i on je po njima pucao u obrani svog vlastitog rizlinga, koji je nesumnjivo bio njegov vlastiti rizling, ali kada su oni drugi

"bijesni psi" (carske i kraljevske doge) u obliku rekvizicije točili i rastakali isto tako njegov rizling (pa čak i tuđu krv, koja je isto tako bila nečije vlasništvo), on nije dakako pucao po predstavnicima carskih i kraljevskih vlasti, jer je to bilo zakonito otimanje rizlinga u smislu pozitivnih zakona o rekviziciji. Gospodin generalni onda, dakako, nije ratovao, nego je kao liferant mesa i masti i rakije zarađivao u onom pokolju koji nije bio - dakako

- nikakav "kriminalni pokolj" nego "pravedan rat", vođen isključivo u tu svrhu da bi takvi majmuni mogli pošteno i rodoljubivo zarađivati! Uopće: kakvi su to "pozitivni zakoni" kojima je jedina osnova protuzakonito nasilje, i zašto gospodin generalni nije pucao protiv protuzakonite rekvizicije svoga rizlinga u ratu nego protiv "bijesnih pasa" koji su zalajali na tu protuzakonitost ratnog stanja uopće i koji su u borbi protiv protuzakonitosti bili zapravo jedini garanti zakonitosti, u višem, moralnom smislu. Jer da se nisu slomili "pozitivni zakonski" okviri ratne protuzakonitosti, gospodin generalni ne bi danas kao predstavnik naše mlade industrije eksportirao u Perziju svoje plehnate lavore i noćne lonce, on ne bi bio "predstavnik naše mlade privrede", on ne bi predsjedavao ni komorama ni ovom našem elitnom društvu! Za čašu rizlinga četiri krvave glave, sve je to kriminalno, krvavo, moralno bolesno!

Kod stola, spuštene glave, s desnom rukom na dršku brušene čaše, u mislima, potpuno miran, bez ikakvog prizvuka razdraženosti, u svom vlastitom unutarnjem razgovoru, više za sebe, ja sam izgovorio tiho, kao duhom odsutno, da je "sve to kriminalno, krvavo, moralno bolesno".

Slučajno se dogodilo da je ta nevina fraza moga solilokvija pala u maloj jednoj pauzi između dvije rečenice gospodina generalnog, dakle, u potpunoj tišini, te je baš zbog te potpune tišine svaka moja pojedina riječ naročito dobila na svome značenju. Poslije se govorilo po gradu da sam ja zaurlao iza glasa, bjesomučno, suludo, da sam skočio i povukao stolnjak, izderao se na prisutne da su moralni kreteni, pak da sam im čak isplazio jezik, pokazao dugi nos i otrčao u vinograd kao vukodlak. Sve to nije istina. Posve tiho, gotovo sentimentalno, kao s prigušenim uzdahom, ja sam sav zaronjen u svoje vlastite misli rekao da je sve to moralno bolesno, više kao komentar samome sebi - kako ne bi imalo nikakvog stvarnog smisla ulaziti u diskusiju s takvim glupanima koji nikada nisu umjeli ni htjeli da misle po crti bilo kakve logike po kojoj se ne može ništa profitirati. Ako je u onome momentu moja izjava uopće imala neko dublje značenje, mogla je biti samo to što je ustvari i bila: gesta, kojom sam samome sebi odmahnuo kako nema smisla gubiti vrijeme na jalove razgovore s igračkama, sa slaboumnicima, s bezličnim pojavama koje predstavljaju jednu izvjesnu društvenu vrstu društvenog produkta a nisu ljudi nego pajaci i uzorci jedne robe!

Ali dogodilo se obratno. Ta moja posljednja, banalna i otrcana fraza zapravo, da je to sve moralno bolesno, prsnula je nad onim stolom, nad onim oblakom dima na verandi, nad onim srebrnim zdjelama i svjetiljkama i maskama kao raketa.

Gospodin generalni, koji je toga trena upravo bio palio svoju treću havanu, mješina s naprčenim usnama, s vodoravnim naborima na svome tvrdom niskom čelu, s pogledom ispod cvikera, s uzdignutom desnicom, u kojoj je plamtjela žigica, prekinuo je na čas da siše zrak kroz havanu i, držeći poluzapaljenu cigaru između kažiprsta i srednjaka lijeve ruke, s gorućom žigicom u desnoj, nagnuo se spram mene i zapitao sa znakom iznenađenog čuđenja: što ja mislim, što je sve to krvavo, kakav kriminal?

- Pa sve to: taj vaš rizling, ta četiri mrtvaca koje vi zovete bijesnim psima, to, da vi sve to nama večeras pričate, sve to...

- Kako sve to, ne razumijem, još uvijek s neshvaćanjem gledao me gospodin generalni, očekujući da mu objasnim što sam ja to nešto

progunđao kao kroz zube, kako bi u miru mogao da povuče dva-tri udisaja kroz svoju havanu, još prije no što će mu se utrnuti žigica u ruci.

- Kako moralno bolesno? Kakav kriminal? Što je tu krvavo?

- Pa to što vi to nama pričate, što se hvalite kako ste ustrijelili četiri čovjeka.

Ustrijeliti čovjeka, to može svatko ako se nađe u takvoj prilici. Ali hvaliti se umorstvom mogu samo kriminalno raspoloženi pojedinci. To sam mislio da je moralno nezdrava pojava.

- Znači, dakle, da onda vi odobravate onu provalu? E, ako je tako, onda žalim što nisam ustrijelio i vas kao petoga!

To je bilo rečeno u vinu, u dimu, u oblaku dima, ali s uvjerenjem jedne podoficirske arogancije kako se viče na regrute. Čulo se gdje jedan noćni leptir očajno udara krilima u šupljini staklene, bijele mliječne kugle, a onda je nastala prilično duga stanka. Sjećam se da mi je petrolejka nad zdjelama s grožđem i slatkišnjacima izgledala čudnom, neobično mutnom; bio je to prljav sjaj svjetiljke na staromodnim pogrebnim kolima. Sva lica oko stola, okrenuta spram moje ličnosti, kao da su me pogledom pitala zašto još uvijek šutim? Činilo mi se da sam u kazalištu, da sam na daskama, da glumim i da je na meni riječ: ako ne progovorim, zaustavit će se čitava predstava, propast će kazalište, spustit će se zavjesa na otvorenoj sceni.

Još uvijek sam sjedio u svojoj nepomičnoj pozi, kod stola, s desnom rukom na stolnjaku, osjećajući između dva prsta brušene bridove osmorokutnog staklenog drška, i sjećam se kako je između palca i kažiprsta kucalo srce.

Odbijalo je to srce na osmorobridnom staklenom stalku, pravilno, jednolično, jedan, dva, tri, četiri, pet, šest, sedam, a riječ je bila na meni, sva lica oko stola ukočila su se, kao da će nas nekakav nespretan fotografski početnik snimiti, i sad ga je nestalo iz crne krpe i nema ga, a mi čekamo da škljocne stroj pa da život dalje zažamori u vinu, u glupostima, u smijehu, da se razlije po mjesečini, da poleti kao onaj leptir što je nakon stravične borbe sunuo iz mliječne kugle i izgubio se iznad verandinog luka, visoko iznad naših glava, u zelenim daljinama tople rujanske noći.

Koliko sam bio sabran, vidi se po tome što se još i danas sjećam svake, pa i najneznatnije sitnice, te je prema tome glasina, što je poslije kružila gradom, da sam se izgubio u grimasama, u urlanju, u provali

upravo abnormalne, strastvene uznemirenosti, savršeno neosnovana. Bio sam miran i neobično, gotovo vidovito svijestan dalekosežnosti svake riječi i kretnje. Osjećao sam da još uvijek postoji mogućnost takozvanog konvencionalnog raspleta, kao za svakog dresiranog psa koji je zala-jao u sobi svoga gospodara: da uvuče rep i da se sakrije pod stol pred nogom ili pred remenom. Hiljadu otvorenih mogućnosti, bogata lepeza eventualija bila se razastrla pred mojim očima. Mogao sam da se izgubim u nekim generalnim razmatranjima oko tog pojma "moral insanity", da ne kažem ništa, a da mu ipak priznam da je genijalan i vidovit političar, kada je već godine osamnaeste znao da treba strijeljati ljude kao "bijesne pse". Ali upravo zato što sam bez ikakve skrivene primisli bio izgovorio jednu završnu rečenicu svog najintimnijeg monologa, bez najmanje zle ili agresivne namjere (jer se taj zaključak bio logično pojavio i posve slučajno zalepršao nad glavama onih glupana na verandi), ja sam, fasciniran bezazlenošću svoje male istine, osjetio kako bi podvući rep u tome momentu značilo doista pasji nestati pod stolom, a da postanem pas upravo onog momenta kada sam nakon pedeset godina prvi put izrekao ono što mi je izgledalo ljudski logično, to nisam mogao.

Zlatni mostovi, porculanska zubala, crvene gubice pod naočarima i cvikerima, topao miris ženskog mesa, neobično glupo izbuljen pogled moje gospođe supruge, Domaćinskijeva havana, obje uzdignute ruke gospodina magnificusa, njegov blesavi akademski poziv: ali, gospodine doktore, upravo možda taj dostojanstveni apel toga magnificusa na moje doktorsko dostojanstvo, na građanski uzvišen čin moga akademskog poziva, sve to odbilo me još više od onog polupijanog kruga, i ja sam pustio držak od čaše i povukao ruku u džep za svojom dozom. Ne znam kako je Domaćinski shvatio tu moju gestu kad sam desnom rukom posegnuo u stražnji džep svojih hlača (da zapalim jednu njegovu cigaretu, to mi je onog momenta izgledalo nespojivo s ozbiljnošću situacije), ali svakako po grmljavini stolica i po gužvi što je nastala oko Domaćinskog na čelu stola meni se tako pričinilo kao da je on, pod pretpostavkom da ga mislim ustrijeliti, pograbio flašu, a u tome momentu već okružen gospodom gostima, iz one gužve kretnja i povika: da to nema smisla, da bi najbolje bilo da se gospoda umire, da je to nesporazum, ja sam čuo promuklu basinu Domaćinskog koji bezuslovno i imperativno traži od mene da povučem svoju riječ, da mu dam zadovoljštinu i da se ispričam jer da će me inače ustrijeliti kao psa! Zapalio sam cigaretu i ustao.

- Kome da se ispričam? Zašto? Konstatirao sam da se taj gospodin hvali time što je ustrijelio četiri čovjeka kao četiri bijesna psa. Ostajem kod toga da je to kriminalna i moralno bolesna pojava. Nemam nikakve namjere da se ispričam, a pogotovo ne banditu koji se i meni

grozi da će me ustrijeliti.

Samo taj fakat što se pod ovim krovom nalazim kao gost priječi me da spram tog novog kriminalnog ispada zauzmem onaj stav koji bi bio logičan!

Dalje se više ne sjećam detalja. Vikali su svi, a iznad svega grmjela je basina Domaćinskog da će me ustrijeliti kao psa. Ogroman i mesnat, taj se divljak istrgnuo onoj rulji doktora i senatora, i, zaurlavši suludo - da se on ne da vrijeđati pod svojim krovom, da će on uzeti sam sebi zadovoljštinu, da će me zgaziti tu na licu mjesta, on je nasrnuo na mene, a ja sam, primijetivši kako u njegovoj ruci blista revolver, u tome momentu prevalio stol, preskočio preko onih zdjela, svjetiljaka i staklovine i nestao u noći. Zveket stakla, posuđa, svjetiljaka, stravična vika na polutamnoj verandi, a vani u noći vjetar u kestenovima, cvrčci, mjesečina i rosnata, zelena zvjezdana tišina. Vjetar u granju, pjesma cvrčaka, zvijezde...

VJETAR NAD MALIM GRADOM

U našem malom svračjem zakutku taj je događaj u vinogradu zauzeo sablažnjive omjere. Počela je hajka u kojoj sam se preko noći našao potpuno osamljen usred rastrovanog osinjaka predrasuda i neobrazovane gluposti.

Sve je počelo glupo kao Invitation a la valse od Karla Marije Webera, te najmilije stvari moje supruge, apotekarske kćerke Agneze Florijani R. M., tip staromodnog bonvivana, za koga bi teško bilo odrediti da li je odsluženi maftre d'hotel ili dobroćudno kanoničko lice s tipičnim mesnatim podvoljkom u stilu osamnaestoga stoljeća, čovjek uglađen, uvijek pomno, više nego brižljivo odjeven, izglačan, s rukavicama u lijevoj ruci, savršeno skladan, pristojno lice na prvi pogled uglavnom (dok mu niste otkrili narukvice pod manšetom), gospodin koji neobično pažljivo poslužuje svakog sugovornika skupocjenim zlatnim etuijem s monogramom i briljantnim gumbom, taj besprijekorni stari gospodin, koji se uvijek svakom svome znancu načelno javlja prvi, ne samo zato što je dobro odgojen (i odjeven), nego što je prije svega uvjeren kako je skromnost najprikladniji ures pravog i nepatvorenog, dostojanstvenog gospodstva, taj uravnoteženi u svakome pogledu džentlmen s neznatno i jedva primjetljivo poludesno sagnutim ležernim priklonom i diskretnim struganjem desnog potplata po pločniku, čovjek odmjeren u koraku i u svim svojim ukusima, uvjerenjima i strastima, gospodin koji kao najučtivije lice našeg malog grada nije nikada ni s kim imao nikakve afere ili sukoba, odbio mi je pozdrav među prvima. U klubu, kod pokera, izjavio je demonstrativno glasno da se potpuno slaže s Domaćinskim i da bi me - doista - trebalo ustrijeliti kao "bijesna psa".

Da bi me trebalo ustrijeliti kao bijesna psa, tu su parolu naročito proširili i - moglo bi se reći - popularizirali gospoda Sarvaševi. Gospoda Sarvaševi su visoki činovnici u tri koljena unatrag. Djeca tog plavokrvnog klana su pravni zastupnici automobila i pisaćih strojeva, šlarafi, rotarijanci, slobodni zidari, a s gospodom Sarvaševima bio sam slučajno već nekoliko godina u vrlo zapletenom ostavinskom sporu, po crti svoje supruge Agneze, i da iskreno priznam: nikada nisam toj gospodi Sarvaševima pristupao čista srca i sa simpatijama. Dobro sam poznavao tu hohštaplersku obitelj po pričanju svoje supruge, koja je s njima bila u kuzenskim odnosima, i, znajući iza kulisa kako to zapravo izgleda s tim opterećenim bijednicima koji kao suci sude po crti svojih zainteresiranih veza, kao odvjetnici gaze preko mrtvaca, preko razorenih krovova i sudbina, ja te sluge stranih interesa, uvijek spremne na svaku uslugu svakome tko može dobro da ih plati, te

carske savjetnike, odlikovane najvišim redovima, te škrte kućevlasnike koji se neprekidno tužakaju sa svojim stanarima nikada nisam volio, to je istina, pak su mi se revanširali u punoj mjeri, kao što je najposlije i logično. Jedan od tih Sarvaša bio je carski doušnik za vrijeme apsolutizma, a ta narodna sramota pretvorena u carske i kraljevske predikate smatrala se u obitelji Sarvaš'

Daljskih slavnom tradicijom. Jedan od najmlađih predstavnika te druge loze, Egon plemeniti Sarvaš, u životu najneuredniji i najlakoumniji ljubavnik, kome sam vodio tri brakorazvodne parnice u dvije godine, taj sladostrasnik po svojoj krvi, koji nije proživio ni jedne minute izvan svojih neizrecivo zapletenih i uznemirenih ljubavnih briga, taj naduveni blesavi predstavnik naše nazovišljahte, koji se bavi prodajom zavojnog materijala, te je zapravo neka vrsta ljubavnog pomoćnika koji poslužuje svoje muške i ženske protektore ženskim i muškim uslugama, on je prvi lansirao vijest "o pitigrilijevskom, strindbergovskom paklu moga braka". Od njega, upravo njegovim posredstvom, doznao sam da je moja supruga Agneza jedna od

"najnesretnijih žena na zemlji" i da joj je već godinama "jedini ideal da se oslobodi moga nasilja, moga pijanstva i moga razvratnog života".

Zvuči bizarno, ali nije zato manje istinito: o svojoj ženi Agnezi doznao sam za ovih nekoliko dramatskih dana više no što sam to mogao primijetiti za čitavog jednog dosadnog apotekarskog braka. Dok nije došlo do ovog skandala s Domaćinskim, ja nisam imao ni pojma da me na svijetu nitko ne mrzi i ne prezire tako toplo kao moja vlastita supruga.

Amalija Aguacurti-Sarvaš-Daljska, udovica austrijskog generala Aguacurtija, kojoj su svi djedovi i pradjedovi pomrli po ludnicama, pa čak i tamo pokazivali znakove megalomanije kao carevi, pape i admirali, to staro, krezubo i slaboumno ptičje strašilo primilo je tezu svog nadarenog unuka Egona pl. Sarvaš-Daljskog i iz te je feldmarschalleutnantske provincijalne pošte počela da kruži glasina - kako sam svoju suprugu spolno zarazio, kako živim u nesretnom braku već godinama, kako sam egzaltiran, prenapet, sulud, prezadužen, neubrojiv, u jednu riječ: potpuno zreo za ludnicu, dakako, ne kao admiral ili papa ili car, nego kao običan kreten!

Tako je stvar počela kod poker-partije staroga R. M. Florijanija, tako je tu vijest preuveličao kuzen moje supruge Egon pl. Sarvaš-Dalj-ski, a zatim je stručnjački razradila i snabdjela raznovrsnim uvjerljivim dokazima stara baba Amalija, a od stare Aquacurtinice raznijele je po

gradu kao čavke, papige i čegrtuše: Čungovice, Damaskinijeve, Dagmar Varagonska, to su primile Domaćinske, Balentekovićke, rektorice, direktorice, doktorice, asistentkinje, tako su se uznemirili Čupekovi i Gumbekovi, i poplava je stala da raste: da sam povukao revolver, da su me u posljednji momenat spriječili da ne postrijeljam sve prisutne, da sam demolirao čitavu vilu, da sam ulovio svoju suprugu in flagranti, da je ona mene ulovila in flagranti, da su mi kod pretrage krvi ustanovili pozitivan nalaz, da sam sklon razornim pogledima na svijet, da je kod mene bila premetačina, da sam strpan u luđačku košulju, i tako dalje, i tako dalje.

Svi su se uznemirili, kao da se u našemu malom gradu pojavila kuga.

Dosadna siva lica, nekakvi prašnjavi i zakutni lovci, koji na političke ankete: kakvo im je političko uvjerenje, odgovaraju u javnosti, kao javni radnici pod svojim vlastitim potpisom: da se ne bave politikom - ta gospoda počela su da šapuću i da šuškaju po kavanama kako sam "politički opasno lice koje bi trebalo izlučiti iz građanskog društva u interesu političkog morala, jer propovijedam razorna, anarhistička načela individualne akcije"!

Prosjaci, intelektualni probisvijeti, luđaci, plavokrvne blune koje sebi umišljaju da su potomci fantastičnih pretendenata na nekakve fantastične krune, piskarala puna bolesnih ambicija, prepisivači tuđih gluposti, dostojanstvenici, govornici, predavači, slaboumnici koji grickaju praline-bombone svojih tugaljivih karijera, svi ti smiješni mali pinčevi koji liže svačiju stopu za piškotu, stupovi društva sagrađenog na kiretaži, predstavnici nauke naređene odozgo po administrativnom nalogu, sva ta bagaža koja se godinama hranila u mojoj kući, koja mi je krala cigarete, pojela zdjele ribetina i divljači, mali trgovci potkova i patent-čavala, debeli prokuristi po Domaćinskijevim bankarskim poduzećima (koji su se poženili s bogatim mesarskim kćerima iz najmračnije provincije), te babe, zadrigle, tuste, crvene, kao od šarlaha natečene, pune zlatnih broševa i narukvica, sve je sabilo dvopapkarski glave u ograničeno klupko laži i klevete, sve se je zavitlalo u kolopletu straha i predrasuda, sve je počelo piskati i došaptavati da je muž gospođe Agneze i zet apotekarski slavnog izumitelja ljekovitog čaja za probavu i kućevlasnik trokatnice s balkonom u glavnoj ulici poludio, da je htio ustrijeliti generalnog direktora Domaćinskog ali da su ga pravodobno spriječili, a cijela stvar likvidirat će se na sudu.

Draguljari, zubari, bolji pokućarci, šefovi tehničkih sekcija, romanisti, čelisti, trgovci ciglama, slobodni mislioci lamarkisti, dječji doktori, veletrgovci i privatni činovnici, kozmetičari i liječnici kožnih bolesti,

krojači, baruni, kućevlasnici, najraznovrsniji mistifikatori, savitljivi u sedam smjerova simultano - a svaki nosi na ogled i na prodaju po pet pari uvjerenja kao pokućarci što nosaju ogledala i hlačnjake – gospoda krojači koji kroje perom knjige na rok i na mjeru po narudžbi, brbljavci, plaćeni agitatori koji laju protiv svog vlastitog uvjerenja, socijalne ništice koje skupljaju priloge za vanbračnu djecu isto tako kao što brbljaju o opasnostima zračnih navala na nezaštićene gradove, propali bankiri, upravljači državnih financija, potpisnici političkih proglasa u koje ne vjeruju, lažljivci koji javno prisižu na uvjerenja koja mrze i poriču strastveno - kao negaciju svog pozitivnog mišljenja - krijumčari, novinari, štampa, pijandure, nepušači, stare frajle, sve se to uznemirilo kao vrapci na Valentinovo, i sve je to po logici svoje probave, svojih crijeva, svoga toploga popluna počelo da reži, da laje, da se uzrujava, da kleveće, da ogovara, da doznaje, da lansira, u jednu riječ, da se strastveno bavi slučajem glavnog Domaćinskijevog advokata, apotekarskog zeta, kućevlasnika s balkonom, na uglu kod biskupova spomenika.

Od najranijeg mog djetinjstva u meni je bio razvijen neobično intenzivan strah pred voštanim kipovima. Ta sajamski nafarbana, voštana imitacija ljudskih glava ili ruku izaziva u meni od prvih dana moje svijesti neobjašnjivo uzrujano stezanje utrobe, i još u nižim razredima srednje škole ja sam kao dijete dobivao opasan proljev od panoptikumskih odvratnosti.

Zašto, na primjer, prepolovljene goveđe ili praseće strvine po mesarskim izlozima ne djeluju s podražajem na bljuvanje ili s pobunom crijeva? One krvave, ranjave krpetine životinjskog mesa nesumnjiv su dokaz odvratnog, upravo podlog umorstva, ali taj kriminalni prerez svinske utrobe u kobasičarskom izlogu ima svoj kakav-takav, više-manje danas još ipak relativno stvaran i mesožderskim prilikama uslovljen smisao: pravom, nepatvorenom mesožderu takav je prerez masne i raskrvarene svinje lijep, jer se prije svega može pojesti. U voštanom odljevu panoptikumskom prerez kroz bubreg, kroz crijeva, kroz probavne ili spolne organe djeluje bolećivo odvratno. Taj voštani preparat, taj bezidejni model životne besmislene bezidejnosti i bespredmetnosti, taj obojadisani užas djeluje na čovječji mozak melankolično, i ja se ne mogu oteti dojmu da taj voštani odraz životne stvarnosti, taj matematski točan odljev, ta vjerna, pomno imitirana kopija, upravo duplikat životnog uzora, djeluje tako odvratno samo zato jer se u njemu objektivira život do onog bezidejnog, upravo bespredmetnog stupnja gađenja kakvim ljudski mozak reagira na besmislenost postojanja uopće kao takvog.

Da je život (po ovakvim svračjim zakucima) doista besmislen kao

panoptikumski voštani prerez svraba, čira, spolovila, crijeva, ranjave utrobe, zaronjeni u životne nagone, u ratove, u lične neprilike, u zvjerinjake, u prava, krvava spolovila, u svrabove, čireve i utrobe, u smijehu, uz zveket čaša i glazbala, u trci za kruhom i pobjedom, mi to sve obično zaboravljamo, jer se čovjeku ne gadi ništa što se može oploditi ili pojesti. Ali što sam ja mogao oploditi ili pojesti od ovog povampirenog panoptikuma oko sebe?

Sve se je rastvorilo preda mnom kao rakom razgrizeno prepolovljeno žensko spolovilo u voštanom odljevu sajamskog panoptikuma, i ja, pedesetogodišnji slaboumnik, koji je čitav svoj život prorajtao na gostoljubivo traćenje vremena s glupanima, počeo sam reagirati na to suludo zbivanje oko sebe s gađenjem.

Nije da nisam već i otprije naslućivao kako to zapravo stoji s ljudima. Znao sam da državni statističari koji objavljuju debele knjižurine o stanju činjenica kod nas i u svijetu, da ta gospoda učenjaci češljaju i soigniraju svoje podatke u smislu viših, administrativnih naloga, pak da zahodi (kanalizacija uopće, melioracija močvarnih područja), brodogradnja, parostrojevi, tračnice, sve to da je u tim knjigama (koje uostalom nitko ne čita i ne uzima ozbiljno) u porastu, jer je takav međunarodni običaj da građanima izgleda da je na svijetu bolje ako su zahodi, kanali, puške, topovi i uopće strojevi u porastu. S takvom gospodom i uglednim šefovima naše statistike mogao sam da lumpujem, da pijem i bratimstvo, da igram šah, da razgovaram o pitanju Dalekog Istoka, ali problem je u ovome: kakav stav da zauzme čovjek spram takvog statističara koji hoće da te, kao običnu cifru jednog društvenog stanja, svrsta u svoje rubrike, i to, na primjer, uzmimo, u rubriku kažnjenika: toliko i toliko plus jedan, a to sam lično ja, ili u rubriku umobolnih: toliko i toliko plus jedan, a to sam opet ja! Da se kod povjesničara može naručiti historija po mjeri, po potrebama ("po liniji oportuniteta"), to mi je bilo poznato, da se kod liječnika može kupiti svjedodžba, kod kritičara recenzija, kod žene ljubav, kod dobre večere viši čin i uopće promaknuće, sve sam to dobro znao, u toj sam predstavi pomalo i lično glumio i na tom krabuljnom plesu bio sam osobno jedna od žalosnih, slaboumnih krabulja.

Postupajući s ljudima kao s ranjenicima ili bijednim patuljcima, imao sam svoju vlastitu metodu, metodu samilosti i simpatije za jadnike koji nemaju izgrađene lične, originalne, svoje pameti pa prema tome ne mogu imati ni svog vlastitog morala ni svoje vlastite volje, a nisu krivi što su u našoj domaćoj hladetini moluskna, skuhana, prosječna, siva smjesa sveopće nepismenosti, neobrazovanosti i paralize.

Ja sam, dakle, žalio svoje bližnje, i moj vlastiti način mišljenja bio je otprilike ovakav: slikaš, a nemaš ukusa, zapravo si samouk, pak ne znaš kako bi zapravo trebalo slikati, nemaš pretjerano mnogo dara i moglo bi se dogoditi da stradaš kao brodolomac i žrtva jedne više strasti, dakle kupujem tvoju slabu sliku protiv svog vlastitog uvjerenja, jer tvojih slika ne kupuje nitko, na izložbi ti je prazno, tamo miriše po mrtvačnici, i lovori u loncima i umorno odjekivanje koraka kakvog zalutalog prolaznika, sve to izgleda žalosno, kao da tu negdje iza paravana doista leži mrtvac! Ili: pišeš knjige, neuredan si, površan, priglup, pojma nemaš ni o čemu, javljaju se već prvi znaci staračkog umora, a igraš ulogu nekakve lokalne veličine, propovijedaš najisprazniје ideje, vičeš, ne vjeruješ samome sebi, širiš zbrku i u samoobrani obmanjuješ ljude oko sebe! A zašto? Tvoje knjige ne kupuje nitko, a ako se i nađe kakav naivan pojedinac te razlista tu tvoju čudestvenu artičoku, zaboljet će ga glava. Od takvog štampanog prikaza tvoje vlastite knjige opet tebe boli glava, glavobolni besmisao i migrene na sve strane, dakle zašto, čemu?

Pretvorljiv patos laži. Bog je u crkvama isto tako drven kao i sveci po oltarima, pak je prema tome drvena i svaka riječ što je čujemo s propovjedaonice: slabo plaćeno, drveno građansko zanimanje i klepetanje vještačkim zubalom. Ali sve što se zbiva oko crkve, pred njom ili protiv nje isto je tako drveno. Pomodni fratri novih pogleda na svijet poriču feudalnim fratrima pravo na egzistenciju, i razgovarati se sa suvremenim građanskim nevjernicima o bogu nije ništa manje dosadno nego dati se gnjaviti od feudalnih vjernika u franjevačkom suknu. Mnogo je kompliciranije, uostalom, biti bezbožnik na duhovitoj visini ove misli nego fratarski glupan koji, kada čuje ime Lutherovo, triput pljune kao ortodoksni Izraelićanin kada se rukovao s gojem. U bolnicama, oko opera-cionih stolova, gospoda mesari u bijelim pregačama isto su tako tašti kao i glumice u kazalištu: važan je i iznad svega najvažniji pojam uspjeha. Sve je uopće u životu pitanje uspjeha, a uspjeh sam po sebi znači san: udoban san s toplom i hladnom vodom, san bez zubobolje i bez nekih naročitih sredstava za spavanje, miran, zdrav san, kad spava savjest, kad ne djeluje razum, kad se putuje spavaćim vagonima, a puši najfiniji duhan. Uspjeh je svrha sama po sebi, sama sebi i sama za sebe, uspjeh radi uspjeha, a radi uspjeha sve: velike i male laži, večere, čajevi, krugovi, prijateljstva, prevare, mržnje, ratovi, karijere. Radi uspjeha igraju se uloge, nose se krinke, svi strahuju pred neuspjehom, svi sanjaju o uspjehu: o katedri, o pobjedi, o lisnici, o činu, o novcu, o prodanim slikama.

Zbrkani pojmovi, a jedina je mjera uspjeh: ubijaš ljude, nosiš elegantne šiljaste švedske cipele, ispeglane hlače, lakiraš nokte, putuješ, trguješ, gradiš kuće, ratuješ, pišeš knjige, slikaš, osvijetljen si

na kazališnim daskama, u kabinetima, u novinama, a ne misliš da život zapravo ne bi trebao da bude to što se o njemu misli po kabinetima, na daskama ili u novinama, l evo u čemu je ključ za razumijevanje moje situacije u ovom našem zabitnom zakutku, poslije takozvanog događaja u vinogradu generalnog direktora Domaćinskog: do onog momenta ja sam s izvjesne visine, možda ne pretjerano visoko, možda čak s visine svoga prvospratnog balkona, promatrao taj bal pod maskama što je zamorio dolje na ulici pod mojim nogama, a nisam imao stvarno svijesti o tome kako ni ja lično nisam ništa drugo do obična maska u tom kolopletu naše kratkovidne gluposti a pomalo i sramote. Ali kad sam se našao u obezglavljenoj gužvi, odnosi su se izmijenili: od šutljivca koji pasivno promatra postao sam čovjek koji je prestao da glumi prosto zato jer je osjetio kako glumi krivo, onako otprilike kako se to kaže za glumca kada glumi falš. Prestao sam - dakle - glumiti samaritanca, samilosnika, koji je zaokupljen isključivo tuđim brigama, pak se brzo pokazalo da je život u ovim novim, izmijenjenim okolnostima postao za mene mnogo zapleteniji nego što se to činilo u prvi mah. Za trideset godina moje kakve-takve glume, ljudi su stvorili o mojoj ličnosti predodžbu kao o čovjeku šutljivcu, pasivnom, dobroćudnom, dakle, o priglupom gospodinu doktoru koji nas može pozvati na večeru, kupiti nam sliku ili potpisati mjenicu, ali da bi taj sivi i bezlični tip, kućevlasnik s balkonom i apotekarski zet, mogao imati svoje lično mišljenje, i to još takvo koje se ni u čemu ne podudara s našim, to je prešlo granicu njihove ne pretjerano velike fantazije, to ih je neočekivano zbunilo i u tome se može zapravo naći onaj, na prvi pogled neshvatljivi motiv, da su se uglavnom svi složili kako mi se nešto poremetilo u mozgu i kako sa mnom ne stoji baš najbolje ni najnormalnije: bit će da sam poludio kad sam prestao misliti njihovom logikom. "Njihova logika" je neka vrsta konvencionalne društvene igre koja se igra po pravilu. Pravilo je ovo: svijet je takav kakav jeste i ne treba ga popravljati. Domino se igra da bi se igra dobila, a sve ostalo zove se

"filozofiranje".

Nikada nisam filozofirao pro foro externo i bio sam samozatajno konvencionalan, a to mi se onda i osvetilo. Čitavog svog života žalio sam ljude, bio sam spram njih učtivo blagonaklon, jer sam ih poznavao pod kožom i jer mi je (trajno) bilo žao što su tako beznadno sivi, tako tupo drveni, tako jeftine i bijedne igračke u tuđim rukama, tako sudbonosno izobličeni svojom vlastitom glupošću. Ja sam, dakle, mogao da sudjelujem u njihovim brigama, da gubim vrijeme na njihove parnice, da žalim te naše nazovitalente promatrajući ih kako žive po vlažnim sobama, kako gladuju u maglama, kako nemaju nikakvih naročitih sposobnosti osim posve slabe, gotovo neznatne

vještine prstiju: za glinu, za tipke, za dvije-tri rime, ali kad se taj svijet malih vrapčjih čeprkala uznemirio nad mojim "patološkim" slučajem, kada su se ti trgovci delikatesa, burzovni senzali, umirovljeni docenti, nenadarena mazala, pjesnici, svi ti kratkovidni ćoravci, po zakonu svoje zečje naravi, pobunili protiv mene kao protiv "moralnobolesne pojave", kad su s indignacijom počeli da prelaze preko mene na dnevni red svojih gluposti, onda sam i ja prestao glumiti dobroćudnog šutljivca, i tako je došlo do toga te sam svojim znancima počeo odgovarati vlastitim mislima, a na njihove drskosti okretati im leđa bez komentara: - Moj naklon, zbogom, klanjam se! Jer što da kažem takvom jednom intelektualnom gitaristu, takvoj jednoj umišljenoj veličini pod lupom našeg domaćeg kulturnog povećala (koja slika zlatne ribice ili piše pjesme o jabukama na tanjiru), kad mi pristupa sa svojom bućoglavom tikvurinom (nepravilnom kao nogometna lopta) i kad me s fantastične visine svoje vlastite megalomanije tapša tobože dobroćudno po ramenu, kao da sve to nije ništa, što se ja zbog toga toliko uzrujavam: - No, dragi doktore, nije to ništa!

Izgubili ste malko živce, odmorit ćete se negdje u inostranstvu, sve će se dobro svršiti!

- Gdje sam ja izgubio živce? Kada? Gdje ću se ja odmoriti u inostranstvu?

Zašto? Zato što sam rekao jednom Domaćinskom da je kriminalan tip? Pa on jeste stvarno kriminalan tip! Oprostite, to je, poslije onog što se dogodilo, doista moje uvjerenje!

- E, pa nemojte tako, molim vas, gospodine doktore! Vi ipak malko pretjerujete! Ne mogu se davati takve važne izjave samo ovako.

Generalizacija je uvijek opasna!

- Kako "ovako"? Kakva generalizacija?

- Pa ovako moralno neodgovorno! Nije život dječje zabavište! Nismo mi djeca!

Stoji preda mnom krezubo, kovrčavo potucalo, antipatičan, neokupan tip lirskog pjesnika, smrdi mu iz usta, znoje mu se ruke, siše nervozno svoju cigaretu, upravitelj je nekakvog dječjeg sušičavog skloništa, a bio je za vrijeme rata računarski narednik i nakrao se novaca i tako postao kućevlasnik, te i sam sudjeluje "na izgrađivanju naše mlade privrede", surađujući kao lirik egzaltator u veličanju našeg privrednog razvoja (odatle ga i znam, što sam mu štampao pjesme u komorinim publikacijama), i sad što da mu odgovorim? Najinteligentnije je

skinuti šešir, pokloniti se i bez riječi nestati: - Moj naklon! Sluga sam pokoran!

U svijetu malograđanskih bluna oko mene nastala je nevjerojatna uzbuna.

Ovi ljekarnici, književnici, kućevlasnici, ti kavanari i upravitelji dječjih skloništa i sirotišta, ti trubači i internisti, koji svi mile jedni preko drugih, koji se svi svrdlaju jedni u druge, koji se tove kao trakavice u tuđim crijevima i vrve kao crvi po trulim lubanjama, sva ta djeca kišobranara i muzikanata, ti troimeni i tropridjevni glupani u sjeni naših velikih imena, zvjezdoznanci koji kradu drugim zvjezdoznancima tekstove, krijumčari kokaina, krivotvoritelji radničkog osiguranja, ciglari, vlasuljari, umirovljeni vojni suci, svi su se oni uznemirili od pomisli da među njima živi i diše jedan njihov najprosječniji sugrađanin i koji umije da ih prekine u pola rečenice, da im skine šešir i da ih ostavi nasred ulice pošto im je izazovno okrenuo leđa i otplovio niz drvored kao lađa pod svojom vlastitom zastavom. Primijetio sam da ljude naročito draži logika. Spram logike svi su alergični!

Zaustavio me na ulici eksministar gospodin Pankracije Harambašević, gospodin s bakenbartima, koji je kao nadležni ministar zaradio nekoliko dvokatnica najnevjerojatnijim, upravo fantastičnim emisijama raznovrsnih serija maraka. Taj pučki učitelj ili geometar po svom građanskom zanimanju, koji se kao ministar izgurao na mjesto delegata kod Lige naroda, a danas igra šah u jednoj od otmjenih građanskih kavana na dnu drvoreda u centru grada, osjetio je potrebu da mi lično izrazi svoje duboko negodovanje nad mojim ispadom protiv generalnog Domaćinskog.

- Imam li ja pojma kakvu je ulogu odigrao taj odlični muž u razvoju "naše mlade privrede"? Naši likeri, naš ugljen, naše drvo, naše tkanine, naša štampa, sve je to zapravo, ako se pravo uzme, lično djelo navedenog gospodina Domaćinskog, o kome se može imati mišljenje kakvo se hoće, ali da bi mu netko mogao da porekne pionirsku ulogu u izgradnji naše privrede, to bi bilo ipak suviše smiono! l upravo zato što to meni nije bilo nepoznato (jer je svaka mogućnost isključena da bi upravo ta pionirska uloga Domaćinskog meni mogla biti nepoznata), upravo je zato neshvatljivo...

- A što je neshvatljivo?

- Kako, što je neshvatljivo? Pa, dragi doktore, oprostite, vi valjda ne ćete negirati...

- A što? Što ja negiram? Pa sve kad bih ja nešto i negirao, u kakvoj to vezi stoji s našim likerima ili s našim tkaninama koje nisu moje, pak prema tome ne mogu biti ni naše! Te su tkanine možda vaše...

- Hje, oprostite doktore, a ništa, molim, molim! Znate kako: vi ste pravnik po struci, vi ćete svakako bolje znati što je oportunije: negirati ili ne!

- Sasvim logično, gospodine ministre! Ja sam pravnik, ja nisam filatelist! Ja se ne bavim skupljanjem maraka! Ja nisam kućevlasnik ni ministar...

- Vas treba strpati na motrenje! Vi niste svijesni dalekosežnosti svojih riječi!

Kakve su to neukusne aluzije? Ne znam što to sve ima da znači. Pardon!

- Ponavljam vam, gospodine ministre, ja se savršeno ništa ne razumijem u poštanske marke, ja nikada nisam bio poštanski činovnik, ja nikada nisam radio s markama, ja sam odvjetnik, ja biljegujem svoje stvari, a biljegovinu plaćam, ne gradim kuće od biljegovine! Klanjam se!

U nizu tih savršeno suvišnih, zapravo uličnih sastanaka ostao sam dosljedan prosto po liniji zdrave pameti, bez ikakve određene namjere, pa kad sam bacio mladoga von Petreticha u bazen pod vodoskokom, to nije bila provala nikakvog ludila nego ljudski posve razumljiva gesta, više moralne nego tjelesne samoobrane. Šmrkavac, blesavi provincijalni samozvani patricij, kome je već otac živio na velikoj nozi, visoko iznad svojih stvarnih novčanih mogućnosti, dečko odgojen u ambijentu gdje se misli s mentalitetom najotrcanijih pokućaraca, što znači: u poniznosti prije isteka mjenice, a u nevjerojatnoj aroganciji, kad se zvekeće sa tri cekina u džepu, dakle taj von Petretich, bivši konjanički oficir koji lovi lov na veleposjedničkim lovištima u društvu ("aristokratskih") veleposjednika kao veleposjednički pripuz, pristupio mi je u parku kad sam u bazenu pod vodoskokom promatrao zlatne ribice gdje se igraju u sjeni lopoča, a mali srebrni mjehurići kisika okomito se penju na staklenu površinu vode, okupljajući se oko zelenih plosnatih listova kao srebrne kapljice. Pristupio mi je s leđa i, sjećam se, nije mi pružio ruke, niti je skinuo šešir. S desnicom na srebrnoj površini svoje doze o koju je tuckao cigaretom, taj hohštapler, najmanje petnaest godina mlađi od mene, zaustavio se tu nad ribicama, i pošto se opro desnom nogom o kameni rub bazena, on mi se podrugljivo, upravo izazovno nasmijao, kao

čovjek koji izaziva sukob pod svaku cijenu.

- A vi, doktore, buljite u ovu vodu - kao da se bavite samoubilačkim nakanama?

- Ne, promatram ove zlatne ribice! Ribe nisu pretjerano inteligentne životinje. Ja ne znam jeste li kada promatrali ribe u staklenim posudama?

Ribe ne razlikuju staklo od vode.

Ribe plivaju u jednom smjeru dok nisu ustima osjetile da se kroz staklo ne da dalje plivati, a to su iskustvo potpuno smetnule s uma poslije okreta do druge strane posude. Ta riblja glupost traje već čitavu vječnost...

- A ja sam mislio da imate namjeru da se utopite! Čujem da će vas Domaćinski izazvati na dvoboj! He-he!

- Na dvoboj? Mene? Domaćinski?

- A što ste se tako prepali? Ovakav kramar, kao što je Domaćinski, ovakav pipničar nikada još nije nikog izazvao na dvoboj! Ne bojte se, doktore! Da ste sve to meni rekli što ste skresali ovome starom parveniju, ja bih vas raskrvario korbačem za pse! Ali Domaćinski ne će iz toga povući nikakve konzekvenci-je, naravno!

- A mene vi ne biste počastili dvobojem? Molim vas, a zašto?

- To bi mi bilo ispod časti! Ovakvi slabo-umnici, kao što ste vi, zaslužuju samo korbač za pse. Vi ste se diskvalificirali za svaku zadovoljštinu! Vi ste komunar!

Što da odgovorim takvom majmunu, koji je prosjedio na raznovrsnim kobilama deset-petnaest godina i koji osim debelom kožom na svojoj stražnjici ne bi ničim mogao dokazati da je u životu ikada izvršio bilo kakav plemenitiji napor? Čuo je dvadeset i dva puta "Čar valcera", inače je u njemu sve zrakoprazno. Opalio sam mu pljusku, i to takvu da je pao k onim zlatnim ribicama, i sve se svršilo s velikom strkom djece, guvernanata i policije. Bio je to čudan doživljaj: naći se u pratnji policijskoj u jednom fijakeru s čovjekom s koga se cijedi voda i koji mi je u fijakeru dva puta pljunuo u lice. Bio bi me napao, ali kako mu je pukla kost u zglobu lijeve ruke, dva su ga stražara držala objeručke, uvjerena da se radi o neuračunljivom bjesomučniku; od vremena na vrijeme on je tako urlao od bola da sam i ja imao impresiju da je lud. Za nama je trčala rulja djece i sluškinja, a onda se

na policiji sve objasnilo. Zgradu smo napustili odvojeno: najprije on, a poslije nekoliko minuta ja, svaki u svome taksiju.

Drugoga dana poslao mi je svjedoke. Bokanovskog i Faltoninija: prvi je bio predstavnik nekakvih amerikanskih šivaćih strojeva, plemeniti Bokanovski, a drugoga, nije tome prošlo ni pola godine, uhapsili su zbog špijunaže, i ja sam ga poslije sastao u istražnom zatvoru kod sudbenog stola. Došlo je do uzbudljive scene između svjedoka gospodina von Petreticha, gospode plemenitog Bokanovskog i plemenitog Faltoninija, i mene. Bacio sam ih napolje. Tri dana kasnije opet mi je nekakva slična figura, nekakav von

Floden-Fonciere Italo donio zapisnik o tome događaju, te sam i njega izbacio sa zapisnikom zajedno. Idiotske gluposti!

- Eh, vi pretjerujete, moj amice, rekao mi je tvorničar sapuna, gospodin Bachmayer - Ne možete ovako tjerati svoju situaciju do apsurda! Te tu navaljujete na ljude revolverom, te demolirate čitave kuće, te bacate ljude u vodu, a svojim dobronamjernim prijateljima demonstrativno okrećete leđa!

Ne ide to tako, moj gospodine! Kamo to vodi, razmislite malko i sami! U anarhiju i revoluciju!

Što da odgovori čovjek ovakvom dobronamjernom, konzervativnom sapunaru? Da se povuče ili da proslijedi? Da mu kažem kako nisam povukao revolver ja – nego Domaćinski! Kako se nisam hvalio umorstvom ja - nego opet Domaćinski! Kako nisam nikoga uvrijedio prvi, nego sam samo reagirao na neučtive ispade pojedinaca! Kako se nisam ja von Petretichu prijetio korbačem za pse, nego on meni!

- Ne, gospodine direktore! Vi niste upućeni u stanje činjenica! Vi polazite od krive pretpostavke! Ja sad nemam nikakve namjere da gubim vrijeme na detalje, ali vi pojma nemate kako stvari stoje.

- Kako da nemam pojma, gospodine doktore, ako boga znate? Eto, bila je sinoć vaša vlastita gospođa kod moje supruge, te je tamo plakala kod nje da je najnesretnija žena u čitavom gradu! Da ne zna što se događa s vama i da misli da bi nešto trebalo poduzeti u vašem vlastitom interesu. Pa i ja mislim da bi najbolje bilo da se posavjetujete s kojim liječnikom, da otputujete, da se odmorite...

- Klanjam se! l tako sukob na ulici, sukob u kavani. Sukob na šetalištu, sudar u tramvaju, svađa tu, slom tamo, riječ od ovoga, poruka od onoga, miš-ljenje ovoga kruga, uvjerenje one grupe, savjet jednog, prijetnja drugog: da me vlastita žena smatra luđakom, da sam se

onemogućio kod kartela, da je moj tast apotekar izjavio javno, u kavani pred stranim osobama, kako me se odriče, da je najbolje da se savjetujem s liječnicima, da se nagodim, da se ispričam, da povučem konzekvencije. Ukratko: vožnja je iz dana u dan postajala sve luđom, sve bjesomučnijom, i meni je i samome na momente izgledalo da nam šeširi lete po zraku i da bi teško bilo pogoditi kamo će se sve to otkotrljati. Jedno mi je međutim postalo jasno: treba ostati logičan, jer bilo kako bilo, logika nikada nije nepouzdan vodič. Istina je: bio sam prilično sam, ali osamljenost još uvijek nije dokaz da čovjek nema pravo.

ZBOGOM

Trećega dana poslije večere u vinogradu uputio sam kartelu pismo da sam obolio i da kroz jedno, po predviđanju liječnika "neizvjesno vrijeme", ne mogu nastupiti svoje dužnosti; tom suhoparnom, potpuno oficijelnom pismu priložio sam liječničku svjedodžbu jednog svog znanca kirurga: nadražaj slijepog crijeva s eventualnom operacijom.

Dan kasnije telefonski mi se javio doktor Marko Javoršek, bivši ministar, advokat, bivši marksist, socijaldemokratski ministar u jednom ekonomskom resoru, u jednoj kraljevskoj vladi koja je bila sastavljena na programu koji bi mogao da bude sve na svijetu prije nego marksistički! Kod gospodina generalnog Domaćinskoga u njegovim poduzećima igrao je eksministar Javoršek ulogu ekonomskog savjetnika i bio u jednu ruku lični prijatelj gospodina generalnog direktora, a u drugu član raznih ravnateljskih vijeća: pilane i tvornice noćnih lonaca i paromlina, pa čak i jedne parfimerije i drogerije, pod zaštitom jedne poznate mondene i koketne egipatske božice.

Gospodin ministar Marko, koji se kao advokat potpisivao Marko Antonije i koji je uživao ugled vrsnog pučkog tribuna i neobično nadarenoga govornika, posjetio me je u mom vlastitom stanu u vrijeme unaprijed ugovoreno, i to točno o podne i pet minuta odmah slijedećeg dana pošto su u kartelu primili moje pismo.

- Budite kod kuće, dakle, dragi doktore, u dvanaest i pet, evo mene kod vas! l doista! U dvanaest i pet bio je kod mene, a u dvanaest i petnaest situacija je već bila nesumnjivo jasna: došao je po nalogu Domaćinskog koji od mene traži potpunu zadovoljštinu, i to formalnu, pismenu, da, prvo: požalim uvrede, i, drugo: da povučem sve elemente klevete koji su nesumnjivi, jer u protivnom slučaju on će me, prvo: razriješiti obveze bez ikakvih formalnosti, i, drugo: predati sudu. Gospodin ministar Marko Antonije mislio je da bi u obostranom interesu bilo da dođe do nagodbe, do kompromisnog sporazuma. S moje strane jedno formalno pismo riješilo bi Domaćinskog svakako veoma neugodne dužnosti da me preda sudu, a opet "i u mome je interesu da se taj skandal takoreći džentlmenski, evropski likvidira, da dođem do svog otkaznog roka i do svoje zakonom zagarantirane otprav-nine, nego obratno, da budem suđen i da izletim iz tog poslovnog odnosa pod okolnostima kakve za mene nesumnjivo ne predstavljaju nikakvu naročitu materijalnu prednost".

Izjavio sam gospodinu ministru Marku An-toniju neka bude ljubazan i

neka izvoli izvijestiti gospodina Domaćinskog da ne mislim pisati nikakvo pismo, da mu ne mislim dati nikakve zadovoljštine, a što se tiče razrješenja obveze bez formalnosti, odnosno suda, da mu stojim na raspoloženju. Primam otkaz, a tužbu uzimam na znanje. Materijalna strana pitanja me ne zanima!

- Oprostite, gospodine doktore, ja naravno nemam nikakve namjere da vas savjetujem, jer najposlije ja pretpostavljam da ste svijesni svih pravnih posljedica ovog neugodnog slučaja, ali opet, prijateljski, među nama, kolegijalno (više od toga: drugarski), vi ćete mi dopustiti da vam izjavim kako se ne mogu oteti impresiji da se vi - kako da kažem - živčano nalazite ipak u nešto povišenom raspoloženju i da ne možete da se objektivirate do onog stepena kakav bi nesumnjivo bio potreban za donošenje tako važnih odluka. Vi znate: radi se o § 299, 300 i 301 k. z. Nema nikakve sumnje da će osuda pasti na vašu štetu. Domaćinski je ugledno lice, on je jedan od najuglednijih predstavnika naše privrede, on nosi čitav niz naših i međunarodnih odlikovanja, on je, da, i tako dalje. Čemu da gubimo riječi i vrijeme? Situacija u kojoj se nalazite nije - naravno - zavidna, ali, svakako: bolje je odabrati odluku po crti manjeg otpora, pa prema tome tu aferu završiti po liniji oportuniteta, to jest manjeg zla, no... i tako dalje, dragi kolega, he-he! Meni je vrlo neugodno, dakako, he-he – i molim vas da mi povjerujete kako su sve moje simpatije na vašoj strani, i koliko mi je god neprijatno što sam se tu pojavio u ulozi posrednika, ja ipak mislim da vi nemate nikakva razloga da posumnjate u moje prijateljstvo spram vas, pak upravo iz toga razloga mislim da bi bilo bezuslovno potrebno da vam se objasni da će svatko objektivan morati da se tu složi u procjeni situacije sa mnom: čini se kao da vi stojite pod dojmom svojih vlastitih fraza te nemate dovoljno moralne snage da pogledate činjenicama u oči i da se pomirite s tim da je u životu često bolje i jednostavnije progutati žabu da bismo dobili kravu, nego ovako nervozno, dječački, da, upravo pubertetski gubiti se u neizvjesnostima, pak prema tome proigrati eventualno i svoju posljednju šansu!

- Nema ni jednog od naših sedam hiljada doktora prava i mudroslovlja koji mi ne bi savjetovao na vlas to isto što ste mi savjetovali i vi, a ja opet ne znam što da vam kažem, osim obrazloženja što sam ga već imao čast izjaviti: primam otkaz, a tužbu uzimam na znanje! Ostajem u cijelosti kod svoje izjave da je Domaćinski kriminalan tip, ubojica i bandit.

- Dopustite mi, gospodine kolega, da primijetim kako ste vi suviše zabrazdili, da tako kažem, da, u frazu. Vi ste nekonkretni! Što znači nekoga proglasiti banditom? Osim verbalne injurije, to ne znači baš savršeno ništa!

- Poslije svega što se odigralo tamo na verandi ja toga čovjeka smatram kriminalnim tipom! Ja ne razumijem u čemu bih ja bio nekonkretan?

Domaćinski je nesumnjivo moralni idiot! Što znači biti bandit? To je vama nekonkretno?

- Ma vi ste, druže, nestvarni, s obzirom na pozitivne zakonske okolnosti! To što vi pričate to je možda poezija, ali nije konkretno! Tako se politika voditi ne da! Kakva vam je to politika? Svaka vaša riječ, sve teže uvrede!

- Pa dobro! Zar ste vi došli ovamo da me podučite kako se vodi "politika"? Ja se nikada nisam bavio politikom, i od mene je svaka takva djetinjasta namjera neizrecivo daleko!

- Politike ima i u prenesenom smislu, dragi kolega! Sve je u životu politika što nam može poslužiti kao sredstvo kako bismo postigli onaj cilj koji želimo da dosegnemo. Politika je vještina koja računa s jednim koeficijentom, a to je - vidite – koeficijent stvarnih snaga! Da! A u ovom slučaju stvarne snage kojima raspolažete takve su da ćete nesumnjivo podleći. A uživati u svom vlastitom porazu, to je starofrajlinska martiromanija, a nije politika! Ja sam kao političar bio u situaciji da gutam žabe i miševe, blato i staklo, a kadikad

- bogami - i vatru. Paklena je to krampampula voditi politiku, vjerujte mi, ali vidite, ja se nikada nisam dao rukovoditi svojim živčanim raspoloženjem, moj dragi gospodine druže!

- l dokle ste dotjerali? Da kao nekakav bivši pučki tribun vršite lakejsku službu jednom banditu i kriminalnom tipu. Ako je to dokaz za vašu političku vještinu, onda vam zahvaljujem na dobrim savjetima! Uostalom, da vam olakšam, dopustite da vam izjavim kako mi je vaš repertoar poznat!

Unaprijed mogu izdeklamirati sve što biste mogli da mi kažete: da su ljudi - ljudi, da je život neka vrsta borbe za opstanak, dakle neka vrsta rata, a u ratu je kao u ratu, i sve stvari treba uzeti kakve zapravo jesu, a ljudska je glupost velevlast, a nivo proletarijata uslovljen je nivoom građanske klase, a priroda ne čini skokove i treba se pomiriti s time da su zidovi tvrđi od naših glava, a noću su sve krave crne, i zašto čeprkati po sasvim neznatnim, da, upravo savršeno sporednim sitni: čama, kad je u životu sve uslovljeno sredstvima proizvodnje, i glavno je da se radi za masu, a ne individualno, a ja sam - dakako - individualist te ne vidim ništa osim svoje ličnosti, svoje glupe,

ograničene, malograđanske malenkosti, a to je sve neka vrsta larpurlartizma, to je sve salonska razbibriga sitnih badavadžija, jer se individualnim moraliziranjem ne može ništa pomaknuti naprijed, itd., itd. A sve to, sve to je žrvnjanje smeća i gluposti, jeste li me razumjeli? Mene se politika u ovom trenutku ne tiče ništa, razumijete li, ništa, ali kad je već netko političar, socijalist, rojalist i republikanac u istom licu kao vi, taj ne bi trebao da meni docira iz politike!

- A zašto ne, molit ću lijepo?

- Zato, jer ja spadam u džentlmene, a ne u pseudopolitičare! Zato!

Gospodin Marko Antonije Javoršek promatrao me je s punim zanimanjem.

On ustvari nije bio neinteligentan i meni se na momente pričinilo kao da se u njegovom pogledu zaiskrila jedna mala, posve neznatna, prostim okom jedva primjetljiva iskra simpatije. Nastala je tišina. Imao sam osjećaj da će ustati i otići. Međutim, čovjek se je svladao.

Gospodin ministar posegnuo je mehanički za kutijom s cigaretama.

- Slobodno?

- Molim, izvolite!

Htio sam mu zapaliti cigaretu, ali nije bilo žigica. Ni gospodin ministar nije imao žigica. Ustao sam i otvorio vrata u pokrajnu sobu (blagovaonicu) da donesem žigice, a na vratima, zatečena mojom brzom i iznenadnom kretnjom, stajala je mnogopoštovana gospođa Agneza, moja draga žena.

Sakrivena iza portijere, ona je prisluškivala našem razgovoru.

- Pardon! Oprosti! Nemamo žigica! Molim te da nam donesu žigice... i malo konjaka!

Zatvorio sam vrata i vratio se natrag do gospodina ministra.

Upadica s mojom gospođom bila je vrlo neugodna, ali tehnički, nažalost, bilo je neizvedivo da se učini nevidljivom ili da se porekne. Slegnuvši ramenima, zaokružio sam dva-tri puta sobom i vratio se bez riječi do naslonjača.

Sobarica koja se nečujno pojavila na drugim vratima s konjakom i sa šibicama postavila je kutiju žigica i flašu s konjakom na srebrnoj tasi

na stol, i, bacivši na mene diskretan pogled pun straha, upravo još više: strave, opet je isto tako nečujno nestala. Nisam posvećivao tome nikakve pažnje, ali mi je tom prilikom palo na pamet da sam već primijetio kako me posluga u kući promatra sa stravom i s izražajem samilosti: smatraju me ludim!

Na koga da se čovjek pozove u takvim prilikama? Na jednog od naših sedam hiljada doktora univerzalne medicine, prava ili bogoštovlja? Na jednoga od pola milijuna činovnika ili državnih namještenika? Na dvjesta pedeset ministara, od kojih je jedan ovdje prisutan, i to još marksist samozvanac? Na brončane spomenike po našem gradu? Na željezničare? Na slagare? Na ovakve pučke ministre, kao što je ovaj ovdje? Na sobarice? Na moju vlastitu sobaricu Miciku koja me smatra ludom? Na bludnice? Na svećenike?

- Dakle, u zdravlje, gospodine ministre!

- U zdravlje, gospodine kolega!

Kucnuli smo se, iskapili konjak, zapalili smo cigarete, ja sam ponovno ulio konjaka, najprije gospodinu ministru, a onda sebi, i opet smo se izgubili u tišini. Nijedan od nas nije mogao da nađe zgodnu riječ.

- Pardon, gospodine ministre, možda je moje pitanje indiskretno, ali me u ovome momentu zanima: hoćete li vi preuzeti pravno zastupanje Domaćinskoga u ovoj stvari?

Marko Antonije Javoršek se zbunio. Prilično tamno, gotovo ljubičasto rumenilo na njegovom licu, pa čak i na vratu, pričinilo mi se neposrednim.

Gotovo ljudskim. Kada čovjek osjeća da bi bližnjeg mogla da udari kap, taj mu je kandidat smrti uvijek nekako drag.

- Ne, ni u kome slučaju. Koliko je meni poznato, tužbu će potpisati doktor Hugo.

- Doktor Hugo-Hugo? On je dobar pravnik! On uživa glas vrsnog govornika!

- Da! On je dobar govornik. Opasan protivnik. A kome ćete vi predati svoju obranu?

- Ja ću se braniti sam! To jest: ja se uopće ne ću braniti! Zadovoljit ću se osudom bez priziva i odsjedit ću kaznu. Ja računam tako sa šest do osam mjeseci otprilike!

Pogled kojim me je okružio ministar Javoršek bio je onaj isti malko nesigurni a malko nepovjerljivi pogled sobarice Micike! Taj me je čovjek promatrao s uznemirenim disanjem, a iz pogleda tekla mu je ova, otprilike, logika: pa dobro, čovječe, što je to s vama? Je li to doista istina što se priča po gradu da ste šenuli? Zar ludilo nastupa ovako prosto bez ikakvog uvoda, u dvadesetičetiri sata?

Opet je nastala nijema stanka. Opet sam ja uzeo u ruke čašicu s konjakom, i, pozdravivši gospodina ministra nijemom gestom, ponovno smo iskapili svaki svoj štamperl i vratili ga na srebrni pladanj. Ja sam ulio iz flaše: najprije njemu, onda sebi.

- Hvala, doktore, ja više ne mogu, zahvalio se gospodin ministar, učtivo dotaknuvši kaži prstom grlić flaše i, otklonivši tako simbolično ovu moju posljednju kitajsku etiketu samozatajne gostoljubivosti, on je ustao; zaronivši dubokim, toplim, kao tobože neposrednim pogledom u moje zjenice, pristupio mi je u neposrednu, intimnu blizinu, tako da sam osjetio dodir sukna njegova odijela i našao se u toplom slapu njegova daha od konjaka, piva i dima. Popio je već najmanje tri krigle piva, pomislio sam u sebi, i sav natopljen pivskim zadahom iz njegovih ministarskih usta, sagnuvši se poludesno da se izmaknem toj toploj pivskoj pari, ustao sam i sam. Prestajali smo tako okom u oko i licem u lice nekoliko sekunda, a onda se on ponovno, toplo, gotovo intimno sagnuo spram mene i uzeo me za obje ruke kao da sam dijete. Ruke su mu bile natečene od krvi, tople i prilično vlažne. Kao da me miluje, on se svojim rukama popeo uz moje, uz zglobove, uz oba lakta sve do ključnih kostiju, gotovo do podbratka, a onda me stegnuo prijateljski za ramena i potapšao kao od raznježene simpatije.

- Dragi gospodine druže, ja vas, bogami, ne razumijem! Hajde da o toj stvari razgovaramo intimno, prijateljski! U četiri oka! Kao čovjek s čovjekom!

- Hoćete li da budem potpuno iskren?

- Pa naravno, to se razumije samo po sebi!

- I ne ćete mi zamjeriti ako vam doista kažem ono što mislim?

- Pa naravno, gospodine kolega, to je barem izvan diskusije! Samo na bazi potpunog međusobnog, iskrenog povjerenja mogu se ozbiljno, ljudski graditi stvari! Naravna stvar!

- Onda molim, izvolite zauzeti mjesto!

Opet smo utonuli u naslonjače, ja sam zapalio cigaretu osjećajući kako njegov pogled fiksira svaku moju, pa i najneznatniju kretnju, pazeći budno da mu ne bacim u glavu flašu s konjakom.

- Vi mnogo pušite, gospodine doktore!

- Ne! Ovo je moja treća cigareta jutros! Dakle, vi ste mi dopustili da kažem što mislim, i ne ćete se uvrijediti ako budem iskren? Ja ne mogu s vama razgovarati kao čovjek s čovjekom, jer nemam u vas ljudskog povjerenja!

Gospodin ministar ostao je na moje najveće iznenađenje potpuno miran.

Ona sitna svjetlucava iskrica u njegovu pogledu utrnula je, i taj me je čovjek promatrao mirno, neugodno mirno, iz neizrecivo velike distancije, iz kakvog se razmaka promatraju bolesnici po živčanim klinikama. Bio je toga trena uzvišen iznad mene u svemu: pogled uzvišenog razuma i potrebnog kliničkog mira. Pogled stare umorne sojke koja je svoje već odavno otkriještala.

- Sjećate li se onog našeg razgovora kod evangeličke crkve?

- Kod evangeličke crkve, razgovora? Oprostite, zaboravio sam! Nemam pojma o čemu se radi, doista, žalim, no ne mogu se sjetiti ničeg!

- A ja sam, vidite, bio sto posto uvjeren da vi o tom razgovoru ne ćete imati pojma!

Ima tome već sedam-osam godina. Neznatni detalji, sasvim logično, neobično se brzo gube iz sjećanja, prirodna stvar! Za mene je taj naš razgovor ostao - moglo bi se reći - nezaboravnim susretom, i ja ću biti tako slobodan, ako mi dopuštate, da vam osvježim memoriju! Pod jednom pretpostavkom, dakako!

- Molim, molim, samo ne znam o kojoj se sad novoj pretpostavci radi?

- Pod uvjetom da me prestanete promatrati tim svojim medicinskosamaritanskim pogledom, kao da razgovarate s pacijentom!

Molim vas, uvažite da ja nisam pacijent, i da u svemu kako ja o toj stvari mislim nema savršeno ničeg patološkog! Da sam poludio, to mogu o meni kombinirati moja supruga ili moja sobarica, ali kad ste me već počastili svojom posjetom kao charge d'affaires gospodina generalnog direktora Domaćinskog, i kad već nosite u svojoj lisnici jednu tužbu protiv mene i jednu kaznu, kao što smo utvrdili, po § 297,

299, 300 i 301 k. z., onda bi bilo logično da ste odbacili pretpostavku o mojoj neubrojivosti. Jer u koju zapravo svrhu može služiti tužba po § 301 k. z. protiv jednog neubrojivog, recimo, ludog klevetnika? Dakle, kako je to bilo s našim razgovorom kod evangeličke crkve? Toga dana vladala je neobična sparina. Jedan od onih pasjih dana naše subalpinske jugovine kad se asfalt topi pod stopalom, kad se znoj lijepi po tabanima i na lopaticama, kad se neobično živo osjeća ženski miris po ulicama, te čitav grad vonja na dječju žensku školu. Duva široko, diže oblake prašine, lišće je u krošnjama popilo i posljednju kapljicu vlage iz peteljki, te se čuje gdje svaki pojedini list tucka o drugi, kao da je nastupila nekakva paklena, siva skleroza među lišćem, kao da to nisu pravi kestenovi, već je čitava brašnjava aleja potonula, kao ukleti drvored, posut pepelom, potopljen u lavi, modeliran od betona, tako siv kao brašnjava vreća, prljav, prašnjav, ljepljiv, a sve to u svjetlosti paklene kvarclampe koja pali odozgo, iz pastelnoplave praznine, potpuno besmisleno, kao prava paklena vatra, i sve je naš čisti, pravi, nepatvoreni pakao takozvanog pasjeg ljeta za kojim toliko čeznemo. Takvog jednog dana mi smo se sastali u sjeni drvoreda upravo pred evangeličkom crkvom. Oprostite mi, molim vas, ovo je možda demagoški detalj, on možda ima mrvu pamfletski karakter, ali za moj vlastiti dojam o vašoj ličnosti od bitnog je značenja, jer sam ja onoga dana to bio tako osjetio, i za moje lično nepovjerenje spram vas to je od najosnovnije važnosti: vi ste se pojavili u sjeni tog drvoreda u svome odijelu od sirove svile, u bijelim cipelama, s ispruganom kravatom, s panama-šeširom, u svilenoj košulji, okupan, svjež, obrijan, odekolonjiziran, još relativno mlad, vitak, pun višeg životnog elana, dobroćudno nasmijan, poslije prve jutarnje cigarete, kako je meni izgledalo, zdrav i bezbrižan, u jednu riječ: pravi socijalistički ministar, karijerist, koji ima svoje dividende, svoje solidno i unosno namještenje kod jednog kapitalističkog, dakako, kartela, svoje društvene veze, svoju karijeru koja ne će biti da je dovršena, i tako se kreće svijetom veselo, moglo bi se reći, pobjedonosno, da, upravo trijumfalno! Kraj nas, u tri i po metra dubokom kanalu, u sedamdeset i pet centimetara širokoj jami, polagali su radnici plinske cijevi. Čitav drvored oko evangeličke crkve plivao je u oblaku plinskog smrada, a dolje, na dnu kanala, na dnu onog blatnog groba, smrad je po svoj prilici bio nesnosan, jer su se ti polugoli odrpanci svake druge minute penjali na površinu da udahnu kap svježeg zraka, skidajući s nosa nekakve šmrkave blatne krpe, kao neku vrstu maramica što su ih vezali preko nosa da bi se zaštitili od onog odvratnog plinskog vonja prema kome gnjila jaja mirišu kao ambra. U svakoj drugoj civilizaciji tim nevinim i na tešku robiju, upravo na doživotan prisilni rad osuđenim kažnjenicima bili bi stavili na nos nekakve zaštitne brnjice; kod nas su ih natjerali u taj smrad sa smrdljivim krpama na ustima, a kako već

može izgledati vlastita maramica tih naših sankilota, to mislim da nije potrebno naročito opisivati. Više još od samih stradalnika mene su bili impresionirali njihovi kaputi na ogradi oko evangeličke crkve: ta zagorska i međumurska garderoba tih bivših kaputa, iz kojih proviruje tu jedna štruca, tamo list luka, podne je ljetno, pasje, a oko nas ovi uskrsli lazari udišu gustu, prašnjavu, zagušljivu, smrdljivu žegu, kao kap skupocjenog eliksira, zakrabuljeni provalnici, koji se vuku umorni pod suncem kao krepavajuće mačke oko vatre.

- Rukovali smo se, a ja sam vas upozorio na one krpe na plotu evangeličke škole i na to kako oni hljebovi tužno proviruju između poderanih mrtvih rukava: u svakoj drugoj civilizaciji pobrinuli bi se mjerodavni faktori za nekakve plinske maske, a ovdje, gledajte, kako izgleda garderoba našega proletarijata! Ako ništa drugo te smrdljive krpe na onoj ogradi do-kumenat su prilika u kojima živimo!

- "A vi ste još uvijek sentimentalno raspoloženi, gospodine doktore", tako ste mi otprilike odgovorili: "to je romantika iz osamdesetih godina prošloga stoljeća. Time što ih žalimo ne ćemo im pomoći, prvo, a zatim, ja ih uopće ne žalim! Njima je bolje nego nama!"

- "Kako? Ne razumijem. Kome je ??bolje nego nama"?"

- "Njima je bolje nego nama, intelektualcima, proleterima bijelih ruku", tako ste mi odgovorili! - "Ovakva mizerija sa osamnaest dinara svoje dnevnice zarađuje sto posto iznad svojih potreba. Sa devet dinara on je podmirio sve svoje zahtjeve! A mi, gospodine kolega, mi, gospodine moj, ne zarađujemo ni trideset posto za održanje onoga standarda kakvim žive intelektualci našega ranga u Evropi. Što da žalim ovo nepismeno balkansko meso? Sebe žalim, gospodine doktore, vas žalim, a ne ove mizerije! Oni su sretni, oni nemaju nikakvih zahtjeva, oni lijepo hrču čitavu zimu pod toplim krovom i kuhaju svoje smrdljive kobasice! Ostavite se, molim vas, naricanja! To je čista hamletovština..." - Ne garantiram da sam vas citirao doslovno, ali otprilike tako ste se izvoljeli izraziti. Ja sam vas poznavao kao socijalista po uvjerenju, kao socijalističkog ministra, kao pučkog tribuna, govornika na masovnim zborovima, takoreći, kao marksista, i ja sam posve skromno, bez ikakve zle namjere, primijetio da to vaše gledanje na stvar ne će biti da je baš sto posto marksističko.

- "Da, pak što onda? Zar sam ja prisegao na Marxa? Marx je svoju analizu napisao prije osamdeset godina, a ja se gnjavim svojim vlastitim mjenicama danas! Ja nikada nisam bio marksistički monist, gospodine doktore! Ja načelno ne vjerujem ni u kakvu dogmu!"

- "A ja uopće nikada nisam bio marksist, gospodine ministre! Klanjam se!"

- Tako smo se rastali prije sedam godina i odonda pak do danas, koliko se ja sjećam, osim najbanalnijih i najkonvencionalnijih fraza, mi nismo imali prilike, da izmijenimo ni jedne određene, stvarne ljudske misli, a sad odjednom vi tražite od mene da imam u vas potpuno ljudsko povjerenje.

Nemam ga, gospodine ministre, ne mogu ga imati i lagao bih da kažem kako ga imam, a to je, mislim, najlogičnije da priznam.

Dugo je bio gospodin ministar Javoršek zaokupljen gašenjem svoje cigarete u pepeoniku, a kad je uspravio glavu, počastivši me ponovno svojim pogledom, izgledalo je da je umoran i da mu je sve to prilično dosadno.

Progovorio je umorno, blazirano, kao stari rutiner, koji je učestvovao mnogo puta u tako neprijatnom poslu, što se kod njih u njihovoj štampi zvalo: peremo crnu kravu.

- Bez obzira na taj uvjerljivo sentimentalni untermalung vašega prikaza o našem razgovoru kod evangeličke crkve, ja se mutno sjećam toga sastanka, kada sam vama u svojoj sirovoj svili izgledao mlad i svjež, čak trijumfalno raspoložen. Ako tome ima sedam godina, kao što vi kažete, onda činjenice govore, nažalost, posve obratno: plivao sam u dugovima, bio sam u dugovima, bio sam u neobično zapletenim krizama u rastavi braka sa svojom drugom ženom, izrezali su mi lijevi bubreg oko Uskrsa, ukratko: krive pretpostavke s vaše strane. Ne poričem ni jedne svoje riječi što ste mi ih vi citirali kao gramofonska ploča! Priznajem: tako sam mogao govoriti, jer to odgovara otprilike i mom današnjem mišljenju o tim pitanjima. Ja nisam balavac i nisam u pubertetu i ne izgaram u prvim groznicama marksizma, kao vi, mili moj kućevlasniče! Nego dopustite vi meni da i ja vama kažem kao normalan čovjek drugom normalnom čovjeku: ovo vaše kverulantsko fraziranje nije ništa drugo nego jedna vrsta onanije relativno sitog i relativno dobro situiranog besposličara. To je papagajsko fraziranje savršeno bespredmetnih gluposti. Proglasiti čovjeka kriminalnim tipom jer je ustrijelio provalnika takoreći u samoobrani, i to u jednom vremenu kad je anarhija vladala lijevo i desno kao kuga, ne imati u nekoga ljudsko povjerenje samo zato što se jednog jutra prošetao u sjeni drvoreda u odijelu od sirove svile?

Što to znači? Idite, molim vas! To su glupe kaprice jedne histerične stare frajle s neuređenim spolnim životom, to nije način mišljenja

jednog građanina koji bi ipak više trebao da drži do svog vlastitog građanskog dostojanstva!

- Pardon! Jeste li vi došli u moju kuću po informacije ili da me vrijeđate?

Otkaz sam primio, a tužbu uzeo na znanje. Svaka je daljnja riječ prema tome između nas suvišna! Gospodine ministre, izaći možete na srednja vrata. Klanjam se!

Ustao sam i zalupio za sobom vrata blagovaonice. Naslonjena na kredencu, zaplakana, sa zgužvanim rupčićem među prstima, stajala je gospođa Agneza. Tako je izgledalo kao da će doći do velike scene, ali je sve svršio neočekivano brzo kao kad čovjeku vade zub pod eternom narkozom. Kad si otvorio oči, zuba više nema. Njen uvod bio je melodramski: da sam upropastio našu sreću, budućnost naše djece, uKratko, sve što je zapravo predstavljalo svrhu njenog života.

Ona ovako dalje više ne može, niti može, niti hoće. Aut - aut! Između vinogradske večere i ovog njenog ultimativnog aut-aut prošlo je pet dana.

Večera je bila u subotu, u utorak sam ja uputio pismo Domaćinskome, u srijedu je Marko Antonije Javoršek ugovorio naš historijski sastanak, i onda slijedećeg dana, dakle u četvrtak, došlo je do sloma s Agnezom. Od nedjelje do četvrtka život se po svojim vanjskim oblicima odvijao u našoj kući posve normalno. Bilo je možda za nijansu sve suviše učtivo, gotovo gluhonijemo, ali je zato predstava tekla prilično uredno. Uz zveket žlica po pladnjevima, uz pognuta lica i plahe poglede (gle, s tatom našim zbivaju se čudne stvari, on pokazuje znakove abnormalnosti"), ja sam se spram gospođe Agneze i spram djevojčica vladao kao da se ništa nije dogodilo, kao što se, doista, ustvari i nije.

Glumio sam kao da nisam primijetio da oni misle da se je nešto dogodilo što je poremetilo moju, kako da kažem, duhovnu ravnotežu, te smo prema tome igrali jednu vrlo zapletenu i opasnu igru na rubu pameti. Ja sam se pretvarao kao da ne znam da djeca znaju nešto što nisu mogla znati, jer toga naime nije bilo, a djeca kao da ne znaju ono što je notorno, o čemu govori u kuhinji čitava posluga, što im je potvrdila i mama: da se s tatom nešto zbiva i da bi ga trebalo strpati u luđačku košulju. S gospođom Agnezom nisam se do toga momenta našao u četiri oka (jer smo mi spavali odvojeno već dvije-tri godine, jer sam se ja zbog ulične buke povukao u jednu od dvorišnih soba), a toga momenta, u blagovaonici, kada je nastupila bez maske, u čitavom dostojanstvu svoje malograđanske ograničenosti, priznajem, nisam bio

baš na visini: suviše pod dojmom njenog prisluškivanja, a donekle iznerviran razgovorom s Javoršekom, bio sam za nijansu kraći i logičniji nego što je to možda trebalo, s obzirom na to da se je tu pristupilo likvidaciji jednog bračnog odnosa koji se spremao da proslavi svoj srebrni pir.

- Dakle, molim, da ponovim, da donekle rezimiram tvoje riječi: svi se vi oko mene slažete u tome da ima već više od godinu dana što ja izazivam svakoga, gdje koga stignem. To što je Domaćinski ustrijelio četiri čovjeka, što se je time hvalio sedamstotinasedamdesetisedmi put, što je izjavio da žali što i mene nije ubio kao bijesnog psa, što je navalio na me revolverom i što bi me eventualno i ustrijelio kao psa da nisam strugnuo kao pas, to se ti slažeš s Domaćinskim, s njegovom buljookom kravom, s njegovim nitkovom advokatom, sa svim tim kretenima oko nas, sa svim tim majmunima i apotekarima, da me treba strpati u luđačku košulju samo zato što sam se usudio jedamput izgovoriti ono što mislim! l ti se još prijetiš meni u ultimativnoj formi: ili da pokleknem, da vas sve zamolim za oproštenje, ili da povučem konzekvencije, jer ti smatraš da nije u interesu tvome ni u interesu tvoje djece biti pod okriljem jedne blune, jednog prenapetog, egzaltiranog nervčika. Ti misliš da će tvoj gospodin bariton bolje odgajati tvoju djecu nego ja, koji ne znam biti zahvalan svojim dobročiniteljima! Eto, Domaćinski me je nosio na rukama, a ja sam mu pljunuo u lice! Izazivam javne skandale po parkovima, rulja trči za fijakerom kojim me voze na policiju! Jezik sam isplazio starom Florijaniju! Ministru Harambaševiću izjavio sam u lice da krade marke! Upropastio sam svoju egzistenciju! Svoj brak!

Sreću svoje djece! l sada u čitavoj toj zapletenoj zbrci:, aut - aut! Ili da priznam da sam poludio, ne sasvim, ali ipak, sa dvadeset i pet posto, a sa sedamdeset i pet posto svoje zdrave pameti da požalim taj slučaj, da ispravim sve te ispade, da repariram stvar donekle svojim pokajanjem kako-tako, ili da uvidim kako nemam prava na to da dalje ugrožavam mir i sreću svoje obitelji? Uviđam. Putujem.

Rastavu braka primam. Krivnju preuzimam na sebe. A naročito mi je pak milo što ne ću više morati da sjedim na Karmeni i da se divim Escamillu! Ne boj se! Ja nisam don Jose. Zbogom!

SABLAZAN U HOTELU

U hotelu "Evropa" postao sam stanar sobe broj dvije stotine četrdeset i dva, a to nije bilo baš najzanimljivije, mora se priznati. Od knjiga što ih vučem već godinama nije mi tih dana nijedna govorila ništa. Ni Erazmo, ni Budha, pak ni sveti Augustin nisu na sebe preuzeli stopostotno platonsku krivnju brakolomstva iz jednog - moglo bi se reći - trenutačnog hira, a ja sam tih dana tražio neku specijalnu knjigu koja bi me mogla podučiti što da radim dalje u tom svom zapletenom slučaju?

U provincijalnom loncu našega nazoviliberalizma moje nenadano preseljenje u hotel, to što ne tajim da sam se odvojio od svoje supruge, gospođe Agneze, uslijed vlastite krivnje, sve to povisilo je stepen uzrujanog neraspoloženja spram moje neznatne i te pretjerane pažnje u svakom slučaju nedostojne ličnosti. Kada sam svome starome znancu, doktoru Werneru, poznatom i uglednom šef-redaktoru, slobodnom misliocu i slobodnom zidaru, koji me je frontalno napao - "da bi me trebalo zatvoriti u ludnicu i izolirati u mom vlastitom interesu, kad činim takve evidentne budalaštine protiv samoga sebe", odgovorio da je neukusan filistar, on je počeo mucati nešto o Evropi, o evropskom načinu mišljenja, o evropskim dužnostima građanina spram samoga sebe, i, uglavnom, on nije umio da formulira ni jedne stvarne misli zašto bi - zapravo – moj postupak bio luđački, abnormalan, patološki, ne-evropski?

- Kako, do vraga, taj moj postupak ne bi bio evropski kad stanujem u

"Evropi", i to još u hotelu "Evropa"? Zatim, što sam - uopće - učinio? Jednom nesumnjivom banditu izjavio sam da je bandit, i to je uglavnom sve! Zašto sam rekao to jednom razbojniku? Zato, jer je izjavio da će me ustrijeliti kao psa? Zašto mu to nisam izjavio već prije? Ne znam! A zašto mu to, osim mene, nije izjavio još nitko? Ni to ne znam! Ali da o njemu to misli čitav grad, to, mislim, ne trebam dokazivati Werneru koji misli to isto! Izjavio sam dakle nešto što se podudara s mojim mišljenjem, sto posto, a to moje mišljenje dijeli čitav grad, samo to neće nitko da izjavi! Zašto? Iz tisuću razloga! Da sam prešutio svoju misao, kao što sam to u najraznovrsnijim prilikama činio preko trideset godina, sve bi bilo ostalo na svome mjestu.

Ovako, primio sam otkaz, bit ću suđen, primio sam na sebe krivnju bračne nevjere koju - nota bene - nisam izvršio, stanujem u hotelu jer negdje najposlije moram stanovati, i sad mi vi, gospodine prijatelju, kao nekakav slobodni mislilac, slobodni zidar, predstavnik liberalne

slobodoumne štampe, samozvano i visokoparno deklamirate o "Evropi"! Kakva "Evropa"?

Htio bih ipak, oprostite, jednom da čujem: što je zapravo ta "Evropa"? Što bi imala da bude ta toliko razvikana "Evropa"? Gdje je ta "Evropa"? Što hoće ta

"Evropa"? l u kakvoj naročitoj relaciji stojite vi, molim vas, spram te

"Evrope", da ste stekli nekakav naročiti privilegij, te se vi lično, u svoje ime, možete pozivati na "Evropu", kao da ste isključivo vi lično njen pravni i moralni zastupnik, a ja nisam? Gdje sam se ja ogriješio o tu "Evropu"? Kada?

Zašto?

- Doktore dragi, umirite se, molim vas! Nisam imao namjere da vas uzrujam! Umirite se, molim vas! Vi možda imate potpuno pravo, da, svakako, ako se uzmu u obzir okolnosti, i tako dalje, i tako dalje...

- To mi je poznato! Da, svakako, ali, i tako dalje... To vaše "da-svakako-ali-itako-dalje"- stanovište, to mi je poznato! Molim vas da prije toga vašeg "da-svakako-ali-itako-dalje"-stanovišta utvrdimo činjenice: sjedim kod svoga stola u kavani gdje sjedim već drugu nedjelju (dakle, pokraj svega što se taj stol nalazi u javnom lokalu, ipak je sada, stjecajem okolnosti što stanujem u tom hotelu, više moj nego vaš), čitam novine, a vi ste toliko ljubazni te ste me iz svoje osobne inicijative počastili svojom prisutnošću, prekinuli me u mom čitanju, i tako smo se našli kao dva potpuno ravnopravna kavanska gosta, s tom razlikom što ste vi kod moga stola, a ne ja kod vašega. Vi imate jedno jedino pravo: ustati, oprostiti se i otići, to vam pravo pripada, da, i to je jedino što vam ne odričem. Ali, koliko stoji do moga djelokruga, ja se najenergičnije ograđujem od toga da biste vi imali bilo kakvo pravo da mi docirate ili da me umirujete, pogotovo kad za to nemate apsolutno nikakva razloga! Nikakvo vaše "ali i tako dalje" nije za mene argumenat! Ja nisam uzrujan, ja se uopće ne uzrujavam, ja sam potpuno miran, ja vas molim da uvažite kako su sve pretpostavke o mom nekom pod-rovanom živčanom stanju savršeno neosnovane, ja se nisam našao u tom svom položaju zbog živaca nego zbog logike! A ovo što ste tu počeli da turate nos u alkoven mog bračnog života, uvažite, molim vas, da sam prekinuo sa svojom ženom kao rogonja kome se čitav grad rugao prije toga već punu godinu! Hoću li sada da majku ili nazovi majku svoje djece predam sudu kao preljubnicu, kad mi je ta dama i vlastitu djecu uvjerila da sam lud? Ali, vidite, i tako dalje! A propos: ne znam da li

se sjećate: koncem devet stotina i osamnaeste, kad ste vi uređivali "Vagu" (tjednik za kulturna i politička pitanja), ja sam vam još u uniformi austrijskog oficira bio donio svoj članak:

"Dajte nam hiljadu ljudi", a vi ste mi taj moj prvi publicistički pokušaj odbili s motivacijom da je "napisan sjajno, da bi bio za vašu 'Vagu' prvorazredna akvizicija, ali, i tako dalje..."

Vidite, onaj vaš "ali i tako dalje" stoji među nama već punih osamnaest godina i u tome se pogledu između nas nije ništa izmijenilo: meni se dogodilo da sam jedan takav filistarski "ali i tako dalje" preskočio, i po čemu biste vi s jednog takvog svog i sveopćeg "ali-i-tako-da-ije"-stanovišta danas imali pravo da mi prijetite luđačkom košuljom u interesu "evropskog" nekakvog sami ne znate čega: morala, interesa, boga, obitelji, familijarnog i ideološkog ri-četa, i tako dalje, ali...

Na licu doktora Wernera, šef-redaktora uglednog liberalnog dnevnika, slobodnog mislioca i ozloglašenog bezbožnika, pojavio se dobroćudan smiješak što je imalo da znači da je odložio krinku te se na tren pokazao doista pod svojim pravim licem. On se - začudo - sjećao mog članka "Dajte nam hiljadu karaktera ili hiljadu ljudi", i ta ga je uspomena na tisuću devet stotina i osamnaestu vidljivo zagrijala: čovjek neobične memorije, citirao mi je svojim riječima više od dvije trećine moga sastava, i razgovor je iznenada zaplovio toplijom strujom. Doktoru Werneru je, izgleda, neobično prijalo razgovarati o danima kada je samome sebi izgledao impozantan kao kakav veličanstveni svjetionik u historijskoj tmini.

Ona njegova mala, smrdljiva, prizemna, pljesniva štamparija na dnu blatnog dvorišta, gdje su klepetali strojevi i gdje je sve vonjalo po katranu, po miševima, po mašinskom ulju, gdje je sve bilo vlažno do koljena: po stijenama salitrene lepeze truleži i vode, na podu mokro mekano drvo smolavih dasaka, što se uvijalo pod stopalom, kao da se čovjek kreće na močvarnom tlu i na svakome koraku može da se strovali u blato. Ogromna četvorina jednostavnog prozora kao atelijersko staklo, mala usijana gvozdena peć na kojoj ključa lončić s vodom (blijeda bronhitična gospođica iz knjigovodstva kuha sebi čaj), slagari u pustenim papučama, plavičaste horizontale dima što se vuku po toj pregrađenoj dvorišnoj magazinskoj sobi, to je bio početak uspona našeg dragog doktora Wernera, i on se raznježio nad tim slikama kao nad dragim grobom.

Iz tog trulog dvorišnog brloga počeo je doktor Werner pred kraj svjetskog rata da raspreda mrežu svojih ideja, svojih pogleda, nazora, prijedloga, programa, iz one smrdljive male štamparije svakog petka

njegova je "Vaga" širila svoja krila nad našim blatom, iluzije su lepršale nad tim malim zelenim

"Vagama" u šesnaestini, s jedne strane: srebrni i dragi zvuk zvona što raznosi po našim jarugama slike najzanosnijih nada o slobodi, o jednakosti, o bratstvu, a s druge: mala unosna trafika kojoj posao iz dana u dan raste, dućan sve bolje radi, pretplate se javljaju u sve većem broju, razvija se sve vidljivije upliv na takozvano javno mnijenje, predavanja, razgovori, brbljanja o zadrugama, o zadrugarstvu, o osnivanju potrošačkih saveza, o sindikatima, o pokretima, o strankama, o masama,o sveopćem pravu glasa, o izborima, o mandatu, o uspjehu mandata nad mandatima: o lisnici!

Pojavio se jednoga dana u toj dvorišnoj redakciji "Vage" mlad topnički oficir, doputovao je preko Budimpešte direktno s ukrajinske granice, bradat, u prljavom, zgužvanom suknu vojničke, frontaške kabanice, zvečeći ostrugama i teškom konjaničkom sabljetinom, i donio doktoru Werneru svoj, na ratnim iskustvima jednoga intelektualca izgrađeni projekt: Dajte nam hiljadu ljudi, hiljadu karaktera!

U tom našem blatu kroz koje protječu vode masne i guste kao krvava juha, gdje se sve davi u svojim vlastitim izmetinama, sve naše ideje prilagodiše se sitoj, malograđanskoj stvarnosti: pečeni piceki, prasetina na ražnju, srnetina na lovačku s vrhnjemm i brusnicama, šljuke, fazani, jarebice, janjci, purani, rizling, rojička, gemišt, šnapsl, "pe.ve.-veltanšaung" i u tom sveopćem opijanju, žderanju, gošćenju, u ogovaranju i prepričavanju tuđih poslovnih tajna, u prijateljevanju, u zanku zajedničkog sklapanja poslova, jedan mladi topnički oficir traži od doktora Wernera i od "Vage" hiljadu karaktera, jer ako se ta hiljada ne zaputi u mase, ako ta hiljada ne nađe mogućnosti da se ovdje na našoj vlastitoj zemlji prokopaju temelji za sveopću humanističku novogradnju, sve će ostati kao što je bilo, tek će mjesto grofova Khuena ili Tisze ili F. J. l vladati neka nova lica, a hunsko stanje ostat će i dalje u okviru povampirene tatarske, madžarske županije!

Okruženi ruljom zbunjene, neobrazovane, sitničave, kratkovidne, ograničene, lukave poluinteligencije, mi trebamo najmanje hiljadu ljudi koji strahuju pred svojom moralnom mišolovkom, da se jednoga dana ne ulove u svom vlastitom protuslovlju u formi bilo kakvog društvenog uspjeha koji će zapravo biti negacija svega onog što nama danas izgleda idealom. Jer ne može nama idealistima biti ideal da postanemo bogati nitkovi koji se tove na slanini svoje vlastite mišolovke: na viso-Kim administrativnim mjestima, na ministarskim foteljama ili po bankovnim ravnateljstvima. To ni u kom slučaju ne smije biti jedini rezultat ovog kriminalnog pokolja, jer takav način

narodnog oslobođenja ne bi bio nikakvo oslobođenje! Jedini put koji vodi do izlaza jest put kojim se izgrađuje slobodan, suvremen čovjek, a čovjeka otkriti i izgraditi, i tako da|je, da, svakako, ali, i tako dalje...

- Da, svakako, ali, i tako dalje, to je bilo upravo ono što vama nije odgovaralo. Vi ste se od četrnaeste do osamnaeste u svojoj zaključanoj sobi četiri pune godine osjećali u savršeno zrakopraznom prostoru, i to s potpunim pravom. Ja ne tvrdim da je inteligentnije bilo gubiti svoje vrijeme na frontama, ali kad ljudi ratuju, bolje je ratovati s njima, pa bilo to ne znam kako bezglavo, nego gubiti živce po samotnim sobama, pogotovo kad je čovjek tribun, javni radnik, političar, pokretač, šef-redaktor. Sjećam se da ste se osamnaeste, moglo je to biti početkom proljeća (ja to znam po tome što sam nekako početkom ožujka bio abkomandiran s ukrajinskog sektora na Personalsammelsteile Laibach), osjećali potpuno u zraku, bez podloge, bez uporišta, bez baze: u strahu pred grubom silom vojničkom od strane centralnih sila, u stravi pred zelenokaderaškom anarhijom i u panici pred našim domaćim, autohtonim vakuumom. Onaj glupi carski rat otkrio je svima nama kako smo živjeli u ciklusima historijskih poraza, i kako sve, te katastrofe nisu, nažalost, ostale bez negativnih rezultata. Citirali ste Hercena, sjećam se, upravo Hercena, i to što sam ja tražio prvu hiljadu karaktera, koja bi, kao prva falanga, stvorila prvu stotinu hiljada, to vam je izgledalo zrakoplovno, pustolovno, nestvarno, romantično. Suviše izazovno.

Riskantno. A danas? Čitava romantika ratnih iluzija iz godine 1917-18 leži iza nas u dalekoj - moglo bi se bez pretjerivanja reći - historijskoj prošlosti, i što je od svega toga nastalo? Imali ste dvije zakonite žene, tri zakonite žene, tri metrese, tridesetitri neugodne afere, kupovali ste ženama ogrlice, zlatne narukvice, skupocjene sagove, podupirali ste svojim dnevnikom jedanaest raznovrsnih vlada, imate svoju limuzinu, svoju vilu, svoje dugove, kredite, fondove, nove kredite, uređujete najugledniji dnevnik što ga danas financira simbol Domaćinski, i uzrujavate se zbog toga što se je nekakav paranoik usudio da tom vašem financijeru izjavi da je bandit! Sve zapravo polusan mozga i savjesti, jalovo opijanje i dosadan blud! l jedno vas molim.

Ostavite se, brate, te dosadne uloge propovjednika! Čast vama i svim vašim dispozicionim fondovima! Kupujete već čitavog života savjesti za dva-tri krajcara, ali ipak, i tako daIje, uostalom, čemu te riječi? Dva svijeta, dva kriterija, dvije logike, dva mentaliteta! Da me ne biste krivo shvatili: ja nikada nisam bio i ja ni pod kojim uslovom ne mislim postati moralist.

Obratno od toga, ja o čitavom svijetu moralnih vrijednosti imam

osebujnu, bizarnu sliku: za mene je pitanje morala pitanje ukusa.

Jedina mjera pameti izgleda meni danas mjera za oblik. Nema danas na svijetu ničeg, što se tiče čovjeka, da nije izobličeno. Pomanjkanje je ukusa pomanjkanje pameti, jer nešto što je pametno, to jest što je punoživotno, to jest prirodno uslovljeno, ne može biti nego skladno, nego ukusno. A kod nas, uzmite prosječan prerez kroz život bilo kog našeg prosječnog ili istaknutog čovjeka! Sve je neukusno! Kada je taj vaš Domaćinski zaurlao na mene da budem kuš, izgledalo mi je neukusno da usutim pred tim trogloditom, koji ne zna ni za kakav drugi imperativ nego za revolver! l kada je moja vlastita supruga nakon dvadesetičet-vorogodišnjeg braka od mene zatražila da se pokajem, kad po crti svoje najčistije savjesti nisam ništa prekršio, pak nisam imao razloga ni da se kajem, poslao sam je zbogom! Ne tiče me se što ljudi oko mene misle, laju ili sanjaju. Što naši ljudi oko nas smatraju harmoničnim, ili ukusnim, ili moralnim, ili lijepim, to je sve nakazno, odvratno i izobličeno. Treba vidjeti što naši bližnji smatraju lirikom, kakve slike slikaju, kako stanuju, kakvu politiku vode, te se čovjek može uvjeriti na svakome koraku da je to uglavnom sveopće pomanjkanje ukusa.

Ljudi naši zabrinuti su pitanjem svojih crijeva, hemoroida, našega folklora, karijerom, politikom, ričet u glavi, žablja krv u srcu, pak ako jedan naš prosječni mesar ili rodoljub misli ili vjeruje da osim tamburice nema glazbala, to me nikada nije čudilo, ali da ću među iznenađenim moralistima oko sebe naći i jednog Wernera, tome se nisam nadao. Kad je već koji moralist iznenađen, očekivao bi čovjek da će svoje gledište znati obrazložiti drugim razlozima od onih što ih slušam od svojih sugrađana dnevno: paranoja, živci, dostojanstvo, građanski ugled i tome slično, savršeno bespredmetne, kako da kažem, predrasude.

Obratno od svakog očekivanja, na moje najveće iznenađenje, doktor Werner nije mogao da nađe riječi kako bi se ispričao što je bio - kao što sam to uostalom ingeniozno formulirao - toliko neukusan te je doista povjerovao glasinama da se kod mene možda ipak radi o nekom prolaznom poremećenju živčane ravnoteže. Poslije dugog i toplog uvoda ta se je stara ispucana lumbarda raspekmezila: da mu je, doista, neobično drago što je imao prilike da se razuvjeri, jer - naravna stvar -- kod mene se ne radi ni o kakvoj pubertetskoj krizi, ja sam nesumnjivo natprosječno inteligentan, iskusan gospodin, on potpuno shvaća duboku, gotovo simboličnu logiku mojih postupaka, on doduše ne dijeli - u svemu - moje mišljenje, ali on je ipak načelno toliko liberalan te može shvatiti kako se tu kod mene radi o jednom - zapravo - dugogodišnjem procesu sazrijevanja, ja sam već osamnaeste

godine bio zapravo zakoračio daleko ispred stvarnosti, ja takoreći anticipiram naš normalni tok progresa, i tako dalje, i tako dalje, ali on ipak misli - uostalom - i tako dalje...

Bit će da se je doista uvjerio da ne govori s prenapetim neurastenikom, kad mi je iznenada stavio jedno sasvim trijezno, građansko, kućevlasničko pitanje: da je čuo kako prodajem svoju trokatnicu, i da li to - doista - odgovara istini? Njega lično ta stvar zanima i on će mi odmah objasniti zašto.

- Jest, prodajem trokatnicu na Biskupskom trgu za milijun i trista hiljada, slobodna od obaveza, rentabilitet sedam i pol posto.

- Objekt mu je poznat, cijena uglavnom odgovara, poslat će sutra k meni svoga advokata...

- Doktora Huga-Huga?

- Da. Huga-Huga!

- Molim, ne! Toga gospodina ne želim vidjeti.

- Smije li se znati zašto?

- Advokat Domaćinskoga...

- To mu nije baš ugodno, jer je s doktorom Hugom u poslovnim vezama! Ali molim!

Dakle još jedamput da ga ispričam, jer nije imao ni najneznatnije zle namjere, jer se je po liniji najčistije simpatije, što je za mene nepromućno osjeća već godinama, rukovodio zapravo samo mojim vlastitim interesima, pod krivim pretpostavkama, svakako, te će mu biti neobično milo ako nam pođe za rukom da riješimo u obostranom interesu svoj eventualni zajednički poslovni odnos u obliku kupoprodajnog ugovora, i tako dalje - doviđenja! -

Doviđenja, dragi gospodine doktore!

Za vrijeme čitavog ovoga "da-svakako-ali-i--tako-dalje"-razgovora, odmah do moga stola, tik iza mojih leđa, sjedila je gospođa Jadviga Jesenska.

Dama na koketnom rubu četrdeset i sedme, mesnata brineta iznad osamdeset kilograma, žena u posljednjoj jeseni bujne, uvele ljepote, gospođa kojoj sam bio pravni zastupnik prije šest-sedam godina u

neobično zamršenoj ostavinskoj raspravi. Brodolomka svoje vrste, ta Jadviga Jesenska stanovala je u istom hotelu "Evropa", na istome spratu, u sobi broj dvjesta četrdeset i šest, a govorilo se po gradu da tu živi kao neka vrsta hotelske namještenice, takoreći društvene dame za otmjenije inostrance koji ne traže samo ljubav nego i dobro odgojenu duhovitu i kulturnu konverzaciju. Ta Jadviga Jesenska imala je iza sebe tri ili četiri braka, nekoliko samoubojstava u kojima je, kao što se pričalo, odigrala sudbonosnu ulogu, sama je pokušala samoubojstvo u okviru neugodne krijumčarske koka-inske afere u kojoj se kasnije pred sudom utvrdila njena potpuna nevinost, skitala se inostranstvom, držeći kartašnice po boljim hotelima, a večeras joj je bilo dosadno i, nagnuvši se na svojoj stolici leđima spram mene, tako intimno da sam osjetio toplinu njenih obraza, zapitala me da li sam - po običaju - za partiju šaha?

Otkako sam se preselio u "Evropu" odigrao sam s tom Jadvigom Jesenskom najmanje trideset partija a da nisam dobio gotovo ni jedne. Nije igrala u principu - prividno - mnogo bolje od mene: najmanje pedeset posto naših igara visilo je do posljednjeg poteza na niti, ali na kraju sam uvijek izgubio na isti način: ili je ona izvukla drugu kraljicu ili je izgledalo kao da će je izvući. Igračica od mene svakako vještija, sabranija i domišljatija, ona je od prvog poteza dominirala daskom, glumeći vješto, vrlo lukavo, kao da igra s ravnopravnim partnerom.

Nisam bio za igru. Za šah izgledalo mi je da sam savršeno duhom odsutan te večeri. Bilo je takvo jedno kišovito, dosadno veče, kad je Jadviga Jesenska osjećala apsolutnu potrebu da se nešto dogodi. Tako smo pošli u Tref-bar i kod sedme ili osme čaše whiskyja priznala mi je da je prisluškivala razgovoru između mene i doktora Wernera. Savršeno diskretna, ta hotelska društvena dama punih četrnaest dana nije progovorila ni jedne jedine riječi o čitavome mom slučaju, ali u Tref-baru kod whiskyja priznala mi je da potpisuje sve što sam govorio njenom prvom suprugu, starom pokvarenjaku doktoru Werneru, a naročito ono o moralu i o ukusu. Ona pozna vrlo dobro tu visokoodnjegovanu školu gospodskih moralista. Imala je ona s njima posla po kartašnicama i u krevetima: to su najveće svinje, ti takozvani moralisti!

Kod jedanaestog whiskyja utvrdio sam da su joj prsti mekani, pojastučeni, topli, laktovi hladan kamfor, uvojci svileni, kosa mirisna, da je uopće sva puna toplog šarma, bucmasta, obla, intimno zagrijana stara mačkica, malko ogromna, s masivnim, natečenim listovima, solidna, draga, duhovita, i sve se je svršilo u njenoj sobi broj dvjesta četrdeset i šest, točno po hotelskom propisu: obligatno škripanje postelje, u prvome polusnu šum vodovoda iz kupaonice i dosadan

povratak u sobu dvjesta četrdeset i dva, s raznim suvišnim predmetima u rukama: s kišobranom, s kamašama, s ogrtačem, s hlačnjacima, te čovjek ne zna gdje mu je šešir, gdje je sat s lancem, je li zaboravio novčarku, što je s lijevom podvezicom, novine gdje su, cigarete su tu, a žigice, a kravata, a gdje je ključ, nema dakako svjetlosti, zuji lift, netko dolazi sa dna hodnika, smiješno, zato postoje hotelski hodnici na svijetu da bi hotelski gosti mogli prolaziti hodnicima...

Ova mala, u svakom smislu nevina pustolovina s Jadvigom Jesenskom razvila se u čitav niz najsablasnijih sablazni. Da nas dvoje igramo šah u jednoj od najistaknutijih kavana u centru grada, taj je skandal toliko uzbunio naše moraliste da je kavana, u to vrijeme - između deset i dvanaest naveče

- obično prazna, počela da vrvi gostima.

Magnifikusi, dekani, asistenti, docenti, njihove gospođe, gospodin senator iz ulice Hyperiona Balentekovića i neizbježni doktor Hugo-Hugo, svi su počeli da dolaze na pikolokapuciner između devet i dvanaest naveče u kavanu

"Evropa". Jedne noći oko ponoći, pošto je u kavanu kao predstražu izaslala svoga unuka Egona plemenitog Sarvaša, osvanula je čak i stara generalica Aquacurti-Sarvaš-Daljska, o kojoj se ne bi moglo reći da je do toga momenta pokazivala naročit interes za razvoj daminog gambita kakav se njeguje u okviru noćnog života našeg velegrada. Igrati šah obasjan snopovima svjetlosti znatiželjnog, glupog, zlobnog krda, čitavog jednog špijunskog sistema, nije pretjera no ugodna zabava, te smo se prema tome gospođa Jadviga Jesenska i ja pred tom ruljom preselili u Tref-bar. Kako se tamo ne igra šah, pili smo whisky, pak se pokazalo da su u Tref-bar počela da dolaze gospoda privatni docenti i rektori, dekani, asistenti i njihove gospođe i kao tetanus-bacil neprestano na svakome mjestu prisutan, doktor Hugo-Hugo, pak je jedna sušičava ksilofonkinja zatražila od ravnateljstva bara povišicu gaže, pretpostavljajući krivo da se pojačana posjeta tog noćnog lokala ima zahvaliti njenoj ksilofonskoj vještini. Pobjegli smo u jednu zabitnu krčmu na kraju grada i tamo su nas nanjušili, promijenili smo pet kavana, vratili smo se natrag u "Evropu", uzalud, bili su nam za petama s impozantnom ustrajnošću, dostojnom - u svakome slučaju - plemenitijeg napora. Onda smo gospođa Jadviga Jesenska i ja odlučili da se svake nedjelje otvorenim fijakerom odvezemo na tihu misu u jednoj otmjenijoj gornjogradskoj crkvi, što je izazvalo sveopće negodovanje u obliku kiše anonimnih pisama.

Jadviga Jesenska, stara, iskusna, oprobana vještakinja u primanju anonimnih pisama, uvjeravala me je da ta pisma stižu iz kruga moje supruge, gospođe Agneze. Njoj nije dosta što sam kavaljerski preuzeo na sebe krivnju koje nije bilo, ona osjeća duboku moralnu potrebu da se ustrajno zgraža nad mojim nemoralnim, bolesnim, suludim životom, što ga je vrlo mudro pravodobno ostavila, kao što se ostavljaju lađe koje tonu. Povjerovao sam Jadvigi Jesenskoj da bi to, nažalost, doista mogla biti anonimna pisma moje gospođe, kao što sam Jadvigi Jesenskoj uopće vjerovao sve što se tiče žena ili ženskog tajanstva. Jadviga Jesenska je žene izvanredno dobro poznavala, i što je za ženu zapravo rijetka pojava i neobično svojstvo: Jadviga Jesenska, u sebi intimno, stidjela se što je žena. Možda je glavna tajna njenog uspjeha i njenog šarma i bila uslovljena tim bizarnim osjećajem vlastite ništavosti.

Ona se je podastirala svojim prijateljima kao sag, ona se je davala s tihim i nenamještenim osjećajem krivnje, a ako je to eventualno i bio samo trik, bio je izvanredno mudro odabran, mora se priznati. Jadviga Jesenska nije spadala među žene koje se lagano zaboravljaju. Još kao posve malena djevojčica ona je izgarala od stida u samoći svoje djevojačke postelje, osjećajući kao vlastiti grijeh što se pod njenim prozorom vuku njeni mali ljubavnici iz plesne škole i zebu pod plinskom svjetiljkom kao kudravi psi.

Žene je mrzila od svog najranijeg djetinjstva, osjećajući i spram svoje vlastite majke neshvatljiv, zapravo hladan otklon, te je svoj život proživjela potpuno sama. Sve te starije žene oko njenog djetinjstva, kod bake u provinciji, micale su se kao sablasti u noćnoj rekli, sa svijećom u ruci, u borbi s buhama ili u intimnom odnosu s noćnim loncem pod posteljom. Na tim staromodnim pobožnim matronama njenog najranijeg djetinjstva sve je bilo laž: i ulošci u kosi, i mideri, i zubi, i moral, i pobožnost. Vafli nafilovani, grudi stisnute, bokovi pojastučeni, struk umidrovan, uvjerenja lažna, u glavi slama, a u srcu zloba. U voćnjaku, kod bake, doživjela je da je kravarica Ana mokrila pod trešnjom, stojećke, pod svojom suknjom, i taj ustvari posve prirodni i najsvakodnevniji događaj toliko ju je bio potresao da je od toga momenta s pojmom žene kao takve vezala uvijek jednu te istu sliku: lik jedne kra-varice, s modrom, platnenom, u nabore navoranom suknjom, kako stoji raskrečena nad toplim vodopadom. Ta odvratna, strašna žena bez midera i bez morala, to je žena bez steznika i bez lažne pretvorljivosti, koja mokri kad ima potrebu, i tako zapravo izgleda ženstvo kad ne nosi krinke.

Gađenje nad neumidranim i kravarski priprostim, neuglađenim ženstvom ostalo je Jadvigi spram svih žena bolećivo do danas.

Vrijeme njenog djevojaštva na početku stoljeća bilo je još polufeudalno, polucehovsko, zapravo haremski zatucano, te je Jadviga, po svoj prilici, bila jedna od prvih naših žena koja se uz sveopće zgražanje svoje okoline usudila da zapali cigaretu na najjavnijem mjestu našega grada, u kavani.

Bilo je zapravo nečeg pionirskog u tim prvim javnim cigaretama Jadvige Jesenske u vremenu kada se je na svaki fijaker pazilo noću tko u njemu sjedi, i kada se nije pitalo za nekoga što je on i kakvo mu je zanimanje, nego što mu je bio otac, jer se smatralo da je otmjeno imati oca intelektualca, recimo perovođu ili pristava kraljevske zemaljske vlade. Sin takvog otmjenog višeg pristava zemaljske vlade, doktora Benjamina Skalinskog, student prava, dečko u dvadeset i prvoj godini, ustrijelio se u pubertetskom bunilu, a krivnja za tu mladenačku smrt pala je na sedamnaestogodišnju Jadvigu Jesensku. Kod njega su našli čitav snop ljubavnih pisama što ih je mladi Skalinski pisao Jadvigi, a po samome tonu, po motivu i po suludoj grafičkoj opremi nekih pornografskih detalja nije moglo biti nikakve sumnje da je između djece postojala fantastična, nezdrava, mračna, burna, upravo tjelesna veza. Majka Benjaminova gospođa Lucija, koja se Jadvige instiktivno pribojavala (kao svoje eventualne buduće snahe), nije s djevojčicom simpatizirala od prvog dana, te je u moralnoj istrazi, koju je poveo pristav Skalinski, dala za Jadvigu teške, kompromitantne izjave: da je često dolazila k njima, da je često izlazila sa samoubojicom na duge šetnje, a jedamput - kad je ona iznenada banula u sobu svoga sina - da je tu djevojku našla na dječakovim koljenima. Jadviga se branila protiv tih prividnosti u uporno je ostajala kod svog iskaza: da ni o čemu pojma nema, da ni jedno od tih kompromitantnih pisama nije imala nikada u ruci (što je, doista, bilo i uvjerljivo, jer da su ta takozvana "njena" pisma doista bila njoj i predana, ne bi se - zacijelo - bila našla u ostavštini pokojnika), da ničega, o čemu se u pismima govori, između njih nije bilo niti je moglo biti, u jednu riječ: Jadviga je sve poricala. Ona je podržavala kontakt sa Skalinskim u društvenoj crti svoje majke, intimne prijateljice gospođe Skalinske. Pokojni Benjamin da joj je doduše govorio kako će je zaručiti kad položi ispite, ali ona, lično, nije tome podavala nikakve naročite važnosti, jer joj taj mladi i umišljeni dječak ni po čemu nije bio naročito simpatičan.

Skalinskijevi su imali staromodan salon osamdesetih godina, s neprozirnim pamučnim bordorumenim zavjesama koje su se rastvarale pomoću drvenih kolutića na karnišama, pa kad bi tko rastvorio zavjesu, tuckali su ti kolutići na karniši jedan o drugi muklo drveno kao mali kosturići. Zbog tih neugodnih tamnih zavjesa, zbog neugodnog mračnog hodnika, u kome je uvijek zaudaralo po začinu i

po zahodu, zbog tamnopolitiranih vrata (što su tome tmurnom stanu samo još pojačavala mračno i neugodno značenje), a naročito zbog lošeg malinovca koji je vonjao na oprane dječje pelene, zbog tog samog dječaka koji joj je šapu-tao nepristojne riječi, ona nije nikada voljena ni taj stan, ni te posjete, ni gospođu Skalinsku, niti ikoga od te nesimpatične obitelji. Jedamput kad je donijela nekakve kolače na poklon gospođi Skalinskoj (majka bi je tako slala često s poklonima, s toplim kolačima pod salvetom i s porukom iz prvoga sprata u drugi), kada su ostali na minutu sami u crvenom salonu, Benjamin je jednom prilično odlučnom kretnjom pokušao da je uštine za lijevo stegno pod suknjom iznad podvezice, ali mu se je zaprijetila da će alarmirati ukućane, i on se povukao.

Onda je jednim upravo živinskim skokom bio kod prozora, pograbio krletku s kanarincem i bacio je u vrt.

Slušala su gospoda moralisti tu ispovijed male djevojčice na policiji i nitko joj nije vjerovao ni jedne riječi. Jedan sa zlatnim naočalima zapovijedio joj je da ode u pokrajnu sobu i da se tamo svuče do gola. Pretražili su je i našli da je netaknuta i tako su je pustili kući. Zgaženu, silovanu, popljuvanu. Tako je zapravo počeo njen život, koji eto svršava po boljim hotelima za razonodu otmjenijih inostranaca. Da bude komplikacija još paklenija, njena majka, staromodna zbunjena kokoš (udovica geometra iz provincije, koji je od nje bio dvadeset i sedam godina stariji), pokušala je da se baci pod kotače vlaka, ali se onesvijestila pokraj pruge, i tako su je našli noćni prolaznici gdje leži u blatu. Nije njena majka nakon toga proživjela ni pola godine, a poslije sprovoda, odstranjena iz svih srednjih škola, ostala je Jad-viga žigosana i potpuno sama u jednom malom gradu s jablanovima, sa zelenim svjetiljkama na maglenim prugama, s umornim šetnjama uz gradske plotove na periferiji, gdje laju psi, a drvene petrolejke žmirkaju na samotne prolaznike. Od crnih stopa njenog slomljenog hodanja sve se zamračilo oko nje i ona nije imala pojma što bi zapravo trebala da počne? Odonda pa do danas ovaj mali grad predstavlja za nju neizrecivo bolno hodanje uz tuđe plotove, i to se samotno, besciljno hodanje po malome gradu ponavlja uvijek - trista i šezdeset puta između jeseni i jeseni - i to jalovo hodanje raste u nevjerojatnu, tajanstvenu, jednosmjernu sliku o zatvorenom malom gradu, o bezizlaznom lunjanju po tome malom gradu ili po malo većim gradovima, u sliku o žalosti jednog ženskog života koji je protekao a da se zapravo ništa nije dogodilo što bi zaista za-vrijedilo da se proživi.

- A što se je dogodilo zapravo? Skandali, sami skandali i sramote. Zla probava, glavobolje, grčevi u maternici, bolesni bubrezi, živci,

novčane neprilike i neprilike uopće, ljubavi i pobačaji (čitav niz ljubavi i čitav niz pobačaja), bridž po zadimljenim kartašnicama. Bridž s bogatim babama koje zvekeću briljantnim narukvicama i mjere se uzajamno po vrijednosti biserne ogrlice, mlitave, namazane, mlohave, odvratne stare žene koje mirišu po slatkom vonju mokraće, upotrebljavajući protiv svog tjelesnog isparivanja jake mirise, pojma nemaju o kartama, a čitave noći razgovaraju o posluzi. O aspiku. O prostrtim stolovima, o dobrim hotelima po inostranstvu. Te slaboumne, nakićene, namazane, pantljikama napirlitane mješine u skupocjenim krznima promatraju stvari oko sebe kroz malo čađavo, prljavo stakalce odvratnog, bolesnog, gadnog, "entre-nous"-stanovišta: "Entre-nous

- molim vas, tko je ipsilonki kupio njenu lisicu? A ovoj broš? A onoj narukvicu? A vilu? A kola?"

- I sada: što je poštenije? Zaraditi narukvicu, vilu, kola, konje, poslugu, lađe, ljetnikovce, nakit, vrijednosne papire i postati otmjenom građankom ili ne zaraditi ništa?

- Ona nije zaradila nikakve vile, zato je smatraju lakom robom, a da sjedi u svojoj vlastitoj vili, bila bi otmjena gospođa! Ne, nema nitko stvarnog, jakog, istinskog, junačkog uvjerenja u životu. Nema karaktera. Sve je prljav novinski papir sa senzacijama dana, i to se smeće prodaje po trafikama, to se čita na zahodima, to se onda zove moral! Sve zapravo prljava javna kuća! Što znači ovo odvratno spavanje s bubuljičavom gospodom boljim trgovačkim putnicima, koji se razlikuju od subalterne bagre samo po tome što neobično pomno njeguju svoje hemoroide ili svoj katar crijeva? Jadvigin život pretvara se polagano u pospano zijevanje, u nevjerovanje ljudskim riječima, u fraze i u neizrecivo dosadno brbljanje o tome kako je sve jedamput negdje bilo, a danas je razbijena stara gitara u staretinarnici.

- Ide ona blatnom ulicom i konstatira kako se u njenim opažanjima, u njenim mislima, u njenim zanosima i snovima polagano i žalosno (kao jesenja kiša tako jednolično) javlja blaga i sumračna tuga starenja. Sve jasnije i sve upadljivije postaje da su ljudi oko nje gluhi i kostobolni, pa teško dišu, a još se teže i napornije sagibaju za palim predmetima. Sve se je izlizalo na ljudima: jauču o dugovima, ogovaraju se, grade peterokatnice, trguju velikim objektima, kupuju lađe, rudnike, vinograde, svi se kod bridža zabrinuto i pretvorljivo tužakaju na svoju ogromnu zaposlenost, svi pričaju o tome kako rade, a zapravo ne rade ništa: igraju bridž i čitave noći stenju za sekundom ljubavi koju - uostalom - slabo plaćaju.

- Bez ikakvih naročitih misli kreće se Jadviga Jesenska ulicama, gleda slijepe, zazidane prozore zelenkaste jednokatnice, a sjene se omorika miču po kišom opranoj stijeni te osamljene kuće i tako joj se čini da je ta kuća tako savršeno tajnovita da je izvan svake sumnje da se je u njoj sudbonosno i sigurno morala odigrati nekakva mračna stvar. Postala je nepovjerljiva i praznovjerna, a smetaju je razne sitnice: što se netko tiho prošuljao pokraj nje, a nosi gumipete, ili što se peka gušava žena zameketala kao jare, a guša joj se pomakla iznad prljavog ovratnika kao živa stvar.

Pronio je sinoć ulicom neki dječak ispod njenog balkona crno presvučeni bubanj, a to ju je tako uznemirilo da su je oblile suze. Poluspuštena zavjesa na jednom prozoru na sjevernoj strani ulice rađa u njoj neugodnu i sumnjičavu misao da u toj sobi stanujeosoba koja zacijelo opasno i intrigantski laže i koja za nju lično ili za nekoga u vezi s njom znači opasnost. Cijelo poslijepodne mislila je jučer o licu te nepoznate osobe, sanjala je o opaticama, o hodniku jedne bolnice gdje su se kretale ribe u bolničkim košuljama, i o tome kako je netko izvadio svoje zlatno zubalo sa dva prsta, a traka je svjetlosti pala na tu zubatu metalnu potkovicu i odbila se od tog neugodnog predmeta neobično jasno u nedoglednoj okomici visoko u oblake, l jutros već čitavo vrijeme baca karte, neprekidno joj pada tref-dečko, što znači slabu vijest u kuću ili događaj po svoj prilici neugodan, a ono nepoznato lice iza poluspuštene zavjese, ona tajnovita osoba, koja opasno laže, krezuba je, kozičava i ima kragn od kaučuka, a kravatu pepeljaste boje s bijelim točkicama kao rep numidske biserke, kakve je gojila njena pokojna baka.

- Jesmo li konačno izgubljeni ili ipak nismo? Postavljeni smo u ovu ludnicu i na momente tako izgleda da bi se još eventualno ipak moglo isplivati: iz ove četrdeset i osme blatne godine, iz ovog očajnog prisluškivanja kako kraj nje hrču strani i prljavi glupani, nekamo daleko, u jednu iluziju tišine, pod nekakav krov koji nije ni hotel ni bordel ni samostan ni redakcija ni ministarska fotelja.

Nisam nikada vjerovao u karte, ali se pokazalo da je onaj Jadvigin tref-dečko značio doista slabu vijest u kuću. Spavali smo nekoliko noći kasnije u mojoj sobi, broj dvjesta četrdeset i dva, kad se čulo na vratima kucanje. Prilično indiskretno, upravo bezobrazno.

- Tko je?

- Policija!

- Kakva policija?

- U ime zakona, policija. Otvorite!

Jadviga, gola, kao od majke rođena, prelijena da ustane, pokrila se poplunom preko glave i promrmljala nešto o neukusnim svinjama. Ustao sam, kao što me je Svevišnji stvorio i adamski bezazleno otključao vrata.

- Molim, izvolite! Što želite?

- Što radite, jeste li poludjeli, zapitao me je nečiji glas iz polumračnog, slaborasvijetljenog hodnika.

- Spavam kao hotelski gost u svojoj postelji. Griješim bludno, ako nemate ništa protiv toga. A vi, tko ste vi, ako smijem pitati?

- Mi smo od ćudoredne policije!

- A, tako? Drago mi je! Izvolite ući! Zapovijedate li možda kakav zapisnik da potpišemo? Ili da skočimo kroz prozor? Da se upišemo u Vojsku Spasa.

Lice krezubo, kozičavo, s okovratnikom od kaučuka, nasmiješilo se u polutmini, skinulo svoju zgnječenu melonu i nestalo u dnu hodnika bez riječi. Onaj drugi koji mi je izjavio da je od ćudoredne policije zastao je još jedan tren, pogledao me u oči, kao da će mi staviti neko važno, gotovo sudbonosno pitanje, a zatim se okrenuo s očitom namjerom da pođe, onda se ponovno vratio do praga, zavirio znatiželjno u sobu i blesavo zapeo kao da ne zna što bi trebalo da se učini u ovome momentu.

Jadviga Jesenska sjela je u svojoj postelji, zbacila sa sebe poplun i isplazila tom tipu jezik: be-e-e!

- A to je ova s kojom spavate?

- Da! To je ova s kojom spavam! l što sada?

Kako polagano mislim, sad mi je tek palo na pamet da bi sve to mogla biti podvala:

- A vi, tko ste vi? Gdje vam je legitimacija?

- Legitimacije nosi moj kolega!

- Tako, vaš kolega? A gdje je taj vaš kolega? Kamo je nestao? Bilo bi logično da je ostao ovdje, ako želi kontrolirati kako se spava po hotelima!

- Otišao je po stražu da vas uhapsi!

- Tako! Onda čekajte da se obučem! Ako je do hapšenja, da budem uhapšen s podvezicama i s papillonom!

Dok smo se obukli, nigdje više nije bilo nikoga. Nestali su. Alarmirao sam poslugu: nitko nije imao pojma ni o kakvoj ćudorednoj policiji. Radilo se o mistifikaciji. Kako se poslije u toku brakorazvodne parnice s gospođom Agnezom pokazalo, bio je to najvulgarniji trik njenog advokata, gospodina Huga-Huga: s jedne strane uvjereni o mojoj neubrojivosti, a s druge opet - pod pretpostavkom da ću priznanje o svojoj vlastitoj krivnji eventualno povući - gospođa Agneza i gospodin bariton, njen budući gospodin suprug, i gospodin doktor Hugo-Hugo utvrdili su tako po svojim potplaćenim svjedocima da sam s gospođom Jesenskom učinio nesumnjiv preljub. Svaki, pa i najgluplji pokušaj da poricanjem odgodim odluku o brakorazvodnoj parnici bio je time skinut s dnevnog reda.

Indigniran što se je to moglo dogoditi u takvom hotelu kao što je "Evropa", drugoga dana preselio sam se s gospođom Jadvigom Jesenskom u svoju kuću u vinogradu. Iluzija gospođe Jadvige da se odmori pod nekakvim krovom koji nije ni hotelski, ni bordelski, obistinila se isto tako kao i njen strah pred kozičavim neznancem s kragnom od kaučuka i leptir-mašnom pepeljaste boje s bijelim točkicama. Jadviga je bila žena u nekom smislu vidovita i s njom nije bilo dosadno pijuckati burgundac, razgovarati o tome kako su ljudi glupi, slabi uglavnom, nesretni, slušati jesenji vjetar kako plače oko kuće, plamen kako liže u peći, a Jadviga priča o ljubavi i o tome kako je ljubav najveća laž među lažima. Jedan jedini put ljubila je u životu, a i to je bilo glupo.

Bila je Wernerova prva žena kad je on izdavao "Tribunu", davno još prije rata dok je Werneru išlo sasvim slabo, kad su stanovali u bijednom stanicu od dvije sobe bez posluge i ona je sama kuhala i krpala i pušila najjeftinije cigarete. Stajala je u kuhinji, pekla palačinke, kad je netko pozvonio na ulaznim vratima. Pozvonio je dvadesetogodišnji mladić. Jadviga je, provirivši kroz stakleni dogled, znala već unaprijed da je to opet jedan književni početnik koji nosi rukopise za njenog supruga Wernera, urednika "Tribune" provincijalnu veličinu u našem provincijalnom književnom paviljonu, i, otvarajući vrata nepoznatim mladićima, ona je bila hladna, kao što već jesu hladne žene slavnih urednika književnih listova, koje peku palačinke i otvaraju vrata književnim početnicima.

Dolaze na njena vrata nepoznati mladići, donose svoje prve rukopise,

ulaze kroz ta prljava vrata u književnost, u slavu, nervozni su, glas im treperi, a sve je zapravo neobično opasna igra koja svršava često na maglenoj pruzi, kao stara poderana krpa i jedini je znak da je pod krvavim kotačima parostroja završio opet jedan naš - kako ga onda u nekrolozima zovu -

"nadobudni talenat". Dolaze i zvone nepriznati "nadobudni talenti", a onda piskaraju dalje, moljakaju, ponizuju se kao gfadni psi, a zatim godinu-dvije kasnije, sami već "priznate lokalne veličine", pljuju po njenom suprugu Werneru, uredniku "Tribune", napadaju ga kao kretena, a kroz njena su vrata ušli u slavu i njen suprug Werner pomogao im je kod tog prvog, slabog starta. Još ni jedan od njih nije joj kasnije iz učtivosti skinuo šešir i svi je ogovaraju po krčmama da je nimfomanka. Pozna ona ta piskarala vrlo dobro i sve kulise našeg kulturnog i književnog pogona, gdje se sve slabo plaća, a od dugova i od mjenica ne može se odahnuti, i već godinama nema nitko ni uspjeha ni slave, sve zapravo humbug, prevara i najordinarnija laž! Sve rastrovano, sve se grize i truje kao koš otrovnica!

- Nema gospodina kod kuće, odgovorila je uljudno na mladićev pozdrav, bacivši diskretan pogled na dječakove cipele, najpouzdanije mjerilo za sudbinu čovjeka koji je donio svoje rukopise gospodinu uredniku da ih štampa, da lansira novoga pjesnika, novoga genija, novoga desperatera, koji će svršiti kao što svršavaju svi: kod korektorskog stola, u ludnici ili na asfaltu kao prosjak.

Cipele toga čovjeka bile su doista poderane, a pete izlizane: stajao je pred njom na potplatima kao patak, a kroz krpice lijeve cipele provirivala je modroisprugana čarapa, uprljana crvenkastosmeđom bojom razmočene, stare, gnjile kože. Bila je kišovita jesen, konac listopada, a ta mokra kreatura pred njom stoji u svom pohabanom odijelu, prokisla do kože, bez kišobrana, bez paletota, zgužvana kao utopljenik.

"Što može biti taj dečko, pučki učitelj ili ne-svršeni đak", to je bila prva pomisao gospođe Jadvige kad se pojavila tajanstvena ličnost na njenim vratima, ličnost koja je u njenom životu odigrala ulogu najvećeg razočaranja. Iz polut-mine hodnika čuo se šum kotlića koji šumi mehanički jer je pokvaren, a javlja se obično u najnezgodnijim trenucima, a iz kuhinje mirisalo je na rastopljenu mast: čulo se kako cvrče palačinke na tavi. Dečko na vratima bio je još dijete, bujne plave kose, a pogled mu je bio pun vedrine: cvijet jetrenke, obasjan suncem.

U krpama, izlizanih peta, u poderanim cipelama, kroz koje su provirivale grube čarape, dečko je bio lijep, proziran, iz njega je

izbijala čudna, tajanstvena svjetlost, kakva izbija ispod starinskog laka na temperaturama iz Quattrocenta: pred gospođom Jadvigom stajao je Gabrijel u crvenoj tunici, opšivenoj zlatnim resama i donio joj radosnu vijest: srce je držao na dlanu, kosa mu je bila kovrčava, plava, a pogled apsolutna, ljetna, sunčana vedrina. To je bilo samo tren. U kolonadi, popločenoj crnobijelim mramornim pločama, s dalekim izgledom na zeleni morski zaton u renesansnom sumraku, kad zvono navještenja bruji po dolinama i nad vinogradima, u toj kolonadi šumio je pokvareni kotlić zahoda i taj se fantastičan događaj rasplinuo kao tamjan. Ostala je stvarnost palačinaka na rastopljenoj masti iz kuhinje, umorno žensko tijelo u par-hetnom šlafroku na propuhu, na otvorenim vratima polumračnog hodnika.

Mladić se iznenadio što gospodina Wernera nema kod kuće. Danas je dvadeset i drugi listopada, a gospodin Werner mu je rekao da dvadeset i drugog listopada dođe po odgovor. Radi se naime o njegovim pjesmama, pak mu je rečeno da dvadeset i drugog dođe po odgovor.

- Nemam pojma, gospodine! Izvolite se vratiti poslije objeda! Moga supruga sada nema kod kuće! Klanjam se!

Vrata su se zatvorila, i kad se gospođa Jadviga opet našla nad svojim palačinkama, sažalio joj se taj divni mladić od srca. Prokisao je, polubos je, gladan zacijelo, zašto ga nije pustila u sobu da se tamo ogrije? Zašto ga ne bi ponudila palačinkama? Ručkom? Zašto mu Werner ne bi štampao pjesme? U višem zanosu inspiracije požurila se gospođa Jadviga da stigne još mladića na stubama, a kad je ponovno otvorila vrata, on je još uvijek stajao tamo, sagnute glave, blijed i divan kao anđeo. Čulo se kako kiša lijeva po dvorišnim krovovima, kako plaču žljebovi, sve je bilo natopljeno vlažnom listopadskom jugovinom, a mladić je, kad su se vrata bila zatvorila pred njim, osjetio kako mu klecaju koljena, kako su mu noge teške i gnjecave, kao nakvašeni hljebovi. U bespomoćnosti i strahu pred tim sudbonosnim dvadeset i drugim listopada koji treba da donese odluku da li se on - doista - rodio za pjesnika, mladić je ostao na istome mjestu, a kad su se vrata ponovno otvorila i ova mu je mila gospođa u tamnoljubičastom šlafroku ponudila da uđe, on je mislio da sanja. Ušao je u sobu slobodnoga mislioca i bakljonoše i barjaktara Wernera, u sobu krcatu knjigama, kipovima, slikama, u toplu, zagrijanu sobu s ogromnim erkerom i tropskim biljkama, a ona ga je draga dama zamolila da sjedne i da se odmori, jer gospodin Werner treba da stigne svake minute.

Sjeo je i počeo da priča gospođi kako je više od jedne ure čekao dolje

na kiši pred bazarskim izlogom na uglu. Odmah uz dvokatnicu u kojoj su stanovali Wernerovi bio je bazar dječjih igračaka, a mladić je u tremi čekao svoj dvadeset i drugi listopada, promatrajući gumene lopte, lakirane parostrojeve i jednog bijelog kovrčavog pudla koji ima gubicu narumenjenu kao klaun. Miris gumije i obojadisanog lima što je strujao kroz otvorena bazarska vrata, onaj dragi miris igračaka dao je dječaku zamah i duboka potištenost, što je izgarala u njemu kao mokra svijeća, rasplamtjela se u sjajnu toplinu ljeta, u ogromnu senzaciju ljetnih radosti. U veselje dječjih obruča što se kotrljaju po zelenim livadama, u mirišljive lopte, u crvene zrakoplove, u kocke od kojih se slažu staromodne engleske luke, sa sivim maglenim nebom i jedrenjacima što se usidreni valjaju na valobranu, sa crnim oblakom dima jedne lađe koja plovi punom parom u Singapore, na Borneo, na Havaje... Cimeta ima po tim dućanima malog lučkog engleskog grada od dječjih kocaka, cimeta na bale, mirišljivih mirodija, ananasa, mjesečine plave kao tinta, a lađa plovi u Singapore, i tako, stojeći na kiši pred hazarskim izlogom, on je napisao pjesmu.

- Ako mu gospođa dopušta, on će je pročitati...

Tako je Zvonimir Pavlas pročitao Jadvigi Jesenskoj svoju pjesmu, tako je dvadeset i drugoga listopada, dvije-tri godine prije rata, Werner otkrio Zvonimira Pavlasa kao novu nadu naše lirike, tako je počela jedna romansa koja tek što nije svršila s njenim odlaskom s tim Pavlasom.

- Ne razumijem! Kakav je to Pavlas?

- Zvonimir Tihomir Pavlas, urednik "Gazete"!

- Pojma nisam imao da je Tihomir Pavlas, urednik "Gazete", pisao pjesme!

To je ona ista "Gazeta" koja je o našem "damengambitu u jednom od najotmjenijih hotela" objavila feljton?

- Da! Upravo ta "Gazeta!"

- To je onaj Tihomir Pavlas koji je prvi štampao vijest o "skandalu u vinogradu jednog veleindustrijalca"?

- Da! To je taj gospodin Pavlas, jedina moja iskrena i stopostotna ljubav (bez ijedne neiskrene primisli). Werner i ja prigrlili smo ga, moglo bi se reći, doista, kao sina, Werner se zaljubio u njega, lansirao ga je svima uprkos, ja sam ga obukla, okupala, pokrpala, ishranila, preselio se k nama, Werner ga je namjestio u "Tribuni" kao tehničkog

urednika, počeo je da polaže ispite, sredio se, Werner mu je štampao prvu knjigu pjesama, ja sam ga nosila na rukama, a četrnaeste, kad su Wernera uhapsili, utvrdili smo da je do prve premetačine došlo na Pavlasovu denuncijaciju. Bio je plaćeni konfident u uredništvu "Tribune"! A kad su mene uhapsili prije nekoliko godina zbog onog kokaina i kad sam popila nekakav cijankalij, Pavlasova "Gazeta" pila mi je krv za vrijeme čitave istrage. Od mene je stvarao senzaciju čitave jedne sedmice! Ljudi su ordinarne svinje!

Nismo u vinogradu stanovali ni nekoliko dana kad nas je još u prvom svitanju, probudio bjesomučan lavež Lorda. Netko je udarao o staklena vrata verande.

- Tko je?

- Policija!

- Što želite?

- Otvorite! Došao sam zbog prijavnica!

Zaludu sam objašnjavao tome gospodinu da stanujem u vlastitoj kući, pak je prema tome logično što se nisam specijalno prijavio, jer sam s pravom pretpostavio da je ta formalnost suvišna (to više što sam prijavljen kao kućevlasnik), ali kako se on zapravo više zanimao za moju podstanarku nego za mene, ispunio sam mu upitni arak s prijavnicama i tako sam se relativno brzo riješio te rane jutarnje posjete. Za nekoliko dana bio sam pozvan na nadležnu oblast i globljen sa tri osjetljive globe, svakom od pet stotina, i to zato što, prvo: nisam prijavio sebe, drugo: svoju podstanarku, a treće: što sam neistinitim navodima uznastojao da zavedem vlasti u bludnju.

Na inkriminiranoj prijavnici napisao sam za sebe da mi je zanimanje doktor prava bez zanimanja, bludnik, klevetnik, prileţnik, razveden vlastitom krivnjom, po svjedocima utvrđeni preljubnik, zasad neporočan, a pod opaskom: problematična ličnost, moralnobolesna pojava.

Za gospođu Jadvigu: trostruka udovica, raspuštenica, bez određenog zanimanja, prileţnica, živi od prodaje svoga vlastitog tijela. Pod Jadviginom opaskom: bila pod sumnjom kao krijumčarka kokaina, pokušala samoubojstvo, kažnjavana izgonom zbog nemorala, prva supruga šef-redaktora doktora Wernera.

U toj kući bluda i ludila, razvrata, moralnog truleža i grijeha proživio sam s gospođom Jadvigom Jesenskom sve do procesa. Onda je ona

otputovala u Beč, a ja u zatvor.

ZLOČIN l KAZNA

Dvorana u kojoj je gospodin doktor Atila plemeniti Rugvay otvorio raspravu da mene kazni zbog četverostrukog umorstva gospodina Domaćinskog ličila je toga dana više na koncertnu salu nego na sudnicu. Skupila se tu krema najodabranije kreme da prisustvuje prvom nastupu jednog paranoika za koga nitko nije nikada mislio da će se baviti davanjem takvih javnih priredbi koje same po sebi predstavljaju zagonetnu sablazan, a osim toga se - kao posve neuspjeli pokušaj zbunjivanja javnog mišljenja - kažnjavaju po pozitivnim zakonima, i to prilično strogo.

U sudnici našli su se na okupu svi, kao na senzacionalnoj premijeri: Sandineta i Pipa, Boby i Roby, Muki i Kuki, Buki i Čuki, Tedy i Medi, Baby i Lady, Tekla i Mirni, Dagmar Varagonska sa starom Aquacurti-Sarvaš-

Daljskom i mladom Aquacurti-Mencetić-Maksimirskom, u jednu riječ, elita koja o nepokolebljivim načelima udobnog građanskog života ima svoje ustaljeno konzervativno mišljenje, igra ustrajno bridž i, skraćujući tako svoju dosadu krezubim vicevima, kuha sapun, vara na markama, kuje noćne lonce, lokote, lance, prodaje krzna, mirodije, djeluje ukratko konstruktivno na korist nižih narodnih slojeva.

Čitave noći prije te neugodne rasprave, priznajem, nisam usnuo ni trena.

Nisam mogao da predstavim sebi kako ću proći kroz špalir tih trgovačkih agenata koji prodaju kravate, pišu latinske gramatike, mole se bogu, pare se kao opice, nezakonita su djeca u najzakonitijim brakovima, te se kao bastardi ponose time što im otac nije zakoniti otac nego nekakav barun ili nosilac historijskog pridjeva koji opet nije ni historijski ni pridjev nego narodna sramota! Prema tim samoživim bludnicima i ustrajnim neženjama, koji se poženiše u drugoj polovini šestog decenija s mladim djevojkama, a danas se kao uvaženi rogonosci kreću svijetom u ime predstavnika najuzornijeg bračnog života, prema tim ćelavim liferantima dinamita i gradonačelnicima iz provincije koji dižu sebi nadgrobne spomenike u starogrčkom stilu, spram tih Huna, Tatara, Štajeraca i Tirolaca, pred tim Otokarima i Eulalijama nisam nikada osjećao nikakvog naročitog poštovanja. Bili su mi podsvijesno strani i onda kada sam se s njima miješao u poslovnom besmislu i kad sam ih posluživao svojim takozvanim stručnim znanjem kao neka vrsta njihovog boljeg, za vršenje izvjesnog

posla kvalificiranog namještenika. Ali kako se dogodilo te sam se odbio od ove kreme u svoju vlastitu samoću, što je moglo da znači meni u tome momentu to uzrujano jato papiga i brbljavih šojki, kada sam već imao pred sobom svoj uspon, svjestan toga da letim već po tome što tada doista nisam više osjećao zemlju pod nogama. Pojavivši se na dnu dvorane na ulaznim vratima, kao čovjek koji je zakasnio na koncerat te ulazi posljednji, prošao sam kroz tu kremu svojih ličnih znanaca kao što se prolazi srednjim prolazom između nagomilanih i okupiranih stolica, po sagu, do svoga mjesta u prvome redu, u fotelji pred podijem, čak - moglo bi se reći - do nekog naročito počasnog mjesta, ispred čitave te uznemirene publike koja je prestala da žamori kad se na ulazu u salu pojavilo lice koje predstavlja najglavniju atrakciju ove jedinstvene priredbe.

Na svome mjestu što ga zovu vulgarno optuženičkom klupom našao sam tri primjerka "Gazete". Na drugoj strani te "Gazete", pod uredništvom Zvonimira Tihomira Pavlasa, pod senzacionalnim naslovom: "Što misli o sebi jedan moralist", bila je moja slika i fascimile one prijavnice zbog koje sam bio globljen i u kojoj tvrdim za samoga sebe da sam: bludnik, klevetnik, prileţnik, razveden vlastitom krivnjom, po svjedocima utvrđeni preljubnik, zasada ne-poročan, problematična ličnost, moralnobolesna pojava.

Stvar nije bila neduhovito postavljena. Ispod jedne moje davne fotografije (po svoj prilici s kakvog mladenačkog krabuljnog plesa, s gitarom kao klaun) na kojoj držim u ruci čašu šampanjca djeluje fotografija prijavnice sama po sebi kao nesumnjiv dokumenat o potpunoj neuravnoteženosti lica koje želi da sudi drugima. U najvećoj tišini, promatrajući to remek--djelo gospodina Zvonka Tihomira Pavlasa, čuo sam iza svojih leđa kako mi se čitava dvorana smije. Svi su šuškali novinama koje je netko razdijelio po sudnici kao program prije početka predstave.

Gospodin doktor Atila plemeniti Rugvay otvorio je raspravu te je nakon toga pročitana tužba koju je u ime gospodina Domaćinskog potpisao doktor Hugo-Hugo kao pravni zastupnik gospodina generalnog: da sam izjavljivao za gospodina Domaćinskog, da je bandit, kriminalan tip, zločinac, rođeni zločinac, ponovno bandit, moralnobolesna pojava, da je povukao revolver i da me je htio ustrijeliti, a budući da sam to izjavio pred raznim licima u više navrata, kao i to da je Domaćinski problematično lice, da je bludnik, da živi u nedopuštenim odnosima istodobno sa sedam žena, a ima tri metrese, budući da sam tvrdio da je gospodin generalni Domaćinski imao apsolutno sigurnu namjeru da me ustrijeli kao psa, jer mi je to prijetio revolverom, itd., itd., pak budući da sam po svemu citiranom

učinio izvan svake sumnje niz krivičnih djela protiv časti, po paragrafima kaznenog zakona tim i tim, to nesumnjivo slijedi, i tako dalje, i tako dalje... Da, svakako, i tako dalje, kako bi se kabalistički izrazio doktor Werner.

Kao zastupnik uvrijeđenog, oklevetanog, ruglu i preziru izvrgnutog i poniženog gospodina generalnog direktora Domaćinskog, poslije svršenih formalnosti, uzeo je riječ gospodin doktor Hugo-Hugo.

Da bi djelovao na sud i na auditorij kontrastima, da bi tako reljefno prikazao svu moralnu pokvarenost i zlobnu perfidiju moga postupka, gospodin doktor Hugo-Hugo, kao briljantan i rutiniran govornik, najprije je u nekoliko jakih poteza dao portret uvrijeđene ličnosti.

- Samo po markantnom i dominantnom profilu tog odličnog predstavnika naše elite može se - Slavni Sude - stvoriti ispravna i istinita predodžba o nevjerojatno razornom značenju ovih kleveta, insinuacija i difamacija, koje naš Kazneni zakon tako logično definira, te ne može biti nikakve sumnje da se tu radi o teškim i o odgovornim deliktima što ih zakon s pravom kažnjava odlučno i strogo. Jus est ars boni et aequi, pravo je ravnoteža dobrote i harmonije, pravo je savršen sklad ukusa i uvjerenja, pa se upravo iz toga razloga treba razmatranju tog mračnog i duboko nezdravog slučaja posvetiti sa svim onim potrebnim mirom s kakvim se gledaju pitanja i stvari s one visine s koje se izriču osude, u ime morala, u ime dostojanstva ljudskog, u ime onog ideala koji vlada nad prostorima i nad vjekovima, a zove se pravda.

- Tko je oklevetani i uvrijeđeni Domaćinski? On je jedan od najviših i najuglednijih dostojanstvenika domaće privrede, on je jedan od dalekovidnih osnivača i upravo clairvoyantnih upravljača, guvernera, inženjera, one podloge, koja u današnjoj utakmici materijalnih dobara predstavlja preduslov svakog narodnog gospodarstva, a to je naša nada, naš, upravo u ekonomskome smislu, jedini raison d'etre: naša domaća industrija, l eto, taj sijedi radnik, u sedmome deceniju svog napornog i teškog života, taj gospodin kome su šezdesetogodišnji jubilej nedavno proslavile sve ustanove, sve korporacije, sva ugledna tijela našeg razgranatog društvenog života, taj među svim jubilarcima najzaslužniji, a istodobno najskromniji jubilarac, koji nije samo oduhovljeni i oduševljeni stvaralac materijalnih dobara nego se kao markantna pojava u ulozi narodnog dobrotvora, dobročinitelja, upravo mecene upisao u srce narodne zahvalnosti: aere perennius, dobročinstvima i humanitarnim radom, kakvih ne poznaju ljetopisi naše novije povijesti, taj uzor-značaj, zaslužni javni radnik i pionir ne samo zadrugarstva, novčarstva, industrije i obrta nego uopće: pionir

planskog, smišljenog, karteliziranog rada naše mlade privrede, taj veliki muž doživio je jednoga dana da bude popljuvan, da bude uvrijeđen i oklevetan od jednog lica koje samo za sebe, u službenoj, takoreći javnoj ispravi, tvrdi da je "ličnost problematična i moralnobolesna"!

- Oklevetati čovjeka najtežom klevetom kakva uopće može da se dobaci uglednom i neporočnom građaninu, da je rođeni zlikovac, ubojica, delinkvent, da je kriminalan tip koji je ubijao i koji je po svojim prirođenim sklonostima svakoga momenta ponovno pripravan da ubije, tvrditi za jedno otmjeno patricijsko lice da su mu ruke krvave od ljudske krvi, da je predstavnik moral-insanity-pojma, da je bandit, da je nitkov, da je sadist po rođenju, da je brutalan provalnik, da gazi preko ljudskih egzistencija, da je animalan troglodit, razbojnik, varalica, bludnik, nemoralan razvratnik koji živi istodobno sa tri žene u tri nezakonita braka, obasuti čovjeka čitavom kišom sablasnih pogrda od kojih svaka po sebi predstavlja po jedan pojam kakvog ne bi trebalo da bude u rječniku civiliziranih i dobro odgojenih građana, to bi - Slavni Sude - na prvi pogled moglo izgledati neshvatljivom, upravo mračnom zagonetkom, kad sve te pogrde i klevete ne bi bile pale od jednog lica koje je do toga momenta vršilo svoje građanske funkcije, kao namještenik oklevetanog tužitelja, potpuno normalno, te prema tome svaki obzir neuračunljivosti ili živčane poremećenosti otpada uopće i u načelu.

- Djelo, životno, stvarno, graditeljsko, altruističko, konstruktivno djelo gospodina generalnog direktora Domaćinskog stoji pred nama. To djelo stoji na uvid svima suvremenicima i svim njegovim suradnicima, u širem i užem smislu, već skoro dva decenija! To genijalno, konstruktivno Djelo može se kritizirati kao svaka ljudska tvorevina, ono, izmjereno sitnozorom zlobe ili zavisti, možda ima i nekih jedva primjetljivih nedostataka, ali nema čovjeka širom naše prostrane i lijepe domovine koji kao objektivan motritelj ovog velebnog napora ne bi osjetio potrebe da se pokloni i da skine šešir pred čovjekom koji je sve te divne rezultate stvorio sam, bez ičije pomoći, često u borbi s predrasudama, takoreći: ni od čega! Jer, gledajte, Slavni Sude, bacite, molim vas, jedan, ma i najpovršniji pogled na pilane, na te električne centrale, na te turbine, na te vlakove krcate kožom, pragovima, daskama, što dnevno prelaze naše granice i tako nam dižu vrijednost našeg vlastitog novca (dakle, logično, našeg vlastitog životnog standarda), gledajte, molim vas, te ugljenokope, te lađe, te izloge pune raznovrsne robe i zapitajte se - čije je to zapravo djelo i kome imamo zahvaliti da sve to postoji tu, kod nas, gdje takoreći još prije decenij-dva nije bilo zapravo ničega! To je djelo jednog jedinog, osamljenog pojedinca koji to nije stvorio iz sebeljublja, jer kad se je već jednoga

dana našao u položaju da je mogao uložiti svoju ogromnu vlastitu glavnicu u tako riskantna poduzeća, onda je - izvan svake sumnje - morao biti već lično obezbijeđen, jer da to nije - od čega bi bio mogao investirati svoje vlastite novce u svoje vlastite poslove ako ne na račun svoje vlastite životne sigurnosti, na račun minimuma svoje vlastite egzistencije? Čovjek kao Domaćinski, koji za nas predstavlja tip višeg čovjeka, idealista, koji se bavi privredom ne iz egoizma nego u višem, graditeljskom smislu, iz čiste stvaralačke pobude (iz onoga ljudskog nagona koji sva ljudska stanja podiže već vjekovima), takav čovjek ne smije ostati popljuvan, oklevetan, zaprljan, a da mu se u ime svih nas ne bi dala ona zadovoljština koju takav uzvišeni idealist s pravom očekuje: zadovoljština u obliku stroge i pravedne kazne!

- Jer, Slavni Sude, govoreći danas pred ovim visokim forumom, uzvišen iznad svakog neplemenitog uzbuđenja, ja imam potrebu da vas upozorim da teške riječi optuženika, koliko god one bile maglene i neodređene, nisu imale i nisu mogle imati nikakvog drugog, dubljeg smisla, nego da nam tužitelja prikažu u spodobi sebeljubive i grabežljive zvijeri koja strijelja oko sebe nevine ljude kao bijesne pse, koja se prijeti nabijenim revolverom svojim vlastitim gostima, koja zgrče zemaljsko blago uslijed prirođene nezasitne proždrljivosti, koja se valja u blatu i u smradu svog vlastitog porodičnog života zbog primitivne moralne sljepoće, koja je, ako se to uopće može logično shvatiti: simbol egoizma i kriminalnih sklonosti!

- O kakvom se egoizmu uopće može raditi u životnom djelu Domaćinskog?

Svi smo mi još u srednjoj školi u elementima logike učili da su ljudi smrtni, a kako je Domaćinski samo čovjek, prema tome je i on smrtan, a, kao najobičniji smrtnik, i on će jednog dana predati svoje zemaljske stvari u ruke Onoga koji stoji nad svim sudovima i sudi nad svim osudama. l Domaćinski će, dakle, jednoga dana sklopiti svoje zemaljske oči, ali on ne će umrijeti čitav, jer njegovo djelo ostat će od njegove zemaljske uspomene trajnije! To djelo, koje nam jedan Domaćinski ostavlja kao svoju zemaljsku ostavštinu, ostat će u nasljedstvo onim našim pokoljenjima koja dolaze! Domaćinski kao predstavnik našeg plemenitog ljudskog tipa spada među nezainteresirane stvaraoce materijalnih dobara! Domaćinski je graditelj gradova, cesta, ustanova, hidrocentrala, rasvjetne mreže, štampe, ubožnica, strojeva, on je osnivač dobrotvornih i odgojnih zaklada, on je pokrovitelj našeg bijednog i nepismenog proletarijata, on stvarno uzdiže najniže slojeve našega naroda na viši nivo, on nosi svoj teški teret odgovornosti budno i uzvišeno, on bdi nad narodnim interesima kao budno oko svijesti i savjesti, on je rodoljub u onom

višem, idealnom smislu toga toliko zloupotrebljavanog pojma, on ne plače nad narodnim neprilikama, svijestan da se u životu postižu uspjesi samo dubokim naporom volje i inteligencije! Znajući vrlo dobro da sučustvovati s narodnim interesima ne znači izgovarati prazne i nametljive fraze, nego raditi, raditi tiho, u pozadini, po ozbiljnom i muškom planu, i taj čovjek dobrotvor, taj pomagač sirotinje, taj osnivač pučkih kuhinja, kupatila i dječjih oporavilišta, taj gospodin u pravom i nepatvorenom smislu našao se jednoga dana u položaju da bude popljuvan, uvrijeđen i oklevetan kao ubojica, kao zločinac, kao moralnobolesna pojava?! Dobro kaže naša narodna pjesma, Slavni Sude: sve za obraz, a obraz ni za što! Glavu podaj, a obraza ne daj!

- Nije, Slavni Sude, veliki pravednik pred Gospodinom po tome velik što je u životu - poput prave cjepidlake - igrao pretvorljivu ulogu čistunca, nego po tome što je iza sebe, u svom ništetnom životu zemaljskom, ostavio dobra djela! A sijedi taj predstavnik naše najodabranije elite koji nije osijedio u ljenčarenju kao badavadžija, koji se nije priženio nikakvom ljekovitom čaju za probavu (smijeh u sudnici), koji se nije godinama pretvorljivo pretvarao kao najobičniji puzavac, da bi jednoga dana popljuvao svoga dobročinitelja i poslodavca, taj borac par excellence, taj jedinstveni nosilac zasluga i vrlina, taj jednostavni i dobri čovjek sve što je zaradio zaradio je pošteno, svojim vlastitim radom i svojim vlastitim darom, te on po svemu, logično, ima potpuno pravo da od društva (kao od organizirane narodne cjeline) traži zadovoljštinu.

- Domaćinski spada među one naše mudre i iskusne javne radnike koji nikada nisu bili politikanti! Domaćinski nije nikada smatrao da je svrha politike nadmudrivanje, dakle prevejano podvaljivanje, on je oduvijek svoju privrednu misiju smatrao uzvišenom iznad svakodnevne političke konstelacije. Vjerujući da pravi narodni učitelj može biti samo onaj pojedinac koji se je odlučio da istodobno bude i narodni sluga, taj nesebeljubivi član utemeljitelj više od dvije stotine i jedanaest raznih društava, taj član pokrovitelj najuglednijih nacionalnih i rodoljubivih zaklada, začasni građanin gotovo svih naših slobodnih gradova i trgovišta, taj čovjek koji već više od četrdeset godina stoji ustrajno i nepokolebljivo na crti narodne straže, taj prvoborac za narodno gospodarsko jačanje (kad se ubiru hvale uvijek u pozadini), skroman i pobožan vjernik, dobar rodoljub, nabožan i iskreno religiozan donator mnogih božjih domova u našem gradu i po provinciji, čovjek koji nikada nikome nije učinio ništa - sigurno - nažao, koji takoreći nikada ni jedne muhe zgazio nije, zar je taj čovjek takvim svojim javnim i svima nama dobro poznatim životom zaslužio da mu se kaže da je rođeni zločinac, kriminalan tip i ubojica?

- Eto, Slavni Sude, toga mentora tolikih hiljada i hiljada naših vrlih trudbenika, tog najistaknutijeg i najustrajnijeg radnika u okviru njegovih vlastitih poduzeća, tog našeg domaćeg sina, Zagorca, Zagrepčanina, Hrvata, Slavena, Jugoslavena, Sveslavena, Evropljanina, tog čovjeka koga je tuđinska vlast svojedobno bacila iz državne službe zbog njegovog političkog

- kuražnog i deklariranog - uvjerenja, toga otmjenoga gospodina koji je poznat nadaleko i naširoko izvan granica naše domovine i koji u inostranstvu uživa odličan ugled i reputaciju, tog genijalnog organizatora poznaju hiljade i hiljade naših sugrađana, s njime je bilo u dodiru i u suradnji nekoliko stotina hiljada lica, pa neka se nađe jedno jedino koje može da u svojoj zaslijepljenosti povjeruje kako bi taj i takav Domaćinski mogao da ima zločinačkih sklonosti i kako bi on mogao da prijeti nekome revolverom?

- Kroz kuću toga najgostoljubivijeg domaćina prošle su hiljade i hiljade, kod njegovog bogatog stola gostile su se čitave povorke godinama, od njegovog dobročinstva hrane se hiljade egzistencija, njegovo životno djelo ostat će nezaboravan ponos čitavog jednog naroda, i gdje je taj tko tome dobroćudnom donatoru, tome čovjeku koji svakoga dočekuje raskriljenih ruku, tome uzor-kršćaninu ima obraza da kaže da je kriminalan tip, zločinac i ubojica?

- Zašto? Da, Slavni Sude, postavljamo ovo logično pitanje da bismo mogli da razmotrimo sve okolnosti, koje su nas dovele u nezahvalnu poziciju, te moramo da se pozabavimo jednom žalosnom epizodom naše davne političke prošlosti za koju bi bilo najbolje da je ostala pod velom zaborava!

- Zato što je prije dvadeset godina, jedne burne noći, pucao po provalnicima? Slavni Sude, kako je taj, sam po sebi tragični i žalosni događaj, jedini fakat da se ovaj, nema nikakve sumnje, čitav niz krivičnih djela protiv časti tumači po § 298 k.z., dužnost mi je kao zastupniku tužiteljevih interesa upozoriti Slavni Sud na naročite okolnosti pod kojima se odigrala ta tragedija, jer se je u sveopćem bezglavlju i u anarhiji godine osamnaeste radilo o običnom razbojstvu, o provali oboružanih, zakrabuljenih razbojnika, o napadaju ne samo na tuđe vlasništvo nego na sam goli život koji je trebalo braniti kako je tko znao i umio.

- Po § 24 k.z. djelo o nužnoj obrani dakako da nije protupravno! Opravdano je i logično što je svaki građanin ovlašten da od sebe odbije protupravni napadaj! Da li je takva obrana od protupravnog napadaja krivična i da li je time čovjek prekoračio granicu svoje

vlastite nužne obrane kad obasut puščanim zrnjem jedne mrkle jesenje noći puca po prostim, zakrabuljenim, naoružanim provalnicima? Da li je u ono vrijeme, Slavni Sude, uopće postojao bilo gdje kakav zaštitnik ili garant pravnoga poretka i zar je u onim danima sulude i odvratne anarhije uopće tko branio ugroženu imovinu?

- To iznimno stanje, Slavni Sude, kad su obezglavljene i poživinčene mase palile i robile i uništavale sve do čega su stigle i što im je dopalo ruku, to odvratno anarhično stanje kad je krv oko nas tekla potocima, to, u svakom pogledu, visokouznemireno, buntovno, da, upravo odvratno revolucionarno stanje, samo je po sebi sadržavalo mogućnost, da, ne samo mogućnost nego upravo pravo i ovlaštenje, još više od ovlaštenja: dužnost uspostave građanskog reda i pravnoga poretka! Tko je od građana u tim žalosnim i zločinačkim prilikama izvršio bilo kakvo djelo uspostave građanskoga reda, on ne samo što se ne može ni po kakvom kriteriju morala proglasiti krivim, nego obratno od toga: takav je pojedinac bio u tome momentu, a to je ostao do dana današnjega: zaslužan za narod i za domovinu! l da smo mi, Slavni Sude, u ono vrijeme narodnog i socijalnog rasula imali - kojom srećom - nekoliko desetaka Domaćinskih, ne bi nas suluda i slijepa anarhija onih dana bila dovela u onaj bezizlazan položaj u kome smo se našli godine tisuću devet stotina i osamnaeste! Po kakvoj logici i po kakvom moralu smijemo mi dopustiti da se danas javno pljuje u obraz jednom čovjeku koji je u danima narodnoga brodoloma imao toliko moralne kuraže da se puškom bori za narodne i socijalne ideje u vrijeme kad je gotovo čitava naša inteligencija hrkala svojim pasivnim, nazovinaprednim snom, kao što hrče i danas, kada pod dojmom događaja u svijetu ovakve moralnolabilne figure kao što je optuženi gube svoje živce! Pljesak u sudnici.

„Plaudite, cives", pomislio sam kod toga glasnog pljeska na otvorenoj sceni, jer tada već nije moglo biti nikakve sumnje da je simpatija čitave sudnice na strani tužitelja, na strani njegovog majstorskog zastupnika, i da se taj dugotrajni i demonstrativni pljesak tiče zapravo mene koji sjedim u prvoj klupi pred čitavim razredom i opet nisam naučio lekcije. ??Zašto je Hugo-Hugo naučio lekciju, zašto Hugo-Hugo uvijek zna svoju lekciju, zašto je Hugo-Hugo uvijek spreman, a ti se bespomoćno znojiš u prvoj klupi, šuškaš nekakvim novinama, čitaš članak Tihomira Pavlasa o sebi, o svojoj moralnoj pokvarenosti, i opet nisi spreman, opet ćeš biti pitan i opet ne ćeš znati što da odgovoriš?"

„Pa da, Hugo-Hugo je odlikaš, Hugo-Hugo je bubant, Hugo-Hugo je štreber, Hugo-Hugo će sve svoje ispite položiti s odlikom, Hugo-Hugo će primiti u ime najvišeg priznanja Nj. V. C. K. F. J. I. kraljev prsten na dar, Hugo-Hugo će biti promoviran sub auspiciis regis, Hugo-Hugo

će postati najbolji i najugledniji govornik čitavog advokatskog staleža, Hugo-Hugo će primiti od Domaćinskog najmanje četrdeset hiljada za ovu svoju fonografsku ploču (što je svira na sveopće zadovoljstvo čitave sudnice), Hugo-Hugo će i mene opaliti za naknadu advokatskih troškova, Hugo-Hugo je bubant, on je duhovit, on je superioran, on se ruga, on me izvrgava ruglu kao čovjeka koji se prišljamčio uz jednu apotekarsku dundu zbog njenog čajnoprobavnog miraza, a ja, majko, ne mogu da učim napamet, ja nikada nisam ništa mogao naučiti napamet što mi nije bilo jasno, a sve ovo nije mi, doista, ni najmanje jasno."

Strojopuška doktora Huga-Huga grmjela je i rešetala svoje superlative dalje neumornom, preciznom, matematskom brzinom dobro upucanog, solidnog, savršeno opremljenog stroja, koji uperen protiv moje neporočnosti puca s takvom točnošću da oko mene zvižde dokazi s fatalnom upravo uvjerljivošću, i ja u toj kiši moralne tanadi čujem kako zvekeću prazne ljuske ispucanih Hugo-Hugovih fraza, kako kraj moje glave zuje oštri dokazi Hugo-Hugovih metaka od kojih svaki pojedini može da me prostrijeli logikom jednog paragrafa, da mi prosvira jedini moj, bijedan i donekle smiješan argumenat da se meni u ovom slučaju kada sam reagirao na Domaćinskog nije radilo o objektivnoj, građanskoj, vanjskoj časti tog nesumnjivo uglednog lica, nego o jednom ljudskom unutrašnjem, nevidljivom pojmu časti, da se tu, dakle, da, svakako, ali, i tako dalje...

Čovjek megafon Hugo-Hugo, zaogrnut svojom advokatskom togom, grmi pred visokim forumom da je Domaćinski organizator našeg planinarstva, turistike, prometa stranaca, poljoprivrede, taninske struke, Domaćinski je visok funkcionar u svim našim kulturnim ustanovama, Domaćinski je predsjednik društva za promicanje naše nauke, Domaćinski orač u plejadi naše privrede koja je dala velikane, kao što su Sikirica, Milanović, Petranović, Jarac, itd. itd., Domaćinski nosilac najviših redova, kraljevskih i carskih, bankir, polagatelj temelja jedne banke koja i najsitnije ulagače tretira ravnopravno s onim najkrupnijim, Domaćinski reorganizator bankirstva u suvremenom, humaniziranom smislu, Domaćinski korjenika, naše gore list, arbitar ukusa, ime koje će ostati vezano uz procvat naše industrije čitavu jednu vječnost, mudri kormilar naših najbjednijih ulagača, Domaćinski veleposjednik, Domaćinski ekonom, Domaćinski uzor-vinogradar, pionir automobilizma, Domaćinski prvoborac za najelementarnije preduslove naše privrede, Domaćinski realist, Domaćinski branilac narodne časti u inostranstvu, pred velikim trgovačkim, industrijskim i bankirskim forumima, gdje se u okviru međunarodnih komisija narodna čast brani drugim argumentima i na drugi način nego što to sebi poluobrazovani i zaostali provincijalni

inteligenti predstavljaju kod čaše vina na verandi kad misle da mogu takav duh širokih horizonata, kao što je duh Domaćinskoga, skrenuti s njegovog stvaralačkog puta lažima i odvratnim klevetama. Zar će se jedan Domaćinski, inicijator tolikih grandioznih pothvata, taj duh energičan poput vihora, taj čovjek kome je mjesto u historiji naše privrede zagarantirano, taj divovski raznoliki i monumentalni stvaralac monumentalnih djela, taj značaj koji ništa na svijetu ne mrzi toliko kao praznu riječ, zar će se jedan Domaćinski dati smesti ili zbuniti od praznih riječi nekakvog svog bezimenog, zbunjenog, smetenog namještenika koji sam za sebe tvrdi da je bludnik i razvratnik, koji javno druguje s javnim i notornim bludnicama a da se toga ne stidi?

Bez nekog naročito izmišljenog kišobrana, ja sam pod tim pljuskom, pod tim elementarnim prolomom fraza osjećao kako me fantastični superlativi nose opasnom brzicom, kako se valja taj katarakt laži i gluposti, kako me vuče k sebi gotovo neodoljivom snagom taj vodovod blesave retorike, i onako okrutno raskrinkan od doktora Huga-Huga, sveden na značenje koje sam u okviru toga društva zapravo oduvijek i imao (na beznačajnu mjeru jednog plaćenog namještenika), gol i prezren kao uglavljeni bludnik i klevetnik, osjećao sam kako se meni i mome malom gumenom čamčiću približava neodgodivo, ne baš pretjerano časno potonuće. Osjećam kako plivam, plivam, nosi me blatna voda, vuče me ogroman vodopad logike, predrasuda, javnog mišljenja, pravnih posljedica, a tamo u daljini plovi kneževska regata, veličanstvena u vijorenju svojih pobjedonosnih stjegova i grimiznih jedara, plovi čitava flota superlativa o Domaćinskome: Domaćinski kao admiral, Domaćinski kao lord-protektor, njegove lađe krcate plehnatim lavorima i noćnim loncima za Perziju, njegovi vlakovi natovareni raznovrsnom robom, njegove banke, gradovi, svjetlosne reklame: cherry-brandy Domaćinski, sapun Domaćinski, dimnjaci, dim parobroda, dim lokomotiva, dim ogromnih pogona, šum strojeva, transmisionog remenja, piska truba, štampa, novine, posebno izdanje "Gazete": afera Domaćinski pred sudom, klevetnik osuđen na osam mjeseci strogog zatvora, posebno izdanje, Domaćinski - doktor Hugo-Hugo - Domaćinski...

Ovo moje krivično djelo protiv časti - jer sam nesumnjivo "uvrijedio drugoga" - kaznit će se zatvorom do godinu dana ili novčano do deset hiljada! Još bi najmanje zlo bilo da me von Rugvay kazni novčano do deset hiljada, ali von Rugvay je nećak Aquacurti-Sarvaš-Daljske i on me ne će kazniti novčano nego zatvorom, jer je vrsta kazne zavisna od njegovog slobodnog uvjerenja, a njegovo slobodno uvjerenje bit će - izvan svake sumnje - upravo toliko slobodno te će me on po crti svog slobodnog uvjerenja lišiti slobode, i to najmanje na osam mjeseci...

Za Domaćinskog izjavio sam da je ubojica, bandit, kriminalan tip, moralnobolesna pojava, da je htio da me ustrijeli, da je povukao svoj revolver i da su ga u posljednji momenat spriječili u tome da ne opali, to sam izjavljivao t pred mnogim licima u više navrata, svi su svjedoci poimence navedeni, uvreda je napad na čast drugog lica, ja sam - izvan svake sumnje - napao na čast drugog lica, ja sam nesumnjivo očitovao da drugo lice, to jest gospodina generalnog Domaćinskog, ne poštujem u dovoljnoj mjeri, i to se sada ne da poricati, tom činjeničnom stanju treba gledati u oči, tu treba ostati više-manje ipak dosljedan. To sada polako prestaje biti privatan razgovor, takozvana konverzacija s pojedincima koji se tu javljaju kao svjedoci, svi redom poimence navedeni u tužbi, to je sada igra pred zelenim suknom, pred gospodinom plemenitim Rugvayem, koji sjedi s onu stranu nikljastog raspela, a njegov hladni, prozirni, riblji pogled klizi po meni jeguljasto, slinavo, njegov se cviker blista iza nikljastog raspela na kome visi Krist od žute mjedi, i ja ne vidim Krista, samo se njegove ruke trouglasto ocrtavaju na raspelu: dva tamna, osjenčana poteza na bijeloj intenzivnoj svjetlosti što teče kroz prozorsko staklo u ovu toplu, prenatrpanu sobu! Kaloše, parfemi, žene, katran, ugljen. Vani pada mokar snijeg.

Teškim, okomitim, vlažnim pahuljama pada vani mokar snijeg, jedan je golub preletio ispred prozorskog stakla i lepet njegovih krila čuo se ovamo u dvoranu gdje doktor Hugo-Hugo još uvijek laje o Domaćinskome; vani je pretpro-Ijetna, maglena veljača, pjevaju žljebovi, čuje se djevojački smijeh s ulice, a s visoke platane, pune još žutog sagnjilog lišća, otrunila se krpa mokrog snijega i prosuo se stravičan cvrkut vrabaca što se uznemiriše od ove male februarske lavine, razletjevši se u svima smjerovima eksplozivno, kao crni komadići karteče, među krošnjama.

Kaže doktor Hugo-Hugo da je predmet moga napadaja izvan svake diskusije bila društvena vrijednost čovjeka kao takvog. § 297: tko uvrijedi drugoga, kaznit će se!

Da! Ali § 298 kaže: ako je tko svojim nepristojnim držanjem ili krivičnom radnjom dao povod drugome da ga uvrijedi...

Nisam li bio provociran nepristojnim vladanjem toga troglodita?

Nesumnjivo!

Moja uvreda bila je logična posljedica vladanja uvrijeđenog! Jer je, prvo: ubio, i jer se, drugo: hvalio tim četvorostrukim umorstvom!

Uvreda je dakle uslijedila na provokaciju, na moralnu doduše, ali zato ipak na provokaciju! A stvar bi se mogla tumačiti i po § 311: ako okrivljenik

"dokaže istinitost svoga tvrđenja, ne će se kazniti kao klevetnik, ali može biti kažnjen zbog uvrede"! Domaćinski je htio da me ustrijeli kao psa. On je izjavio da će me ustrijeliti kao psa, da žali što me nije ustrijelio kao psa, on je povukao revolver da me doista ustrijeli kao psa, to se može utvrditi svjedocima...

Kojim svjedocima?

Ovi veleučeni, učeni, poglaviti, presvijetli, plemeniti, dragi, mili i istinoljubivi naši bližnji - kao svjedoci? Nije bilo potrebno u onome momentu izgovoriti istinu. Nije bilo oportuno. Inteligentnije je biti kuš, kao pas.

To je stanovište moje supruge Agneze, ministra Marka Antonija Javoršeka, ministra poštanskih maraka gospodina Harambaševića, to je "da-svakako-ali-i-tako-dalje"-stanovište Wernerovo, to je pasje stanovište "uopće i napose", tako misle gospoda: doktor Hugo-Hugo, von Rugvay, Aguacurti-Daljska, tako sam mislio i ja sam do svoje pedeset i druge godine, a sada što mogu praktično imati od toga što sam prestao misliti po jednoj shemi?

Istinu, to jest bilo kakvu takozvanu "istinu" treba izgovoriti na pristojan, evropski način, u okviru one Zakonom određene pristojnosti kakvu je Zakon propisao i kakvu Zakon dopušta. Istinu izgovoriti u uvredljivome obliku je izazovno, a pogotovo nazoviistinu, prividnu istinu, svjesnu neistinu, to jest očevidnu laž, to jest to da je Domaćinski ubio četiri čovjeka. "Umišljaj počinitelja nesumnjivo sadržava svijest da je ta forma nepristojna i uvredljiva" - Hugo-Hugo!

Ja dakako ne mogu dokazati da je Domaćinski doista imao namjeru da me ustrijeli, ja ne mogu dokazati da je doista izvukao revolver, ja uopće ne mogu ništa dokazati u vezi s Domaćinskim, jer Domaćinski nije čovjek, to nije pojedinac, to nije određeno lice, to je pojam, to je slika, to je jedno čitavo stanje uslovljeno društvenim prilikama i odnosima, pa kakvoga smisla ima pravdati se s topovima, s arsenalima, s parobrodima, dimnjacima, s patent-čavlima i plehnatim noćnim loncima koji se eksportiraju u Perziju.

Prema § 300 bit ću "izvan svake diskusije", po gospodinu doktoru Hugu-Hugu - kažnjen. "Tko u namjeri da nekoga izloži preziru ovome predbaci kakvo krivično djelo ili da je zbog ovoga osuđivan ili to

drugome saopći mada je o tome izrečena presuda i kazna izdržana, zastarjela, oproštena ili prestala, kaznit će se zatvorom do šest mjeseci ili novčano do pet hiljada."

U namjeri da Domaćinskoga izložim preziru predbacio sam mu krivično djelo, a to krivično djelo uopće nije bilo krivično, jer je to bilo slavno djelo zbog koga je on zaslužan pred narodom, pred pokoljenjima, pred čitavom domovinom, jer je on te burne noći bio zapravo prorok, predviđajući kojim će smjerom udariti evropska politika, a zbog toga nije bila izrečena nikakva presuda i nije izdržao nikakve kazne i nije bio oprošten od kazne, jer uopće nije bio kriv, a ja sam mu svejedno predbacio jednu krivnju koje nije bilo, dakle, bit ću kažnjen i po § 300, dakako!

Ni učinjeno djelo ne može se predbacivati, jer je to znak očite društvene intolerancije, a pogotovo znači biti društveno intolerantan kad jedan čovjek predbacuje drugome neko djelo kao krivično, a to je zapravo djelo slavno, djelo takoreći historijskog značenja. Kada je kažnjivo predbaciti djelo krivično, koliko tek treba da je kažnjivo kad se predbacuje djelo viteško, djelo junačko, djelo etičko, djelo koje uspostavlja građanski poredak u borbi protiv anarhije! Bit ću nesumnjivo kažnjen i po § 301: "Tko za nekoga iznosi ili pronosi štogod neistinito, što časti, dobrome imenu ili privrednom kreditu ovoga može škoditi, kaznit će se zatvorom. Ako je klevetnik s naročitim ciljem išao da uništi dobro ime ili privredni kredit, kaznit će se strogo, najmanje šest mjeseci." Kleveta je neistina, kleveta škodi časti, dobrom imenu, privrednom kreditu, a kako Domaćinski ni u kome slučaju nije četverostruki ubojica koji žali što nije petorostruki, to jest što nije ubio i mene kao petoga, kako Domaćinski nije kriminalan tip nego orač narodne brazde, pokrovitelj naše privrede, i tako dalje, kako dakle ta neistina da me je on doista htio ustrijeliti kao psa i da je povukao revolver da me ustrijeli kao psa, može škoditi doista njegovom, izvan sumnje dobrom imenu, ugledu i glasu, jer pobuđuje prividnost kao da me je doista htio ubiti kao psa, a stvarno nije, i kao da je četverostruki ubojica, a stvarno je konstruktivan politički borac, iz toga se mog razornog nastojanja nesumnjivo vodi tendencija za potkopavanjem časti, dobrog imena, ugleda, privrednog kredita, dobrog glasa, i tako dalje, da, svakako, ali, i tako dalje, pak ću prema tome po zasluzi biti kažnjen, i to osjetljivo, egzemplarno, logično i po svim pravilima toga vragometnog šaha. l pravo mi je! Zašto sam sjeo za ovu prokletu juridičku tablu s doktorom Hugom-Hugom kada ne znam igrati?

Iz paklene brzometke Huga-Huga grmjeli su sami pogoci: Domaćinski, Domaćinski, Domaćinski, privreda, ugled, dobar glas, heroizam, etika,

anarhija, paragraf, paragraf, paragraf, Domaćinski, paragraf, dobročinstvo, humanizam, dol us eventualis, animus iniurandi, Beleidigung, offensio, Verleumdung, calumnia, delictum sui generis, la vie privee doit stre muree (fusnota 1), animus laedendi, Schmahung, rat i o legis, delictum continuatum, difamacija, kleveta, čast, Domaćinski, zakon, paragraf, paragraf, paragraf, Domaćinski... i, slušajući tu tajloriziranu pravnu mašinu kako bljuje dokaze takvom uvjerljivom brzinom da se čitava sudnica ispunila dokazima, argumentima, paragrafima, da se tu oko mene na optuženičkoj klupi našla tolika masa klevete, delikata, prekršaja, krivičnih djela, laži, uvreda, podvala, neistine, kriminala, moralne pokvarenosti, zlobe, ćudoredne mizerije, počeo sam polagano osjećati kako me nestaje pod lopatom tog grobara, kako me pokapa u vlastitom grobu mog vlastitog moralnog truleža, kako padaju grude pravde na moj ubogi lijes, tam-tam, jedna za drugom sve teža, bom-bom, sve glomaznija, bom-bom-bom, kako sve teže dišem pod tim pritiskom, kako se gubim u labirintu svog doista odvratnog moralnog sumraka, kako tonem u blato.

Promatrao sam nebo. Visoko iznad platana bilo je sivo, sve sivlje, sniježilo je sve gušće, sve jednoličnije u ravnim brzim okomicama, sudnica je počela da putuje vertikalno uvis sve brže, kao lift, ja sjedim u liftu, putujem, u gradu daleko zvone zvona, a tu kraj mene jedan šivaći stroj šije za mene mrtvački pokrov, tra-ta-tra-ta, tra-ta-tra-ta, pa-ra-gra-fa, tra-ta-tra-ta, sve je to tako dosadno, taj parfem u sudnici, ta Aguacurtinica, Hugo-Hugo - Domaćinski - delictum continuatum, la vie privee...

- Halo, halo, gospodine doktore! Izgleda da vam je savjest savršeno čista kad tako mirno spavate na optuženičkoj klupi! Izvolite se vladati pristojno jer ću inače biti prisiljen da vas disciplinarno podsjetim na vaše dužnosti!

Kakav je to demonstrativan način?

Smijeh u dvorani.

Trgnuo me glas gospodina doktora Atile plemenitog Rugvaya, i ja sam uspravio glavu:

- Molim?

Smijeh u dvorani.

- Nemojte vi tu ništa moliti, što vi tu izvoli-jevate "moliti", ovo je Sud, gospodine doktore! Na sudu se ne spava.

- Što izvolite?

- Što da izvolim? Kh-h! Već vas po treći put pitam imate li što da odgovorite na govor zastupnika privatnog tužitelja? Izvolite se sabrati! Ovo nije škola da tu markirate u svojoj klupi. Neozbiljno vladanje za jednog zrelog čovjeka!

Glasan, upravo jednoglasan smijeh čitave dvorane povratio me u stvarnost.

- Ah, da! Diffamatio, ratio legis, calumnia, Hugo-Hugo, Domaćinski!

Oprostite, molim! Nisam imao nikakve demonstrativne namjere! Izvolite!

- Dobro, gospodine doktore! Ja vas ne razumijem! Imate li vi, možda, namjeru da se iz ove čitave afere izvučete po liniji svoje neubrojivosti?

Želite li možda da po § 253 krivičnog postupka pozovem psihijatra?

Smijeh u sudnici.

- Zašto psihijatra? Ako se netko dosađuje, to još ne treba značiti da mu je potreban psihijatar! Molim, izvolite...

- Hoćete li odgovoriti na govor zastupnika privatnog tužitelja? Pitam vas posljednji put!

Sa mnom ne ćete zbijati nikakve šale, to vas molim da uvažite! Izvolite ustati kada razgovarate sa mnom! Kh-h! Stvarno, do toga momenta, doista nisam imao savršeno nikakve namjere da govorim. Da nije predsjedavao taj antipatični Atila plemeniti Rugvay, više je nego vjerojatno da bih ja bio ostao kod svoje prve odluke: da ne odgovorim ni riječi, da uzmem osudu na znanje, da se zadovoljim izrečenom kaznom bez ikakva protesta, ukratko: da odigram pasivnu ulogu glupana koji priznaje, ne osjećajući se unatoč svome priznanju krivim - "da, svakako, ali, i tako dalje - ipak" - pristaje na sve. Ali taj Atila plemeniti Rugvay, s onu stranu raspela i zelenoga sukna, taj sin Arpada plemenitog Rugvaya, potpredsjednika madžarskog kluba i predsjednika unosne vicinalne željezničke kompanije (koji je kao Khuenov zastupnik kod saborskih izbora dao ustrijeliti dvadeset i sedam izbornika i tako sebi osigurao propisanu većinu), taj Atila Arpadov, koga sam, nema tome ni pola godine, odbio kao prosca svoje najstarije djevojčice Agneze, taj plemeniti gospodin uznemirio me je, priznajem, svojom prisutnošću već prvoga momenta, tek što se pojavio

za katedrom. Mogao sam zahtijevati da se taj odbijeni prosac izuzme od vođenja rasprave po § 28 i § 31 krivičnog postupka, jer je tražio Agnezinu ruku zajedno s trokatnicom na Biskupovom trgu a ja mu nisam dao ni Agneze ni trokatnice, po liniji svoje vlastite lične antipatije, prvo, a drugo i zato što nikako nisam želio da moji eventualni unuci budu djeca jednoga Atile ili pogotovo unuci jednoga Arpa-da.

Informirao sam se kod svoje prvorođene gospođice kćerke kako stoji s tim Atilom von Arpadovskim, da li je tu neka "ljubav" možda ili slično, a ta moja apotekarska unuka (socijalno bornirana, uostalom, kao i njena gospođa majka) ostala je uzvišeno pasivna na to moje pitanje. "Radi se o trokatnici, a ne o ljubavi", to mi je odgovorila, a i to da joj je taj "tip" antipatičan! Da me gospodin Rugvay nije izvrgao ruglu čitavog slavnog općinstva (što je, donekle, u jednu ruku opet imao i pravo, jer sam doista bio usnuo na trenutak za vrijeme Hugove tirade), da me, dakle, nije očito zlonamjerno izazvao svojom zlobnom primjedbom kako se namjeravam izvući od odgovornosti, fingirajući slaboumnog pospanca koji nije svijestan posljedica svoga postupka, ja se ne bih bio usprotivio ničemu. Samljeven sasvim u sitno brbljavošću Domaćinskovog odvjetnika, pretvoren u sipku šačicu juridičkoga pepela, bio bih pristao da me prospu na sve četiri strane svijeta i da mojim zemaljskim prahom osuše ovu svoju klasičnu Slavnu Osudu što su je potpisali gustim mastilom ljudske gluposti u kojoj se ja utapam kao stara umorna muha u tintarnici. Smijeh kojim me je počastilo poštovano općinstvo bio mi je savršeno indiferentan. Nad onom otmjenom ruljom, onim probranim smećem, osjećao sam se toliko uzvišen kao što su uzvišeni majmuni u zvjerinjaku s onu stranu krletke kada promatraju nacereno čovječanstvo gdje im se kesi i krevelji nerazmjerno majmunskije od samih tih repatih kuzena. Ali kad me je Atila plemeniti Rugvay podrugljivo povukao za uho, kao da doista ima posla s repatim idiotom, kad je počeo da razgovara sa mnom kao sa kakvim poživinčenim komadom paralitičkog mesa što visi u luđačkoj mreži u bolnici, na onaj njegov izazovno školnički ton uzrujanog razrednika za katedrom, ja sam odvratio prkosom. Da me to kratkovidno, bubuljičavo lice, sa sivom, pepeljastom kravatom što ima bijele točkice kao biserkin rep (sablasno lice jednog nemirnog sna Jadvige Jesenske), ponizi do kretena, to mi se pričinilo toga momenta ispod mog vlastitog dostojanstva. Nikada nisam volio skakati s visokoga trambulina, a tog sam se momenta sunovratio sa pedeset i drugog sprata svog životnog iskustva, kao da imam po tri padobrana u svakom džepu. U punoj, moglo bi se reći, upravo sadističkoj svijesti vlastitoga dostojanstva, pod okriljem §

229 krivičnoga postupka, gospodin Atila plemeniti Rugvay pozvao me

ponovno energično i glasno, ovoga puta tonom uvrijeđenog oficira, da ustanem!

- Ustanite, jer imate odgovarati stojeći! Jeste li me razumjeli? Upozoravam vas, da ne smijete nepristojnim vladanjem kvariti red rasprave! Jeste li me razumjeli?

- Molim!

- Pitam vas, jeste li razumjeli optužbu?

- Jesam!

- Priznajete li da ste Krivi?

- Priznajem da sam tako govorio, kao što je u tužbi navedeno i kao što je to gospodin doktor Hugo više-manje lijepo i razgovijetno citirao, ali se ne osjećam krivim!

- Dakle, što je sada? Hoćete li odgovoriti? Da ili ne?

- Da i ne! Ili: ni da, ni ne! Smijeh u sudnici.

- Dakle, molim! Evo! Čujete li! Publika vam se smije!

- Vox populi, vox dei! (To sam pomislio glasno. Ništa! Svejedno!) Smijeh u sudnici.

- Upozoravam vas ponovno da se vladate pristojno, jer ću biti prisiljen da vas discipliniram! Jeste li me razumjeli? Imate riječ! Molim!

- Ako baš biti mora, molim! Da ostanem u stilu svoga predgovornika, i ja ću početi klasičnim citatom. Na primjer: lex est quod notamus!

- Kako to mislite, prekinuo me već poslije prve rečenice Atila plemeniti Rugvay, pod zaštitom svog cezarskog § 229.

- Ciljate li vi na Zakon uopće?

- Ne, ja sam mislio na logiku svoga pred-govornika, Slavni Sude! Gospodin doktor Hugo-Hugo misli da je ono što Hugo kao notar notira, notirano već kao zakon! To sam mislio i tako sam se izrazio: lex est quod notamus! Ali to što notira gospodin Hugo ne mora biti uzakonjeno notom za mene! Od notarske logike gospodina pravnog zastupnika svoga tužitelja ja više cijenim Seneku koji, oplakujući Pompeja, neobično inteligentno znade i s pravom pretpostavlja da ni pod Pompejevom togom nisu gaće uvijek baš najčistije.

Magni nominis umbra. Sjena i najvećeg imena ostaje još uvijek ipak samo sjenka! Koliko god ovoga momenta izgledam samome sebi mizerijom, da, upravo sažaljenja dostojnom, nikada nisam mislio da ću o svom vlastitom slučaju pred sudom progovoriti ovako patetično u togi, na koturnima, gotovo u heksametru. l ako majstorskom govoru moga predgovornika gospodina doktora Huga-Huga, kao pravnog zastupnika gospodina generalnog direktora Domaćinskog, uopće može s formalne strane biti prigovora, to je taj da ta velebna i u svakom pogledu impozantna pjesma nije ispjevana u zatvorenoj formi. Ditirambi imperativno traže stihove.

Gospodin Hugo-Hugo ocrtao nam je lik uglednog građanina u nekoliko poteza tako majstorski, on nam je pravu i nepatvorenu sliku toga patricija dočarao tako jasno da u ovoj sudnici, mislim, nema ni jednog jedinog lica koje ne bi imalo bistre, upravo prozirne predodžbe o tom velikom mužu, o pojavi, moglo bi se reći, nesumnjivo historijskog značenja, o gospodinu Domaćinskom.

Čuli smo tko je taj gospodin Domaćinski! On je guverner, inženjer, jubilarac, idealist, realist, altruist, mecena, mentor i protektor, pokrovitelj i donator!

On je radnik nad radnicima, predsjednik i član utemeljitelj od nekoliko stotina društava, narodni sluga, narodni učitelj, narodni defenzor narodne časti, takoreći, blagostanja, on je velikan medu velikanima, plejada među plejadama, opet ponovno po tridesetitreći put idealist, realist, altruist, mentor i lord-protektor, on je najgostoljubiviji domaćin, uzorkršćanin, organizator planinarstva i naše gore list! Ne znam postoji li na ovoj kugli zemaljskoj neko nepismeno i neobrazovano lice koje bi moglo posumnjati, poslije tako uvjerljivog govora mnogopoštovanog predovornika, da gospodin Domaćinski eventualno nije naše gore list, ili da na našim gorama nema mnogo takvog lišća? Ili da Domaćinski nije idealist, altruist ili organizator našeg planinarstva? Postoji li negdje takav analfabet koji ne bi znao...

- Moram vas upozoriti, gospodine doktore, da to ne spada na stvar! Izvolite se držati predmeta!

- Ako se ja budem morao držati predmeta tako da mi ne će biti omogućeno ni to da dovršim svoje prve rečenice, onda mislim da čitava ova igra postaje polagano bespredmetna!

- Pardon, ovo ovdje nije nikakva "igra", jeste li me razumjeli? Ja ne sjedim ovdje zbog vaše duhovite konverzacije, jeste li me razumjeli?

Čas spavate tu demonstrativno, a onda opet neodgovorno izazivate! Opominjem vas posljednji put! Prijeđite na stvar, držite se predmeta, imate riječ!

- Ta ista riječ što ste mi je dali, i za koju već po drugi put tvrdite da je imam, stvarno mi je već po drugi uzeta, i ja sada nemam ponovno nikakve riječi!

Kako mogu inače pred ovim visokim forumom izmjeriti vještinu svoje rječitosti sa svojim predgovornikom kad mi se ne dopušta da se i ja pozabavim ličnošću uvrijeđenog i oklevetanog tužitelja. Ja za sebe, u svojoj vlastitoj obrani, ne mogu da kažem patetično da sam "sijedi jubilarac" ili da sam "mecena", da sam "idealist" ili "protektor", kad nisam nikoga protežirao, a nikada nisam slavio nikakav jubilej! To je žalosno, ali zato nije ništa manje istinito! Ja, dakle, nisam "jubilarac", a Domaćinski jeste to što gospodin Hugo-Hugo tvrdi da jeste, naime "jubilarac"! Ja nisam "guverner",

"inženjer" ni "fabrikant", a Domaćinski je "inženjer" i "guverner", a nije doktor prava, što sam opet ja! l što bi se uopće dalo dokazati time da on nešto jest što ja nisam, ili da ja nisam nešto što on jeste, na primjer: uzor-rodoljub, organizator planinarstva, najgostoljubiviji domaćin koji se svojim gostima prijeti revolverom, izjavljujući da žali što ih nije pobio kao pse, ili da će ih pobiti kao pse!

- To nije istina, to Domaćinski vama nije nikada izjavio! To je jedna od vaših svijesnih neistina! To spada u začaran krug vaše fantazije, upao mi je u riječ gospodin doktor Hugo-Hugo, prilično uzrujano.

- Dobro! Slušajući vas ovdje više od dvije pune ure tako tiho te sam čak zaspao (ogriješivši se o kućni red ovog uglednog doma), nema sumnje da sam od vaše strane zavrijedio isto takav postupak, u najmanju ruku!

Spavajte dobro, mene to ne će smetati, ali vas molim uvažite da razgovaram s vama bez ičije zaštite! Nadvikivanjem ne ćete me razuvjeriti!

Ja ne mislim da poližem ni jedne svoje riječi: nescit vox missa reverti! Ja ostajem kod svojih izjava u cijelosti! Želio bih obrazložiti kako je došlo do tih izjava uopće i kako je došlo do toga da bezuslovno inzistiram te ne mislim odstupiti ni od jedne svoje izjave, a to je upravo ono što mi se praktično onemogućuje s obje strane!

- S kakve obje strane, izderao se na mene gospodin doktor Atila plemeniti Rugvay tako glasno kao da pred njim stoji uglavljeni

kradljivac. - Što mislite pod tim objema stranama?

- Sa strane Slavnog Suda i sa strane Slavne Tužbe, podjednako!

- Bit će mnogo pametnije da se držite predmeta!

- Dobro, držimo se predmeta! Predmet je tužba zbog krivičnih djela protiv časti uvredom iz §297 k.z., § 300 k.z. i klevetom iz § 301 k.z., i ja se držim toga predmeta! Molim! Tužbu zastupa gospodin Hugo-Hugo, obranu ja lično!

Da bih obrazložio kako je došlo do tih uvreda i do te klevete od strane optuženog, ja se bezuvjetno moram pozabaviti ličnošću oklevetanog i uvrijeđenog tužitelja! Jer zašto bi optuženi uvrijedio uvrijeđenog kad za to nije imao, kako se čini, apsolutno nikakva razloga? Čuli smo od zastupnika uvrijeđenog i oklevetanog tužitelja da uvrijeđeni i oklevetani tužitelj predstavlja sintezu od sedamdesetisedam hiljada ukrasnih pridjeva, te, ako sam dobro shvatio, taj gospodin Domaćinski i nije ništa drugo u svojoj tjelesnoj pojavi do jedan veličanstveni epiteton ornans koji je samo prividno uzeo lik običnoga čovjeka a zapravo je tajanstveno ostvarenje platonskog sna o idealnom natčovjeku: "dobar", "skroman", "dobročinitelj", "pobožan",

"nabožan", "graditelj žrtvenika", "donator crkveni", "altruist", "mecena", itd.

Ovaj hvalevrijedni napor kojim je gospodin doktor Hugo-Hugo uznastojao da nam prikaže objektivnu, vanjsku, građansku čast uvrijeđenog lica, te pohvalna ambicija jednog "plaćenog profesionala" da za visok honorar odsvira visoku ariju, ta nenadmašiva, da, upravo majstorska sprema moga predgovornika zavrijedila je zapravo drugi, bolje odgovarajući zadatak no što je taj gospodina zastupnika Tužbe, da naime dokazuje nešto što nikada nitko nije poricao. Mene pitanje vanjske, građanske časti gospodina Domaćinskoga nije nikada zanimalo. Jesam li ja ikada tvrdio da gospodin Domaćinski nije industrijalac, da nije jubilarac, da nije član utemeljitelj od dvije stotine i jedanaest društava?

- Smiješno! Imade već više od tri mjeseca što trubite urbi et orbi da je Domaćinski kriminalan tip!

- Tako? A vi mislite da činjenica što je netko "član utemeljitelj od dvije stotine i jedanaest društava" isključuje mogućnost da takav "član utemeljitelj od dvije stotine i jedanaest društava" ipak ubije četiri čovjeka za litru rizlinga i da se hvali četverostrukim umorstvom? Vi ste tu puna dva sata (prilično naivno, mora se priznati) deklamirali o

sastavnim, glavnim i posve uzgrednim dijelovima "objektivne", "vanjske", "dekorativne",

"građanske časti", o čemu nema spora, jer to što vi tvrdite da jest, to optuženi ne tvrdi da nije. Ali to što optuženi tvrdi da je bezuslovno postojalo, to je izjava uvrijeđenog i oklevetanog gospodina generalnog direktora Domaćinskog: da je ubio četiri čovjeka kao četiri psa, i da žali što nije ubio i optuženoga kao petoga psa. A zašto? Zato jer se optuženi bez ikakvog animusa iniurandi usudio primijetiti kako nije moralnozdrava pojava hvaliti se četverostrukim umorstvom! Kakvu ulogu mogu u ovom stvarnom slučaju igrati sastavine "vanjske časti, građanskog dostojanstva kao takvog"? To da netko puca iz advokatske nazdravičarske brzometke superlative po optuženiku, kao da polaže ispit, da velevažno upozorava na čast zvanja i građanskih funkcija svoga klijenta, na kreditnu čast, na ugled, na vatrogasce koji tom klijentu sviraju podoknice, na to da je gospođa toga klijenta kumovala toj i toj zastavi ili da je klijent sagradio tri oltara - sve to za prosuđivanje ovoga slučaja ne samo što nije važno nego ne stoji s tim otvorenim pitanjem savršeno ni u kakvoj vezi! Ja sam po logici zdrave ljudske pameti uskratio jednome ubojici unutarnju ljudsku čast, ja sam se usudio da kod toga čovjeka utvrdim ono fatalno, nezdravo pomanjkanje unutarnjeg, prirođenog osjećaja za dobar ukus: ja sam poslije njegove izjave da je "ustrijelio četiri čovjeka kao četiri psa" izjavio da se normalan i više-manje pristojan čovjek ne može hvaliti time što je ustrijelio četiri čovjeka

"kao četiri psa" za litru rizlinga! Ja mu nisam ni jednom jedinom svojom riječju, pa čak ni mišlju, predbacio to što je ubio, nego to što to odvratno djelo, to krvavo umorstvo smatra časnim doživljajem kojim se može hvaliti kao veselom anegdotom i tim prepričavanjem zabavljati svoje goste. U tome pitanju, a to je pitanje dobroga ukusa, razilazim se bitno i načelno i konačno i nepomirljivo s tužiteljem i s njegovim mnogopoštovanim zastupnikom koga smo svi čuli kako Domaćinskog upravo zbog tog umorstva smatra herojem, zaslužnim pred historijom, pred narodom, pred budućim pokoljenjima, pa čak pred čitavim čovječanstvom...

- Radilo se o provali maskiranih oboružanih razbojnika, djelo je učinjeno u nužnoj obrani i prema tome nije protupravno. Svojedobno je već utvrđeno da oklevetani nije prekoračio granice obrane! Ovo sve što vi pričate jeste šmonces. Razumijete li? Šmonces, zaurlao je izaglasa advokat Domaćinskoga, očito nervozan.

- Ni u tom pitanju šmoncesa ne slažem se s vama, gospodine doktore Hugo-Hugo! Defensio debet esse proportionata! Nisu li, po priznanju

samoga ubojice, napadači bježali? Kako bi inače mogao ubiti trećega pod brajdom, a četvrtoga u dnu vinograda iza živice kad je taj seljak u stravi bijega htio da je preskoči? Ako se je radilo o nužnoj obrani bez prekoračenja granice, zašto su seljaci nadrli u bijeg, ne opalivši ni metka? Ja sam htio pregledati zapisnik o tome slučaju, ali njega - dakako - nema, on je nestao. Jedno je međutim sigurno: treći i četvrti seljak ustrijeljeni su u vinogradu, na bijegu, prva dvojica na ulazu u pivnicu. Zakrabuljeni i naoružani razbojnici ne idu obično na litru vina u pivnicu, a, osim toga, našao sam u sitnoj, na prvi pogled posve neznatnoj domaćoj vijesti iz onih dana, objavljenoj u jednom lokalnom dnevniku, da je komisijski utvrđeno kako su ta četiri čovjeka ustrijeljena s leđa! Dakle, kad bih ja mogao da donesem bilo kakvu logičnu odluku o tom otvorenom pitanju, ja se ni u kome slučaju ne bih mogao složiti sa svojim predgovornikom da je gospodin Domaćinski zbog toga slavnoga djela zaslužio spomenik, i to još aere perennius, spomenik pred pokoljenjima kao heroj i borac za pravdu i etiku, a, zatim, čitav taj slučaj treba promatrati u smislu § 298 k.z., koji nedvoumno i jasno određuje: ako je tko svojim nepristojnim držanjem ili krivičnom radnjom neposredno dao povod drugome da ga uvrijedi, uvredilac se može osloboditi kazne! Međutim, ovdje se uopće ne radi o tome da li je Domaćinski ustrijelio nekoga i kako ga je ustrijelio i pod kakvim okolnostima, jer su ti svi detalji ovdje potpuno sporedni. Ovdje je riječ o tome da se je taj džentlmen hvalio pred svima nama da je "ustrijelio četiri čovjeka kao četiri bijesna psa", i da je i meni zaprijetio kao "petom bijesnom psu, da će i mene ustrijeliti", a to je izvan svake sumnje da je tako bilo! Ja sam bio izazvan moralno nezdravim prepričavanjem krivičnog djela koje je nesumnjivo kriminalizirano već samo po sebi kao četvorostruko ubojstvo kao takvo, a ovo što optužba kvalificira kao klevetu, to jest da sam tvrdio da me je Domaćinski htio ustrijeliti kao psa i da je povukao revolver da me doista ustrijeli to je istina, pak prema tome nije kleveta! On je doista povukao revolver...

- To nije istina! Dokažite!

- Što imam da dokažem? Svi na onoj verandi prisutni mogli su da vide revolver...

- To nije istina! Nitko nije vidio revolver! To je bila srebrna tabakera. Vi ste bili pijani i vama se srebrna tabakera pričinila revolverom.

Smijeh u sudnici. Priznajem, kod ovog smijeha, na ovome mjestu, ovoga momenta, na jedan tren, izgubio sam živce.

- Bez obzira na ovaj majmunski smijeh iza mojih leđa, izjavljujem i

spreman sam tvrditi to do svoje smrti: da u ruci Domaćinskoga nije bila tabakera nego revolver!

- Oho, oho, čula su se dva-tri glasa iz publike. Očito: znak negodovanja na moju primjedbu o majmunskom smijehu.

- Ne objašnjavajte se s publikom! To nije vaša stvar! Držite se predmeta, opomenuo me gospodin doktor Atila plemeniti Rugvay, a ta je njegova očito pristrana opomena samo još pojačala moj nemir.

- Vaša bi dužnost bila da ukrotite te majmune iza mojih leđa! Toj visokoodnjegovanoj kremi, da ne kažem bagri, nije smiješno što je netko ustrijelio četiri čovjeka, njoj je smiješno što nije ustrijelio i petoga! U ovakvim civilizacijama gdje se ubojice brane pred sudom da su revolveri tabakere...

- Zabranjujem vam dalje ovaj ton, jeste li me razumjeli? Da li je nešto u redu ili ne, o tome je sud pozvan da odlučuje! Držite se predmeta!

- Predmet je uvreda i pojam uvrede! Zakon propisuje da pojam uvrede treba da odredi razumna sudska praksa. Tko tu između nas, ovdje u ovoj dvorani, predstavlja razumnu sudsku praksu? Gospodin Hugo-Hugo, kome je četvorostruko umorstvo hrabar čin, čin vrijedan poštovanja, čin zaslužan pred narodom i pred domovinom? Ova gospoda iza mojih leđa, taj "glas Gospodnji" tu iza mojih leđa, kojima je smiješno ako netko revolver smatra revolverom a ne tabakerom! Gospodin doktor Atila plemeniti Rugvay, koji ovdje sjedi u ime Pravde, slijepe boginje, a nije do ovoga incidenta propustio ni jedne mogućnosti da ne pokaže kako je pristran na moju štetu...

- Unesite ove riječi okrivljenika u zapisnik, okrenuo se gospodin doktor Atila plemeniti Rugvay zapisničaru i upro prstom u zapisnik kao pravi činovnik kad diktira prstom, svjestan važnosti svoga diktanda. "Gospodin Rugvay, koji ovdje sjedi u ime Pravde, a nije do ovog incidenta propustio ni jednoga momenta da ne pokaže kako je pristran na moju štetu."

- Na moju štetu, ponovio je za Rugvayem zapisničar kao jeka, i jezik mu je provirio između dva prednja šuplja zuba: slaboumno dijete koje piše diktando u školskoj klupi, ponavljajući riječ po riječ za učiteljem.

- Na moju štetu, točka, jeste li svršili?

- Na moju štetu! Točka!

- Tako! A sada pišite: pošto okrivljenik svojim nepristojnim vladanjem

kvari red pretresa od početka, pošto je bio opomenut najmanje već pet puta, pošto je ovom svojom izjavom uvrijedio sud, kažnjava se zatvorom od deset dana po § 230 kaznenog postupka.

- Zatvorom od deset dana po § 230 k. p.

- Tako! Točka. Optuženi se upozorava da po § 233 postupka protiv ovog rješenja nema pravnog lijeka, i ako optuženi produži dalje tim svojim izazovnim načinom, sud će biti prisiljen da ga ukloni sa zasjedanja. Jeste li me razumjeli?

- Jesam, kako da nisam! Samo vi mene niste razumjeli i molim da se moje riječi u zapisniku navedu doslovno, tako kao što sam ih i izgovorio: gospodin Rugvay Atila, plemeniti doktor, koji ovdje sjedi u ime Pravde, slijepe boginje, a ne samo Pravde! I onda molim: da se Pravda stavi u zapisnik kao Pravda, pisana velikim slovom. U desnom kutu dvorane, na ogromnom ormaru, zaista kao invalid bez jedne ruke, s mačem u drugoj ruci, stajao je sadreni odljev Pravde, skinut po svoj prilici s timpanona u vestibulu gdje je nad glavnim ulaznim stubištem ostalo još nekoliko takvih simboličnih kipova kakvi stoje kao dekorativan ukras na ulazima velikih, reprezentativnih javnih zgrada. Ta Slijepa Pravda, u svom bogato nabranom peplonu, taj sakati torzo klasične boginje koja drži u ruci vertikalan oštrobridi rimski mač (a nema vage, jer su joj otkinuli desnicu s vagom), ta žalosna ličnost na ormaru, prašnjava, prljava, zaboravljena, stavljena ad acta - na ormar za spise isto tako stavljene ad acta - prikazala mi se u tome momentu u čitavom svom slikovitom značenju neizbježnoga sudbenog poslovanja u fatalnom zapravo smjeru: ad acta. Osude se izriču danas u ovoj sobi po zakonima ove sadrene bebe koja gluhonijemo šuti u sumraku na starinskom ormaru i u ime koje traži od mene doktor Hugo-Hugo, na primjer, da se pokorim pravorijeku te eventualne osude, iako iza te sadrene bebe nema u čitavom našem vakuumu savršeno ničega: dva-tri plehnata noćna lonca s reljefno utisnutim žigom fabrike "Domaćinski D. D.", dva-tri mrtvaca u vinogradu pod brajdom, a ova Pravda na ormaru nema desne ruke, pak ne može prema tome ni odvagnuti što je zapravo uvreda a što retorzija, što revolver a što tabakera.

Lirski raspoložen, pomalo umoran, na ogromnom razmaku od svega neposrednostvarnog što me je okruživalo onoga momenta u sudnici i oko nje, ja sam se, na ponovni poziv gospodina doktora Atile plemenitoga Rugvaya, "da kažem ako imam još nešto da kažem", izgubio u razmatranju, kako je meni izgledalo, potpuno uzvišenom, no po tome kako su na te moje lirske meditacije reagirali neki od prisutnih, čini se da se moja lična impresija, kao da sam govorio mirno

i više-manje duhom odsutno, ne podudara baš posve sa stanjem činjenica. Rekao sam, otprilike, da bi od Domaćinskoga najmuževnije i najviteškije bilo kad bi se zbog onog četvorostrukog umorstva ponovno, sam, iz svoje vlastite lične inicijative, stavio pred sud, jer bi tako svojom osudom otkupio jedno od najosnovnijih načela ljudske društvenosti: načelo pravednosti. Dokazivati to doktoru Hugu-Hugu ili njegovom klijentu značilo bi sugerirati im da odigraju jednu ulogu za koju nitko od te vrste čovječanstva nije nikada pokazivao ni najmanje dara: ulogu čovjeka uravnoteženog ukusa. Ja sam potpuno svijestan jalovosti svog uzaludnog napora (tako sam rekao) da toj mudroj i uglednoj gospodi objasnim kako imade u životu često takvih predstava kad je bolje da propadne nosilac glavne i naslovne uloge nego čitava gluma ili pak pogotovo i čitavo kazalište, zajedno s gledalištem i gledaocima. Imade u životu takvih situacija kad je nesumnjivo pametnije da se spusti zavjesa za trajanja čina nego da padne kao što takve zavjese obično padaju: nelogično, onda kad se to najmanje očekuje, usred najvažnijeg i na prvi pogled najbolje odigranog prizora, pod udarom gromova i u vijorenju cirkuskih šatri i jedara, kad je udarila oluja i prolom oblaka pogasio sve svjetiljke, te od čitavog tog pravnog cirkusa nije ostalo nego nekoliko smrdljivih prnja na prljavome garištu, poslije sloma, katastrofe, požara i žalosnog finala!

- To je stari cabotin, počeo je uzrujano vikati gospodin doktor Hugo-Hugo, okrenut licem spram auditorija i upirući objema rukama u moju osobu pred sudbenim stolom.

- To je stari prevejani rutiner koji svijesno i vrlo lukavo skreće našu pažnju s glavnog na sporedno, Slavni Sude! To je čisti besmisao što okrivljenik tu melje: tko je tu glavni glumac, tko tu igra glavnu ulogu, tko je taj koji je izazvao čitavu tu skandaloznu aferu? Domaćinski ili on? Ove fraze o vulkanu, o gromovima, to je prozirna demagogija, time se apelira na najniže nagone! Sve je to bespredmetno trabunjanje! Ako je netko osuđen da propadne u ovoj glumi, to ćete biti svakako vi, gospodine doktore! Ova vaša predstava, u kojoj sada igrate pravednika, sasvim je loše odigrana! Od propasti ne će vas spasiti nikakva sajamska halabuka i nikakvo zazivanje takozvanih socijalnih sablasti! Taj nam je trik suviše dobro poznat!

- Dopustite, gospodine doktore, optuženiku da dovrši što još ima da kaže, držeći se svakako predmeta, prekinuo je doktora Huga-Huga Atila Rugvay, da bi time pojačao prividnost kao da je doista nepristran te zaštićuje i moje interese pred ovim visokim forumom.

- Da, ali on konstantno vrijeđa sud i sudovanje, pravdu, i mene lično, i moga klijenta, a ja nisam zato ovdje da pasivno slušam sve te

neubrojive ispade jednog histerika! Neka taj gospodin svlada svoje živce, jer ću u protivnom slučaju biti prisiljen proširiti tužbu zbog novih uvreda i kleveta.

- Sve ćemo to utvrditi zapisnički, gospodine doktore! Molim! Riječ je na vama: izvolite! Imate riječ! Molim!

Riječ je ponovno bila predana meni. Pogledao sam na sat i, promatrajući minutnu kazaljku kako se brzo kreće od sekunde do sekunde, u potpuno zatvorenom krugu, potpuno besmislenom uostalom, sjetio sam se klepsid-re kakvu sam viđao otisnutu na osmrtnicama: dva trokuta, a pijesak teče iz jednoga u drugi, i sve uopće curi kao pijesak u pješčanicima. Sve je samo pijesak u klepsidrama. l riječi, i sudovi, i dokazi, i strasti, i sudnice. Sve pijesak... Glavno je kazalo pokazivalo točno tri minute do dva. Nebo se vani zamračilo, staklima sudnice tresao je vihor februarske mećave. Zapalili su u dnu dvorane plinsku svjetiljku i to je čitavoj sivoj predstavi pojačalo melankoličnopogrebni scenski izgled. Sva su lica bila žuta, umorna, sve je izgledalo dosadno. Bilo je kasno. Trebalo je svršiti.

Posljednje moje riječi tinjale su kao lunta, vukle su se polagano, tihim svjetlucavim pomicanjem vodoravnog izgaranja, u dosadnoj, jednoličnoj crti, a onda je sve prasnulo kao mina u kamenolomu. Došlo je do glavne detonacije. Kao kod vatrometa, kad svi misle da je planula već posljednja raketa, a onda se tek zapali korona te čitava krajina bukne u nadnaravnoj rasvjeti: prizor iz uzbudljive cirkuske pantomime završio je ovu komediju.

- Domaćinskom, pošto se po riječima svoga advokata pretvorio u polubožanstvo, prohtjelo se u poluobrazovanoj i umišljenoj veličini da potraje pred čitavim pokoljenjima od bronce trajniji, i tako je došlo do ovog veličanstvenog hvalospjeva kome će se možda diviti buduća pokoljenja ali ja nipošto. Nikada se ni jedan motiv advokatskog govora nije pretvorio u oblik nedostojniji nego što je posve prozaičan, banalan, upravo najsvakodnevniji lik jednog Domaćinskog u patricijskoj pozi mudraca, pravednika, graditelja i dobrotvora u jednom licu. Sve, što je u književnosti ljudskoj ikada izmišljeno na čast i slavu junaka i plemenitih boraca, devalvirao je moj mnogopoštovani drug gospodin doktor Hugo-Hugo do fraze, ne samo neuvjerljive nego prosto izazovno neistinite! Mjesto da se lik takve jedne glave izloži na bilo kome prometnom uglu našega grada, u pristojnoj, psima pristupačnoj visini, da bi svako četvoronožno njuškalo moglo takvu jednu problematičnu obrazinu upotrijebiti kao zdjelu svoga pasjeg vodoskoka, tog Domaćinskog uzdižu pred nama kao lik junaštva,

etike, pravednosti, dobrote i kao svjetionik budućim pokoljenjima, na čast i slavu krvavog nasilja i dobrim običajima plemenitog, moralnog ukusa uprkos! l kada čovjek baci sumaran pogled na sve ovo što se dogodilo oko one večere u vinogradu (kad mi se je Domaćinski zaprijetio da će me ustrijeliti kao psa jer ne odobravam njegovo slavno četverostruko umorstvo, i kad je, izvan svake sumnje, potegao svoj revolver da me ustrijeli), treba logično da postavi jedno pitanje: nema li u svima nama, zaista, baš ni najsitnije mrvice stida, toliko potrebne za čuvanje najsvakodnevnije ravnoteže svog vlastitog dostojanstva koje je i u najnižim slojevima puka ipak toliko razvijeno te se nijedna bludnica, na primjer, ne bi usudila popeti na crkvenu govornicu da propovijeda ćudorednu pobožnost u punome ornatu kakvog crkvenog dostojanstvenika! Bilo koji naš zatucani živoder zacijelo bi se stidio da u počast njemu, pasjem krvniku, zvone sva zvona na našim crkvama! A, eto, obratno od toga, pred licem ovoga suda imali smo čast konstatirati da su laži, laskave i himbene smicalice plaćenih odvjetnika zaista uspjele da poremete svaki dar snalaženja, jer da tome nije tako, ne bi se, po nekoj dubljoj logici, pljesak u ovoj sudnici javljao upravo na onim mjestima gdje su laži bile najočevidnije! Ja ne vjerujem, ja ne ću i ja ne mogu da vjerujem u puste pregršti izmišljotina, jer ja nisam plaćeni govornik, ni milosnik, ni udvorica, ni korisnik, ni laskavac gospodina Domaćinskog, i ja ne mislim da je njemu dopušteno da se hvali umorstvom samo zato jer u Perziju eksportira svoje noćne lonce!

- Dobro govori, alal mu vjera, živijo, blago majci koja ga je rodila i usta mu se pozlatila, da bog da, živijo, povikao je netko iza glasa u dnu sudnice, tako glasno kao da viče na vatru. Uznemiriše se gospe Aquacurti-Sarvaš-Dalj-ske i Maksimirske, a gospodin doktor Atila plemeniti Rugvay histerično je zaurlao na nepoznatog bukača: - Tko je?

- Ja sam, gospodine predsjedniče, molim vas! Ima ovaj čovjek pravo, ja sam služija kod ovog Domaćinskog. Lopov je to kakvom nema para pod kapom nebeskom!

- A tko je taj koji viče!

- Pa kažem, ja sam, gospodine predsjedniče, Pero Krneta, znam ja Domaćinskog, dobro kaže onaj tamo: lopov je to i trebalo bi ga u bajbok!

- Marš van! Bacite ga napolje!

Došlo je do guranja oko izbacivanja Petra Krnete, i ovi neobično

pomno odabrani praline-bomboni naše kreme iza mojih leđa, uznemireni na glas surovog, divljeg i neobrazovanog puka, ustapkali se u svome toru i uzmeketali, kao da je vjetar donio vučji miris u ovu smrdljivu toplu sobu. Te plave lisice, te skupocjene narukvice, ta četvrttonski obrazovana i muzikalna, dobro odgojena elita, zažamorila je, uzvrpoljila se, psikanjem, dovikivanjem, udaranjem stolicama, i, uz lupu vrata i grmljavinu nogu po drvenom podu, čulo se kako Petar Krneta vani u hodniku viče: - Da se pozlatila usta onome unutra, blago majci koja ga je rodila, on je pošten čovjek, pustite vi mene - nisam ja ništa kriv, živijo govornik - alal mu vjera!

- Eto, molim, izvolite, osvjedočite se sami, gospodine doktore, to su plodovi takvog vašeg neodgovornog postupka, obratio se meni vidljivo uzbuđen s prizvukom iskrenog socijalnouzvišenog zgražanja gospodin doktor Hugo. -

Molim, izvolite, možete biti ponosni! To je, oprostite, ili prosta, naivna demagogija ili paranoja!

- Kada vi tvrdite za Domaćinskoga da ga je tuđinska vlast svojedobno bacila iz državne službe zbog njegovog političkog uvjerenja, to nije paranoja?

- Kakva paranoja? To su fakta!

- Tako? To su fakta. Izvolite, pregledajte u općini gornjomiholjskoj ta svoja fakta, pak ćete imati čast konstatirati da taj vaš mnogopoštovani uzor-rodoljub, "koga je svojedobno tuđinska državna vlast bacila iz državne službe", nije bačen iz tuđinske državne službe na temelju svog kuražnog i deklariranog političkog uvjerenja nego kao najobičniji pronevjeritelj. On je kao općinski ovrhovoditelj općine gornjomiholjske pronevjerio priličnu svotu novaca i bačen je iz službe na temelju istrage, a ne zbog toga što je svoje političko uvjerenje kuražno propovijedao protiv tuđinske vlasti. To, eto vidite, gospodine doktore, to su fakta, a vaš je ditiramb paranoja!

Prvi put od početka predstave publika, vidljivo impresionirana, uzbudila se od mojih riječi. Nastala je tišina.

Hugo-Hugo, stari rutiner, ustao je naoko hladnokrvno i bez jedne jedine geste vanjskog protesta zatražio od Slavnog Suda da se u zapisnik unese i ta moja najnovija izjava, kao i to da on proširuje tužbu po § 301 i zbog te najnovije očevidne klevete! Pošto je i ta formalnost svršena, gospodin

doktor Atila plemeniti Rugvay zapitao me s neprikrivenim, ironičnim smiješkom, imam li, možda, još nešto da kažem?

- Imam!

- Molim, izvolite!

- Čuli smo od gospodina doktora, kao advokata Domaćinskoga, da je taj duh

"energičan poput vihora", taj "divovski raznoliki i monumentalni stvaralac monumentalnih temelja našega blagostanja", kao idealist puškom u ruci

"branio narodne interese godine osamnaeste u danima narodnog brodoloma". U danima narodnoga brodoloma, četiri godine prije toga, godine četrnaeste, taj isti idealist branio je narodne interese tako da je bio konfident sarajevske policije! Onda je liferovao ljude na vješala!

- To je perfidna i suluda laž, uzrujao se gospodin doktor Hugo-Hugo.

- To, nažalost, nije nikakva perfidna laž, pa čak ni paranoja, nego obična, mala, gotovo neznatna istina!

- Molim da se i to unese u zapisnik! Proširujem tužbu ponovno po § 301 zbog te nove klevete: da je liferovao ljude na vješala, i tako dalje.

- Za oba slučaja, to jest za tvrdnju o krađi i konfidentskoj službi, nastupam dokaz istine! Neka se pozove kao svjedok ministar Krobatin!

- Što tu sada ulazi ministar Krobatin? Kakvi su opet to novi trikovi?

- Ministar Krobatin potražio me je, iz vlastite inicijative, prije dva dana i predao mi je neke dokumente iz kojih nesumnjivo slijedi da je Domaćinski godine četrnaeste (tada trgovački putnik za nekakvu bosansku fratarsku tvornicu sira) bio u povjerljivoj službi sarajevske policije i da je zbog njega pohapšena masa svijeta! Meni je sve to izgledalo nevažno jer ja uopće nisam imao namjere da se branim, ali kad sam se našao u položaju da me i Sud tretira kao paranoika i neodgovornog klevetnika, pozivam se na ministra Krobatina i na njegove dokumente. Osim toga zahtijevam da se kao svjedoci ispitaju sva lica koja su prisustvovala večeri u vinogradu, da bi se utvrdilo po svjedocima kako je Domaćinski potegao revolver da me ustrijeli kao psa! To su uglavnom svi svjedoci Domaćinskoga!

- To su sve najobičniji, najprozirniji, fiškal-ski provincijalni trikovi, vikao je doktor Hugo-Hugo neobično uzbuđen, gestikulirajući uzrujano pred zelenim suknom visokoga foruma.

- To je izmicanje pred odgovornošću, histeričan strah pred pravorijekom Suda.

- Bezuslovno je potrebno da se rasprava odgodi, gospodine doktore, prekinuo ga je protiv svog uvjerenja doktor Atila, ali nije u tome momentu imao drugog izlaza.

- Nastupam dokaz istine, pozivam se na svjedoke, te sasvim logično tražim da se rasprava odgodi. A za slijedeće suđenje tražit ću izuzeće gospodina Rugvaya!

- Zapišite u zapisnik riječi gospodina doktora: traži izuzeće suca.

- Pišite: jer ne vjerujem u njegovu nepristranost. Prvo, po liniji međusobne lične antipatije, upravo više od toga: mržnje. Drugo, jer je gospodin Rugvay prosac moje kćerke, koga sam odbio. Tražio je za miraz trokatnicu, a ja mu je nisam dao! Ne zbog trokatnice, nego što nisam htio imati toga čovjeka za zeta. Trokatnicu bih mu bio dao, a i kćerku - eventualno, da je htjela - ali svoje povjerenje nikako! l postoji još jedna neuralgična točka, čak se to ne bi moglo prozvati ni točkom, to je čitav kompleks koji u svakom slučaju diskvalificira gospodina Rugvaya da sudi u ovom slučaju četverostrukog i jednog pokušanog ubojstva. Ali taj moralnoneuralgični momenat ne spada u zapisnik! To je kompleks takoreći privatne naravi.

- Molim, gospodine doktore, samo izvolite diktirati.

- Onda pišite: Arpad Rugvay, otac Atilin, ustrijelio je dvadeset i sedam izbornika u Banskoj Jarugi. Karijera Arpadova osnovala se na tome masovnom klanju, i Atila, sasvim logično, suviše neuralgično, upravo bolećivo reagira na svaku, pa i najneznatniju aluziju na umorstvo kao moralni problem. Odrastao u takvom obiteljskom krugu, gdje se lična sreća, karijera, takoreći uspon čitave familije temeljio na masovnom umorstvu...

- To je paranoja, gospodo, to je čista paranoja, grmio je u graji sudnice glas doktora Huga-Huga.

Rasprava je bila odgođena.

l MJESEČINA MOŽE BITI POGLED NA SVIJET

Odbija ura na katedrali. Četiri svjetlija zvuka i jedanaest mračnih, crnih gongova. Bije bat sa zvonika crkve mrtvoga madžarskoga kralja, plove zvuči nad gradom, u srebrnom zvonkom krugu, odjek tajanstvene melodije pline po po-lumračnoj sobi, protječe vrijeme, zvone satovi na crkvama, noć je, jedanaest sati je minulo, a vrijeme teče i teče, ne zaustavljajući se ni trena, l to je najčudnije kod toga vremena: da teče oko nas i kroz nas, da teče s nama usporedo, a ipak mi otječemo u njemu, i tako se čini na momenat kao da mi trajemo nepomično, i da vrijeme kasa pokraj nas kao fijaker, a zatim putujemo pokraj vremena i ostavljamo ga iza sebe, na svojoj životnoj pruzi, zaboravljajući lavež pasa i male neugledne fijakere po zabitnim stanicama.

Vožnja tajanstvena traje: čas mi vučemo vrijeme na svojim taljigama umorni i dosadni, a čas opet plovimo s njim kao na lađi. Mi smo vremenom prožeti, a ono tek po nama ima svoj smisao. Naša postojana, mesnata, tvrda lična trajnost samo je prividna jer i mi pretječemo s prolaznošću zajedno i nestajemo u tome mračnom prostoru punom zvukova i zvonjave satova, a da se nikada ni jednom živom čovjeku neće ni na jedan tren objasniti što zapravo znači trajati, ploviti, nestajati u vremenu, i kamo protječe i teče to vrijeme s nama, kroz nas i bez nas, i na koncu, koliko god to pitanje bilo glupo i nejasno, ipak: zašto?

Ljetna je noć, a već ima bolesnog lišća. Jutros je vjetar donio na prozor naše sobe jedan požutjeli list, sušićav, polusagnjio, s nesumnjivim pjegama smrti.

U dvorištu zatvora stajale su jutros seljačke foringe: cjepanice su bacali u pivnicu, a ja sam, promatrajući poslije kaotičnu smjesu slame i mokraće, konjskih jabuka i bukove kore (što je bila ostala poslije seljačkog transporta ogrjeva), otkrio ti blatu zaboravljen, otkinut, poluzelen kestenov plod.

Dokotrljao se kesten u ovo sivo dvorište, i netko ga je zgazio potkovanom petom, pak se pokazalo da se taj kesten u samome sebi, iznutra, u svojoj najmračnijoj svijesti već potpuno spremio na smrt: po nutarnjoj, mliječnoj još i od ljeta nabubreloj sočnoj oblini ploda počela se već razlijevati svijetlosmeđa, kao bijela kava tako smeđa boja zrelosti, dakle, postignute svrhe, zaokruženog kruga, dotrajalosti, bespredmetnosti, konca, to jest, ako se pravo uzme: smrti.

U vremenu sve vrši napore i sve radi neprekidno, jednako ustrajno i jednako slijepo, i mehanizam na satu katedrale, što zvoni nad čitavim gradom kao putokaz u ništavilo, i vode vodoskoka u starinskom

perivoju za sivim, ogromnim, masivnim krovom sudbene zgrade, i mala kornjača Žeraldina, u samici, prijeko kod Matka, na broju četrdeset i sedam, što se čitave dane kreće u maloj kutiji smežurana, okorjela, kao neshvatljiv i od čovjeka neizmjerno udaljen diluvij. U vremenu sve putuje, sve se gubi i sve nestaje: kestenov plod u bodljikavoj, sočnoj, tamnozelenoj ljuski, što se nakostriješio kao demonski dikobraz, i noćni leptir očajno tražeći izlaz iz začaranog kruga svjetlosti, i naše srce što bije po jednom, na prvi pogled, dubljem i zapravo teško shvatljivom planu čitave gradnje, sve je povezano u vremenskoj mreži, sve je utkano u životnu koprenu, samo se čovjek odbio u samoću nemirne, tople ljetne noći.

Otkinuo se čovjek i ne može da se snađe u prazninama oko sebe i u svojoj vlastitoj. Čovjek je gladan, čovjek grize grkljane drugim dvonošcima oko sebe, ili se gubi u krvi razvratnog rasula. Gadne slike bluda, mračne slike pohote i mesa što namiguju čovjeku kao stare bludnice po nerasvijetljenim ulicama u polusjeni drvoreda, nesnosan teret mesa što ga čovjek pronosi u svojoj utrobi, to klupko crijeva, probave, krvotoka u žilama, u kostima, u živcima, taj talas mesa što bije u sljepoočicama i natapa sve misli ljudske kao proljetna poplava, to gladno crijevo u nama jedina je snaga što nas progoni, to nam je zapravo jedina svjetiljka u tminama, a sve teče, sve protječe po istom zakonu po kome se mala kornjača Žeraldina miče u Matkovoj kutiji, po kome se kestenov plod sprema na jesenju gnjiloću i po kome odbija sat s katedrale mrtvog madžarskog kralja, odzvanjajući veličanstveno u srebrnom krugu umirućeg zvuka, nad krovovima, nad dimnjacima, nad drvoredima, u mjesečini, u mirisnoj, zelenoj mjesečini zvjezdane noći...

Dolazi jesen, a kad sam počeo da živim na kažnjeničkoj stjeničavoj slamnjači, padale su travanjske kiše. Travanj, svibanj, lipanj, srpanj, kolovoz, peti mjesec ležim u ovoj smrdljivoj sobi, do dvadeset i drugog studenog ima još točno: osamdeset i šest dana. Osam mjeseci dobio sam za onu masu uvreda i kleveta, a sudbena repriza bila je s vanjske, kako da kažem, scenskotehničke strane mnogo manje zanimljiva od premijere.

Mjesto Atile sjedio je za zelenim suknom pristojan i uglađen gospodin, mjesto Huga-Huga preuzeo je zastupanje Domaćinskoga gospodin doktor Aurel Hermansky, isto tako pristojan i uglađen gospodin, i čitava rasprava, koja je za mene svršila s osudom kojom me proglašuju krivim i kažnjavaju sa osam mjeseci zatvora, protekla je bez neke naročite upadice.

Odgovarajući na pitanja samo sa da i sa ne, bio sam potpuno pasivan,

Hermansky je vodio svoju stvar isključivo pravnoformalistički, svjedoci su se vladali* uglavnom zbunjeno i pretvorljivo, i o materijalnoj istini mišljenja su pojedinih svjedoka bila - kao što se to obično događa - podijeljena. Jedni su izjavili da nije Domaćinski povukao revolver nego da sam to prvi učinio ja, a drugi, da se ne sjećaju ničeg. Vino, obziri, živci, naročite okolnosti, društvene relacije, istinoljubivost, dostojanstvo, ugled, simpatije i antipatije, i tako dalje. Ono što su ti svjedoci mislili da svjetluca u mojoj ruci kao revolver, ono je - stvarno - bila tabakera, a ono što je svjetlucalo u ruci Domaćinskog kao revolver, ono sam samo ja jedini vidio da je revolver: po iskazu tih mojih svjedoka - ono je bila tabakera. Krive pretpostavke s jedne i s druge strane. Moj najglavniji, takoreći "krunski" svjedok, ministar Krobatin nije se pojavio pred sudom. Ispričao se teškim bronhitisom, na temelju liječničke svjedodžbe. U njegovo ime, njegov zastupnik, advokat gospodin doktor Oto-Oto, pročitao je izjavu kojom se uglavnom potvrđuju moji navodi: da je ministar Krobatin doista imao u ruci takav dokumenat iz koga nesumnjivo slijedi da je Domaćinski bio u povjerljivoj službi sarajevske policije godine četrnaeste, da je Krobatin meni doista ponudio taj dokumenat da ga upotrijebim u okviru svoga procesa, ali da sam ja to odbio s motivacijom "da mene ta stvar savršeno ništa ne zanima". Ministar

Krobatin je naročito naglasio kako lično vjeruje da sam bio u pravu da na temelju tog autentičnog dokumenta stvorim uvjerenje "kao da je Domaćinski godine četrnaeste doista mogao biti u povjerljivoj službi sarajevske policije", ali on sada, nažalost, više nije u situaciji da bi mogao objaviti taj dokaz budući da ga je vratio na povjerljivo mjesto. Ukoliko se to pokaže u toku rasprave potrebnim, on može navesti činovnika koji mu je taj dokumenat svojedobno fotografirao. Što se pak tiče Krobatinove informacije koju mi je isto tako saopćio u najboljoj vjeri da je Domaćinski otpušten iz službe općinskog ovrhovoditelja zbog pronevjerenja, to je gospodin ministar Krobatin nasjeo neodgovornoj glasini koja nije osnovana na činjenicama.

Domaćinski je doista bio otpušten iz službe općinskog ovrhovoditelja, ali tome je davno, prošlo je već više od četrdeset godina, razlog otpusta nije bilo pronevjerenje nego nered u blagajni. Kako je međutim razlika pravodobno namirena (radilo se o doista neznatnoj svoti), stvar je svojedobno likvidirana u potpunom građanskom redu na obostrano zadovoljstvo.

Sve u svemu: suđenje je proteklo u najvećem skladu, savršeno mirno, savršeno pristojno, u potpunom građanskom redu i na obostrano zadovoljstvo. Ja sam se zadovoljio osudom (na obostrano

zadovoljstvo), zastupnik Domaćinskoga gospodin Aurel Hermansky isto tako, te je na taj način i ova neugodna stvar skinuta s dnevnog reda: na obostrano zadovoljstvo i u potpunom građanskom redu. Po istom načelu tog istog građanskog reda preselio sam se u ovu sobu (na obostrano zadovoljstvo), na ovu stjeničavu slamnjaču, tu ležim sada od travnja, i ovo je već peta puna mjesečina što mi svijetli u sobu, ocrtavajući na podu svijetlu četvorinu prozora, ispruganu rešetkama u dvadeset manjih kvadrata: pet vodoravnih, a četiri okomita. Ležim nauznak, ruke pod glavom, buljim u svijetlozelenkastu, na dvadeset kvadrata ispruganu četvorinu mjesečine, i mislim o dubljem i tajanstvenom smislu svega što se zbiva sa mnom već otprilike godinu dana.

Protjecanje očevidne dosade (otkucavanja sata po zvonicima, mjesečina, stjenica, paragrafa, meduzvjezdanih i međunarodnih odnosa), ta suluda jurnjava obezglavljenih činjenica koje se kreću ne zna se u kome smjeru i ne zna se odakle, sve to objavljuje se suvišnim i zapravo suludim pojedincima koji pate od besanice, koji se ne snalaze u nemiru, kojima je jasno da ljudi u životu ne mogu drugo nego da razgovaraju: kako se prodaje salama, kako se ovim ili onim paragrafom može izigrati ovaj ili onaj paragraf, kako se igra šah po pravilu, kako je bilo već doista veličanstvenih bitaka u historijskim prošlostima, i sada: što da se počne s tom hrpom bitaka u historijskim prošlostima, s tom beskrajnom hrpom odigranih igara, predstava, procesa i osuda, a ta je hrpa već prilično velika i mogla bi se bez pretjerivanja prozvati čak i piramidom ljudske gluposti.

Čovjek se - u jednu riječ - u svemu tome ne snalazi, ili se eventualno ipak snalazi! Imade pojedinaca koji su uspjeli da se u svemu tome snađu. Upravo obratno: imade pojedinaca koji se ne snalaze, a velika većina vodi knjigovodstvo (i to još dvostruko), velika većina ureduje u smislu propisa i zakona, trguje, putuje, vlada, velika većina ne traži nikakav imaginaran izlaz koga nema i, dakako, biti ne može, velika se većina lijepo, i pošteno, i skrušeno moli višim faktorima na ovom ili na onom svijetu, velika većina radi, i tako moleći i radeći ne strahuje pred svojom vlastitom prazninom.

Velika, kompaktna većina se je snašla. Njoj je dobro. Velika većina: Aguacurti-Sarvaš-Daljske, Atile i Arpadi Rugvayevi, ministri Krobatini i Harambaševići, papige kao Hugo-Hugo ili Oto-Oto, Petretichi, Furlanijevi, Dagmar Varagonske, svi oni igraju bridž, svi oni hrču i pušu i šmrcaju, i trubeći svojim tjelesnim rupama snašli su se u svemiru, a čini se da je to jedina ispravna metoda snalaženja u svemiru: da čovjek pušta vjetrove kroz sebe kao kroz svi-ralu, a usto ispunjava prostor oko sebe svojom visokom društvenom funkcijom. U

snu ili na javi, čovjek hrče, i to je jedini način kako se može riješiti svemirska zagonetka. Treba dakle hrkati i biti zadovoljan dostojanstvom svog vlastitog hrkanja. A ja ne hrčem, ja patim od besanice, i kada bih mogao da se izrazim slikovito, patetično, gotovo staromodno: ja tek što ne grizem nokte u svojim vlastitim samoćama, ja sam budan, ja ne spavam, ja sam se pretvorio u najbudnijeg noćobdiju svoje vlastite savjesti.

U dimu, u lažima, u strahu i u dosadi, ja prisluškujem otkucavanju noćnih satova, i te moje vigilije, ta moja bdjenja, te noćne straže nad mojom vlastitom samoćom u meni, sve to ima, a istodobno sve to nema nikakvog naročitog značenja.

Da bi čovjek mogao pomiriti u sebi svoja vlastita protuslovlja, da bi se mogao uzvisiti nad vragometno zapletena stanja oko sebe, čovjek mora da sredi nered u sebi i oko sebe, da nadahne smisao sveopćem besmislu oko sebe i u sebi samome, po jednoj naročitoj samoobrambenoj metodi, koja se vulgarno, u svakodnevnome životu, zove "pogled na svijet".

Eto, Valent Žganec, Stubičanec, koga zovu Vudriga, stari zvjerokradica i iskusan ratnik, koji svira kraj mene uz drugu stijenu do prozora kao mješina za orgulje, taj Valent Stubičanec ima "svoj pogled na svijet" i on je zadovoljan tim svojim "pogledom na svijet". Jedina mu je briga momentalno da se izvuče iz svoje situacije sa šest do sedam godina robije, jer je nastrijelio lugara, a kako je djelo u povratu, za Valentov "pogled na svijet" jedino je otvoreno pitanje: što manja kazna! l doktor Werner ima svoj

"pogled na svijet"! "Da-svakako-ali-i-tako-dalje"-pogled-na-svijet. Werneru je jedini problem kako će iz dispozicionog fonda izvući po mogućnosti što veću svotu u okviru budžetskih mogućnosti, da, svakako, ali - i tako dalje - dakako! I Domaćinski ima svoj solidni "pogled na svijet". Domaćinski je već osamnaeste znao kojim će smjerom udariti evropska politika, pa kako je bio u povjerljivoj službi sarajevske policije, on je to znao već godine četrnaeste.

Domaćinski se nikada ne bi bio probio od jednog otpuštenog ovrhovoditelja do tvorničara noćnih lonaca, da nije imao svoga "pogleda na svijet" koji je ipak donekle neka vrsta svjetiljke u našim tminama. Arpad i Atila, i Hugo-Hugo, Marko Antonije Javoršek i Oto-Oto, svi oni imaju svoje "poglede na svijet". To nisu dogmatski "pogledi na svijet", to nisu skolastične predrasude, to su slobodnozidarske unosne korekture izvjesnih, nešto liberalnijih "pogleda na svijet", ali kako smo se već našli u tom zbrkanom, kaotičnom i

nesređenom svijetu, zato imamo i svoje poglede, a i s najjeftinijom busolom lakše je ploviti nego po zvijezdama, pogotovo kad je oblačno, pak nema zvijezda, kao u našem ličnom slučaju. Provalnik Matko, vlasnik kornjače Žeraldine na broju četrdeset i sedam, on, na primjer, ima svoj gvozdeni, revolverski "pogled na svijet".

Odležao je po zatvorima oko sedamnaest godina, sad je pod istragom zbog naivne, sitne krađe, a kad se opet pojavi na slobodi - "ili će pobjeći u inostranstvo kao bogat čovjek ili će svršiti na vješalima"! Provalnik Matko, Valent Vudriga, Domaćinski, moja supruga Agneza, njen bariton, svi oni imaju svoje "poglede na svijet", a ja ga, nažalost, nemam, a što je najporaznije po moj intelektualni i ćudoredni ustroj: ja ga nikada nisam ni imao. Kad bi čovjek mogao da riješi otvoreno pitanje svoje zagonetne sudbine bilo kakvim "pogledom na svijet", kao revolverom ili kao sredstvom za spavanje, ili uopće bilo kakvom drugom igračkom, ženom, kartama, konjima, karijerom, kad bi izvanrednu zapletenost svojih pojmova čovjek mogao pročistiti nekakvim ideološkim ricinusom, kad bi negdje radio nekakav dućan, nekakva trgovina "pogleda na svijet", nekakva optička radnja ili trafika sa zakonski propisanim cimerom: "Kraljevska mala prodaja pogleda na svijet", čovjek bi ušao u takav dućan, poklonio bi se gospodinu šefu i kupio nekoliko kutija najpotrebnijih, najudobnijih, najsuvremenijih

"pogleda na svijet". Za svaki slučaj čovjek bi naručio nekoliko tuceta

"pogleda na svijet", nešto za pokus, a nešto opet za pričuvu. Snabdjevši se tako potrebnom količinom, čovjek bi imao prilično tog paklenog fosfora da rasvijetli svoju tminu i da mirno usne, svijestan kako mu ne prijeti nikakva naročita opasnost. Ako se javi kakvo nejasno pitanje, čovjek ima svoje metafizičke žigice kraj sebe na svom noćnom stolu i može da zapali svijeću svake sekunde ako bude baš potrebno. "Pogled na svijet" uspavljuje razum i savjest i srce, "pogled na svijet" diže potenciju, produžuje život, pomlađuje.

Svaki strah pred potresom ili bilo kakvom drugom neočekivanom katastrofom neosnovan je dok građanin ima na svome noćnom stoliću nekoliko kutija svoga patentiranog "pogleda na svijet" koji mu popravlja probavu pameti, obustavlja podrigivanje savjesti, bistri um, jamči za životni uspjeh. Pa dobro, čovječe, rekao mi je nedavno jedan od mojih znanaca i drugova kažnjenika koji sjedi ovdje zbog svog "pogleda na svijet", dobro, čovječe: sve je to logično što vi pričate, ali vi nemate svoj "pogled na svijet"!

- Istina! Ja nemam svoj "pogled na svijet", pak sjedim zato što ga nemam, a vi sjedite zato što ga imate! Razni razlozi, a ista posljedica!

- Logično je samo na prvi pogled! Zašto ja sjedim, to je logično! Ja sjedim zbog svoga "pogleda na svijet", ja sam svjestan posljedica svoga "pogleda na svijet". Ali zašto, do vraga, sjedite vi, to vama, čini se, ni samome nije jasno! Zbog verbalnih injurija sjediti u zatvoru, to se može dogoditi kakvoj piljarici, kočijašu, klasnonesvjesnom lumpenproleteru koji misli da je u pitanju bila njegova "lična čast", što se je potukao s jednim isto tako nesvjesnim lumpenproleterom, kod čaše vina u krčmi. Ali da ste vi, relativno bistar i pravno obrazovan gospodin, tako potpuno izgubljeni među pojmovima, da se vi ne snalazite u tolikoj mjeri te ne uviđate zbrku svojih vlastitih pogleda, to me, moram priznati, čudi!

- Vi ne shvaćate jedno, dragi mladi gospodine, da se "pogledi na svijet" roje kroz vjekove kao majske krijesnice. Svi ti bezbrojni, sverazrješujući i sveodgonetavajući "pogledi na svijet" svjetlucaju kroz tminu ljudske svijesti već prilično dugo, možda već dvadeset ili trideset hiljada godina. Ti "pogledi na svijet" frcaju kao iskre iz glavnje, a onda se odmah nekoliko trenutaka kasnije i gase, a tmina ljudske svijesti, vidite, ostaje uvijek jedna te ista: jednako gusta, jednako zagonetna i jednako mračna! Kakav "pogled na svijet" tražite vi od mene da ga ispovijedam? Da čovječanstvo napreduje, da postoji progres, da putujemo u Platonovu Državu ili Državu svetoga Augustina, da iz Loyoline Države putujemo u Kozmopolis? To? Evo, gledajte, večeras, dok mi razgovaramo, večeras je zemlja okrugla, a jučer je još bila pladnjasta. Jučer još bila je zemlja beskrajno velika vodoravna ploča koja je svršavala na Islandu i na Gangesu, danas je ona sasvim neznatna, malena bazarska lopta na kojoj su razmaci (između beskrajno udaljenih pojmova Island i Ganges kroz vjekove gotovo neprebrodivo rastavljenih) tako neznatni te ih možete svladati hitrije od jednog zemljinog okretaja, takoreći između jednog i drugog doručka. Danas po toj jeftinoj i svima već pomalo dosadnoj i detaljno poznatoj loptici putuju lađe, i leteći strojevi, i parostrojevi, i dinamo-motori u svima smjerovima, danas se odvija sve po utvrđenom voznom redu običnog, svakodnevnog tramvajskog prometa.

Danas tim najsuvremenijim prometalima putuju takozvani tehnokratski

"pogledi na svijet", kao što su jučer diližansama putovali barokni "pogledi na svijet", a prekjučer faraonski i asirski, a dan prije spiljski, a sutra će falansterski, dok su jučer još bili michelangelovski. Današnji "pogledi na svijet" gledaju na životno pitanje kao na pitanje kolonija, tržišta, nogometnih utakmica, ogromnih armada, s vjerom u sablastan porast pojmova kao što su: država ili bezuslovni napredak bijele ljudske rase, itd.

Taj "pogled na svijet" (u okviru koga i vi vjerujete da se upravo isključivo on podudara s istinom) nije "pogled na svijet" tibetanskih vjerskih poglavica, pa ipak ti dalaj-lame predstavljaju nerazmjerno više organiziranih vjernika nego na primjer vi u ovom zatvoru! Da se razumijemo! Jučer još, kao sto posto ovjerena istina, zemlja je ležala poput ogromnog plehnatog lavora, kao neka vrsta božanskog tihog života na božjem stolu, s narančama, sa smokvama i s datuljama edenskim; sve je treperilo na slabim nogama upravo pilićje naivnosti jednog "pogleda na svijet", u koji ako niste vjerovali, pala vam je glava bez pardona! Noćas, dok Crnci bubnjaju na Kongu, moleći se mjesečini kao božanstvu, za dobar rasplod svojih antilopa i koza, noćas padaju glave isto tako bez ikakvog pardona za trista najraznovrsnijih

"pogleda na svijet", od kojih se svaki za sebe u svome djelokrugu sto posto podudara s božanskim istinama, a posumnjati u božanstvo tih istina svetogrđe je i smrtni grijeh koji se kažnjava bez pardona: bezuvjetnim skidanjem glave! Kao po prašumama malajskim odvratne zmijurine, tako plaze hiljade i hiljade "pogleda na svijet" po ovoj zemaljskoj lopti, i tko se može snaći u tim gužvama životne stvarnosti bez straha, siguran da lebdi iznad svake intelektualne opasnosti, siguran da mu sutra ne će netko baciti njegov "pogled na svijet" u starudiju i u izanđalo gvožđe?

- Pa to i jest ono u čemu se mi razilazimo, mili moj doktore! Ja tvrdim da treba biti djelotvoran u čišćenju predrasuda, krivih predodžbi i lažnih, prividnih istina! Treba pročistiti te džungle ljudske gluposti, i ako je tako, kao što ste to vi slikovito opisali, da hiljade pogleda na svijet plaze po zemlji kao zmijurine po prašumama, onda treba uzeti u ruke brzometku i pobiti sve te zmijurine laži i gluposti, pročistiti praštanje, asfaltirati ga, evropeizirati ga.

- Znači: likvidirati sve raznolikosti u poimanju svijeta, i to puškom!

- Da! Likvidirati sve krive pojmove, da, da, sve krive pojmove likvidirati, da, da, što sam, naime, htio da kažem, postoji, naime, jedan jedini pojam...

- A koji je taj jedan jedini?

- To je onaj koji se podudara s istinom!

- Pa u tome i leži tajanstvo vjekovnog trajanja raznovrsnih "pogleda na svijet", što je kroz hiljade i hiljade godina svaki "pogled na svijet" za sebe lično uvjeren da se "on jedan jedini podudara s istinom"! Iz te najosnovnije netrpeljivosti i dolazi do Ijudožderskog, diluvijalnog,

prahistorijskog, uzajamnog životinjskog upravo proždiranja tih "pogleda na svijet". Jedni vjeruju, drugi spašavaju, treći ljube, četvrti su provjerili svoje znanje i propovijedaju pozitivne istine, peti, šesti, sedamdesetisedmi, svi bubnjaju, svi sviraju, svi zvone zvonima, svi prisvajaju sebi prvenstvo, svi se pobijaju međusobno, svi se isto tako međusobno uništavaju.

- Ja znadem da je moj pogled na svijet istinit, prvo zato što se podudara sa stvarnošću, a drugo zato što je sintetičan! On nije ekskluzivan, on obuhvaća sve u jedno, on je jednostavan, jasan, propisan i logičan! Ja vjerujem da će on konačno ipak pobijediti!

- Čujmo, čujmo! Dakle vi "vjerujete"!

- Da, ja vjerujem jer znadem!

- Između vjere i uvjerenog znanja nema zapravo nikakve razlike! Provjereno znanje i znanstveno obrazloženo vjerovanje u suštini je jedno te isto! Onaj koji vjeruje da je njegov "pogled na svijet" znanstveno ovjerovljena istina, te prema tome znade a ne vjeruje, ili "vjeruje jer znade", savršeno je sličan onome vjerniku koji vjeruje ne zato što znade, nego što ne zna da ne zna - to jest da vjeruje. A trebalo bi zapravo tako znati da vjeruješ da ne znaš, pak zato ne vjeruješ. Jer što znači znati da je nešto "istina", pak u tu "istinu" vjerovati zato što je to "istina ovjerovljena iskustvom"? Iskustvom se može isto tako ovjeroviti i to da ne će nikada nitko doznati što je konačna "istina".

Vi "vjerujete" da "znate", a ja vjerujem da ne znam, to jest - ja ne vjerujem da znam! Ne vjerujući, dakle, da znam, ili vjerujući da ne znam i da ne mogu znati (jer me to isto tako uči ovjerovljeno iskustvo), ja prema tome vjerujem po svome "pogledu na svijet" da vjerovati uopće ne treba načelno ništa, pa niti to da znamo što je "istina", kao ni to da nas nečemu uči iskustvo, jer nas to isto vjekovno iskustvo uči da nitko nije nikada spoznao ni prozreo životne zagonetke prosto zato što je obično umro prije nego što se je mogao opametiti. Prekratak je život pojedinaca da bi mogao stvoriti bilo kakav sud na temelju svog vlastitog ličnog "životnog iskustva", a kako se od onih koji su skupljajući to iskustvo umrli prije nas ne može ništa naučiti, o tome nam govori najuvjerljivije život sam! Život je kratkotalasno prostrujavanje čestica i upravo u tome i jeste životna tajna što je tako kratkotrajan i kratkotalasan.

I to je jedna suvremena istina, ovjerovljena naukom. Da život pojedinca traje samo jedno koljeno duže, čovječanstva ne bi bilo, jer bi već davno bilo svršilo samoubojstvom.

- Prema tome, vi smatrate da je moj pogled na svijet neka vrsta religioznog pogleda na svijet? Vi mislite da je moja svijest o stanju činjenica nabožne naravi?

- Nabožan biti znači: vjerovati, misliti, osjećati, znati i htjeli da se postigne nešto što se može misliti, osjećati, znati ili vjerovati. Obratno od toga: biti svjestan da kad vjeruješ, misliš, znaš ili hoćeš da to kroz tebe vjeruje, misli, hoće ili znade jedna snaga koja je sve misli i osjećaje i vjere i volje i znanja pokrenula kroz tebe, pomoću tebe, ali ne zbog tebe, snaga koja se ne ravna po tebi, koja je djelovala već davno prije tebe, prije tvojih "pogleda na svijet", i koja će isto tako djelovati i onda kad tebe zajedno sa svim tvojim

"pogledima na svijet" već davno biti ne će, snaga koju su zvali bogom ili vjerom u boga, a danas je zovu vjerom u čovječanstvo, vjerom u napredak ljudski, vjerom u ljudsku zajednicu, vjerom u Ijudsku društvenost, vjerom u međunarodnu bolju budućnost, u jednu riječ: snaga koja nije ljudska, ali kroz ljudstvo protječe, snaga zvjezdana, sunčana, svemirska, snaga kapljice kiše ili sperme, snaga koja spava u zrnu pšeničnom po egipatskim faraonskim grobnicama, da bi proklijala poslije četiri hiljade godina, snaga politike, snaga sunčane trake, snaga crkvenoga zvona, u jednu riječ: biti svjestan svih tih snaga i biti svjestan da ćeš nestati među njima isto tako slijep i gluh kao što si živio u majčinoj utrobi - to, vidite, ne znači biti nabožan, to ne znači vjerovati, to znači znati da ne ćeš ništa spoznati, to znači biti misaon čovjek!

- To što vi pričate, to je nihilizam, panteizam, hamletizam, u jednu riječ: šućmuć - pak prolij! Riječi i riječi! Ništa! Čista verbalisti-ka! Prazna fraza!

Preostaje nam, dakle, šutnja? Hamlet?

- Ne "ništa", ali isto tako odlučno nikakav "pogled na svijet", koji za sebe svojata monopol! Jer što znači svu tu ogromnu i otvorenu životnu problematiku uokviriti okvirom određenog, ograničenog, svim "suviše ljudskim" opterećenog, dakle na bezuslovnu propast osuđenog "pogleda na svijet"? To znači pojavu života kao takvog devalvirati do robe, do nečega što se može kupiti ili prodati, do svete slike, do crkve ili do političke stranke!

- Vrlo ispravno! Iskustvo nas uči da se društveni život čovjeka odvija u okviru pojmova kao što su roba, trgovina, svete slike i političke stranke. Tko hoće da djeluje u okviru društvenoga života, taj ne može da se uzvisi nad te pojmove, l zato bi mene mnogo više zanimalo da vi

meni, gospodine doktore, objasnite što vi, zapravo, mislite o suvremenom društvenom uređaju kao takvom? Treba li ga preobraziti u viši društveni oblik ili ne?

Treba li, po crti svoga uvjerenja, dakle pogleda na svijet, djelovati da se taj, nema sumnje, zaostali društveni oblik preobrazi u višu, ljudskog dostojanstva dostojniju formu? To vi meni objasnite, a ovo što vi krasnoslovite, to je možda poezija, ali nije politika.

- Pitate me što mislim o našem društvenom uređenju kao takvom? "Treba li ga preobraziti u viši društveni oblik ili ne?" To vi mene pitate! A molim vas, gdje se mi nalazimo ovoga trenutka?

- Kako, gdje se nalazimo? Ne razumijem,

- Odgovorite mi gdje smo mi sada?

- Gdje smo? U zatvoru, naravno.

- U zatvoru? A zašto sam ja u zatvoru, da li vam je to poznato?

- Izvrijeđali ste nekakvog svog bivšeg principala, direktora, što li?

- Tako? Izvrijeđao sam ga! Svog principala? A zašto sam ga izvrijeđao? Zato jer sam bio uvjeren da predstavlja, bolje rečeno, da simbolizira jedan društveni uređaj koji sam ja individualno, na liniji svoje lične krivične odgovornosti, pred sudom prozvao kriminalnim, banditskim, razbojničkim i nemoralnim društvenim uređajem! Vrlo je vjerojatno da to ne bih bio učinio da nisam uvjeren da je ovaj društveni oblik što ga kod nas predstavlja gospodin Domaćinski takav te ga ne bi trebalo preobraziti u viši društveni oblik!

- Vi ste se ograničili isključivo na verbalne injurije, ali to da taj oblik valja preobraziti u viši oblik, to vi niste izjavili pred sudom!

- A što sam, do vraga, dva puna sata tamo govorio?

- Psovali ste Domaćinskog isključivo riječima.

- A što bih, po vama, imao tamo da radim? Kako da se branim ako ne riječima? Da ne psujem Domaćinskog? Da ga hvalim kao Hugo-Hugo?

- Djelom, doktore, organiziranom djelatnošću, samo tako.

- A riječi, po vama, nisu djela?

- Ne, riječi su deklamacija, i vi ste suđeni zbog deklamacije, a ne zbog

politike. A to je upravo žalosno u samoj stvari! Šteta za trud i za vrijeme!

- Vi mislite, da ja nisam političar? Ja to i nisam htio da budem! Ja sam progovorio kao moralist, i ja mislim da ni jedna politika koja nije osnovana na najosnovnijem ljudskom moralu nema svoj raison d'etre! To je moje mišljenje! l ni jedan politički program koji nije sazdan na moralnim premisama nema nikakvog progresivnog smisla! Socijalizam nas uči da je čovjek osnovna baza ovog pokreta, ovaj izobličeni, nesretni, zgaženi, izrabljivani čovjek koga su zarobila gospoda Domaćinski! A recite mi, postoji li živ čovjek u našem malom gradu koji je Domaćinskom i Domaćinskima po crti svoje lične krivične odgovornosti ikada sasuo u lice krupnije istine? A vi to zovete, kao stara baba, deklamacijama?

- Da vi niste političar, to mi je bilo jasno od prve vaše riječi! Možda je u vama propao pjesnik?

- Zašto da je u meni pjesnik propao? Pjesnik je u meni spavao, pjesnik se u meni probudio, i danas govori iz mene taj isti pjesnik koji je spavao, ali da je propao, s time se ne bih mogao složiti! Svaki čovjek bio bi zapravo po dubljim životnim načelima upravo dužan da od svoga života stvori pjesmu!

Ja, vidite, sviram svoju vlastitu pjesmu ima već godinu dana. Ta je pjesma melankolična, ona nema nikakvog dubljeg smisla kao ni život sam, ali zato nije ništa manje vrijedna nego što može da vrijedi uopće jedna pjesma, i to još prilično uznemirena! Onoga dana kad sam odlučio da zasviram svoju vlastitu poemu, počeo je oko mene koncerat kakav je vrijedno bilo doživjeti!

Vama ta moja pjesma nije politička! Meni je svejedno kako se ta pjesma zove, meni je ona draga, i mislim da je poštena i da je potrebno da se pjeva dalje! Vama je to, dakako, dosadno, jer to nije uredovanje po činovničkom dnevnom redu jednog sindikalnosvijesnog i točno određenog prvomajskog

"pogleda na svijet", ali meni zato ne izgleda manje vrijednim, jer se ne da pojesti kao ona vaša kobasica Černiševskoga!

- Dobro, dobro, gospodine doktore, pustimo sada tu kobasicu koju nije lansirao Černiševski, nego da vi meni ne izmičete kao jegulja u korpi! Da vi meni stvarno, bez obzira na tu svoju životnu "poeziju" ili "problematiku", odgovorite: treba li suvremeni društveni uređaj preobraziti u jedan viši društveni oblik? Da ili ne? Da se složimo u

jednom polaznom pitanju, a dalje ćemo već naći nekakav način za rješenje čitavog našeg spora! Dakle: treba li ili ne treba preobraziti suvremeni društveni uređaj?

- Mislim da treba i mislim da treba bezuslovno, ali ipak se ne bih usudio da ga preobražavam na drugi način nego što sam to učinio u slučaju Domaćinskog!

- A zašto ne?

- Zašto? Molim vas prije toga jedno pitanje: što ste vi studirali?

- Elektrotehničku struku! Ja sam apsolvirao prašku tehniku!

- Tako? Elektrotehniku ste učili. A biste li vi preuzeli na sebe odgovornost da režete jednom bolesniku, na primjer, slijepo crijevo?

- Ne bih!

- Ne biste? A ja sam, kao što znate, studirao pravo? Kao pravnik ne bih imao smjelosti da se upustim u popravak pokvarenog dina-mo-motora, na primjer! Ja se ne razumijem u tu struku! Isto tako ne razumijem se u reparacije društvenih uređaja! Ja se nisam u tome izobrazio. Meni nedostaju za taj neobično složeni posao razni preduslovi: fantazija, prednaobrazba, dar i sklonost, temperamenat, i tako dalje. Ja mogu da konstatiram insuficijentnost stanja, ja imam dovoljno jasnu fantaziju da stvorim u sebi uvjerenje da je Domaćinski bandit, ali kako da se taj banditizam pretvori u viši oblik, ne znam. Nisam se, vidite, time bavio!

- Znači: zbog svoga navodnog ličnog pomanjkanja te "tehničke spreme" i nekih neodređenih sklonosti, vi ste za to da sve ostane u okviru društvenog uređaja, ovako kako jest?

- Ne, to ne znači da ja odobravam stanje činjenica u okviru samog uređaja.

Ja ne kažem: tako kako jest, tako treba da ostane, jer je tako dobro! Ali ja ne kažem ni to da je samo zato zlo jer je "privredno" tako kako jest. Prebaciti cijelo to pitanje društvenog uređaja na prostu mehaniku merkantilnih ili privrednih ili sindikalnoutilitarističkih odnosa, znači pojednostavniti životnu problematiku do onog okvira što ga zovemo stranačkim programom, statutom, paragrafom, dogmom i, uopće: katekizmom! Nije samo zato zlo jer je takav društveni uređaj, a vjerovati da će mehanički po tome već postati dobro što je nestalo tog društvenog uređaja, znači biti vjernikom u naivnom,

polunaobraženom, upravo smiješnom smislu te riječi. Osim toga: ponavljati sasvim dosadne fraze o nedostatku društvenog uređaja, znači biti kapelan, papiga, crkvenjak uopće, znači žvakati dogmatske budalaštine, znači, dakle, biti sve ono što je već doista za-vrijedilo da nestane. Nije samo zato zlo što mi živimo u ovom ili u onom privrednom stroju, nego zato što je u ljudima otupjela moralna smionost da reagiraju -onako kako bi po čistom i jednostavnom nagonu trebalo reagirati: ljudski.

- A zašto je otupjela u ljudima moralna smionost? Čovjek je izobličen upravo zbog toga što živi u jednom privrednom stroju koji ga je silom prilika izobličio i moralno. Izmijenimo uzroke tog izobličenja, izmijenit će se i čovjek u svome moralnom sastavu, gospodine doktore! To nas uči iskustvo: tijesna cipela izobličuje nogu. Vi obilazite samu stvar, dragi moj! Vi se skližete oko mene u velikim lukovima, gospodine doktore! Treba li nositi cipele po mjeri ili se gnjaviti tijesnom cipelom koja nas žulja? Treba li lojanicu zamijeniti električnom žaruljom ili ne treba? Vaš "pogled na svijet", čini mi se, spada u razdoblje martiroman-ske romantike, kad se je mnogo deklamiralo o čovjeku, o patnjama i o moralnim problemima. Vi ni o čemu drugom nego o moralu, a ne ćete o politici! l to je za vas veoma značajno! A vidite, danas, u vrijeme kapitalističke proizvodnje, kada se je sve mehaniziralo, danas treba da se mehanizira i politički pogled na svijet. Ne treba pregrađivati iz ljubavi spram čovjeka, nego zato što to traže prilike. U okviru takvog praktičnog gledanja stvari su se mnogo pojednostavnile. Tu treba da se odgovori jasno i glasno: da ili ne?

- Meni su oduvijek neobično imponirali ljudi kojima je sve jasno po liniji njihovog uvjerenja koje se opet podudara s istinom, za te pojedince -

"nepogrešivom"! Tome istome banditu Domaćinskome, zbog koga sam i dospio ovamo, i njemu je sve uvijek bilo jasno i sve se je podudaralo s iskustvom. On je ubio četiri čovjeka, jasno, on je spreman da pobije za svoje plehnate lavore četrdeset milijuna čovječanstva, jasno, i sve će to njemu biti jasno i nikada se u takvom jednom banditu ne će pojaviti ni jedna, pa ni najneznatija traka sumnje. A vama je isto tako jasno da se ovaj društveni uređaj bezuvjetno mora zamijeniti novim, suvremenijim, boljim društvenim uređajem, i to odmah, u dvadeset i četiri sata, to je za vas ovjerovljena istina u koju vjerujete, kao što drugi vjeruju u bezgrešno začeće. To je vaš

"pogled na svijet" koji vi imate za razliku od mene, a za volju toga svog

"pogleda na svijet" vi ste spremni isto tako ubiti kao i Domaćinski. Tu ubija Domaćinski zbog svoga "pogleda na svijet", tu se prijetite vi po crti svoga

"pogleda na svijet", a mene opet moja ovjerovljena istina uči da to klanje traje već od stvaranja svijeta. Ja nisam nikakav stručnjak za društvene uređaje, i kad biste mene pitali kako da uredim jedan društveni uređaj po svome ukusu, ja bih iz njega - načelno - izbacio sve nerazumne, prije svega, glupe i banditske "poglede na svijet". Ako je Domaćinski kapitalizam, ja bih prije svega izbacio Domaćinskog, dakle, logično: kapitalizam! Taj kapitalizam, za koji me pitate što o njemu mislim, to je vrlo zapleten novčani sistem, jedna životna pojava koja po svemu postoji tako kako jedino i može postojati: da stvara robu, da baca tu robu na tržišta, ta se tržišta zatvaraju i otvaraju i opet propadaju, tu se novac kolje na tržištima, tu novac robu uništava ratovima, naoružava se, otvara i traži nove mogućnosti zarade, sklapaju se mirovi, da bi se onda ponovno ratovalo, u jednu riječ: ta vrlo zamršena pitanja novca i tržišta i kredita ja preslabo poznajem a da bi mogao biti stvaran na vaše pitanje da li da zamijenim taj današnji uređaj nekim višim, suvremenijim! Kojim višim i suvremenijim uređajem?

Domaćinskoga valja zamijeniti nečim što nije on, ali nečim što će nužno biti bolje, poštenije i pozitivnije od njega!

- Smiješno pitanje. Kao što je stearinku zamijenila električna žarulja, manufakturu stroj, primitivno strojarstvo tehnokracija, kao što je poslije feuduma došla građanska demokracija, tako i ova današnja privredna anarhija treba da se uredi po načelima višeg reda - po načelima suvremenog društvenog uređaja koji odgovara svima zahtjevima modernog pogleda na svijet. Domaćinski je samo jedan neznatan detalj!

- Samo još jedno pitanje. Molim vas, hoće li se u okviru ovog vašeg "višeg društvenog uređaja, koji će odgovarati svima zahtjevima jednog modernog pogleda na svijet", banditski klati i ubijati, kao što se banditski kolje i ubija u okviru ovog "nesuvremenog pogleda na svijet" što ga predstavlja Domaćinski? Mislim, hoće li umorstvo po uzoru ovih naših kapitalista i njihovih advokata biti baza toga višeg reda?

- Dok bude čirova, gospodine doktore, bit će i kirurgije! Dok bude Domaćinskih, bit će i kriminala!

- l vama je to jasno?

- Jasno, naravna stvar!

- Znači: u danome momentu vi biste mogli uzeti, kako da kažem, kirurška vješala ili kiruršku sjekiru, i puštati krv isto tako kao i Domaćinski sa svojom kirurškom karabin-kom? U ime čega? Ne, ja se ne snalazim tu pred tim otvorenim pitanjima, ali jedno mi je jasno: viši društveni uređaj izgleda mi onaj u okviru koga ne će biti gluposti ni grabežnog umorstva! Zašto mislim tako, ne znam, ali da me na to vuče moj ljudski, plemenitiji nagon, to je izvan svake sumnje.

- Vi ste malograđanski zapleteni zbunjen-ko! Sami pojma nemate što hoćete a što ne ćete, i ja lično duboko sam uvjeren da ćete vi prije ili kasnije svršiti u katoličkom samostanu, kao obraćenik! S ovakvim konvertitskim maglama u glavi ne može se voditi politika. Svatko ima pravo skočiti sa svoga balkona, pogotovo ako je kućevlasnik i ako ima balkon u prvome katu, kao što ga imate vi na svojoj palači. Ali jedno vas molim da uvažite: nemojte preuveličavati značenje toga svog malograđanski zbunjenog čina! To je više-manje neuspjela demonstracija pojedinog, osamljenog građanskog lica, senzacija koja je u našem žabnjaku izazvala malu uzbunu, ali da vi ovakvim bizarnim načinom mišljenja ne ćete postići savršeno ništa, to je izvan sumnje. Uzmite Thalheimera, to je lektira koju vam preporučujem.

- Hvala! Ja čitam Budhu i svetoga Tomu!

- Laku noć, gospodine doktore, dobru zabavu! l molim vas da izmolite i za spas moje duše dvije-tri Zdravomarije!

Teče mjesečina kroz rešetke u moju sobu. Iz zvjezdanih koprena curi bijela, alabastrena, hladna svjetlost po čitavom gradu, po krovovima i po daljinama, tišina je u ovoj ukletoj kući gdje hrču na slamnjačama umorni ljudi i tako hrkanjem skraćuju svoje živote bez-idejnom i čovjeka nedostojnom narkozom koju im je zakon propisao: da je imaju othrkati po sudbenim uzama. Svjetluca žar moje cigarete u zelenom sumraku, žari se i gasne kao sjaj tajanstvenog, čarobnog "pogleda na svijet" što ga ljudi puše po samicama tamnica ili samostana. Raspalila se mala crvenkasta krunica usijanog duhanskog puhora i rasplinula se u tamnozelenoj kopreni dima što teče preko alabastrenog mjesečevog mlaza i puši se kao zeleni tamjan i tone i nestaje u hladnom rosnatom slapu kolovoske noći. Vi, po svoj prilici, volite mjesečinu, a ja je mrzim. Ta glupa sadrena bijela ploča, taj besmisleni gipsani model svega što se može dogoditi sa zemljom, sa zvjezdanim smećem uopće, ta nadgrobna svjetiljka nad zemaljskim zbivanjem, visi nad našim glavama dosadna, kao što su dosadne sve sprave po fizikalnim kabinetima; osjećam, kad bih mogao povući prstom preko te

mjesečeve ploče, da bi mi od mjesečevih ledenjaka, alpinskih provalija i oceana i kratera ostalo na vršku prsta nešto sadrene prašine, opore kao kreda, što se može skinuti s jastučca dodirom palca i kažiprsta: ništa, prah i pepeo s pladnjastog, plosnatog sadrenog modela jednog nebeskog tijela, jedne potpuno prazne krajine, gdje razlika visine između najdubljeg morskog dna i najvišeg vulkana ne će biti da je veća od pola milimetra, gdje se je sve spljoštilo do vodoravne glatke alabastrene plohe, obasjane bijelim magnezijem, u gluhonijemom sjaju isprazne, bezbojne, bijele, jalove, zrakoprazne svjetlosti što miriše sasvim neznatno, jedva primjetljivo na mokru kredu kojom se pišu zagonetne formule na školskoj ploči: mjesečina čovjeka koji nema svoga pogleda na svijet a skočio je sa svog prvospratnog balkona i tako se moralno uskokodakao kao koka kad snese mućak. Fuj!

O KIŠI, O SMRTI l O LJUBAVI, O RATU

l O JEDNOM MALOM VRAPCU NA POSTAJI BRZEZINKA

Duva jugovina. Boli me glava. U sobi zaudara po petroleju. Dopustili su mi, s naročitim obzirom na moju živčanopodrovanu ličnost, da mogu paliti svjetiljku, jer se rasvjeta po kućnome redu gasi već u devet, a ja patim od besanice i tako ubijam noći čitanjem. (Nemam pojma tko je taj koji mi je udijelio tu vrhunaravnu milost? Svakako znak pažnje od strane Kr. visokog suda.) Psi. Vlakovi. Ponoćna tišina. San. Upravo polusan, o mutnim, zapletenim zbrkama, zapravo skandaloznoga značenja: žene, ženske gaćice, prljave mačke, blatne vode, ribe, zubobolja, dugovi.]edan grbavi patuljak skakutao je stepenicama: dekorativnim mramornim stubištem verbecijanskog Settecenta; patuljak je imao masku ministra Marka Antonija Javoršeka i gitaru na leđima; muzika, mandoline, harfe, preko mramornih ograda sagovi, a onda se na balustradi pojavio Sinek (moj prijatelj, mladi inženjer, koji propovijeda svoj "pogled na svijet"), u crnoj mantiji, s velikim crvenoizvezenim monogramom CX iznad srca. Simbol toga polusna, što se mračna ličnost jednoga vijećnika Consiglia del Dieci podudarala s tim sektašem, i onaj mali skerco-motiv patuljka s maskom ministra i bivšeg socijalističkog tribuna Marka Antonija Javoršeka, zbunio me potpuno, te nisam znao da li to mračno, inkvizitorsko Vijeće Desetorice izriče moju smrtnu osudu na usta mladog inženjera ili na usta pučkog tribuna i demagoga ministra Marka Antonija Davoršeka. Smrtna osuda zbog očevidnog pomanjkanja određenog, jasnog "pogleda na svijet" kakav se traži za svakog dobroorganiziranog člana Vijeća Desetorice.

Miševi na tavanu. Fijuk vjetra u dimnjaku. Sablasna, uznemirena noć, puna dalekog pasjeg laveža i plača parostrojeva s kolodvora.

Šezdesetišest hiljada misli i slika u bezbroju šarenih krugova istodobno, trenutačno: zašto je Foch tako slabo vodio svoje operacije proljeća osamnaeste na zapadnom frontu, kada smo svi slijepo vjerovali u stopostotnu pobjedu Saveznika, a sve je po Fochovom ličnom priznanju tog istog proljeća visilo na jednoj jedinoj niti? Zašto zemlja još nije propala nego traje solidna i gusta do danas, valjda već čitavu jednu vječnost, tako tvrda i glatka kao masivna drvena, hrastova kugla u kuglani, i vrti se i nije propala, a zapravo je ta masivna zemaljska kugla samo prividno masivna, ustvari je porozna, prozirna, puna neshvatljivih šupljina! Hrastova kugla u kuglani isto je tako šupljikava, prozirna, a u njoj se roje atomi kao krijesnice svemirske, i zemlja bi mogla da se razleti i kugla u kuglani isto tako i čitav svemir, a ne će, nego se sve jedno uz drugo drži, sve radi i djeluje po nekom zakonu, nešto postoji što sve drži u tim sunčanim kružnicama. (Ovo je "nešto" čista verbalna zvečka. Malo zvonce za bebe. Što "nešto"? Takvi pojmovi zaglupljuju čovjeka.)

Našao sam danas kod svoga prijatelja i sustanara (koji hrče prijeko na svojoj slamnjači), Valenta Stubičanca, sliku svetoga Roka. Poslala mu je žena malen zavežljaj špeka i "jenoga piceka", pa kao posve slučajno, kao neopazice, prokrijumčarila je i malu trobojnu svetu sličicu svetoga Roka, "za svaki slučaj", jer najposlije nitko ne zna ništa, a može eventualno ipak i da pomogne. Stoji barokni sveti Rok kao Valentov zaštitnik u oleografski neodređenoj krajini: u daljini plave se bregovi, jedna rijeka vijuga sr zmijuljasto preko zelenih polja, a pas što liže rane svetome Roku zapravo je sličan crnom pudlu. Sveti Rok je dobroćudan debeljko, sibarit, kome nitko ne bi vjerovao da je ranjav i bolestan, netko je jutros zataknuo za držak na poklopcu naše kible ružu, bijelu mirisnu ružu, čovjek je potpuno obezglavljen i zaražen stvarnošću, zvijezde su mutne, daleke, a mene boli glava i tako mi je kao da patim od migrene u praznoj crkvi: ljetno poslijepodne, muhe zuje, cvrkut ptičji oko tornja, negdje daleko kukurijek pijevca. Grmljavina u daljini. Prve kapi kiše. Opet grmljavina.

Kada sam prvi put doživio topničku vatru na svom vlastitom mesu, bilo je proljeće. Pjevao je potok, veselo su lajali psi, cvrčao je užaren ugljen što su ga izlopatali iz lokomotive na blatan snijeg, bilo je rano proljeće. U žljebovima čulo se kako kaplje voda, a u daljini, nad blistavim šinama, isparivala se svijetloplava maglica masiva šumskih nad vodoravno ustalasanim oranicama, u debelom, mokrom, blistavom snijegu. U jednoj jedinoj sekundi to mirno pretproljetno podne provalilo se u crnu, masnu konjsku klaonicu; jedan određeni i solidno uređeni sustav male provincijalne stanice (gdje tiho kucaju telegrafski strojevi, gdje su otvorili vrata da bi se u zadimljenu sobu zalio val proljetnoga sunca, gdje je sve na svome mjestu: i pjesma

žljebova, i topla, suncem obasjana stijena pod strehom), blistave šine, mila ožujska pastelna rasvjeta, sve se to strovalilo u gusto, krvavo, katranski crno, vatreno vulkanske ždrijelo smrti. Zaprezali su konje pod baterije, nastala je strava, grmljavina potkova u zatvorenim vagonima, a jedan mali vrabac, na telefonskoj žici, zastao je jedan tren, kao da se snebiva, tako se bio ukočio kao hipnotiziran, a onda, zacvrkutavši panično, sunuo u jednoj jedinoj crti, tako strelovito, upravo bjesomučno, da nikada nisam mogao ni pomisliti da brzina vrapčjeg leta može biti tako olujna.

Vrabac je inteligentno klupko perja, lako je bilo tom genijalnom vrapcu: on je zacvrkutao i nestao, a za mene, među konjskim strvinama, u crnim lokvama krvi, u ruševinama male stanice, u požaru, među razmrskanim vagonima i lubanjama, za mene, za nas, bila je to tek uvertira nečeg što zapravo nema pretjerano mnogo smisla opisivati jer spada među "prirodne",

"elementarne pojave", kao što su gromovi, kiša ili potres, pojave, nema sumnje, po ljudski život opasne, ali pojave za koje ljudi obično sliježu ramenima (upravo zato što su prirodne) s pasivnim uzdahom u najboljem slučaju: hja, rat je rat! Grom je grom, kiša je kiša! Potres je potres! Tako je to! Idemo dalje! Tko jači taj kvači! Borba za opstanak! Za ručak imamo danas palačinke! Menaža je najbolji izum na svijetu! Živio rat!

Rat ima nečeg prljavog od prljavog provincijalnog cirkusa. Rat daje predstave po najzabitnijim selendrama i neprekidno se seljaka s jednog mjesta na drugo po unaprijed već određenom planu velike, neobično unosne turneje, l od tvornice ima nešto rat: lafete namazane uljem, strojopuške čađave, topovske cijevi, svjetionike, na sve strane mnogo prljave razbacane mašinerije, čađavi strojari kao metteuri po pivnicama, uopće: blatna štamparija u grobu. Voda u cipelama, mokra koža, blatne noge, poderane čizme, gnjile kamaše, potkožni čirovi, crni nokti, svako pomanjkanje smisla za bilo kakav bolji ukus. Fotografije po daskama (same antipatične supruge ili pornografske razglednice), loši romani, kao jedina lektira, brijačnice na kiši, i uvijek netko negdje iz nekakve jame pumpa ili pušta žutu blatnu vodu, slamnjače gnjiju po podvodnim grabama, spava se u mokrom blatu bez kišobrana. Već nekoliko vjekova bori se čovječanstvo protiv kiše (tog mudrog dara Gospodnjeg), i u borbi protiv kiše leži, zapravo, svaki dublji smisao ljudske civilizacije uopće. Krovovima, kišobranima, kalošama, šatorima, nepromočivom gumijom bori se čovječanstvo protiv kiše, i tako smo se sakrili pred kišom u tople sobe, razapeli nad svojim glavama razne izume i sprave od sukna, od platna i od kaučuka, te mudro životareći kako-tako na suhom, kad su stanja

mirovna, branimo se od tog božjeg dara, kad se ne ratuje. Ratovati znači prije svega biti na kiši i kisnuti bez kišoobrambenih sredstava: bez sobe, bez krova, bez tople peći, bez svih onih izuma koji predstavljaju više-manje iskustvom usavršavana kišobranska, mir-novremenska, protukišna stanja. Ratovati znači svakoj, pa i najkišovitijoj kiši uprkos kisnuti u blatu bez kišobrana, poderan, blatan, grozničav, gladan, kišobolan, upravo kišomoran. Rat je uglavnom dosadno, jednolično kišovito stanje, sastavljeno od bezbrojno mnogo kišnih kapljica, spram kojih je čovjek bespomoćna, bolesna mačka bez krova. Rat je krvava pokisla prnja i razbijeno mliječno staklo na trećerazrednom zahodu provincijalnog vlaka što se strovalio u blato i tako leži sve na glavi: dimnjak parostroja u blatu, a kotači vagona u zraku, kao krepana kljusina na kiši koja pada i pada, uz tihu svirku topova i nametljivo zujanje telefona: halo, halo, molim Oberleutnanta SchWarza od Trainersatzdepo - hitno!

U ratu se, dakle, kišne, bez krova, a prije konačnoga ukopa imaju se posvršavati neke pokisle formalnosti vojnoadministrativnog karaktera: BerleutanantSchwarz od Trainersatzdepota ima da potpiše jednu doznačnicu, Oberleutnant Vargonja, bataljonski pobočnik, treba da se javi na koti 307 na kojoj je kadetaspirant Klemenčić dobio hitac u glavu. Mrtav.

Potpisuju se doznačni-ce, javljaju se vijesti, "halo, halo, za večeru imamo palačinke, halo, halo, kako, ne čuje se dobro, palačinke sa sirom, bravo", među stjenicama, štakorima i ušima, u svrabu i u gadu imamo palačinke sa sirom, bravissimo, a sve to pod koprenom kiše, pod olovnom, teškom, bodljikavom koprenom nebeske kišnice koja je beskrajno bogata i zlobno, upravo pakleno domišljata u iznalaženju sve novijih i sve vratolomnijih mogućnosti kako da se prošulja do tople ljudske kože. Što sve nije izmislila perfidna, perverzna, glupava kaplja kiše, samo da se probije do svrabljivog vojničkog mesa, da klizne niz mokar pasji zatiljak krastavoga ratnika, koji kao Oberleutnant Vargonja ima svoj ustaljeni starofrontaški "P. V. -pogled na svijet", a taj je sastavljen od elemenata isključivo reš pečenih: reš pečenog nečeg, bilo čega, samo da je pečeno reš, da je zaliveno rumom i okićeno starom viteškom frazom: Dragi amice, ljepši nam je rat neg lice!

Izvoli! Služi se! To je finofajn reš! Kao u svim starim romantičnim dramama, i danas se ratuje iza palisada. Kad je Tilly bio topovima Magdeburg, ratovalo se je u zaklonu prsobrana, upravo tako kao i danas kada Oberleutnant Vargonja gricka svoju reš pečenu slaninu, zalijevajućije šljivovicom:dragiamice, trata-ra-ta, rat neg lice, si vis bellum, paraparaparaliza!

A te pješčane vreće, naslagane kao u mlinu: to su vreće pune kišom i mokraćom nakvašena blata, i sve klepeće i trese se i tutnji kao sablasni mlin što melje blato s ljudskim utrobama. Svi mi meljemo kao mlinari sami sebe, trijebimo uši, kisnemo, i, stojeći tako dan i noć na kiši, mokri i sami puštajući vodu pod sebe kao fijakerski konji, zirkamo iz svoga blatnoga mlina kroz malen prozorčić u kišu, u magle, u blato, očekujući eventualni metak u lubanju, kao zgoditak na lutriji. U ovim katakombama hrču živi mrtvaci, prolazno, privremeno još zaposleni telefoniranjem i pucanjem, hrču mrtvaci po tim rupama gdje sve smrdi kao u pravoj stražarskoj sobi, sve stoji nepomično, uvijek jedno te isto, bezidejno, dosadno: bodljikave žice, smrdljiva juha, vrane, vrapci, mokro blato i mumljanje topova. Onaj mali prozorčić na prsobranu, ona mala četvorouglata, daščicom uokvirena puškarnica kroz koju ratnici bulje u blato pred jarkom, i to je neka vrsta

"pogleda na svijet", "pogleda na svijet" ratničkog, herojskog, beskrajno dosadnog, ali zato svečanog, kao pogrebni marš iz Sumraka bogova od Richarda Wagnera. Da rat ima u sebi nešto svečano kao Wagnerova glazba, pročitao sam u feljtonu "Bečke nove prese", gdje je nekakv Maylander bio opisao i naše pozicije na Dnjestru. Bio je kod nas dva-tri dana taj gospodin Maylander, spavao je kod divizije, počastili smo gospodina Maylandera palačinkama, a onda je izgrdio Oberleutnanta Hlavatog od divizije kao kakvog stewarda, jer nisu stavili novinarima na raspolaganje međunarodna kola za spavanje.

- A tako, vi nemate spavaćih kola do Krakova?

- Nažalost, ne mogu služiti, gospodine doktore! Dobio sam na dispoziciju samo ovaj vagon drugoga razreda. U dvostrukom kupeju po dva gospodina, molim, gospodo, izvolite!

- Pa kako to sebi predstavlja vaša komanda da ću ja zepsti u ovom nenaloženom kokošinjcu sve do Krakova? Bila mi je osobita čast! Hvala vam na gostoprimstvu! Tako ratovati kao što ratuje gospodin Maylander od

"Bečke nove slobodne", u breechesima, s Kodakom i pisaćim strojem, u vagonu za spavanje, to znači ratovati u rasvjeti jednog "pogleda na svijet", u okviru koga umorstvo, što hara između Volge i Dnjestra i Njemena kao kuga, liči na Wagnerovu glazbu.

"Pogled na svijet", bilo kakav, od bilo koga i bilo gdje posvećen, uvijek je sastavljen od čitavog niza slika, predstava, emocija, što su ih intelektualno raščlanili i razradili mozgovi, nema sumnje oštroumni, čak moglo bi se reći i sposobni, ali ipak toliko prevejani te su se

svjesno stavili u službu jedne posvećene laži koja putuje spavaćim, kolima onda kada hiljade krepavaju, koja se hladi u sjeni egipatskih lepeza kao živa mumija na zlatnoj stolici, kada milijuni gnjiju od kuge.

Sjedim iza prsobrana i promatram kroz puš-karnicu ruske pozicije na koti sto devedeset i dva. Glas balalajke donio je vjetar iz doline Dnjestra, iz ruskih postava na drugoj obali, a ja slušam Verpflegungsoffiziersstellvertretera Kardossyja kako pljuska jednog ordonanca jer mu nije očito čizma kako to hoće i kako je to zapovjedino gospodin Verpflegungsoffiziersstellvertreter

Kardossy. Čitam u "Slobodnoj presi" diskusiju s "Dournal de Geneve": nekakvo piskaralo toga "Journala", nekakav Maylander s druge strane fronte, evocira u svome opisu francuske postave kod Arrasa, historijsku francusku ulogu i njen svemirski poziv na Rajni, citirajući Bourgeta, kako je za čitav svijet od neprocjenjive važnosti da Francuska ostane na Rajni kao budna straža postavljena na Rajnu u ime čitavog svijeta da spriječi nov evropski eksces! (II importe au monde que la France reste surle Rhin la vigilante sentinelle chargee d'empecher l'exces en Europe.) Maylanderi svih vjekova i svjetova ujedinili su se u jednoj stvari: da je bezuslovno potrebno da se Verpflegungsoffiziersstellvertreter Kardossy snabdije moralnim i intelektualnim sredstvom za spavanje, kako bi taj međunarodni gospodin Kardossy mogao mirne duše da ubija, da kolje, da strijelja, da gnjavi svoje bližnje, a da iz tog procesa bude (za svaki slučaj) s matematskom sigurnošću isključen svaki, pa i najneznatniji motiv zdrave ljudske pameti.] er kada Kardossy čita o moralnim misijama na Dunavu, na Dnjestru, na Balkanu, na Rajni, o stražama i o predstražama civilizacije, kada se Kardossy uvjerava, po načelu svoga "pogleda na svijet", kako pljuskanje jednog ordonanca ima u sebi nešto od patetične glazbe Richarda Wagnera, onda on, "sprečavajući evropske ekscese" na svojoj carskoj palisadi, na puškarnici, ne misli o tome da pada kiša, i da je rat zapravo sastavljen od okomitih kišovitih i vodoravnih ognjenih niti. Ognjene vodoravne mogu upravo na tom četvorouglatom "pogledu na svijet" da mu prosvrdlaju oko, a od okomitih kišnih niti, koje klize niz njegov zatiljak (uvijek u zasjedi s kakvom malom upalom pluća ili s kakvim katarom plućnih vršaka), može isto tako da položi svoj mladi život na polju Slave kao čovjek koji je umro od kiše. Čitajući evidentne gluposti o pozivima i o poslanstvima na pojedinim Rijekama, takav Kardossy ne misli o kiši nego vrši svoje više, idejno poslanstvo na Dnjestru savjesno, i zato će gladnog našeg kmeta, jadnika, domobrana, ordonanca udariti i nogom, pa čak i ustrijeliti, "kao bijesnoga psa" ako bude potrebno, a ne će žaliti za kišobranom kao civil. Najvažnije je da Kardossy

povjeruje da je "Armada" lično on i da on lično ima neko poslanstvo da izvrši u ime naroda, u ime crkve, u ime stranke, u ime čovječanstva, u ime nekakvog "pogleda na svijet", i to još velevažno, na kiši bez kišobrana, onda Kardossy postaje Domaćinski, onda Domaćinski ima svoju vjeru koja se podudara s istinom, a onda je stvar za svaki dokaz zdrave ljudske pameti već prilično izgubljena. Domaćinski znači nasilje, a nasilje se propovijeda kao jedini princip vlasti u ime naroda, a moral u ime sile, u ime "jače" sile, a "jača sila" ima svoje "mislioce", i svi oni zajedno misle da misliti znači vršiti nasilje!

Ratujući prije dvadeset godina na Dnjestru, ja sam i sam spadao među takve glupane koji su vjerovali da postoje straže i predstraže na raznim rijekama, a zaljubljen u pojam Francuske, u pojam jakobinske Marijane, kao u kakvu sadrenu Djevicu Orleansku, bio sam s Derouledeom uvjeren kako Francuska treba da opere svoju, godine sedamdesete zaprljanu čast krvlju, i moj jedini ideal onih dana bio je francuska pobjeda, pod svaku cijenu, pa i pod cijenu mog vlastitog života. Ideal moj onih davnih, carskih i kraljevskih galicijskih dana zvao se Francuska Pobjeda! Imajući tada svoj frankofilski, to znači liberalni, slobodnomislilački, jakobinski, pobjedonosni, herojski "pogled na svijet", nisam mogao razumno shvatiti koliko je inteligentniji bio "pogled na svijet" onog malog vrapčića na maloj postaji pred Černovicama (kojoj sam ime zaboravio, a mislim da se je zvala Brzezinka), kad je sav usplahiren stravično nestao iz bezglave grmljavine, kao genijalna pernata inspiracija toplog ptičjeg mesa, koje ne razumije, dakako, frankofilski "pogled na svijet", ali shvaća da carske granate ne spadaju u životne pojave, dostojne da ih genijalni vrabac počasti svojom pernatom prisutnošću. Uopće: suviše ima na svijetu tih nesretnih "pogleda na svijet". Jedni vjeruju da ima takvih granitnih hridina koje neće nadvladati vrata paklena, drugi vjeruju u zastave, u trube, u pojedine bubnjare i trubače, pa čak i u same bubnjeve kao takve, u dužnosti vjeruju jedni, u bogove, u spomenike, u glorijete, u izložbene paviljone, i u tom krvavom metežu bubnjeva/ topova, orgulja i strojeva, u toj gužvi zastava, hridina i dokaza, tu grme mužari, krepavaju konji, plamte postaje provincijalne i gradovi, a jedan jedini mali vrabac bio je toliko genijalan da zacvrkuta i da nestane iz te nesumnjivo bezglave gungule.

Gubeći se čitavog života u neugodnim količinama ljudske gluposti oko sebe, meni je od vremena na vrijeme doista tako izgledalo kao da sam bio na najboljem putu da se od svega toga odvojim i da se zaputim po crti svoje vlastite logike, ali uvijek se nešto dogodilo što me je zbunilo te nisam rekao svoj dosljedni zbogom svima i poživio svojim vlastitim životom. Ratovanje samo, ratna putovanja, moja nesretna i mračna

ljubav s Vandom (fantastičnom, egzaltiranom polumadžaricom), prevrat, karijera, brak s Agnezom, troje djece u sedam godina, relativno materijalno blagostanje, sudska praksa, ispiti, državna služba, putovanja inostranstvom, novogradnje, novorođenčad, bolesti u kući, društvene obaveze, prirođena, tamna, nepokretna ljudska lijenost, sve je to bilo zapravo povelik i prilično težak lonac pun gustog crnog pekmeza, u kome se ne gladuje, ali je prilično ljepljivo kao u svakoj marmeladi.

Ponio sam u zatvor čitav kovčeg starih pisama, bilježaka, koncepata za razne svoje govore pred sudovima, i, prelistavajući te stare, požutjele papire, osjetio bih kako u sivoj ogromnoj količini pospane, dosadne cilindraške prosječnosti, u toj masi fiksiranih rečenica (a donekle ipak i nekakvih misli), od vremena na vrijeme progovara iz svega toga mozak koji nije toliko glup te ne bi bio svijestan da to doista jest. Iz te sive samljevene melase ispeglane učtivosti, uobičajenih, svakodnevnih fraza, iznenada, u temperamentnoj vertikali, kao ponesena unutrašnjom provalom, javlja se tu i tamo koja svjetlija, prozirnija riječ, bljesne po koji pojam, i u toj iznenadnoj rasvjeti - moglo bi se reći - razuma, čitavo takvo pismo ili kakva pravna motivacija dobiva za mene utješno, dublje, gotovo simbolično značenje: da mi onaj vrabac na maloj postaji Brzezinki pred Černovicama nije uzalud zacvrkutao...

Na jednom takvom zapisu, pod konac sedamnaeste, eto što piše: Najmudrije bi bilo otputovati. Kamo? Na Havaje? Na Borneo? U Kongo?

Zacvrkutati i otprhnuti. Vratio sam se jutros iz Pešte. Uvijek jedna te ista slika na kolodvoru, poslije peštanskih ili bečkih povrataka: mali grad sa tri fijakera. O, kako je žalostan onaj krilati anđeo na Starčevićevoj kupoli. Kome on to svijetli svojom zubljom? Bio sam po kavanama. Sušičava zloba, krađe tiskara, krađe izvoznica, krađe uvjerenja, puna usta kleveta, lijevo i desno.

Djelovati javno na ovim našim javnim mjestima (bez obzira na to da li se to zove sabor, ili koje uredništvo, ili koja stranka) nije dokaz pretjerane pameti.

Čovjeka izgrizu, zaprljaju, popljuju i unište. Kod nas je čovjeku suđeno da krepa u tuđini kao pas ili da postane presvijetli. Ne zna se što je groznije.

Vratio se u Zagreb i smješten je u garnizonskoj bolnici moj stari znanac doktor V. S. Studirao je u Švicarskoj, bio je - kažu - dobar i

spreman liječnik, zarobljen petnaeste u Galiciji na istom sektoru gdje sam ja odlikovan velikom srebrnom zvijezdom za hrabrost, a sada su ga preko Švedske dopremili iz jednog sibirskog zarobljeničkog logora kao pošiljku. Predmet!

Pustio čovjek bradu do pojasa, ne prepoznaje nikoga, poživinčen potpuno, bulji u svijet, u jednom te istom smjeru, nepomično, i pojma nema da se je povratio u domovinu. Kako je sve to zapravo ljudski uslovIjeno i neizrecivo bijedno, svi ti glasni i patetični pojmovi kao "domovina", "bog", "društvo",

"rat", "dužnost", "čast", itd. Razgovarao sam s D.-om. On bezuvjetno vjeruje da ne će proći ni godina dana, a mi ćemo imati svoje portfelje i svoje kabinete. Jedini politički ideal treba da nam je po D.-u "naša vlastita lisnica".

"Naša vlastita narodna lisnica" po D.-u, to je naime "njegova lisnica", a ne moja! To je sva razlika u našim pogledima. Inače on mene smatra, ne zna se zapravo zašto, lojalnim ratnikom, u austrijskom smislu, a sebe buntovnikom. Nije mi jasno na temelju kakve logike! Bio je uvijek pragmati, praktikus.

Raspoložen unionistički, jedamput mi je u Beču dokazivao, da smo mi manje vrijedni od konjske balege na cesti. Kad sam mu tumačio da bi poznatu zapovijed božju kojom se zabranjuje umorstvo trebalo preinačiti iz "ne ubij" u "ne ubijaj" jer da se svakome može dogoditi da ubije čovjeka, ali da taj glagol dobiva grešno zapravo značenje tek u trajnom obliku, on mi je odgovorio da nema vremena za lingvistička zanovijetanja. Iz tih redaka govori netko na rubu samoubojstva, zapleten u mračnu dramu crijeva, rezigniran po svome iskustvu, noseći u svojim živcima bezbroj životnih mogućnosti, otvorenih u raznim smjerovima, a stvarno je poživio slomljeno, po crti najmanjeg otpora: pod poplunom jednoličnog i dosadnog braka, u sjeni kućevlasničkog preživanja koje šalje čovjeka u smrt putem ovapnjenja žila i solidnog pogreba prvog razreda. Ranjen je taj čovjek koji se s ratišta vraća kući u svoj rodni grad i koga smetaju pojmovi kao "domovina",

"društvo", "čast" i "dužnost". Umoran je taj odlikovani ratnik i na kraju snage, ali ipak toliko inteligentan te mu ideal "naše lisnice" (pa bila ona i njegova vlastita) izgleda nedostojnim ljudski pristojnog "pogleda na svijet" koji je već onda, prije dvadeset godina, bio "negativan", a nije se tokom čitavog života razvio do nečeg pozitivnog što bi moglo verbalno da zadovolji inženjera Sineka. To "lingvističko zanovijetalo" koje gnjavi buduće državnike nijansama trajnih glagolskih oblika nije

dotjeralo ni do čega. Na početku šestog decenija trijebi buhe na uzničkoj slamnjači, nariče nad svojim požutjelim uspomenama i čita Budhu. A danas, retrospektivno, tako se čini: da nije došlo prije tih dvadeset godina do onog katastrofalnog prijeloma s Vandom, da je taj čovjek mogao da pozivi svojim normalnim, neposrednim životom, da se je najosnovniji nagon u njemu iživio, on ne bi pao u čitav niz protuslovlja, on ne bi poživio životom prividnim, naobičnijim poratnim surogatom braka, obiteljske sreće i gradanske karijere. Sve je to zapravo bila narkoza, poslije goleme nesreće.

Vanda je bila udata za nekog subalternog madžarskog županijskog činovnika u Munkacsu. Da sam je upoznao u Stanislavovu na kolodvoru, jeseni devet stotina i petnaeste, kad se vraćala iz Lavova gdje je posjetila svog ranjenog supruga – oficira nekakve madžarske infanterijske regimente.

Ta je žena bila od mene starija tri-četiri godine, a naša mračna, otrovana ljubav zrelih, mesa gladnih ljudi zauzela je divlji, olujni oblik prilično zaslijepljene strasti. To uzrujano i iskidano putovanje između Stryja, Munkacsa i Stanislavova provalilo je konačno do odluke, i ona je jednoga dana doputovala k meni u Peštu, obavijestivši svoga supruga da je odlučila otputovati sa mnom. Odsjeli smo u jednom budimskom hotelu, bilo je to početkom jeseni šesnaeste; cvrčci su se čuli s budimskih livada, a prijeko nad dunavskom tihom horizontalom blistale su girlande plinskih svjetiljaka, kao u posljednju počast toj gnjiloj ljubavi koja je prve svoje slobodne, ljudske noći već ležala na odru. Sjećam se: preko otomana hotelske sobe bio je prebačen perzijski sag koji je bio prilično grubo tkan, i ja sam osjećao kako mi grize gola koljena. U sobi je bila polutmina, žaluzije su bile spuštene i ništa se nije razabiralo nego neodređena masa bijelog ženskog mesa, u crnom svilenom kombineu. Osjećao se intenzivan miris Vandinog Chyprea.

Netko je pokucao.

- Tko je?

- Brzojav za gospođu!

Doista. Brzojav za gospođu, a u brzojavu javlja njen suprug iz Munkacsa da je jutros u jedanaest sati umrla njihova sedmogodišnja djevojčica Vanda od angine, i on moli za posljednju uslugu: da se Vanda vrati na dječji sprovod.

Otputovala je Vanda na sprovod svoje sedmogodišnje djevojčice,

momentalno, prvim brzim vlakom, a ja sam znao da je otputovala konačno i da se više ne će vratiti. Kad je na peštanskom kolodvoru nestalo crvene svjetiljke njenog posljednjeg vagona, ostao sam na peronu, ne shvaćajući ništa. U pet sati jučer poslije podne, to znači dvadeset i osam sati prije toga oproštaja na kolodvoru, stajao sam na istome mjestu, očekujući debrecinski brzi, a večeras prolazi pokraj mene jedna grbava gospođa i nosi lakiranu kutiju za šešire. Ta grbava dama nosi crvene ruže, buket crvenih ruža, njeni su kovčezi presvučeni zelenkastom pustenom prevlakom, grbava je; kamo uopće može da otputuje jedna grbava dama i što će joj ruže? U dnu kolodvora, vani, na otvorenoj pruzi, odjekivala je vojnička pjesma u masovnom zboru, i halabuka bučne soldateske grmjela je pod staklenim svodom kao u crkvi. Vojnički transport, pijan, okićen poljskim cvijećem, dovikivanje ađutanata, udari bubnjeva i činela soldačke glazbe, vika nosača, zbrka oko novih brzovoznih garnitura, a iznad staklene prozirne kolodvorske kupole, iznad bijelih oblaka dima, visoko, u zelenoj rasvjeti nebeskoj, treperile su debele, masivne zvijezde.

Po kotačima brzovozne bečke garniture udarao je neki čađavac čekićem, i to je davalo čitavom kolodvoru karakter kovačnice: sve čađavo, sve crno, sve miriše na vlažnu glinu. Vrcaju iskre, duvaju mješine, Vulkan kuje na tome gvozdenom nakovnju sulude, paklene motive: putuju grbave žene, opatice, vojnici, sve izgleda kao razbacana kutija igračaka, a između tih razbacanih igračaka i ja sam jedna: čovjek kome je toga trena otputovala njegova iluzija o sreći. Vandina djevojčica umrla od angine? Da to nije trik onog županijskog idiota u Munkacsu? Kakav trik? Takvim samoubojstvenim trikom ne bi se nadmudrivali ni ljudožderi."

Na prvome kolosijeku, s koga je nestao debrecinski brzi, stajala je već nova garnitura bijednog provincijalnog osobnog vlaka. Na ovom istom mjestu gdje je stajao Vandin vagon (gdje sam joj posljednji put poljubio ruku na rasvijetljenom prozoru), na matematski točno istoj visini Vandine ustreperene, mrtvački hladne ruke stoji kćerka i oprašta se s majkom.

Kćerka je postavila na drvenu policu svoj paket vezan špagom i melankolično priklonivši glavu govori nešto svojoj majci, a osjeća se po treperenju njenog glasa da guta suze. Nju peče njena pupkovina, kida se od majčine utrobe, putuje u kiše gdje će žigosati pisma po blatnim sobama ili mokrom kredom crtati po crnoj školskoj ploči, misleći na svoju mamu (na razmočenu žemlju u plavome lončiću na izribanom kuhinjskom stolu, gdje visi kalendar i futrola za kefe i cvrkuće anarinac), a mama to je sve u vezi s tom slabašnom udovicom

u crnini: mamina kuhinja, mamin lavor na klupici pod vodovodnom školjkom, mamin plamen u šparhetu gdje se puše topli kolači, to je mama, zbogom, mama, zbogom... Kezi csokolom, mamus!

Rasvijetljen voz u pokretu, kad čovjek kao mjesečar bulji u rasvijetljene četvorine željezničkih prozora, izgleda kao da je niz rasvijetljenih željezničkih zahoda u gibanju, i sve što su ljudi do danas uspjeli da stvore po svojim civilizacijama, to je zapravo niz rasvijetljenih željezničkih zahoda što putuju u svim smjerovima po voznom redu, po čitavome globusu, jer ako već netko putuje na sprovod, dobro je da mu i ta prostorija bude pri ruci.

Nestalo je voza sa rasvijetljenim zahodima i njegove crvene svjetiljke, i bubanj glazbe vojničke prestao je da grmi, i mamuš je lijepo pomno spremila svoju crno obrubljenu maramicu u pompadurku i nestala, a ja još uvijek stojim na istome mjestu, zureći u tračnice. Iz jednog poštanskog vagona bacaju crnouniformirani ljudi pakete. Dugo sam promatrao s kakvom su znojavom, smrdljivom, upravo demonskom mržnjom prebacivali te pakete u kolica, i ne znam zašto, ta antipatija, s kojom su te kutije, ti zamoti padali u kola, na pod, na tračnice, s kojom su se kotrljali po pločniku peronskom, kako su ih bacali natrag i pločniku peronskom, kako su ih bacili natrag i tukli nogama i šakama, kao uklete stvari, ta surovost postupka spram mrtvih predmeta prijala mi je i tu sam se bio nešto sabrao. Prolazili su drvosječe, Slovaci, splavari, s dugim pilama i bradvama, vojnici u grupama, izgubljeni, zbunjeni bijednici, prenoseći svoje škrinje i oružje, nespretno zvekećući sabljetinama i ostrugama. Teški, znojni, glomazni konjanici, a ja nikako nisam mogao da shvatim zašto me obilaze i što petljaju toliko svojim zavežljajima i kutijama i prtljagom oko mene, i što dodiruju svojim preopterećenim rukama kape u mimohodu, kao da mi domahuju i odmahuju rukom. Onda mi je tek palo na pamet da sam oficir, i da vojnici vrše samo svoju propisanu dužnost pozdravljajući me po reglemanu. Brzi voz s Tatre uletio je pod staklenu kupolu s masom ženskog građanskog svijeta, svježe, gorštački, smeđe isprženog na planinskom suncu: dame s bogatom prtljagom, soignirane velegradanke, crne kao da se vraćaju iz Somalije, koje dočekuju supruzi, isto tako soignirani velegrađani, ratnici s peštanskog asfalta, između tri kavane u neposrednoj blizini Opere.

S onu stranu Tatre leže mrtvaci u blatu, mase mrtvaca, i svi su njuškom prije toga polizali zemlju. Vandino je dijete umrlo, Vanda je otputovala na sprovod, Vanda se više ne će vratiti. Kao u polusnu sjeo sam pred kolodvorom u fijaker, a kako sam dospio u perivoj zvjerinjaka, ne sjećam se više. Tamo je bila vojnička,

ratnodobrotvorna zabava, pak me je fijaker po svoj prilici iskrcao iz vlastite inicijative: padale su rakete i od vremena na vrijeme, u crvenkastome odsjaju tih raketa, vidjeli bi se crveni flamingi kako stoje na jednoj nozi i drijemaju oko moga stola gdje sam lokao vino: zgrušanu i gustu venoznu krv. Na rubu očaja u tome zvjerinjaku, kraj betoniranog kokošinjca s plamenicima, opio sam na mrtvo, da se ne ubijem, da ne zaurlam iza glasa ili da ne učinim bilo kakvu drugu glupost većega stila, jer upravo za tom glupošću većega stila imao sam intenzivnu potrebu: da potrčim u ovu stisku ratnih dobrotvora i soignirane gospode, da povučem revolver i da opalim nekoliko hitaca, u strahu pred opasnošću što je zinula u meni pred stravom praznine.

Drugoga jutra probudio sam se u krčmi, u jednom zabitnom selu između Szolnoka i Debrecina na pruzi u smjeru Munkacsa. Sjećam se mutno, posve mutno, da su u vlaku, u kupeju drugoga razreda, tražili stjenice. Netko je isprevrnuo one izlizane baršunaste jastuke tražeći stjenice, a netko je govorio o talijanskim narančama. Kako sam dospio na taj vlak, u taj kupej gdje suputnici traže stjenice, ne znam ni danas i ne sjećam se, ali vidim kako voz tutnji kroz rosnate šume, kako odjekuje grmljavina kotača u mračnim šumama i kako se jedan oficir u uzanom koridoru drugorazrednog vagona klati u ritmičkom talasanju vlaka poput predmeta, naslonjen leđima na stijenu kupeja, odrazujući se u prozorskom staklu: blijed je, cigareta mu se zalijepila za donju usnu, bljuje mu se, a vlak grmi kroz rosnate tamnosmeđe šume.

Gdje je to bilo na pruzi, gdje sam se našao u mokroj travi, rasparanog rukava i razrezanog desnog dlana, na nekakvoj žici (raskrvario sam se dobro - inače je sve bilo u redu, samo mi je sablja otputovala), ne znam.

Čujem kreket žaba i osjećam mokru, rosnatu, vlažnu prašinu na cesti - rasvijetljen prozor jedne male krčme gdje se kuha gulaš za prve rane putnike. Nad kiselkastom kružnicom gulaša u tanjiru po kome su bili naslikani crvenkasti i plavi cvjetići sviće mi potpuna svijest, vraćam se prvim jutarnjim vlakom u život - u normalan, konvencionalan život koji traje sve do one fatalne večere u vinogradu.

Gdje je ona žena? Tiha, savitljiva, pokorna, bolećiva, s nagnjilim podočnjacima, majka koja je povjerovala u savršeno suludu pretpostavku da je lično odgovorna za smrt svoga djeteta, jer da se djevojčica noć prije njena odlaska doista tužila na bol u vratu, ali ona, zaokupljena svojim vlastitim sebeljubljem, nije posvetila nikakve naročite pažnje ovoj svakodnevnoj dječjoj izjavi. Ona je treperila od svakog, pa i najnevinijeg dodira ruke, rastapala se u svojim

grozničavim zanosima kao vosak, glas joj je bio tih, malko nagnjio, a oči, zelene vode majske, beskrajne, razlivene proljetne daljine. Divlje, plave, zvjezdane, zvjerske noći, ratna grmljavina, bubnjevi, lokomotive, stanice, ona suluda posljednja noć u perivoju peštanskog zvjerinjaka: jedan se lav probudio od sjaja i pucnjave raketa i vukao svoju zlatnu žilu po daskama kaveza. Krvavo lavlje crijevo što se vuče kavezom, svjetlucave sumporne oči lavlje, i ružičasti flamingi u bazenu, ukočeni u svojoj jednonožnoj egipatskoj mudrosti, a tu su noć nad stjeničavim suludim vlakom što tutnji kroz vlažne smeđe šume udarale munje, sve je bilo zeleno od munja, ja sam urlao od ranjavog bola za ženom što mi se objavila kao skupocjeni firentinski brokat, kao Brahmsov valcer na harfi, daleka, čudna, sva u crnome trikou, kao krotiteljica zmija, mirišljive raspletene kose, a topla joj suza klizi po mojoj ruci. Gdje su te naše divne noći na rijeci, noći u čamcu što tiho klizi po crnoj plohi, dodirujući nečujno pladnjaste ogromne listove lopoča na površini vode, noći u rosnatoj šumi pod ruševinom staroga grada karpatskog (među sovama, u grmljavini, pod svodovima pivnice stare zapuštene, tvrđave), iluzija naša što je buktjela po praznim crkvama, u željezničkim kupejima, po konditorajima od Stanislavova do Munkacsa, a svega je nestalo u talasu granata, u količini novih događaja što su ponijeli tu bijednu obmanu kao papirnatu lađicu.

Pao je prvi snijeg, moje su čizme bile poderane, voda mi se lijepila za prste.

U nakvašenim, blatnim obojcima, mokar snijeg na prsobranima, a ja u prokislom, nakvašenom, teškom, zgužvanom frontaškom mantlu neobrijano, robijaško, izmučeno lice, u smrdljivom suknu, stojim na prsobranu i zurim u blato, u magle - u jesen, i čekam hitac, bilo kakav spasonosan hitac. U glavu, u srce, u crijeva. Čekam upalu pluća ili tifus. Nije bilo ničega: ni upale pluća ni tifusa, pa čak ni angine. Nekoliko križića je bilo. Za zasluge, pak još jedan za zasluge, pak uz veliku srebrnu mala zlatna, i tako. l onda se tu javljaju neke stare madžarončine koje sole čovjeku pamet da je dobar frontaš, a oni su, biva, kao buntovnici koji računaju s "narodnim" portfeljima!

LAMENTACIJA VALENTA ŽGANCA ZVANOG VUDRIGA

Sumračno listopadne poslijepodne, kišovito, dosadno, glavobolno. Valent Žganec, koga su još u njegovom Vugerskom Gornjem prozvali Vudriga, siromah Stubičanec, nagladovao se do svoje četrdeset i devete na dva i pol jutra kao "relativno imućan" vinogradar i kravar, sjedi sada u istražnom zatvoru jer je kao zvjerokradica nastrijelio lugara, sprema čaj na mom lovačkom šneizideru i sluša kako mu čitam iz knjige Govora Gautama Budhe.

Kao pravi, moglo bi se reći, savršeni vještak u svakodnevnim pitanjima praktičnog života, Valent je preuzeo da loži peć, da čisti cipele, da mete sobu, da sprema čaj, da nosi kiblu; Valent je doveo u najsavršeniji red sva moja odijela, moje rublje, naše slamnjače, naše jastuke i gunjeve, on pere prozore, on šije gumbe, on donosi koštu, on pere u praonici suđe i rublje, on je otkrio gdje se može ukrasti topla voda, gdje i kako se krijumčari duhan, on je moj ordonanc i pismonoša, on je moj najmudriji savjetnik i drug, on je izvan svake sumnje jedan od najmudrijih, najiskusnijih i najgenijalnijih ljudi što sam ih ikada u životu sreo. Ratujući s našim narodom po raznim frontovima godinama, ja sam se oduvijek divio neobičnom, upravo ingenioznom daru za rješavanje praktičnih pitanja, onom natprosječno razvijenom osjećaju što ga naš narod posjeduje za poimanje životne stvarnosti. Kako treba potkovati konja u situaciji kad nema čovjek pri ruci ni jednog prikladnog sredstva za potkivanje: ni vatre, ni potkove, ni kladiva, a za čas, i vatra je planula i nekakva se klanfa našla i netko je izvukao čavle iz džepa i kobila je potkovana. Ili kad treba logorovati pod prokislom strehom poluruševne mrtvačnice, na zabitnom galicijskom groblju, u vodi do koljena, na kiši, kad čitava krajina pliva u moru blata, u bezizgledno pustom očaju, tu se već kuha čaj u mrtvačnici na velikoj vatri od pogrebnih križeva, tu je već netko osvanuo sa čitavim plastom suha sijena u naramku, toplo je, naloženo je, miriše po rumu, a na skolkama čovjek spava kao u najboljoj postelji. Ukrasti gusku, ispeći palačinke, od kutije za sardine stvoriti savršenu svjetiljku, izgubiti se netragom pred smrtonosnim zadacima kad ima da ih riješi nesimpatičan komandant, a biti uzvišen iznad svakog straha i doista velik u samozatajnom pregaranju kada je riječ o tome da se izvrši zapovijed dobrog i dobronamjernog zapovjednika, u svim tim neznatnim, a istodobno i značajnim manifestacijama ljudske svijesti i dostojanstva, naučio sam cijeniti u našem narodu još jedno dragocjeno svojstvo: izvanredno istančan i profinjen nagon za procjenu unutrašnje, moralne, ljudske vrijednosti pretpostavljenog oficira. To je njuh razvijeniji od najfinijeg pasjeg njuha, to je doista intuicija višeg stupnja. Poslije prve riječi naš vojnički narod znao je s kim ima posla: s prevejancem ili s dobričinom, s glupanom koji je strog jer je politički lojalan, ili s pritajenim skeptikom koji nosi doduše časničku krinku ali ne vjeruje u regleman ni u fraze što ih po dužnosti laje pred zatvorenim redovima regrutskog mesa.

Sva ta svojstva, sagrađena na dugogodišnjem ratničkom i životnom iskustvu, bila su u Valentu Žgancu, zvanom Vudriga potencirana do natprosječne visine, koja, da je bila školovana, možda ne bi značila toliko, ali u onom polusivom, lukavom, a domišljatom i uzvišenom obliku više nasmijanosti, u zanosu divne vedrine, taj je čovjek značio

za mene u zatvoru nepresušno vrelo, čitavu fontanu smijeha. Kaskada vanrednog veselog raspoloženja, koje je naviralo u bogatim mlazovima kao bogodani izvor, bio je za mene Valent, i nikada se u životu nisam toliko smijao kao za ovih posljednjih pet mjeseci što sam ih proveo zajedno s njime. Glavu uz glavu s tim divnim čovjekom koji je za mene u priličnoj količini neugodnosti značio neku vrstu proplanka s koga se stvari i događaji promatraju uzvišeno, na posljednjoj crti humora kakav se javlja po zatvorima, pod paragrafima i pod vješalima, ja sam ostavio Valenta sa suzama u grlu, i danas kad mislim na toga zvjerokradicu osjećam kako me u jednjaku steže: u gruboj čohi robijaškoj on okopava negdje lepoglavski krumpir i ne sluteći da osjećam za njim čežnju kakva se osjeća za najmilijim drugovima i prijateljima koje smo izgubili.

U masi suvišnih stvari što ih svaki građanin vuče sa sobom po svijetu, kao sastavni dio svoje vlastite udobnosti, Valent se je snašao među tim simbolima suvremene građanske udobnosti kao rođeni ordonanc. Kovčege i necessaire, škarice za nokte i bočice s kolonjskom vodom, sapune, britvice, knjige, pisaći pribor, naliv-pera, papire, pisma, peroreze, rublje, dugmad, podvezice, kefice za zube, pomade, češljeve, novine, časopise, u jednu riječ svu onu hrpu smeća, što slikovito predstavlja ispraznost sveukupne današnje civilizacije, Valent je rasporedio po sobi, po policama i po stolu s takvom savršenom urednošću da nikada ni prije ni poslije nisam mogao da zamislim savršenijeg sobara. On mi je nalijevao vruću vodu za pranje, on je sve moje knjige uvezao u novine, on je hvatao na prozoru golubove posebnom spravom koju je sam izmislio i montirao od vrbovog šiblja, on je svirao harmoniku, on mi je pričao priče čitave noći (spram kojih čitava današnja književnost ne vrijedi mnogo), a kad sam početkom jeseni odležao svoju propisnu influenciju s prilično visokim temperaturama, Valent me je liječio svojm vlastitim lijekovima, kuhao mi čajeve, miješao oranžade, dvorio me kao rođaka, nosio me, u jednu riječ, na rukama, jer je, kao što mi je priznao na rastanku, nesuvislo, nezgrapno, grubo, nerazgovijetno, ali iskreno, i sam bio pomalo u mene zaljubljen. Po svemu što je o meni znao i što je od mene za ovih pet mjeseci našeg zajedničkog života doznao Valent se uvjerio da i među kaputašima ima ljudi, a sama ta spoznaja da čovjek može ostati čovjekom i onda kad je doktor, otvorila je Valentu nove poglede na svijet i na život, ulila mu nadu da ne će biti da je baš sve u životu konačno izgubljeno, i da će se već naći nekakvo rješenje kako da se izvučemo iz škripca, kad se nisu pogasile baš sve pameti i nisu usahla sva srca.

Među mojim knjigama najveću pažnju Valentovu privukla je na sebe Hardyjeva: Manual of Budhism. Legenda o božanskom princu koga je,

njegova kraljevska majka bezgrešno začela s tajanstvenim božanstvom u obliku bijelog stopa koji je prodro u utrobu svoje uzvišene majke kao sedmorobojna traka nebeske svjetlosti a rodio se na desno pazuho svoje djevice majke sedam stotina godina prije Krista, ta tajanstvena priča s Gangesa fascinirala je Valenta zvanog Vudriga, i ja sam mu gotovo svakog dana morao u slobodnome prijevodu čitati po koji Budhin govor; Valent je pritom krpao rublje, šivao gumbe, čistio cipele, kuhao čaj ili pušio, a poslije bi ostao ležeći nepomično bez riječi po nekoliko sati, kimajući glavom i pijuckajući nad vragometno zapletenim pojmovima kao što su nirvana, smrt ili ispraznost zemaljskih obmana. Asocijacije koje su se rađale u Valentovoj glavi nisu bile budističke, ali čitav krug njegovih opažanja, ona viša rezignacija s kojom se svi Valenti svih vjekova probijaju kroz životnu problematiku, prepušteni sami sebi i potpuno osamljeni u svojoj mudrosti, nosila je u sebi elemenata sličnih toj istočnjačkoj rezignaciji, i samo po elementima očevidne srodnosti gledanja na svijet može se tumačiti Valentovo zanimanje za toga princa koji je spoznao životnu tajnu onoga dana kada je prvi put ugledao mrtvaca.

Prši sivi listopadski sumrak, a ja čitam svome dobrom drugu Valentu govor o svemiru, o zvijezdama, o patnjama i o obamanama ljudskim, i o pratvari uopće: eto obična i prosječna čovjeka, neuka u svetim naukama i bez smisla za svete stvari, i nevjesta i nepristupačna plemenitim pojmovima, i taj obični i prosječni čovjek uzima zemlju kao zemlju, kao da je zemlja doista zemlja, pa kad je uzeo zemlju doista kao zemlju, on zamišlja sebi zemlju kao zemlju, on misli na zemlju, on razmišlja o zemlji i misli: "Zemlja je moja", i raduje se toj svojoj zemlji, a zašto? Zato što ne poznaje zemlje, odgovaram ja. Običan i prosječan čovjek uzima vodu kao vodu, pa kad je uzeo vodu kao vodu, on sebi zamišlja vodu kao vodu, on razmišlja o vodi, misli na vodu:

"Moja je voda", i veseli se vodi, a zašto? Zato što je ne poznaje, kažem ja.

On uzima vatru kao vatru, pa kad je uzeo vatru kao vatru, on zamišlja vatru, on misli na vatru i misli: "Vatra je moja", i uživa u vatri, a zašto? Ja tvrdim zato što je ne poznaje. On uzima zrak kao zrak, pa kad je uzeo zrak kao zrak, on zamišlja sebi zrak, on misli na zrak, on razmišlja o tome zraku i misli: "l taj zrak je moj zrak", te uživa u zraku, a zašto? Jer nema pojma o zraku, odgovaram ja. On uzima prirodu kao prirodu, pa kada je uzeo prirodu kao prirodu, on sebi zamišlja tu prirodu, on misli na tu prirodu, on misli:

"Moja je priroda", a zašto? Zato što ne poznaje prirode. On uzima

bogove za bogove, pa kad je uzeo bogove kao bogove, on sebi zamišlja te iste bogove, on misli na te bogove, on razmišlja o tim bogovima i misli: "Ti bogovi, to su moji bogovi", i moli se i raduje tim bogovima, a zašto? Zato što pojma nema o tim bogovima, odgovaram ja. On uzima Gospodina od koga se sve rađa kao Gospodina od koga se sve rađa kao takvog, pa kad ga je zamislio sebi kao takvog, onda misli da je Gospodin od koga se sve rađa njegov gospodin bog od koga se sve rađa, i veseli se Gospodinu, a zašto? Jer ga ne poznaje.

On uzima Brahmu kao Brahmu, pa kada je Brahmu zamislio kao Brahmu i kad je Brahmu prisvojio kao svoga Brahmu i kad misli da je taj Brahma njegov Brahma i kad mu se raduje, on se raduje Brah-mi jer ga ne poznaje.

On uzima prosvijećene kao prosvijećene, a blažene kao blažene, a silne i moćne kao silne i moćne, a pobjednike nad pobjednicima kao pobjednike nad pobjednicima, pa kad je sebi prosvijećene i blažene i silne i moćne i pobjednike nad pobjednicima zamislio kao silne i moćne i prosvijećene i blažene i pobjednike nad pobjednicima, on se klanja i moli silnima i moćnima i blaženima i pobjednicima, on misli da su ti silni i blaženi i moćni i pobjednici nad pobjednicima zbog njega silni i blaženi i moćni i pobjednici, i tako pojma nema o tome što znači biti silan i moćan i blažen i pobjednik nad pobjednicima. Običan, prosječan, neuk i svetim naukama ne-vješt čovjek uzima bezgraničan prostor svemirski kao da je doista svemirski beskrajan, pa kad je beskrajan svemirski prostor uzeo kao doista svemirski beskrajan, on misli o tom prostoru, on razmišlja o njemu i misli: " Taj je svemirski beskrajni i bezgranični prostor moj", i raduje se tome svom otkriću samo zato što ga ne poznaje. On uzima isto tako beskrajan prostor svijesti za beskrajan prostor svijesti i misli da je taj beskrajni prostor svijesti njegov, a čini to zato što je neuk i što pojma nema o beskraju prostora svijesti. On sebi zamišlja prostore nepostojanja kao prostore u kojima ne postoji ništa, on sebi zamišlja posljednju granicu svega što se može primijetiti doista kao posljednju granicu svega što se može primijetiti, on uzima viđeno kao da je doista bilo viđeno, i čuveno kao da je doista bilo čuveno, i mišljeno kao mišljeno i spoznato kao spoznato, jedinstvo kao jedinstvo, a množinu kao množinu, svemir kao svemir, pa kad je prostore nepostojanja i posljednju granicu svega što se može primijetiti, i sve viđeno i čuveno i zamišljeno i spoznato i sve množine i sva jedinstva i sve svemire zamislio doista kao posljednju granicu svega, i kada je razmišljao o toj posljednjoj svemirskoj granici, onda se raduje toj svojoj spoznaji misleći da je ta njegova spoznaja doista njegova, a zašto? Zato što ne poznaje ni posljednjih granica svemirskih i što ne poznaje ništa što je bilo viđeno, zamišljeno ili spoznato.

Ali tko je čovjek borac, tko hoće da zadobije nenadmašivu sigurnost, njemu vrijedi zemlja samo kao zemlja, pa kada je već uzeo zemlju kao zemlju, neka onda više ne zamišlja sebi zemlju kao zemlju, neka uopće više ne misli na zemlju, neka više sebi ne razbija glave o zemlji, neka ne vjeruje da je zemlja "njegova zemlja", neka se više ne raduje zemlji, a zašto ne? Da bi spoznao zemlju, kažem ja. Voda, vatra, zrak, priroda, bogovi, jedinstvo i raznolikost, svemir, sve to čovjeku borcu neka znači to što jest, ali neka ne razmišlja o svemiru, neka ne misli da je svemir "njegov svemir" i neka se ne raduje svemiru kao svome, a zašto ne? Da bi sve to spoznao, odgovaram ja.

Kad se jedna obmana raspline, neka to uzme za obmanu što se je doista rasplinula, a ako mu je rasplinuće jedne obmane doista značilo rasplinuće obmane, onda neka više ne misli na tu obmanu, neka više ne razmišlja o njoj, neka ne misli da je to "rasplinuće jedne obmane" bilo "njegovo rasplinuće njegove vlastite obmane", neka se tome ne veseli, a zašto ne?

Da bi spoznao i obmanu i to kako se obmana rasplinjuje.

Tko želi da se posveti kao pobjednik obmane, rasterećen i konačan čovjek koji je dobro svršio svoje djelo, postigao cilj i razriješio spone postojanja u savršenoj mudrosti, i taj misli na zemlju kao zemlju, i njemu zemlja vrijedi za zemlju, ali kad je već tako o zemlji mislio, on o njoj više ne razmišlja, i on na nju više ne misli i on ne misli da je zemlja "njegova zemlja", i on se ne veseli zemlji, a zašto ne? Jer takav pobjednk nad obmanama poznaje zemlju, on poznaje i vodu i vatru i zrak i prirodu i bogove, on poznaje što je raznoliko, a što je jedinstveno, on poznaje čitav svemir, i čitav svemir on uzima kao čitav svemir, ali kad je već svemir zamislio kao svemir i kad je već svemir spoznao kao svemir, on ne misli: "Ovaj je svemir moj", i on se ne raduje svemiru, a zašto ne? Zato što on svemir poznaje. On znade da rasplinuće obmane nije drugo do rasplinuće obmane, i on se tome ne raduje kao svom otkriću, jer on znade što je kada se obmana rasplinula. l onaj čovjek koji je, kao pobjednik nad obmanama, rasterećen i konačno oslobođen svršio svoje djelo i tako razriješio spone postojanja, i on je uzeo zemlju za zemlju, ali nije na zemlju mislio, nije o njoj razmišljao, nije o zemlji mislio "da je njegova", i nije se zemlji radovao. A zašto ne? Zato što su sve želje u njemu zapečaćene i što takav čovjek nema želja. Voda, vatra, zrak, priroda, bogovi, jedinstvo i raznolikost i svemir, sve mu je to značilo svemir, ali on o svemiru ne razmišlja i on na svemir uopće ne misli i on ne misli da je svemir "njegov svemir", i on se svemiru ne veseli, a zašto ne? Zato što su sve želje u njemu zapečaćene, jer takav čovjek želja nema. Takav čovjek ne misli na zemlju, ni na to da je zemlja zemlja,

ni na to da je zemlja njegova, jer su u njemu sve mržnje zapečaćene i jer takav čovjek ne osjeća mržnju.

Takav čovjek ne misli na zemlju, on ne misli ni na zrak ni na vodu, on ne misli na to da se obmane rasplinjuju, on ne misli na svemir, jer su u njemu sve zablude zapečaćene i jer on više ne može da bludi.

Takvom savršenom čovjeku zemlja vrijedi kao zemlja, ali on o zemlji ne razmišlja, on na zemlju ne misli, ni o njoj ni na to da je "njegova", i ne veseli joj se, a zašto ne? Jer takav savršeni čovjek zemlju poznaje. Voda i vatra i zrak i priroda i bogovi, i raznolikost i jedinstvo, sve su to savršenom čovjeku svemirske stvari, ali on ne razmišlja o svemirskim stvarima i ne misli da je svemir "njegov" i ne raduje se svemiru, a zašto ne? Jer savršen čovjek poznaje svemir, odgovaram ja. Rasplinuće je obmane savršenome rasplinuće obmane, a ako mu je rasplinuće obmane doista i vrijedilo za rasplinuće obmane, on na obmane više ne misli i o njima više ne razmišlja i ne misli da su ta rasplinuća obmana "njegova rasplinuća njegovih obmana", a zašto ne? Zato što ih savršen čovjek poznaje.

A savršenom čovjeku, čovjeku koji se u savršenstvu osvijestio, zemlja znači zemlju, a ako mu je zemlja značila zemlju, on na zemlju ne misli, ni o njoj sebi glave ne razbija i ne raduje se zemlji i ne misli da je "njegova", a zašto ne? Zato što je otkrio da je užitak korijen svakoga zla, da biti i postojati znači rođenje, starost i smrt.

Zato propovijedam ja da se savršen čovjek probudio u neusporedivom savršenstvu kad je u njemu usahla svaka žeđ za životom, kada je on tu žeđ u sebi ugasio, iz sebe izlučio, kad joj se uklonio i kad ju je u sebi svladao.

Voda i vatra, zrak, priroda i bogovi, jedinstvo i raznolikost, sve to znači za savršena čovjeka svemir, ali ako mu je svemir doista značio svemir, on na svemir više ne misli i o svemiru on više sebi ne razbija glavu, i ne misli da je svemir "njegov svemir", i ne raduje se svemiru, a zašto ne? Jer je otkrio da je. "zadovoljstvo korijen patnje", da postojati znači rađati se, a biti starjeti i umirati, l zato se savršen čovjek budi u savršenstvu kad je svaka životna žeđa u njemu usahla, kad je on tu žeđu u sebi ugasio, i sebe izlučio i iščupao, kad joj se uklonio i kada ju je u sebi svladao. Rasplinuća obmana savršenu čovjeku znače rasplinuća obmana, on o njima ni na njih ne misli, on ne misli da su to "njegove obmane koje su se rasplinule", a zašto ne?

Zato što je spoznao da su zadovoljstva i užici korijenje patnje i zla, da postojati i biti znači: rođenje, starost i smrt. l zato kažem ja da je

savršen čovjek u sebi svaku žeđu za životom pogasio, da je u njemu žeđa za životom usahla, da je svaku životnu želju iz sebe iščupao i izlučio, da joj se uklonio i u sebi je nadvladao...

To bi biti imalo, ak se pravzaprav zeme, ono kagbirekli, kaj su pri pedeset i trečoj trumben-tali kakti "ab-blazen": a tak i je, ak se prav zeme, kak veli ovaj Kinez: niškoristi se skup, aliti nirvana! Človeka zvle-čeju z maternice kak pesa krvavog, a gđa su ga prestali boleti zubi, javlaju se križa, a če ga nisu obesili, vumre kak pošten človek. Srab preboleti mora, na kolec se našpranjiti aplak na trn nabosti takaj mora (kajti prez toga mudrosti biti nemre), kaca ga fpiknuti mora, sečka bu mu vre palec zdrobila, a onda kaj?

Hižu si zazida, curu mladu v krevet povleče, a kaj ž nje postane? Cmizdrava baba, erdegata, kaj mu živeti neda i furt ga zafrkavajuč krv mu pije, a temu onda veliju kakti: dobro mu je, oženjen je, ima ženu, bog mu daj duši lehko, vumrl je kak; pošten človek i se je lepo svojoj ženi ostavil. A kaj bi človek mogel z ženom početi? Če joj je pisce krepalo, je cmizdrila, a gđa su pak mene kak raubšica prviput z šume donesli krvavog i našpikanog z šprihi, kak ultimatulu, kaj je napravila?

Počela mi je boge kresati, da sem fakin i lopov, i da bum kakti na galgama završil. A gda je onda zgledalo tak kagdabi papke otegnuti mogel (kajti mi je lugar slezenu prestrelil), onda je baba zdehnula: - Bog moj, kud svi Turki tud i čelavi Mujo! - "Baba, čkomi, ak boga znaš", tak sem joj povedal: "nit sem Turčin, nit sem fala dragem bogu čelav, niti mi veliju Mujo, pa kaj hočeš z menum, ak boga znaš? Neg daj mi rajše drožđenke polič, da se zvračim." -

Kaj mislite, dragi gospon doktor, da mi je baba dala drožđenke? - "A kaj bu ostalo za vračtvo če se zbete-žamo, ak su drožđenku popiješ?" - Onda sem se stal, babu sem naharil, hi-žu razlupal i tak sem se kagbirekli zvračil.

Nehče obrne drek pod cekin, a nehče cekin pod drek. - Bila je, bog moj, lepa kak drvena Marija, a štrukle je pekla takšne da ih ni piceki pozobati hteli nisu (gda sem ih hitil na dvorišče te proklete babje štrukle) i bila je, kak se veli, fajn ženska, al bi bolše bilo da sem ju triput zgubil neg jemput našel.

Hmrla mi je mam posle rata od Španjolke, sem joj dal lepi hrastov križ napraviti (jedanaest forinti me je koštal), i tak stojim nad otprtim grobom i mislim si: osel bus nad oslima če si opet vraga natrpaš, i kaj misliju, dragi gospon doktor, povlekel sem drugu sebi v krevet vre

okolo fašnika i prav veli Kinez: človek je črevo z devet lukni, a deveta je gluha i šlepa.

Se kaj muž, pravzaprav, ima - je klet i v kleti bučkuriša hekto, a če taj ocet popije, onda mu tak veliju da je pijani prasec i fakin! A kak muž pravzaprav živi, ak se prav zeme? Na sejem prasca tira, a fileke si privuščiti, bogibogme, nemre, ali kravi svojoj papke z oljem maže i vole frizjera i kobile kristera i pod rep im s temjanom kadi, a sam pak, pravzaprav, kak marha nad marhami krepavle, i ak to marhašag ni, kaj onda je život kmetski? Baš prav veli Kinez: če misliš da hekto bučkuriša nekaj vredi, varaš se, dragec!

Če misliš da z mlade cure nebu "striženo-košeno" postalo, znova si v zabludi. A ja im velim, gospon doktor: se to denes kaj se z luctvom događa je veliki oselski sprevod - ni repa, ni glave! Bil je jen kral kaj je imel črleni rukav...Če pitaš kaj je to bilo kaj je črleni rukav imelo, onda ti veliju da tam pojdeš kam i car peške hodi.

Kak ilova na lončarskem ketaču, tak se obrćemo med zvezdami v oselskem krugu, l bogibogme če tak ni: gdo misli o zemlji i gdo misli, da je ta zemlja

"njegova zemlja" i "voda i vatra i zvijezde" i ono kaj mu tak veliju kakti:

"svemir" - da je to "naše", taj je za bolšu felu pameti zanavek zgublen, a bogibogme če ni. Krivogovorci, opšaniteli, farbari bedastoč, vojščine i kuge na sve strane, a su moja babica bormeš spametni bili gda su tak prorekuvali: da bu se pernato i se leteče i se živeče i se gmižuče i se kaj teče i se kaj se kak kaca vleče i kaj se kreče, da bu se zgorelo i da bu se krepalo jenega dana. Da buju doleteli krvavi cucki s pesjimi krvavemi lampami i steklimi gubicami, i da se bu se potopilo v gnojnici. Vetrorojenci buju luctvo z vejačama druzgali i gnjeli i harili, a kurviši buju lajali da je se v najbolšem redu, baš tak kak je to po paragraflinu prepisano, prosim lepo, a gdo tak ne misli, je fakin i treba ga obesiti! Naj mi rečeju, gospon doktor, kaj morti tak ni? Tumbak i kufer i razbeleno železje bu curelo kak dešč sakidašnji, tak su moja babica govorili: frkale buju cirkve po luftu kak na vetru kujsnice i bregi buju vatru bluvali i jogenj sulfurasti, smrdeli buju mrtveci, krepani osli, stekli cucki i parnuti voli na sve strane, kak srablivi štakori, a baš je tak došlo i baš je tak bilo na milimeter kak su moja babica govorili da došlo bude. Tak sam si v šicngrabnu mislil gda je žvižganje šprihov cvrlelo v ilovači i gda su se pospanci pipali za slezenu, vu smrtonosnem škrgutanju: šurka-burka, z blata nigdar ne bu čurka!

Barberija krvava i šloprok z škilavemi belanjki, bzikalke i piskalke i zviždalke i fičkalke i blesikanje i bobnjanje i larma peklena, a brnjica na gubcu, pak vezda laj če moreš! Kaj bi candravi i čuklavi človečec mogel v tim norijam gospockim neg da žvepleno orgula za svojimi kmetskim! črevmi? Od boz-doganja bumbreg je mekši, bormeš, a pri ovem krvavem fruštuku se ni pitalo gdo je drhtavec, a gdo od znutrašnjeg genutja nemre silu držati, neg napred, forverc, šturm, hura, pak hudribudri, gde moraš tu vudri. Kak opanjek v osinjcu, tak je človek ostal sprepikan v tem šturmu i vu tem forvercu i v tim dopelrajenhalbrehcima bedastim, a kaj ima od sega tega, pitamo se denes? Da prostiju, gospon doktor, figu! Kak veli taj gospon Kinez vučeno: "Rasplinuće obmane!" l one je dobre kak veli da "pobjednike nad pobjednicama" ni trijeb zeti kakti "pobjednike nad pobjednicima", kajti tolko tak zgledijju, a pravzaprav su pod kožom krvavi kak i mi. Se je znutra poscana podvešnja: zvana huj, znutra fuj! Zvana katerigoder kozoder more biti feldvebel ak žnoru pod vratom ima i tri šterne! Hala z falatov sakojačkih skupskrpana, zlatnemi žnorami ožnorana, z dugim repom ostrogaškim i hahara prikaže za generala.

- Gda su nas četrnajste skupzmobilizjerali, je bila velka stiska: kak v melinu gdi se ko-mari pohaju i zob špici. Z bikom koruznicu ni dobro, bogmeš, jesti, tak sem si mislil, kagbi-rekli, a voda ni v čizmi ne vala. Heči-peči nam na kruh ne buju mazali, a gda se krvava polka na vražnjih kolinah tancati mora, onda je najspametnejše debel za vuhmi biti i od šake buhe bumbrege ni trijeb hteti imeti. Tak sam si mislil i tak sem na rajonu, bogmeš čkomel (kagda v gubcu deci svete vode imam) gda su nam boge i se svece kresali, i da bumo krv pod sebe puščali, da oprostite, govorili, i tu sem spoznal kak su moj pokojni japa prav imeli govoreč: da se v cirkvi tiho pezdi. Cucka zebe, a pes trpi, tak sem si mislil, a gdi je mar-ve, tu gnusa i nesnage biti mora, pa kaj onda? Blizu je došlo kaj je dalko bilo, pak vezda bu kaj biti ima. Z Vlaške se je lesikati začele, a muž i onak mora furtifurt na peč s kolmi i kak veliju: na lojtre vodu iskati! Za lesu se nemreš skriti ni pred vetrom, a kam pred šprihi, patroni, šrapneli, granatami, topom, puškami i mašingeveri? A nami su pak tak komandjerali da se pod lesu skrijemo, a to je bilo v selu kaj su mu tak rekli kakti: Očaj. V tem sem Očaju prekletom pod lesom i ostal ležati, pak me je šega preknaprek spreštepalo kak gače na singerici, i tak su me hitili nekam v sekešfehervarski špital spreluknanog i preknaprekspreštepanog, i tam sem ležati ostal kaj v špitalu, a kaj pak na erholungu se do Treh Kralov.

- "O, Sveti Tri Krali, o blažen vaš dan", tak sem si zapopeval gda su me nazaj v kader hitili, kaj sem mogel znova na rejonu? Malu srebrnu sem imel, stari sem vre bakezer i kakti ratnik bil, onak kak Kinez veli

nekšna fela: pobednik nad pobednikima, pak sem se dobro podmazal z maščum potrplejna i tak sem nazaj opal v Sedmu Marškompaniju, kak kulka vu ferluku. A kaj, prosim ih, muž zgubiti more, ak se prav zeme?

- Gurana, puščaja i poderuha pod krovom svojim bogečkim celi žitek ima, cufelke nosi, v krpah se vleče, a ak mu pilko sare zapiše, pređi il kesneše, al bu baš škoda velka! Našel bu drek lopatu, tak sem si mislil! Ki s cucki leže, z buhami se stane, pak me je bogibogme jena buha zvlekla od Sedme Marškompanije: od jene kelnerice v pivovari sem tri pera dobil (bogme ne fazanska), ne budi im potuženo ni krivo, dragi gospon doktor, taj vrag me je zvlekel, jer da nis tak opal z štiha, bili bi me zeštihali dobro, kajti su moju Sedmu čistprekiprek sfašijerali, i da me ni taj moj pekleti triper zvlekel, bil bi bogme kod Dobre Noči finofajn spoznal zakaj grdo lepo biti nemre... Al tak, bog moj: i pes plava gđa mu se vuha zalevaju. Jena šupla, a jena prazna pak je i opet dobro. Opet je bolše bilo v triperšpitalu regetati pod poplonom, neg šaku vu vuha rivati v Galiciji, od straha pred mašingeverom. Onda su me z triperšpitala v unteroficjersku zverbuvali, hoteč z mene kakti unteroficera skupzbermati, pak sem v unteroficjerskoj od Vuzma, bogme, do Velke Maše dane kral, a na Velku Mašu petnajste, na ispitu unteroficjerskom (kaj su mu tak rekli kakti prifung), sem na svoj preveliki špot i sramotu sprepal, dakak, srabliva rit i parkle treba, pak su me opet nazaj hitili v kader, i tak sem z Jedanajstom Marškompanijom baš nekak okolo Sih Svetih petnajste godine nazaj v Dobru Noč opal. Saka starka mora tam kam je stvorena da se pokaže, tak sem si mislil, a je, vraga, taj put sem bez rane ostal, pak su nas v Lublanu od Dobre Noči hitili, i na sam božji Doberdo, gdi nam bogibogme dobro išlo ni, i tu sem v glavu šusa dobil na samu Svečnicu šesnajste v tri vure popoldne, i v Abaciji sem spreležal z spreluknatom glavom se do Velke Maše. Pak su me nazaj v kader hitili, a zbogradi polakšice otud v Arbajterhilfskompaniju abkomandjerali kak gefrajtera, kaj je s velikum i z malum srebrnom kakti "pobjednik nad pobjednicima" zvonil, al je zato spreluknatu glavu s kopfšusom imel, i dobro mi je bilo pri toj Arbajterhilfskompaniji prekletoj, kak kakšnem pagaduru. Glavnu bol sem potem občutil još dugo, al me fronta več ni vidla, od onda pak do denes i, ak bog da, ne bu više nigdar. Sad, ak se prav zeme to se skup, gospon doktor, kaj je pravzaprav od šega toga ostalo? Na roglasteh rasohah su nas na falate razdrte drobili i bogme razdrobili. Tak su nas gnjeli i gnjavili, kak mačka piščence po dvoru, ze semi božjimi lopatami su nas zlopatali i razgrnuli, spremetali i skupnazaj z metlami zmetali, i tak su nas razegnali kak škanjci golube, rashrustali su nas kak pesi, ak se prav zeme, razmesarili su nas i raskrvarili i rasekli, tak da nijenega vre bilo ni kaj se ne bi bil vlekel

kak sveti Rok, krastav i krvareč. Al jim to još s e navek ni bilo dost! Sozuli su nas kak prave božje sozuvence i bogce romare, zežmikali su nas preknaprek (špongju krvavu su z nas napravili), stenfali nas jesu v regrutskih pildungih i rešsprepekli i sprepikali z iglami i z nozi doktorskemi skroznaskorz, pa gda smo na stolu operaterskemu ležali kak deca v krvavemi košulicami, onda su nas nazaj zežnorali opet skup, ze žnoranci od mrtvečkih žil, zešili su nas kak žakle bedaste na četiri vuha i dva trbuha, kak vanjkuše, i v midru smo gipsovem ležali i brunde kovali po špitalima, da bi skupskeleni, zreparjerani opet "jovonanovo" kak se veli: haptak čekali na rejonu, da dobimo plusku po gubcu, s kundakom pod rebra i šprihe v glavu, kak da su naše glave, zato na svet došle da po njimi barabe strelaju kakti po šajbama na šištatu. A kaj je na koncu od šega toga drndanja i vozikanja sim-tam i tam-sim ostalo?

Invalidnine dvajstdve krune i pedest filerov, kaj su poklam tak spreračunali i precoprali, da se je se to v dinare pretvorilo, i to baš ravno: pet dinarov, kaj opet pet šibičnih ška-tulkih vredi, i, ak se prav zeme, puno ni, al se ni to več ne plača.

- Gđa su nas četrnajste zmobilizjerali, bili srne si kak jeden: se sami fešfajn dečki, kak z pleha zrezani, baš pravi gigerli! Nove škornje, nova obleka, novi fusoklini, novi mantlini, novo i friško rubje (još pod smolavom, smrdljivom numerom, tak da se je vidio da ga bormeš nigdo na sebi nosil ni i imel ni), i se je tak fine škripale i z magazina naftalinizjerane bile, da smo disali i škripali i migali sim-tam z starkom, kak cure s podvešnjom pred cirkvom.

Kak paradni lipicaneri tak srne zvonili z manliherkami, s patrontaglini, z bajonetlinom, z lopatkom, s prepunim brodsaklinom, s telecakom (kaj su ga tak zvali kak ruksalin), i lampaš su nam na manliherku obesili da nam na maršu kmica ne bu, i kompasa su nam dali na špagi i v škatulici (kak pesu marku), da se v šumi ne zgubimo i štrajtoflin črleni smo dobili da si zapišemo agbaškaj hoćemo, i tak su nas, prosim ih prelijepe, gospon doktor, skup zrihtali da nas je pogledeti baš prava božja milina bila. Tolko baš da još srebrnu vuru nis dobil, kagda na bermu idem. A kak i ne bi? Bila je prava norma. Moratorijem ti gilta i dugi su ti opali z štiha (kagda si fircig povedal), baba ti bu ratnu potporu vlekla, pečenog piceka si dobil v salveti na četiri rogla i kuglof, petokrunka ti v žepu zvoni, šrajtoflin si črleni dobil, i gujn si topli dobil, i rezervni cvibaklin si dobil, i duhana imaš, zežnoran si sav kak da v prosce hodiš, a v akselroljnin ti je negdo ružu fteknul, manšaftsproprijetetlini (kaj su im domobrani tak povedali kakti "sitne potrijebice") su v redu: mali zakleo pun papera i soli i paprike, ak si baš konzervu hočeš zapapriti, ak nebu, kagbirekli, dost

paprene, i ferbandmaterijal v drugem žaklecu, ak ti se kaj pripeti, da ti - bog ne daj - glavu spreluknaju, imaš ju mam i ščim nazaj zaštopati, pak onda: flašica sidola s krpicom i z deskicom za gumbe glancati, i, bog moj, kefica za kmetski gubec, da ga pređi nek vumre dobro okefa od kuružnjaka i od luka, gda bu zelene Potjorekove slive žrl na Drini, pak si mora zube malo skefati od carske pečenke. Z nudlini su nas futrali prve dane, z ribicami v škatulici i s flašnbirom, bogibogme! Onda su nas ajnvagonijelari i nudline više šnofali nismo: to je vre bila strategija kaj je sad dojti imalo! Mi smo bili tak kakti infanterija. A nas su tak kakti infanteriju ajzlinbanci auzvag-nijerali po generalskem planu, i tu vre plehmuzike čuti bilo ni, flanšbira bilo ni, marširala, marširala ni vrag več tu popeval ni, a polske kujne vre funkcionjerale nisu, i tak smo nudlinima kakti zanavek rekli serbus! Počeli su cureti pesji brabonjki, a mi sme se kakti infanterija po generalskem planu rivali i rivali furt forverc i forverc. S trumbetarci i bubnjarci, kaj su oficirom gače prali i palačinke pekli, i kanonjerci bez tromlarov su se takaj rivali, i festungskanonjerci su tu bili, z dugimi fašinmeseri (zakaj s fašinmeseri i festungskanonjerci, to razmel nis, kajti fašin i festunga bilo ni). Mi sme pak samo bajonetlin imeli kak federmeser i bakezersku kebu za piceke kaj ih nigde vloviti nisme mogli, si su se piceki pred nami skrili. Pogleč, pogleč, sem si mislil, gdo bi si bil mislil, sem si mislil, da je piščenec tak spameten pak zna kaj je rat i da se v ratu piceki kradeju. Sega vraga je tam bilo: i kanonov, i pontonov, i mašingeverov, i na motociklima su smrdeli nekakšni debeli feldvebli, tam je bilo pionerov i poštarov i feldžandarov i feldkaplanov i inžinjerov, kaj su velke zahode kakti latrine zidali, i generalov je bilo tam i automobilov je bilo i oficirskih menaž z srebrnimi žlicami, samo za jesti ni bilo niš, a ja sem si v toj gunguli tak mislil: gdo fkrasti zna, taj i skriti razme, pak sem lepo z jene generalske kočije morti tri kile čokolade fkral, i tak sem v svojem cugu čokoladu razdelil i tak sme tri dana tu čokoladu cecali i bilo nam je dobro kak vrani pri mami: z črnožutim klunom počela nam je ta mama pikati oči. Vlekli smo se kak megla prez vetra i v sakem smo dreku klicu puščali v dim smo čavle zabijali z manliherkami, a v trbuhu oglodane kosti nosili, a se je ha žveple i na mačkov drek smrdele i na štokfiša, kajti su nam devetoga dana, bog moj, štokfiša dali da cecamo, onak suhog štokfiša kaj ga ni morski cucek ne bi mogel zmleti i prepiliti svojom gubicom. Mila Gera nigdar bil nis, al sem tu već prvoga dana videl da nami na taj melin voda došla više-majne nigdar nebu. Bog nam je dal svoj blagoslov, kak cucku travu, cajt je došel hmret. Videl sem ja odmah da ona generalska pamet na dugo nagvoždena ni, kajti je već onda tak zgledalo da se bu ta generalska sikira skoro rasadila. Onaj naš oberst, kaj nam je komandjera! z onom regimentom, bil je veliki brblavec. Ak je nekaj povedati hotel, tak se je vrtel i nameštal pred bataljonom, kak

maček na stražnjim! nogami gda mu je sila a nemre. Najpredi je tri dana nad predikalnicom krov zidal, a onda je voz sena dopelal da bi kokoš nasadil, a onda je na kraju konca rekel: momci, vre je v bibliji tak zapisano da se "ne živi samo o kruhu nego i o riječi Gospodnjoj". To je tak imalo za nas giltati, kagda komika fasovali ne bumo, pak je imel i prav, se je baš dobro pogodil, nisme ga več nigdar več ni fasovali.

- Pokojni Štipa, bog mu daj duši lehko tam gdi je, on je puno toga skupspovedal kaj je imalo - kagbirekli - glavu, al repa ni, al jenu stvar je rekel pokojni Štipa kaj bu ostala navek i vekivečno dok mužov bu i dok zajdnega trava ne preraste, a ta je: dečki, tak je rekel, pazite, dečki rat je muško sveučilište! Tak je rekel pokojni Štipa i prav je imel kak nigdar! Ja sem v tem seučilišču bil, ja sem si četiri leta to seučilišče dobro skroznaskoz preštudijeral i ja imam takaj svoj doktorat, moglo bi me se tak titulijerati kakti počasnog gospona doktora ratne znanosti. A sad bum jim povedal kaj ja o ratu sudim, kakti stari ratni počasni doktor. Rat je kak šnapslin. Dobro je če moreš fircig povedati. Al ak z tebe osla z dugemi vuhmi napraviju i to još pumerlina kaj su mu glavu spreluknali i kosti mu potrli, pak te još z birtije van hitiju i z nogom ti nekam daju i to baš na onom mestu, kaj ga i car na lukni gologa kaže, to - bogme - ni rat, to je špot i sramota i oslarija velka, za koju ti invalidninu nigdo platil nebu! A baš to se je z nami na Drini pripetilo.

Došli smo na Drinu z bubni i s trumbentami, s kanoniri i s pioneri, z mašingeveri i z motociklini, imeli srne kompase i manliherke i lopatke i ruksakline, imeli srne lampice na puškam, akselroljnine z ružicami nacifrane i manšaftsproprijetetline - one kaj se tak zvale kakti sitne potrijebice, a ak sem vre na Drinu došel s keficom za zube i ze sidolom da gumbe čistim, s paprom i s paprikom v žaklecu da si zafrig napravim gda kuhati po reglemanu smel nis (kajti to za mene kuhaju kuhari na fel-dkihama kaj takaj niš ne kuhaju jer kuhati kaj nemaju i jer su im feldkihe v blato prepale kak stari geplini), ak sem fasoval gulaša v konzervi kaj ga ni pošnofati nisem smel i kaj su mi isto-tak po reglemanu zabranili da ga pojedem, i da me buju strelili kak cucka ag-ga pojedem, a nisu nam dali komisa neg štokfiša, je, bog moj, s keficom za zube se prek Drine bogme ni dalo prejti, pak su nas i nazajzdamfali da sami nisme znali kak sme nazaj došli. Glavno je bilo za generalski plan da smo naše flajškonzerve v, redu nazaj donesli.

Flajškonzerve su bile na Broju!

- A gdo nas je, prosim lepo, nazajzdam-fal?

- Kaj su oni kaj su im tak rekli kakti komite imeli morti kefice za zube? Kaj su morti gumbe ze sidolom glancali? Kaj su imeli one, kagbirekli, kak se veli,

"sitne potrijebice"? Kaj ti v ratu hasni brigadir i general, i general-major i generalfeldvebel, če te z štokfišom futra-ju, paper i papriku i sol v žepu nosiš za flajškonzervu kaj ju pojesti nesmeš, a zakaj pucaš i po kome pucaš, to ne znaš. Kaj su oni kakti komite imeli pionere i feldkaplane morti? Kaj su morti imeli telefone i pontone? Je, vraga, nekak, i smrdlivi martin zna kak se na lampu leti. Komita si je lepo odrezal - ovak - falačec špeka, bumorekli, i to mu je bila minjaža i feldkiha. "Sitnih potrijebic" ni kefice za zube bormeš ni imal, neg si je v žep dvije-trije bombombjece fteknul, pak nas je s temi bom-bombjecami tak nazajzdamfal, da sami ni dunsta imeli nisme kak sme pravzaprav nazaj zleteli prek Drine, je-e-e, vrag nek me zeme tu na mestu če ni tak bilo, je-e-e, bokibogme, tu nek krepam če ni tak s e bilo...

- l sad si ja tak gruntam i spregruntavlem: če do rata - bog dragi nedaj ni Majka Božja Bistrička - morti ipak dojde, meni "sitnih potrijebic" "trijeba" nebu! Odrežem si falačec špeka, zavlečem se pod jenu vrbu v OroslavIju, fteknem si v žep dvije-trije bombombjece, a jenega od oveh haharov, palancegerov i lugarov, kaj su vas gospon doktor, i mene na ovi štrozak tu kak štrucu položili, nadam se - ak bog dragi da i Majka Božja Bistrička - bum vre vlovil. To bi - gospon doktor - bila, kagbirekli, moja ratna strategija, kagbirekli.

- A kaj se ove mirotvorne strategije doti-kavle (kak joj denes tak veliju kakti

"mirotvorna politika"), to se ja v tu "mirotvornu" politiku baš niš ne razmem, da im prav velim, gospon doktor. Politika je, prosim ih lijepe, kakti melin, a ja sem pomelarec a nis mlinar. Ja vidim samo tulko da nas taj politički melin ze svojimi forvalci dobro bormes valca, i da je ves zesvedran z leve i z desne, kak žaga peklena, puna špičasteh obručov i obručnjakov, i ak je gdo v tu vražju meštriju nutri opal, van se više zvlekel nebu, tak mi zgledi. V tem politič-kem melinu i v tem peklenom cirklinu za muža mele nebu. Črez gatre se tega melina skroz-naskroz vidi da bu z muža pređi ili kasneše kaša zmleta, alpak čista nulerica. Štika, štanga, špica, zmlela strina strica.

- Pravi politički jezičar, alpak jezik političarski, to je črleni jarec kaj se po košari mota, a nama ni treba lajavcov neg smetlarov kaj bi malo pomeli tu našu hižu: švigašvaga, se prek praga, a toga videt ni, metle videt ni, neg fortifort cinkaju oko nas kak mežnjari za našimi

kuglicami: sim-tam, ti mi daš, ja ti dam, pak si vekslin dam za tram. Politika je puno rešeto lešnjakov, a v sredini sir, a slepce bogme ni teško posvaditi. Veliš im v kupu: na tebi zek-ser, pak se buju slepci potukli kajti ne vidiju, misleč da je istina da je jen od njih zeksera dobil. A ovak, naša se politika gori-doli obrče, kak grah v loncu brez klobase. Fučko kraj fučka cele dane fučka. Ja jeno znam: kaj je predugo, da se poštucati mora, a zajec gda dobi šprihe v rit, opane na kosmatu. Muž, bogme, na golu, da oprostite! Muž je kakti puž: ima biti kuš i saki ga more zgaziti skup ž njegovom hižicom, kaj joj sad tak veliju kakti:

"autohtona kultura". Gda naš muž več nemre auto-mobila imeti, ima barem svoju auto-kulturu. l to je, bog moj, nekaj. Veliju tak da drugi muži okolo nas šega tega nemaju. Morti. Ja nis političar pak ne znam če tak je alpek ni.

Puna čreva tulavine. Muž je v ratu i v miru, na rejonu i na kotaru, pri opčini i pred komisijom: čuješ, prasec, kmet, dojdi sim, skoči tam, donesi to, plati tam, svinja lena, lopov prefrigani, tat Kristušev, falot bedasti, fakin zamazani, podmukli vrag, bus krv pod sebe puščal, poliži to, operi ono, skuhaj fruštuk, očisti cipele, zglancaj vaf-nrok, skoči v trafiku, knibajgaj, vrag te dal, lezi, vrag ti mater, nider, auf, nider, auf, ajnc-cvaj, ajnc-cvaj, haptak, laufšrit, švarmlenija doplrajenrehcum, marš-marš, šturm-šturm, bum, bum, bum, činderatarumpumpum, ovrha je mužu kum! A konec konca: mrtvo živo tuče: paragraflin van luče...

- Kaj se prave politike dotikavle, ja si ovak mislim: prava politika bila bi ona kaj bi znala da vrabec i ovrhovoditelj mužu još nigdar nijenog zrna pšeničnog povrnuli nisu, to bi bil pravi politički, kagbirekli, as, a drugi odmah za njim: da se je bolše ciganski voziti neg gospocki hoditi, a mi stojimo šinterski: z drotom oko vrata, i, lamentirajuć kibipakdabi, tri čudaja po svetu iščemo. Tak. A po tom, ak mene gdo pita kaj je to težačka zemla, to mu bum mam odgovoriti znal. Med Hrastovjem i Pustikom, na Blatnem Jarku i na Jarešini ak me gdo pita kakšna su pola, kakšne su gorice alpak livade, ja mu bum to mam i povedal, i to bolše neg saki geometer il pak kancelist na katastru. Ja znam kak se z Petanjkov na Turčinovo hrastina i jesenina šumovita polehko vlečeju v peskoviti črevec, ja znam da je v Hrastovju mam pod cirkvom zemlja mehka kak vanjkuš, mekota prava na proplanjku pod šumicom, kod Veronikine kapele. Ima tam i dve-tri srčenaste table, žitne, blatne, peklene, pod Blatnjom, kaj se malo zamulila spod vrbika, ali srčina je dobra i, ak ju pooreš pred Vuzmom, more biti dobro nasadna, skoro butorasta... Bog moj, gliveric ima sako selo, a pod Pustikom je suharka, kajti su tam pod jarugama spusti pak je i

smugač pun ilove. Tam bogme bažula nasaditi se ne preporuča! Mehka, gnjila ilova je pod Gradiščem i tam bi bolše bilo postaviti ciglanu nek se s kuruzom mučiti, al kaj, moj dragi bog, kmet more? Ak si od jape nasledil splavnoga napuščanjka pol rala, v katastru ne piše da ti buju zato zemlarinu zbrisali, kajti još nigdo ni došel na to da skategorizjera peščenastu, alpak ledinku, alpak, halaburastu, od klukaste i gizdne, kakšne ima na Bukvoseču prilično, pak zato Bukvosečani i prčiju nos tak v luft da im se dežd v nosnice cedi. Kaj moremo mi Spodkrčani na Vugerskom Gornjem gda nam je zavrtnica melinasta i peščenasta i falovna trdača, kad nas dragi Gospon Bog ni obdaril prhkom i palačnom pahulkom, kaj je sa sipka med prstmi kak prhka mela, kakšnu na Jezuševom po ralu na sedam jezer ceniju. Naša zgorena i podbirasta je trsna, al kaj trsje nosi ak vuš al molec al pak filoksera ne požere, ak tič ne pozoble, al pak mraz il tuča ne potuče, il na megli ne zgnije? Ak mene negdo kak Valenta Žganca pita kakšna je zemla med Bukvosečom i Jarešinom, ja mu bum se napamet znal povedati, tablu po tablu, kajti ja to se napamet i znam, al da me pitate, gospon doktor, za tkalčiju, tu bi odmah jezik za zubmi držal, kajti se v tkalčiju ne razmem. Vu svoju babicu pokojnu sem još kak šmrklivec ćele zime zijal kak za stanom sedi, pa kak klešča v štrikštulu premače, i tak sem si mislil: če kaj v taj prekleti štirkštul opane, ni vrag ga van več nigdar ne zvleče. Tak se je se to čudnovato vrtelo i spremikavalo: capice su z jezikom na dolnjem vratilu tak klepetale kak klopotci v goricah pred Miholje, a šiška je kuzlu lovila kak mican rep, i dok je klin s tružicom poverh zicpanka ružil: žinga-žanga-žingaraja, čunek se je po žlebeku sklizal sim-tam sim-tam kak kos v krletki: z jene špˆnge na drugu preskakuč, i ja nigdar i nikak nis mogel razmeti kak to jeno z drugim klapa i kak se te cevice s cepcima, a ničenice ze spužekima, jeno drugo furtifurt navintavleju, a da stupička baš nigdar v šibu ne klopi, i da se voščenjka navek grablici vugne, bog moj, tak premudro, kak da se to nekakšni skriti cagar pokazuje i dirigjera.

A jemput na Se Svete, gda sem, kak dete od ospic betežno, sam v hiži ostal i gda su mi babica pokojna v cirkvu prešli, kak klupko v snovaču tak sem se v krosnu zavlekel, na zicpank sem se kak veliki tkalec sel, pak sem taj melin čudnoviti potirjal. Dakak da sem se mam v štajnge i v znamenke zaplel, žnoru i pasmu i preju i špagu i osnutek skupspušlal, i nekak da se je ta vragometna meštrija sa skupsfrknula, i se se je splelo i zmotalo, i se se je vu frčke i zafrčke zavuzlalo, ničenice su se zežlihtale, spužeki zavoščili, a ja sem po tom gda se je babica z cirkve vrnula batine zvlekel, kakti telec v paradajzlinu...

- Tkati i v krosnu šesti (gdo se v tu meštriju ne razme) more samo osel, a tkalčija ni zdalekog ni tak skupsložena kakti politika, pa pak se politikom saki vrag bavi i vu ime politike saki norec reč zeme i zeti

sme, i, ak se prav zeme, naša politika tak mi vun zgledi kak šmrklivo dete v tkalačkom stanu.

Opali smo nutri i tak smo se skupspleli i skupspušlali i zmotali i zavuzlali v same zafrčke, da denes človeka ni, niti biti more, koji bi nam znal povedati kagbi se mogli z teh vozlov i teh zafrčkov van zvleči. Politika pri nami je gospocka razbibriga s kojom se gospoda natiravleju, ak se prav zeme, a tak bogme i nekak je. Gospoda su navuke vučili, v crnu su školu hodili, tam su si po seučiliščima lače i lakte fest zvečali, doktorate su svoje lepo pobrali, pak pod lipom v dvoru sediju, starke svoje hladiju, špricere cecaju, piceke žeraju i politizjeraju polehko, da im cajt prejde. Lehko je našem plebanušu politizjerati: saki njemu jemput, ali pređi al kesneše, na pipu dojti mora; saki jemput hmreti mora, a gdo ga bu pokopal - za šesto forinti - če nebu plebanuš, pa zakaj onda nebi, rečemo, politizjerali? Al politizjeraj ti če za prešpan tristo forinti dati moraš, a za kostajna pucanca alpak za telića nemreš više dobiti nego sto, a ščim bus kadil pod strehom, gđa si ni petrola privuščiti nemreš smrdlivi deci, neg v kmici vetre puščaš, vrag ga dal i stvorili Pređi, dok nas gospoda još nisu za kuglice natiravala, došli su korteši, platili su pri Štajneru gulaša i rizlinga litru (a vraga je rizling bil, neg se je to Štajner samo z nas norca delal da je rizling, pa ga je po osam krajcerov točil, a bil je pravzaprav svetojanski bučkuriš), i kaj je bilo?

Dvajstdva glasa kakti muži, a dvajstri ma-džaron, pak su muzi sprepali.

Boise ikaj nego nikaj, tešili su muzi sebe, kagda im se baš pred štaglum voz sena zvrnil, a žaba bi se i z manjšim zagutila, rekel je sebi madžaron, pak si je na Francjozefplacu hižu zazidal od Judinih srebrnjakov. Bilo je tem madžaronom zlo. kak kozi na solilu, a naši su političari znova popevali i našu staru krepanu mačku drli: da bi bog dal, da bi bog dal, mama tata hmrli... -

Tak je pokojni Mileusnič, stari prefrigani lisec, kaj se okolo našega kotara omuhaval kak maček okolo goluba, došel jenkrat v Stubicu, pak je pod lipum Gubčevum govor držal: kak mi nismo svoji na svom i kak svoj treba k svomu, i kak olovo plivat može, ak se bračka srca slože, i kak još ni nekaj čist propalo al bu če tak ostane kak je, i tak je k morju - kagbi-rekli - vode prilival, kag da rešeto prosi od nas za to. Tak je rekel da su nas Madžari z ha-rende želi, da su nas čist na dol zlicitjerali, da nemamo ni financov ni dacarov naših, i dok nam Madžari našu financijelnu samostalnost ne daju, da mi nemremo niš zazidati, pak ni dobre berbe imeti, a če se prav zeme, krivo imel taj Mileusnič pravzaprav baš čist nT. Na štreki dvojezične table, viđaz,

viđaz, mehet, mehet, na pošti grb vugarski z ajngeli, takaj se dvojezično, madžarkirali, same se madžarkirali, dvojezični grofi na Markovem placu, "kistijant im želim", barabe, kilavi dvojezičnjak veliki župan varaždinski po madžaron-skem banu postavlen, a gdo je madžaronske-ga bana za bana postavil, pa kaj je to morti sloboda? Prišča ni imel na jeziku taj Mileusnič, i tak je lajal da je zgledelo da bu nekaj napravil: kagbugod, ne bu mogel pes čez plot, tak je zgledelo. Nemreš ni šmrgnuti, nesmeš se skupzestati, ni pisnuti ti ne daju, a ak javčeš, ne čuje ban na Markovem placu kaj mekeče koza v Stubici, niš ti natiskati isto tak ne daju, ak si svoje zahteve postavil, kak da si vreču z buhami razvezal, se se je raskakalo na se strane, se je eksleks z jene, a Nagodba z druge strane, okviri su (dakak) pozitivni, pak se nemreš naluknuti ni na jeden pozitivni okvir, kajti si mam po prekom sudu na pozitivnim, dvojezičnim madžarkirali-viđaz-viđaz-galgama, ima madžaron svoje fiškale madžaronske, ima svoju većinu dvojezičnu, madžaronsku, nemreš niš dobiti svojega, pak ni jenu pišivu apoteku, i tak je Mileusnič govoril o dvojezičnim pragmatikama, o dvojezičnim kartama ajzlinbanskim i o apotekama i o štacunima, da je nam v Stubici tak zgledalo da je prvo i najglavneše za nas da dobimo bar jenu apoteku, kagbirekli, v Rumi, bumorekli, alpak vu Vukovaru više!

- "Dečki čuli ste", tak je rekel Mileusnič, "kaj su penezi oni dvojezični naši, alpak table viđaz-viđaz, mehet-mehet, kaj je to morti naše? Kaj je to morti

Nagodba da po njoj kak na kozi jašeju, i krpice po Fijumi keliju, i svoje alamvašutaške škole pri nas ziđeju, i naše peneze sebi v žep ftikavleju, i na naše saborske adrese tak kimaju kak da nam buju pisali reskripte ob Savrovem gđa se koze buju brile! Gdi su naši barjaki i gdi je naš grb na onem brijefkastlinu? Poglečte, dečki! Oni je brijefastlin črlen kak paprika madžaremberska, a ajngeli na onem brijefkastlinu trumbentaju sentištvanskoj arpadovščini, i tam se po onoj poštarskoj trumbenti črleno-belo-zelena trobojka mota, a naših farb na tem brijefkastlinu videti ni, i na toj dvojezičnoj škatuli naše horvacke table videti ni, i to naš brijefkastlin ni, i naša pošta to ni, i naša politika to ni, i naša adresa to tak napisala ni, i naša većina narodna na saboru ni, i to v našem interesu ni, a semu je Nagodba kriva", i zato Mileusnič v ognej s klešči ide i narodu predlaže: da se ta prokleta Nagodba dol potrti ima i mora če hoćemo do svojeg brijefkastlina dojti i do svoje narodne, kagbirekli, v Rumi alpak Vukovaru apoteke. Tak!.

- A ja sem šmrkavec bil, zeleno regrucko meso, pak poslušam toga Mileusniča kak dobro veli da se Nagodba dol potrti mora če do svojega brijefkastlina dojti hoćemo, a mislim v sebi tak: Bog moj, ta

prokleta madžaronska Nagodba negde dalko v budimskih bankah zaključana spi nit ju mi zmislili, nit ju mi Stubičanci dol potrti moremo, al on madžaremberski dvojezični alpak trojezični brijefkastlin ni Nagodba, vrag mu mater, da mi bog dragi grehe oprosti, neg je to, kak oni gospon zastupnik dobro veliju, protunagodbenjački brijefkastlin mu mater vrag, da oprostite, jašil, kajti to ni nigdar bilo niti biti more da bi mi Vugri alpak madžaremberi bili, niti jesmo niti igdar burno, pak bi stega najbolše bilo da taj brijefkastlin prekleti sami dol poteremo...

- Kakti da vu gospockem lovu na pernato za gospodu gonim, gđa se "tiro" kriči, tak sem zakričal - kaj mi je dragi bog glasa dal - da su na opčini sa stakla zazvonela: - "Gospon doktor, ak je tak kak oni veliku - a tak bez dvojmbe je - kaj burno tu dugo čekali, prosim jih ponizno? Bumo dol potrli taj prekleti brijefkastlin z njegovimi ajngeli madžaremberskemi skup i to zmesta..."

- Kak sem ja zakričal, kagda me je kaca fpiknula, su drugi dečki mam skočili z menom da taj brijefkastlin dol poteremo, al je Mileusnič začel nesklavurno mahati: - "Dečki, halt, ak boga znate! Se to kaj sem o Nagodbi rekel tak je, i Nagodbu dol potrti moramo, al brijefkastlin, dok mi Nagodbu dol ne poteremo, zasad naj ostane!"

- Kaj bu ovaj s koga se prhuti mrtvačke skuliju nami pamet solil, sem si mislil: kakva tica, takva i popevka! Ali, dragi gospon doktor, prosim ih da mi ne zameriju, al tak se je nami s tim Mileusničom pripetilo, tak je to navek bilo i bogme ostalo. Glas, alpak kuglica... Politizjeraju gospoda pri nami vre prilično dugo, sim-pa-tam se natiravleju, pak mandate loviju po svojim revirima, kak pravi zontagsjageri, a ja kaj lastavicu morem dol zeti gđa leti, z jenim jedinim šušom - i to još na svoju karabinku (kaj sem je osamnajste fkral), zajca dakak streliti nesmem, neg ja moram, ovakšnem zontagsjageru kosmato i pernato kak gonič naganjati, "tiro" i "oba" kreketati, kuglicu i glas tom istom lovcu dati, i slušati ga kak laže i maže i kak stare kojne voziti vuči. Pedeset punih let su Mileusniči na tu prekletu madžarsku Nagodbu lajali kak stekli, al kad je muž došel i tu istu madžarembersku Nagodbu, onak kak se šika, dol potrti, hotel (baš onak kak sam ja onega stubičanskega brijefkastlina predlagal bil) - mam, zmesta i zanavek - onda gospon zontagsjager navek "ab-blazen" komandjera i "zasad naj ostane" zapoveda. Gđa je muž osamnajste kola z blata van zvleči hotel i Nagodbu dol potrti volu pravu imel, došli su Mileusniči i befel dali da "zasad naj ostane"! Pak im je zasad lepo i ostalo, l praf jim budi, ak se praf zeme!

Slušam Valenta, a već je kasno; bat s katedrale: druga je već ura po

ponoći.

Od četiri sata poslije podne govori taj raubšic (koji će dobiti najmanje sedam godina tamnice, jer je nastrijelio lugara) o vidrama, o jelenima, o pticama, o ratovima, o ženama, o politici, a svaka mu je riječ malo remek-djelo, svaka slika nosi u sebi prozirnu jasnoću dubokog doživljaja zaokruženog harmoničnom kružnicom životnog iskustva i prirođene nadarenosti. Ovakva četiri Valenta ustrijelio je Domaćinski kao "četiri rebelske, zelenokaderaške svinje", "kao četiri bijesna psa", a ja, koji mislim da to njegovo djelo ne može biti bogu ugodno, i da nije ukusno kad se netko hvali četverostrukim umorstvom svojih bližnjih kao što je Valent, ja sam paranoidan klevetnik.

Iz naše grobnice, u kojoj kao u katakombama leže svi naši suputnici po svojim rupama (svi hrču u smislu pozitivnog kućnog reda, svi putuju kroz dug, prljav, smrdljiv, stjeničav kanal sna), grmi glasna svirka hrkača, noć stoji nad gradom, slijepa, maglena, siva listopadska noć, a Valent govori o našim otvorenim pitanjima, o našim jadnim prilikama tako logično, tako uvjerljivo, kao da su te njegove riječi smjernice, čak proglasi, a ne lopte toplog zraka što se rasplinjuju u nepovrat već onog trena tek što su se ishapjele u maloj smrdljivoj sobi gdje zaudara na petrolej, na mokru slamnjaču i na karbolizirani pleh od kible.

- Dobro, Valent, uzmimo slučaj da nema onog Mileusnićevog "zasad naj ostane", što i kako bi po vama trebalo da se izvučemo iz ovoga u čemu smo i kako smo?

- Je, gospon doktor, ja nis švarckinstler da bi ze šlaprčka mogel friško jajce napraviti. A potom, ja nis tak spameten da bi samoga sebe mogel z gliba van potegnuti, kak kuja mlade svoje zubmi. Neg kad bi je takvih doktorov, kaki su oni, imel jenu regimentu, a kaj velim regimentu, morti jen bataljon, pa čak i jenu kompaniju, ja vre znam, kak bi trebalo komandjerati i v kojem rihtungu.

- A jeden cug takvih doktorov, kak sem ja, kaj ti ne bi bilo dost, Valent?

- Dragi gospon doktor! Ja im bum nekaj povedal: takšnih kak su oni za jeden ćeli cug pri nas ni.

- A ovak, bež njih, kaj bumo napravili, Valent?

- Pemo v Lepoglavu, gospon doktor! Moja babica pokojna, bog joj duši lehko (bogibogme če znam zakaj se zmirom rad babice pokojne spominam, pak mi je tak nekak melnato pri srcu), je imela stoletnog

kalendara. Rad sem vu tem kalendaru kak šmrklivec kipce premetal i jenoga sem se fašnika nutri na-malanoga baš fest bojal, no i v tem stoletnem kalendaru moje pokojne babice bila je jena litanija, tak nekakšna fela lamentacije starinske, kaj je imela latinski napis: "Mizerere Tebi, Jeruzalem". To sem zmirom prečitaval od prvoga dana kak sem se čitat nafčil i denes još znam zvust. Ak ih interesjera, bum im povedal kak je išel taj "Mizerere Tebi". Ovak kak sem ga zapamtil: Mi plačemo plačuč i javčemo iduč, kak čuk huhučujuč, cmizdrimo javčuč. Mi javčemo cmizdreč, plač u č i klangujuč, bazilisk nam ceca bumbrege i žuč. Kak pes zavijajuč mi kukamo tuleč v nami merlič smardeč kušencije je reč. Kak v kmice zvon cvileč, plačuč, narekujuč, ručanje je naše oroslan ululikajuč. V znuternji človeka je zegnjil Božji Križ, zverh galgah, kuge, jognja i podertinah hiž. Mi javčemo javčuč, kak čuk huhučujuč, pes zavijajuč zverh pogorelih kuč. Zverhu nas je strah, a v nami je prah, olenjke je božje v nami zgesnul dah. Meč za nami hodi, jognjeno strašilo, joko nam pika pekleno jognjilo. Se je smetnja, plač i vutlo poginutje, tarh i pranger, kervavo križoputje. Cvilenje narikač je naša boga reč, zdežmani glavač i cucek cvileč. Katlan, čami, pušeč, smolavo dimeč, dim i jogenj, pekel sprekleto rdeč. Glas melina je stal. Z dalkog, dal, se dal javče vmireči ftič, kervavi čar n i ždral. Glas potoka je stal. Berboče gnus i kal, čuti je ne niš.

Se glib i muk i jal. Cvet keliha je zgnjil. Karv zgnjila v žlebu žil, zvezdani b les k se v glib i blato spremenil. Zanemela je sila se h zvezdani h si l, pred človekom se človek kak larfa larfi skril. Ništarmenje veter zdehnul je kak pes, pod karpitom plomba rascufaneh nebes. Razmetali su luctvo kak gingave cigle, človeka človek išče: iglu g lavi č igle. Kusa kervava rast erg ali ku su. luctvo se ftaple v sramoti i v gnusu.

- Tak je to nekak od prilike bilo s tem mojim Mizerere Tebi Jeruzalemom, ak ste poslušati izvoleli. Mizerere Tebi, Mizerere Meni, Mizerere Semi Nami, gospon doktor, i lehka im bila noć! Kistijant im želim! Prav veli Kinez: človek se rodi da bi hmrl.

SAME NEPRILIKE NA SVE STRANE

Ponovno u ulozi takozvanog "slobodnog građanina", koji može da popije svoju bijelu kavu u jednoj od pet kavana našeg "velegrada", po svom vlastitom anarhoindividualnom samoodređenju i izboru, kretao sam se ulicama i javnim lokalima - na najveće iznenađenje naših poštovanih sugrađana - kao da se nije ništa dogodilo. Za moju vlastitu logiku, stvarno - nije se dogodilo, doista, ništa. Uvrijedio sam jedno građansko lice

"protivpravno sam očitovao da to ugledno građansko lice ne poštujem u dovoljnoj, po pozitivnim zakonima propisanoj mjeri", pak sam po tim istim pozitivnim zakonima osjetljivo kažnjen; kaznu sam izdržao, osam mjeseci pristojno i gotovo pokajnički lojalno odsjedio, i sada se meni činilo da je stvar likvidirana i predana tihom zaboravu.

Obratno od toga: za naše zaostale i bijedne prilike stvar je ova tek sada postala neshvatljivom, ona je sada tek počela da uzbuđuje naše duhove.

Naši duhovi, naime, reagiraju na podražaje veoma polagano, moglo bi se reći: sa zakašnjenjem, ali ovim svrakama u tom smrdljivom malom zakutku nikako nije išlo u glavu da se našla među njima ptica koja ne će da grakće kao kradljivica nad strvinom i nad glupošću jednog blesavog društvenog medija. Svi su glupani iz više solidarnosti stali da razvijaju psihološki otpor spram moje geste.

Sjedim nasapunan u brijačnici. Mislim kako sam u posljednje vrijeme zaboravio ogromnu količinu svojih vlastitih dojmova: javi se po koja svjetlija misao, objasni se čovjeku čitav niz zapletenih odnosa, a onda taj dojam o spoznajnoj jasnoći polagano trne i nestaje. Prestrujavanje dojmova i misli, u dugotrajnom nemiru sitog i bezbrižnog života, u pomanjkanju svakog ozbiljnijeg sistema - da čovjek od sebe stvori čovjeka, a da ne bude tuđa spužva. Zaista sam prorajtao i protratio čitav život! Zaboravio sam među kretenima već čitati knjige! U posljednjem sam se trenutku probudio usred jednog ružnog sna!

- Pardon, gospodine doktore, trgnuo me iz mojih misli majstor brico (gestikulirajući živahno i uznemireno svojim blistavim nožem oko mog desnog oka), pardon, gospodine doktore, oprostite, ali zanimalo bi me je li istina što se govori da će vas ponovno u zatvor?

- Kako u zatvor? Zašto?

- Ne znam, gospodine doktore! Bio je tu sinoć doktor Hermansky, i pričao je svima nama da mu je vrlo žao, da ste mu vi tako simpatični, da je uvjeren kako ste vi dobronamjeran - ali, oprostite, tako se je izrazio - "prenapet čovjek, živčano podrovan", i da mu je to više nego neugodno, ali da će biti prisiljen ponovno predati tužbu u ime gospodina generalnog Domaćinskog, jer da vi po gradu, isto tako kao i prije procesa, pričate kako je gospodin generalni Domaćinski bandit i kriminalan tip.

- Ajde, majstore, pustite vi te gluposti, nije to zanimljivo.

- Kako da ne, gospodine doktore, vi ćete dopustiti...

- Ja ništa ne ću dopustiti! Razumijete li: ja ću vama dopustiti da me sapunate i brijete, to je vaš posao.

- Pardon! Nisam vas htio uvrijediti! Ali svijet ima pravo! Evo vidite kako ste nervozni! Zašto se uzrujavate?

Da mi taj "majstor" ne gestikulira britvom oko vrata, opalio bih mu zaušnicu! Niti sam nervozan, niti se uzrujavam, a on mi kopka po drobini i hoće da me strpa u zatvor, jer brije advokata gospodina "generalnog" i jer je sluga i glupan. Smetali su me moji bližnji godinama. Dolaze i posjećuju čovjeka kada to njima odgovara najbolje po njihovom dnevnom rasporedu, za-.ete se, gnjave kao dosadne muhe što kruže oko kravljih kolača, gnjave, gnjave, zvrndaju, gnjave godinama, o stvarima koje se ni mene, ni njih ne tiču. O pitanju uređenja stana te i te osobe, o rastavi braka ovog ili onog o izložbama ili o privatnim docenturama, a sad me i moj vlastiti brijač gnjavi: hoću li ponovno u zatvor, i zašto pričam o Domaćinskome ono o čemu sam uvjeren da je istina: da je Domaćinski kriminalan tip, bandit i rođeni provalnik! Godinama razgovarao sam sa svojim bližnjima o stvarima koje me, doista, nikada ni najmanje nisu zanimale: o diluvijalnim ribama, o CromWellu, o engleskom ustavu, o štampi, o ratovima, godine sam ispunjavao najisprazniji brbljanjem, jalovim, dosadnim, protraćenim prepričavanjem gluposti, a sada imam da razgovaram petnaest sati dnevno o Domaćinskome. l to sa svima: od majstora kod jutarnjeg brijanja do konobara u kavani "Evropa", koji će mi večeras kad stignem u kavanu servirati moj svijetli kapuciner sa čitavom novom serijom najsab-lasnijih glasina: da je doktor Hugo-Hugo najavio čitav niz procesa protiv moje ličnosti, da je gospodin doktor plemeniti Rugvay izjavio gospodinu generalnom S. S. (u kartašnici) da ne će tako dugo mirovati dok mi ne skine glavu! (i Rugvay u predistrazi traži od mene pismenu ispriku u obliku novinske izjave, kao neku vrstu nagodbe.) Radio sam kao lice potpunog povjerenja više

od osam godina najpovjerljivije stvari gospodina Domaćinskoga, poznajem tog escroca i prepredenog gangstera iza kulisa i bez krinke tako intimno te bih o njemu mogao objaviti čitavu knjižnicu od nekoliko stotina hiljada stranica, ali da objavim čitavu biblioteku o jednom banditu kada sam i sam bio njegovim "banditskim", namještenikom, to mi je ispod časti i na te mračne detalje nisam nikada imao volje ni misliti. Ta neću, valjda, gubiti dane na sakupljanje podataka da raskrinkam jednog notornog lopova, kao detektiv ili kverulant. A osim toga: nikada u svome životu nijesam mislio da ću promatrati svoju vlastitu advokatsku karijeru sa stanovišta "inkompatibilnosti". Doista! Biti advokatom Domaćinskog mogao je da bude samo moralni kreten! l to godinama! l o Rugvayevima kao moralnom problemu mogla bi se napisati studija kojom bi čovjek bezuvjetno dokazao da je potpuno u pravu. Svi ti Rugvayi, o, bože moj, sitne su grabilice! Pili su ljudsku krv, to je istina, ali tko nije krvav? Pitanje neuralgičnog kompleksa, u odnosu spram problema umorstva kao takvoga, u glavi jednog subjekta koji je sin ubojice, nema sumnje, od osnovne je važnosti. Rugvay je bolećivo ozlijeđen u tome pravcu, i u toj studiji trebalo bi nagomilati masu dokaza kojom bi čovjek objasnio kako izjava o neuralgičnom punktu nije trebala da ima uvredljiv karakter! A što bi to značilo? Sjesti, sakupljati podatke najmanje godinu dana, po knjižnicama, po arhivima, po starim pismima, razgovarati s masom dubioznih glupana i pobijediti u jednom dvoboju gdje ti je protivnik lutka od slame. Napor je taj bespredmetan, prvo, zato što u toj predistrazi treba odgovoriti u kratkome roku, a zatim, i tako dalje. Dakle: taj je napor bespredmetan, savjest nam je čista, a slučaj Rugvay znači za nas opet najmanje šest do osam mjeseci. A sve zbog jedne dobronamjerne neučtivosti.

Ljudi, zapravo, nisu ni učtivi ni neučtivi, ni susretljivi ni nesusretljivi. Te prilično neinteligentne životinje, zaokupljene same sobom, ljubazne su kad se sastaju kod bijelih stolnjaka - poslovno zainteresirane, a uglavnom neizrecivo znatiželjne ako mogu ustanoviti kako ih njihove žene varaju upravo tako kao što su i same varane.

Do dvadesete godine ima u ljudima još nešto malo životnog zanosa: do dvadesete godine čuvaju se još i cijene knjige (ne po crti amortizacije ili kamatnjaka, nego zbog stihova), do dvadesete godine ljudi vole cvijeće, poštuju posmrtne maske nekih luđaka koju su pomrli iz takozvanog larmoyantnog, romantičnog idealizma, a poslije dolazi ubitačna provincijalna dosada, cinizam malih, zaostalih prilika, poslovne tajne, često nespojive s boljim običajima, ali unosne, Domaćinski ili služba kod Domaćinskog, Rugvay i rugvajizirana rugvajevština, blato i glupost i glupost u blatu i gluposti. Ti isti ljudi

oko mene, ta gospoda doktori, pravnici, kolege, koji se tako blesavo čude tome što sam se usudio da izazovem Domaćinskoga, kad sanjaju o svećeniku druge jedne vjeroispovijesti, u okviru koje nisu lično organizirani, smatraju takav san predznakom smole i glasnikom slabih vijesti. Ti ljudi liječe bradavice pasjim kostima, oni vjeruju da se jačmenac može čaranjem odstraniti vrškom tupog noža, ili da se kostobolja najjednostavnije liječi mačjim repom, a posumnjate li u te njihove čudotvorne tajne, ljudi se ograđuju od tog nametljivog i razornog diranja u njihove svetinje: pardon, u ovo vam ne dopuštam dirati, to je naš "pogled na svijet"... u "pogledima na svijet" tih jačmenaca, mačjih repova, škapulara i solidnog kamatnjaka od sedam i pol posto, ja, dakako izgledam kao prenapet goveđi mjehur kojim klauni tuku po magarećim glavama u karnevalskoj povorci, i što se ja čudim doktoru B. R. kad me patetično zaustavlja na ulici te, izražavajući mi sve svoje simpatije, žali što sam tako duboko "zabrazdio u martiromansku psihozu". To znači zlurado smraditi u svoje vlastito gnijezdo.

- Ovo što vi tjerate, dragi kolega, to je dostojno jednoga svetog Sebastijana!

Vas će prorešetati sulicama i strijelama pozitivnih zakona tako da ćete ostati na ulici kao prosjak, kao Lazar, kao sveti Sebastijan!

- A što ste se tako iznanada dotakli trećeg i petog gumba na diskretnim vratašcima svojih hlača, dragi kolega? Bavite li se možda crnom magijom?

Imate li možda namjeru da mi pomognete svojim čaranjem?

Eto, tamo je prošao fratar! Znao sam: jutros ću sastati fratra! To mi je jako neugodno. Imam jedno važno ročište! Klanjam se! A ove moje svetosebastijanske savjete uvažite, dragi doktore! To već postaje doista stenjevačka šala! Čujem da su i ex offo podigli protiv vas tužbu, l Rugvay vas tuži. No, servus! Vi ste lar-purlartist kaznenog zakona.

- Samo još jedno mi objasnite: kakvu ulogu igra magično dodirivanje onih zatvorenih vratašca ako je pokraj vas prošao fratar?

- To je protumjera. Fratar nosi smolu, a iza onih hlačnih vratašca stanuje antički simbol uspjeha, zdravlja, sreće! Klanjam se, doktore! l prestanite već s tim prljanjem svoga gnijezda! Molim vas, u vašem vlastitom interesu! l zar vi mislite da se ne zna da ste za Domaćinskog palili i robili godinama?

- Klanjam se!

- Ja sam, gospodine moj, individualist, i ne ću da nam se od našeg slobodnog, ličnog, individualnog života stvori mravinjak! Ja nisam mrav, gospodine doktore, u meni nema ničeg od jednog mrava. A vi, čujem, u posljednje vrijeme propovijedate nekakve moralne discipline koje su stvorene za ljudske mravinjake! He-he! Samopljuvanje, kršćanstvo, klevete protiv svog vlastitog obraza!

- Ja uopće ne propovijedam ništa, gospodine doktore, ja nikada nisam ništa propovijedao, pak, prema tome, logično, ni u posljednje vrijeme ne propovijedam ništa što bi bilo u protuslovlju s onim što sam propovijedao prije kad isto tako nisam propovijedao ništa.

Čovjek koji me je zaustavio na ulici, na prolazu, en passant, je "doktor",

"činovnik u visokom, generalskom činu", čovjek je "slobodar", pjesnik, napisao je pet-šest knjiga pjesama o asirskim motivima, o pohodu Aleksandra Velikog na Kserksa, o Sardanapalu, o bizonima i o jaguarima. U njegovim stihovima bijesne pantere kolju malu djecu, Aleksandar Veliki pobjeđuje Kserksa krdom divljih slonova, gazi čitave Mezopotamije, Tigris i Eufrat plivaju u krvi, on nije mrtav i on se s pravom buni protiv svake, pa i najmanje pomisli da bi netko od njegovog divljeg, anarhističkog, bezbožnog života stvorio mrava, i to upravo ja, kome je u posljednje vrijeme jedini ideal da svi postanemo što prije mravi u dobro uređenom mravinjaku, a svaki mrav treba dvadeset i četiri sata na dan da moralistički smradi u svoj vlastiti mravinjak. A on, gospodin doktor, u visokom, generalskom činu, on je bizon, jaguar, on je, gospodine ti moj, individualist pod svaku cijenu, on je biblijski Sardanapal i kentaur - u jednu riječ: natčovjek! On je Heroj po svom junačkom "pogledu na svijet". On se ne da izjednačiti. On ne će da bude sivi broj u sivoj jednoličnosti mravinjaka. On mrzi moraliste. Što se nas tiče - ako je netko pucao, zaklao, umorio ili ubio? To nije nikakav inkompatibili-tet, jer život je pod drugim uslovima upravo nezamisliv. Takav je život sam po sebi, kao proces, kao kozmička zamisao, l upravo zato, taj gospodin u građanskome činu generala, koji piše slobodne stihove (duge, dlakave sto-noge) o anarhiji i o razvratu, koji veliča ratove i bitke, a da nikada nije ni primirisao baruta, i u svome životu, tihom, urednom, činovničkom, između prvog i prvog u mjesecu, nije čuo ni jednog topovskog hica (osim u

"Hamletu", kada kralj Klaudije Danski napija zdravicu u prvome činu), on nikada ni o jednom stvarnom pitanju nije imao svoga građanskog mišljenja, on nikada nije nikome nametao svoje uvjerenje, osim u pitanju "slobodnog" stiha i rime, što za nj predstavlja jedino pitanje

"slobode". On je od Khuena do danas cijeloga svog života kao uzor-činovnik glasao za sve vlade i za sve režime na vlasti protiv svog uvjerenja, on je bio uzor-kancelist protiv svog uvjerenja, lagao je ex cathedra protiv svog uvjerenja, a jedino uvjerenje koje brani to je pojam individualne "Slobode", ugrožene po kome? Po meni, po čovjeku koji je pred sudom utvrđen kao klevetnik i lažac, i koji je kao takav žigosan os-momjesečnom tamnicom, po čovjeku vrapcu za koga je zakonski utvrđeno da se je nepristojno ponio u svom vlastitom gnijezdu. On ne će mravinjak koji mu "ja namećem", ali zato je sam po svom vlastitom kapacitetu uzor-mrav! On ne će sivu jednoličnost, ali zato je sav od pete do glave: siva kancelistička kostrijet i kancelarijski pepeo! On ne će da se vrijeđaju brodovlasnici, brodograditelji, bankiri, uopće ljudi "koji u današnjem sivom vremenu robova i ropske psihe jedini predstavljaju pun životni princip jake, zdrave i zanosne vitalnosti, jer su financijeri i industrijalci sol našeg vremena, ne samo Zlato, u kapitalističkom smislu, kao što to nama kao materijalistima i socijalistima izgleda".

Skinuo sam šešir i poklonivši se bez jedne jedine riječi tome Sardanapalu, bizonu i anarhoindividualističkom verslibristu, zaputio sam se dalje svojom - kako se to vulgarno kaže - životnom stazom. Tko je mogao da sluti da je u zvijezdama zapisano da će me jedan ver-slibrist grofa Khuena proglasiti

"socijalistom"?

Prije do ljigavosti popustljiv, sada sam polagano postajao sve manje tolerantan. Oduvijek voljan da sa spolno nastranim ljudima drugujem po crti ljudske simpatije, jer se pitanje njihove spolne nastranosti (sasvim prirodno) mene osobno nije ticalo, kao njihova vlastita intimna, privatna stvar, poslije svog povratka iz zatvora već dvojici-trojici od tih bel esprita izjavio sam da su mi dosadni, da su mi neugodni kao grbavci, da me gnjave tom svojom pretjeranom zabrinutošću u jednom pitanju koje ih se ništa ne tiče.

- Idi, brate, pak hvataj nadobudnu mušku djecu za svoju razonodu, a mene i Domaćinskoga pusti do vraga! Ne tiče te se ta čitava stvar savršeno ništa!

Ne razumijete se vi u to! Nema to sve nikakve veze s prostatom.

Jednom škrtom glupanu, kućevlasniku, bogatašu, koji me za dvadeset godina našega poznanstva nikada nije pozvao na večeru, odgovorio sam kako bi od njega mnogo džentlmenskije bilo da mi se revanšira za moje večere. U ovih dvadeset godina našeg poznanstva on je kod

mene večerao najmanje pedeset puta, a nije me pozvao za uzrat ni jedamput ni na jedan aperitiv. To bi trebalo da ga u našem odnosu zanima više nego pitanje

"smradim li ja svoje vlastito gnijezdo" i da li je to normalna pojava?

- Kako da vas nisam pozvao na večeru? O, pardon, molim lijepo! Sjećate li se, bili smo kod "La Boule Blanche" u Beču, oprostite, to je insinuacija najodvratnije vrste. Meni se ne može prigovoriti upravo u pogledu forme ni najmanja sitnica! Pardon! Vašim djevojčicama poslao sam na Uskrs kutiju bombona.

Istina je. Zaboravio sam. Ima čovjek pravo. Prije jedanaest-dvanaest godina sastali smo se na Kerntnerici, slučajno, i pozvao me na ručak, i to sasvim pristojan. I bombone je poslao. Na Uskrs. Prije sedam godina. Točno.

Čokoladu. Djevojčicama. A ja sam opet jedamput u svom vlastitom gnijezdu ostavio moralno problematičan trag, doista dostojan svog intelektualno i moralno nagrizenog profila. Izjavio sam jednoj dami da je pokvarenija od posljednje profesionalne bludnice, i potjerao sam je od svog kavanskog stola kad me je počela uvjeravati kako ni jedna od mojih djevojčica nije moje vlastito dijete budući da me žena vara naočigled čitavog grada već godinama. Tu istu damu branio sam prije nekoliko godina u njenoj brakorazvodnoj parnici, upoznavši tako (stjecajem okolnosti) neobično čudno zakulisno stanje njenih raznovrsnih odnosa, o kojima je bolje da se ne kaže ni riječ.

Ta, dakle, i takva gospođa, u svakome pogledu "dama u znaku pitanja", bila je među prvima koja je imala čast da podigne tajanstvenu zavjesu moje bračne spavaonice i da me prikaže svijetu kao sažaljenja dostojnog' rogonju koji je izgubio živce pa taj nemir želi da prikrije pljuvanjem u tuđe obraze.

Kada sam za poslijepodnevnog koncerta u jednoj prepunoj kavani u centru grada ispljuskao nekakvoga Dizdar-Barjaktarevića, agent-provokatora svoje vrste, onda je gradom stala već dobrano da kruži glasina kako se na meni, odista, pokazuju sve jasniji i sve očevidniji znaci duševne neuravnoteženosti. A ustvari, čitav taj neugodni skandal s Dizdar-Barjaktarevićem bio je posve logičan, upravo tako matematski logičan, kao i slučaj Ljubičićev kada tek što nisam izgubio oko; ta je najnovija i krvava tučnjava samo pojačala uvjerenja mojih sugrađana da bi me trebalo strpati u luđačku košulju.

Slaboumne li pretpostavke! Ima situacija u životu kada zaušnica pada

po dubljem zakonu životnog kontrapunkta, a tko za takve stvari sluha nema, tko moralizira nad skandaloznim vladanjem živčano prenapetih glupana koji se tuku po javnim lokalima, takav moralnona gluhi pojedinac obično nema fantazije. Dvadeset milijuna mrtvaca za takve moralno nagluhe fi-listre znače potpuno normalnu, svakodnevnu pojavu, a dvije pljuske u kavani, za vrijeme koncerta, dokazi su ludila.

Taj mračni tip, taj Dizdar-Barjaktarević, nosio je nad svojim lopovskim obrazima svetok-rug narodnog borca: uhapšen zbog nekakvog ili nečijeg pisma kome nije poznavao ni sadržaja jer je kod svega toga igrao bezazlenu ulogu potpuno slučajnog donosioca, dakle pismonoše, on je odležao godinu dana carskog zatvora, godine tisuću devet stotina i četrnaeste, a tu je godinu po višem stjecaju okolnosti nekoliko godina poslije rata amortizirao obilato, s izvanredno solidnim kamatnjakom na dinastičkoj liniji. U poratnome metežu, za prvih dana prevrata, dok se još nije moglo razabrati da li će evropski događaji udariti upravo onim smjerom koji je, kao prorok, predviđao gospodin Domaćinski, taj Dizdar-Barjaktarević izdavao je prilično glasan časopis pod anarhoindividualističkim, polusimboličnim naslovom

"Atlantida".

Atlantida, to je po Dizdar-Barajaktareviću imala biti Evropa: kontinent pred katastrofom. Pod dojmom okolnosti, on se u dvije-tri godine razvio od urednika "Atlan-tide" do takozvanog etnografskog, folklorističkog optimista.

Jedini izlaz "za nas" otkrio je u narodnom vezivu, u narodnoj predaji, u narodnoj pjesmi. Postao je gandijevac, pisao je antimarksističke polemike, bavio se antropozof-skim pitanjima, zatim je postao član direktorija sumnjivih poludesnih omladinskih grupa, onda je počeo da propovijeda naš rasni preporod i preko noći postao suradnik vlastitih listova za P.P.-vlade, i otputovao u inostranstvo. Govorilo se o njemu, sjećam se, da inostranstvuje kao poluslužbeni doušnik, poslije se vratio, izdavao dubiozne almanahe, pokrenuo dva-tri tjednika, opet zaronio u debelo inostranstvo kao pliskavica i tako se pojavio u "Centralu", sjeo za moj stol i od prvog momenta počeo da me uzrujava. Priznajem: svime! Svojom antipatičnom buldogastom pojavom. Svojom bubuljičavom njuškom. Lakiranim noktima, zlatnom dozom (za koju je odmah naglasio da vrijedi hiljadu i dvije stotine švicarskih franaka), svojim smrdljivim sapunom, namještenim optimizmom, krezubim smiješkom, kretnjama, glasom, bojom glasa, načinom govora, dakle, ukratko: svime.

- O, klanjam se, doktore! Kako ste? A što ste se vi počeli baviti

pozivom pučkotribunskim? Baš mi je milo što vas vidim! A vas je ubajbočilo, i to, bogami, ljudski. E, nije šala! Kad čovjek hoće da igra ulogu arbitra, treba da je svijestan posljedica. Znate kako kaže naš narod: tko ne umije preskakati plotove, neka ne ide u pasje svatove! Khe-khe! A Domaćinski, znam ja njega! Prepreden je to lisac! Bio čovjek na spisku sarajevske policije.

Dakako da je bio! Ali dokaži ti to, brate! Dokaži? A jedno vam se mora priznati, dragi doktore! Tvrdoglavi jeste! Svaka čast. Samo čujem da se i Rugvay sprema na novu ofenzivu. A i druge posljedice po pozitivnim zakonima ne će izostati, na žalost! A ja dolazim iz Atene. Dakle, znate, ja sam sebi tu pišljivu Atenu sasvim drukčije predstavljao. Ništa. Kažem vam, doktore, milieu tako provincijalan te ne može biti provincijalniji! A sada sam na proputovanju u Berlin, tamo ostajem mjesec-dva. Ja ne znam, bogami, što to ljudi toliko psuju po prilikama u našoj zemlji. Ja sam sada proputovao čitavu Evropu u svima smjerovima i mogu da vam kažem mirne savjesti: ni u jednoj zemlji ne gradi se toliko, ne stvara se, ne podiže kao kod nas. Iz Berlina putujem u Bruxelles. To je dosadan, siv, neizrecivo filistarski grad.

- Blago vama. Vi uvijek putujete. Iz Pariza u Atenu, iz Atene u Berlin, iz Berlina u Bruxelles. U Rimu ste bili godinu dana, u Munchenu, u Londonu. l u Parizu. Ne znam od koga sam čuo da ste dugo bili u Parizu. Više od dvije godine!

- Ah, da! U Parizu? U Parizu sam bio dvije-tri godine. Upoznao sam Stravinskog! Zgodan čovjek. Malko uobražen, inače prijazan gospodin.

Samo ima jednu manu: gnjavi, brate, svoje društvo kao pijanist, a svira tako falš da ga je upravo muka slušati. l Picasso me je pozivao k sebi: on se neobično interesira za naše freske. Obećao sam Picassu da ću mu napisati principijelan predgovor za njegovu kolektivnu izložbu u New Yorku. Bio sam na čaju kod Lhotea. A propos Lhote, među nama, ali sasvim među nama: u cercleu oko Lhotea ne drže ništa do Meštrovića. Znate kako: Meštroviće naša vrijednost! A što mi uopće imamo? Malo Njegoša, malo narodne pjesme i Meštrovića! l htio sam da mu pomognem, bilo mi je žao čovjeka, pa kažem ja Picassu: e, moj dragi maestro, polagano, ne ćete vi ovako o našem majstoru, ali oni nikako ne će da popuste, l ne će, i ne će! Kažu: gdje je on - molim vas – od Bourdellea? .Sada, jeste to: nije ni Bourdelle baš mačji kašalj, ali opet... l tako sam, vidite, s Meštrovićem nagrabusio. A vi to ne znate? Ja sam suradnik "XX Sieciea". Da-a-a! Napisao sam članak o arhitekturi naših južnih krajeva. Dobro plaćaju, bogami: tri hiljade franaka po štampanom arku. Da taj posao nije tako ubitačno dosadan,

čovjek bi mogao postati još i literat. Eto, Plon! Ljetovao sam mu s gospođom i kćerkom u St. Tropezu, i Plon me upravo zaklinje da mu napišem knjigu - tako neku vrstu monografije - o našoj zemlji: plaća mi dvije hiljade švicarskih franaka po tabaku. Znate li vi, što to znači? A propos monografija! Čuo sam jučer, povjerljivo, dakako, među nama, da Lantoš (vi znate onu protuhu Lantoša) piše monografiju, što mislite o kome? Pogodite!

He-he! Ne biste pogodili do svog smrtnog dana! Lantoš piše monografiju o Domaćinskome! Na kunstdrukpapiru sa četvorobojnim tiskom. Već mu je doktor Hugo isplatio prvi a conto: dobro su ga platili, bogami, svaka čast! A propos Domaćinski! Među nama, ali strogo diskretno! Doktore, ja znam čovjeka koji je ministru Krobatinu dao onu fotografiju dokumenata od sarajevske policije! Autentične fotografije stoje vam na usluzi. Molim vas da me ne shvatiti krivo! Ja ne posredujem, ja vas samo upozoravam iz čistog dobronamjernog prijateljstva, jer napokon u tim vašim bitkama, kako vidimo, puca se iz monografija, to je, bogami, teško topništvo, a mali kakav dokumentić u tijem zavrzlamama ne će biti na odmet.

Sama pomisao da dođem do tih dokumenata bila je u prvome trenutku juridički zavodljiva. Ali ta bubuljičava njuška preda mnom, taj drastički dinaroid bio mi je fiziološki odvratan! za nj se govorilo da je pobio prilično mnogo svijeta! Nekakav socijalistički bravo koji hoće da me ucijeni policijskim dokumentima. Odbio sam. Nije bilo, možda, mudro, ali nisam mogao da se upustim u taj posao s tim tipom. Ispao sam glup i inferioran!

- Hvala. Mene ta stvar više ništa ne zanima. To je za mene skinuto s dnevnog reda.

- Doktore, radi se o jednoj smiješnoj svoti: čovjek traži pet hiljada. Za vas je to stvar od goleme važnosti! Možda sudbonosna! Vi ste se upustili u borbu s krokodilima! Pazite dobro! Radi se o malenkosti!

- Hvala vam!

- Ne ćete doista?

- Ne, hvala!

- Je li to vaša posljednja?

- Pa dobro, čovječe! Razumijete li što znači: hvala? Ne! Hvala!

- A, tako! Rezignacija! Vidite, doktore! Ovi nastupi tihe, melankolične

rezignacije, to su uvijek sigurni znaci izgubljene bitke. Znači: prevladao je razum. Pomirujemo se sa činjenicama. Ali, vidite, Domaćinski ne spada među melankolične džentlmene! Domaćinski je najmio Lantoša, a onaj isti Krobatinov tip (među nama, ono je jedno stopostotno provalničko lice, više od toga: opasno đubre) ima čitavu zbirku raznih dokumenata... Ja ne znam da li je istina, ali molim, ja citiram, odgovornost ne preuzimam, ali, molim, citiram doslovno: kaži ti onom svom prijatelju (tako je rekao, slovo po slovo, na časnu riječ), da mi Domaćinski daje pedeset hiljada ako mu predam dokume-nat što se tiče onog tvog ludog doktora.

- Kakav dokumenat? Tko da preda doku-menat? O kome?

- Ma, more, što tu izigravate šeret-buda-lu? Dokumenat, brate, policijski, iz koga se lijepo vidi da ste pod svojim vlastitim potpisom denuncirali doktora Wernera godine četrnaeste, kao ispravnog nacionalnog radnika,

- Dokumenat? O meni? Iz godine četrnaeste?

- Ne, nego valjda o meni! Ja sam onda hrkao, prijane moj, s onu stranu brave, a vi, gospoda austrijski oficiri, vi nosioci velikih zlatnih carskih austrijskih kolajna za hrabrost na bojnome polju, na polju časti i slave, vi ste se pomalo bavili i denuncijacijom. A sada izigravate moraliste. More, kakav moral!

E, vidite, tu, u tome momentu je pala ona šamarčina, ona glasna fatalna zaušnica, po svim pravilima razuma i logike. Strka. Kelneri. Graja. Jedan mali pikolo upravo onog momenta u prolazu, ponesen onim događajem, prolio je pet-šest čaša piva po damama kod drugog stola, zvek staklovine na mramornome podu, vrisak usplahirenih gospođa, gosti, začuđeni kavanski gosti, valcer iz "Travijate", policija, ispitivanje u šanku, stiska čitavog jednog jata baba oko nas, u jednu riječ: skandal u kavani "Central". Rezultat: pet dana policijskog zatvora nepretvorivog u globu, jer mi je to poslije "slučaja von Petretich" bio već drugi "slučaj" izazivanja nereda na javnim mjestima.

A nekoliko dana kasnije, tek što sam se vratio iz zatvora, treći slučaj izazivanja nereda na javnome mjestu, ovoga puta u kavani "Evropa".

Sjedim u kavani, čitam novine. Čitam članak jednog stručnjaka o navalama otrovnim plinovima na evropske velegradove i o socijalno selektivnoj prednosti takvog jednog prepada otrovnim plinovima na evropski velegrad.

Autor tog stručnog članka s pravom pretpostavlja da će od jedne

dobro organizirane i planski provedene navale otrovnim plinovima na jedan velegrad stradati, uglavnom, dijelovi prenapučeni, dijelovi u kojima stanuje deklasirano, demoralizirano gradsko smeće. Kako je danas, kraj visokog stupnja tehnike i mašinizirane proizvodnje, nekvalificirana radna snaga - uglavnom - potpuno suvišna, navala otrovnim plinovima na industrijske velegradove imat će - između ostalog - i tu prednost što će se masovnim uklanjanjem plebsa dobro organizirano društvo riješiti suvišnog ljudskog smeća, uglavnom ološa i deklasiranog nepotrebnog balasta.

- Servus!

- Zdravo!

- Slobodno?

- Molim!

- Kako si?

- Dobro! Hvala! A ti?

- l ja! Hvala!

Bio je to moj drug iz srednje škole Franjo Ljubičić, koga smo svi od djetinjstva zvali Francek. Francek je postao bankovni činovnik, a za vrijeme rata bio je fliger. Oberleutnant jedne bosanske regimente, aeronaut. Negdje polovicom tisuću devet stotina i osamnaeste razgovarao sam s njim u Ljubljani, u onoj maloj kavani u sjeni franjevačke crkve pred kojom stoji Prešernov spomenik. Ja sam doputovao iz Galicije, a on je bio kod jedne eskadrile na venecijanskom sektoru, bombarder. Razgovor je onaj ljubljanski počeo (otprilike) isto tako kao i ovaj u kavani "Evropa".

- Servus!

- Zdravo!

- Slobodno?

- Molim!

- Kako si?

- Dobro! A ti?

- l ja! Hvala na pitanju. Bio sam jutros nad Venecijom. Dakle, ja sam

sebi tu toliko razvikanu Veneciju posve drugačije predstavljao. A zapravo: mnogo vike ni za što! Plitka vodurina kao Lonjsko polje. Sam šaš i blato. Lagune! To su te slavne lagune! Ti boga! "Nad lagunom trepti mjesečina" - he-he! A ja sam po toj lijepoj mjesečini - ti boga - nad lagunom poslao toj našoj dragoj Veneciji pakung najsrdačnijih pozdrava, l gondolama i golubovima i Svetom Marku! Ti boga! He-he!

- Kakav pakung?

- Pa tako: tonu i pol ekrazita! Dosta, ti boga! Što misliš!

Ovoga puta, u "Evropi" nije Francek pričao o svome venecijanskom pakungu, ti boga, nego o tome kako su ga bacili iz banke, kako sada vodi knjigovodstvo kod nekakvog carinskog posrednika, kako traži bolje i unosnije mjesto, kako bi trebao protekciju uglednog direktora jedne ugledne banke, kako svi ljudi kradu i varaju, ti boga, kako je sve sagrađeno na krađama i na prevari i kako je svijet gadan, zloban i pokvaren. Sve je podmitljivo, sve je potkupljeno, sve je potplaćeno, sve douškuje, sve se ogovara i kleveće, a nitko nema obraza da kaže popu pop, a bobu bob. Sve je upravo odvratna, prljava krčmetina, smrdljiva špelun-ka, spilja, kartašnica i kupleraj! A kako je sa mnom? Čuo je od nekoga da je poduzeta akcija u građanstvu da mi se poništi doktorat, jer da nisam dostojan tog akademskog naslova. Čuo je da me je Domaćinski dobro platio i da sam kod toga pristojno zaradio.

- Kako, Domaćinski? A zašto bi mene platio Domaćinski?

- No čuješ, ti boga. Ne pretvaraj se, molim te lijepo! Kad čovjek ima dokaze u ruci, ti boga, i može da nastupi dokaz istine, a ne nastupa dokaz istine nego prima osudu na znanje, i to još, ti boga, bez priziva, takve se stvari, ti boga, ne čine badava! Među starim drugovima, entre nous - koliko si dobio?

- l ti vjeruješ da sam je primio od Domaćinskoga mito i da samo zato nisam tjerao stvar na višu instanciju?

- Vjerujem, a zašto da ne vjerujem? Još se nikada nije čulo da je netko imao dokaze u ruci, a onda se zadovoljio osudom i sjeo na osam mjeseci u zatvor!

Smiješna stvar! A zašto ne bi bio primio? Da ćeš biti suđen po zakonu zbog uvreda, to si znao, a ono je već bila prilična usluga onom lopovu, i tako se opet jedamput pokazalo: da na ovom bijelom svijetu nema čovjeka koga se ne bi moglo kupiti! Nemoj se ljutiti, ti boga, ja ti to ništa ne zamjeram, samo onako, među starim prijateljima - ti boga - em znaš kak je, ti boga...

- Oprosti, ali ako ti vjeruješ da sam ja mogao uzeti od Domaćinskoga novac, onda mislim da je naš razgovor o toj stvari potpuno suvišan! Samo taj fakat što se nalazimo tu u ovoj prenatrpanoj kavani priječi me da ne reagiram na te tvoje riječi kao što bi jedino bilo logično: pljuskom. Molim te da ostaviš moj stol i da se odstraniš, i to smjesta!

- Ti me tjeraš od stola? Taj stol je upravo toliko moj kao i tvoj! Marš ti, svinja stara! Šuft!

One dvije-tri svoje posljednje fraze: svinja stara, marš, šuft, Francek Ljubičić zaurlao je tako glasno da su svi oko nas uznemireno uspravili glave, očekujući što će se opet odigrati u vezi sa mnom, starim i oprobanim izazivačem skandala po javnim lokalima.

Sjećam se toga momenta. Bilo je neizrecivo neugodno. Osjećao sam kako me je oblila rumen i kako sam ustreperio sav kao poskok. Pa ipak, oprostit ćete mi, uza sav respekt što ga čovjek može osjećati spram najobičnijih i najkonven-cionalnijih načela uglađene učtivosti, ipak nije ugodno biti predmet hajke, neprestano na udaru, bez prekida izazivan, uznemirivan glupim pogledima i drskostima na sve strane. Još uvijek u ruci s bambusovim okvirom kavanskih novina (u kojima sam bio čitao članak o prednostima navala plinovima na velegradove), ja sam, više jednom obrambenom kretnjom, da povučem neku demarkaciju između sebe i ovoga barbara što me izaziva a ne će da se udalji od moga stola, posve polagano (meni je barem tako izgledalo da nije bilo brzo) prebacio sa stola sve čaše i šalice, i srebrno posuđe spram Franceka, da mu time simbolično objasnim kako je između mene i njega stvar svršena. Neka ide!

Poliven kavom, vodom i čajem iz srebrnog čajnika koji se je otkotrljao ravno u njegovo krilo, Ljubičić Franjo je ustao i rutiniranom, bokserskom gestom starog bombardera poslao mi čitav jedan pakung ekrazita u lijevo oko.

Osvijestio sam se na klinici gdje sam poslije toga odležao dvije nedjelje u punoj neizvjesnosti za sudbinu svog lijevog oka jer je udarac svom težinom pao upravo po rožnici, i tako je riziko sljepoće bio priličan. Punih trideset dana ostavili su me u potpuno mračnoj, crnim zavjesama zavješenoj sobi, i tih trideset dana u mračnoj, crnim zavjesama zavješenoj sobi bilo je posljednjih trideset mirnih i harmoničnih dana u ovome dijelu mog uzrujanog i uznemirenog života što se odvijao u znaku samih neprilika.

Ležim u sobi zamračenoj crnim zavjesama. Danas, kada se kreću ogromne povorke gomila u svima smjerovima, što znači osamljeni

pojedinac u tim nepreglednim količinama strasti i zaslijepljenih predrasuda, i što može čovjek u tim brodolomima, ne imajući pojasa za spašavanje, a nije toliko kratkovidan te bi mogao da se opije patosom laži koja narkotizira utopljenike vjekovima. Naši dani protječu s našim životima kao sjenke Foxovog "20th-Century"-skandala. Novine sve luđom brzinom padaju na platno stvarnosti, ta igra svjetlosti i sjenke, ta tajanstvena predstava evropske laži postaje svakim danom sve mračnija i sve zagonetnija, strava u gledalištu očigledno sve uznemirenija, i nitko ne može znati kada će madridske ili šangajske bombe što ih promatramo iz svoga bioskopskog sjedala padati doista i po našim vlastitim glavama. Kao u pučkim kitajskim kazalištima, mi spavamo u gledalištu, mi se tu hranimo, mi živimo tu i mi tu umiremo. Prisustvujući začaranoj predstavi, glumeći glumce i gledaoce u jednom licu, ne razbirući tko je glumac a tko publika, mi ne razaznajemo tko koga promatra: da li glumci gledaoce, ili obratno? Jer dok nekoga gone na sceni, dok hajka traje, dok ulovljeni bjegunac posrće pred fijukom hajke, teško bi bilo prosuditi nisu li i goniči sami progonjene zvijeri, i kad čovjek razmišlja iznad te ustalasane pučine gomila, svjetine, puka, grobova i strasti, u tom sablasnom vihoru armada, podataka, programa i zastava, u toj oluji što je zavitlala oblake crnih brojki kao jata skakavaca, on ipak ni sam nije drugo nego skakavac u roju, brojka u statističkoj rubrici, statist na jednoj predstavi gdje ljudske mase čas raspinju, a čas nose u zlatnim nosiljkama pojedine glumce kao polubogove. Promatrajući zbrku i graju vjekovima, nosi nas vrijeme kao vjetar, i nas promatraju hladnokrvni i okrutni vjekovi iz staklenih muzejskih ormara u oklopu, mi gledamo, ali smo isto tako i gledani, a snaći se u tim tajanstvenim vrtlozima, isplivati ih tih tajfuna na korablji neznatnijoj od orahove ljuske, odlepršati kao pahulja u vijorinama, tko je to ikada umio i mogao? Svi glumci u okviru predstave neobično dosadnog i slabog filma "Domaćinski D. D.", sva ova hemoroidalna, bljedolika gospoda naliče u najboljem slučaju na neku vrstu bolje odgojenih maitre d'hotela. Ti glumci položili su svoje ispite kao odlikaši na provincijalnim školama, njihovi žaketi, njihove pomno ispeglane hlače, šiljaste cipele, svileno rublje, kicoški vezane, skupocjene kravate, odnjegovane, po-madom isprane i izmasirane ruke, sve je to uredan ispit, pred ispitnim povjerenstvom, vrsta bolje i unosnije sudske rasprave pred obraničkim sudom, ili prvorazrednog građanskog sprovoda. Predstava našeg domaćeg filma svakako je unosna građanska priredba, počešljana, više-manje ipak okupana, dobro postavljena, gdje statisti dočekuju nosioca glavne uloge u špaliru, kao što se to vidi i po provincijalnim kazalištima: on donosi u svojoj torbi važne ugovore, i, uz propisan smiješak iza stola presvučenog zelenim suknom, On, Gospodin Generalni, objavljuje gospodi članovima

ravnateljskog vijeća da je u svojoj torbi donio nekoliko stotina vagona plehnatih noćnih lonaca i da se, prema tome, puni optimizma, možemo nadati najpovoljnijem razvoju poslovnih prilika u slijedećoj poslovnoj godini. Taj smiješak Gospodina Generalnog smiješak je boljeg trgovačkog pomoćnika, potpuno svi-jesnog bankrota, ali glavno je da su njemu njegove dnevnice osigurane, i glavno je da on ima svoga pravnog zastupnika koji će 'tom bankrotu već pravodobno izmisliti odgovarajuću i pristojnu pravnu motivaciju. Punih dvadeset godina statirao sam na toj predstavi. Slušao sam njihove razgovore, prisustvovao svečanim dočecima njihovih gospođa kad se vraćaju s ljetovanja, donosio damama bukete ruža kad sam bio pozivan na večere, fotografirao se kod svečanih banketa u sjeni naših privrednih asova i ne sumnjajući da sam posve neznatna, siva pojava na toj nasmijanoj reviji gospojinskih haljina, skupocjenih toaleta i nakita, neka vrsta plaćenika koji u fraku šute na rubu sagova, okrenuti licem spram glavnih glumaca, a jedina im je dužnost da pogledom slijede svog gospodara, kao dobro uvježbani namještenici u sjajnim odorama kada pokretom glave prate dostojanstvenike pred počasnom četom. Igrao sam ulogu sporednog statista koji sakupljenim novinarima predaje tekst konferencije, uređen, počešljan i poljepšan za znatiželjnu javnost: "Gospodin predsjednik zahvalio se u svome uvodu NJ. E. ministru, gospodinu doktoru tom i tom", i tako dalje, ili: "Suradnja naših kartela, identičnost naših pogleda na otvorena pitanja naše produkcije i našega tržišta, sve to daje nam nesumnjive garancije da s najboljim nadama vedro gledamo u budućnost naše mlade privrede" – i tako dalje.

"Vedro gledanje u budućnost privrede", a zapravo veletrgovina maglom. Na međunarodnoj liniji zbližen-ja dviju ili triju "mladih privreda", kojima predstoji isto tako "vedra budućnost" kao i našoj, društveno smeće loče pjenušava vina u ime izmjene robe (to jest produkata "mlade privrede koja ima vedru budućnost" to jest - noćnih lonaca generalnog direktora Domaćinskoga), špijuni šire prijateljstvo među privredama, krvavi kriminalni tipovi, kao Domaćinski, propovijedaju ljubav i harmoniju u međunarodnim poslovnim odnosima. Varalice promiču vjeru u poštenje, a na ratištima izgrađuju se

"mlade privrede" koje su već trudne novim mladim ratovima (kao stjenice mladim stjenicama), i tako se na miniranim poljima priređuju banketi "o vedroj budućnosti", potpisuju se trgovački ugovori, a na nepokrivenim mjenicama izgrađuju se čitave trgovačke civilizacije. Te se saldakonto-civilizacije uzajamno ugrožavaju svojim "vedrim budućnostima" i one se međusobno uništavaju "identičnošću svojih pogleda" o jednom jedinom načelu: solidnoga kamatnjaka. U svrhu

povišenja glavnice i unosne amortizacije grade se gradovi, pišu se knjige, pale se kontinenti, bacaju se u zrak minama ona poduzeće kojima je mjenica dospjela.

Ovrha se provodi obično po kiši, a milijuni ovrhovoditelja s puškom u ruci kišnu za tuđ račun zaklonjeni prsobranima već vjekovima. Domaćinski ubija vlastoručno samo onda kada je ugrožen "rebelskim svinjama", Valentima. U sređenim i organiziranim prilikama za Domaćinskoga kolju za to stručno izobražena i kvalificirana lica, a da bi klanje donekle ipak imalo kakvo-takvo moralno-intelektualno obrazloženje, zato učenjaci i stručnjaci (Maylanderi) imaju da se snabdiju dokazima kako Domaćinski i Kardossy (kada ubijaju) vrše samo jednu vrstu kirurške operacije koja ugroženi organizam "mlade privrede" spašava od sigurne smrti, to jest od "vedre budućnosti" našeg konkurenta. Pod svime ipak, unatoč svemu i uprkos svemu, leži jednostavna, logična istina koju je, kako bi Sinek rekao, "iskustvo ovjerovilo", i koja se – nažalost - neoborivo "podudara" sa stanjem činjenica, a to je: da pod tim stanjem činjenica leži zaklan čovjek. Upravo još preciznije: tu leži masakriran pojam o čovjku. Zaklali su čovjeka.

Izmasakrirali su čovjeka kao takvog i bacili ga jedne mračne noći u vinogradu ad acta. Sve je ostalo samo vanjska, dekorativna naprava! Oni koji su ubili pojam o čovjeku mogu imati svoje kipare koji im dižu spomenike, oni mogu imati svoje moraliste koji znanstveno obrazlažu potrebu takve političke kirurgije, oni mogu imati svoje novine, svoju štampu što krivotvori činjenice u interesu njinog kamatnjaka, o njima se mogu pisati monografije na specijalnom i skupocjenom holandskom perolakom papiru sa četvorobojnim tiskom (Lantoš o Domaćinskome pod naslovom: Život jednoga magnata), za njih se može organizirati ne samo jedan nego čitava armada svrsishodnih "pogleda na svijet", ali ipak: pod njihovim pobjedama, pod tim svečanim banketima i vatrometima, pod grmljavinom crkvenih zvona i rotacionih strojeva, pod plaćenom halabukom i svakodnevnom gungulom gluposti i nitkovluka ipak leži neoboriva i nesumnjiva istina: pojam o čovjeku zaklan, izmasakriran, silovan, raskrvavljen... Leže četiri mrtvaca u vinogradu, i to: dvojica kod stuba u pivnicu, jedan kod brajdice, a jedan kod živice, u dnu vinograda. Dva kod pivnice prostrijeljene glave. Onaj kod brajdice: plućno krilo, dvostruki hitac, a četvrti: kucavica na vratu. Četiri čovjeka. Da ne bi trebao da se grize na crti svoje savjesti, Domaćinski je ta četiri čovjeka, četiri Valenta, četiri zvjerokradice, pretvorio u pojam

"rebelskih svinja", u pojam "razbojnika" i "zvjerokradica" - no unatoč tome što je Hugo-Hugo to sramotno i podlo umorstvo drapirao

najskupocjenijim frazama, umorstvo ostaje umorstvo, a zločin zločinom, l da ja nisam najobičnije magare, upravo onakvo o kakvom govori Shakes-peare u Hamletu:

Golubinje sam građe, nemam žuči da njome svoju patnju zagrčim, jer inače bih bio nebeske sve jastrebove lešem toga gada nahranio! O huljo krvava i pogana! O bezdušna i bludna i opaka i izdajnička huljo!

O osveto! Zar nisam magarac? čitavom tom problemu oko Domaćinskog ja bih bio dao jedan drugi - dakako stvaran oblik. Nego nemam ja, brate, nažalost, svoga pogleda na svijet, kao što to kaže inženjer Sinek. (On ga ima, pak nije učinio ni toliko kao ja.) Skočio sam (kaže) sa svog prvospratnog balkona kao anarhoindividualistička, zbunjena, malograđanska bluna samo zato da izazovem uzbunu u malome gradu. "Ne znam što hoću", eto, to je!

Ja znadem što ne ću, a to, dakako, ne znači mnogo. Ali trebalo bi znati što zapravo htjeti, l Valent je odmahnuo rukom. On znade po svome iskustvu da takvih kao što sam ja nema kod nas i među nama ni za jedan pješački vod.

A što bi već Valent mogao s jednim pješačkim vodom takvih neurasteničnih zbu-njenka kao što sam ja? Kako je uopće protekao moj život? Što znači sve to u meni i oko mene?

Novine, lica, neprilike, glasne ljudske povorke, udaraju leptiri o unutarnju plohu, rasvijetljene petrolejke na verandi, jedan čovjek koji je spavao preko trideset godina probudio se, ustao je i zaputio se, pod dojmom malene, posve logične, neobično jasne i svima shvatljive istine, u zbrku. Ljudi uopće ne vole kada se govori o tome da istina nije ono što smo skloni da vjerujemo, jer nam je to unosno, ili jer smo povjerovali drugima da je tako, koji su nas opet u tim istinama odgojili, jer je to bilo unosno ili njima samima ili njihovim poslodavcima), jer što je najposlije - doista - ta istina?

Moja vlastita životna istina kako izgleda? Tekle su rijeke, padale su kiše, micali su se u maglama snopovi vojničkih svjetionika, s Jadvigom Jesenskom bio sam miran i spokojan nekoliko minuta u običnoj prljavoj hotelskoj sobi, gradovi, stanice, vagoni, krepani konji, krčme, vino, dim, dim, dim, a iznad svih tih sivih i dosadnih lica oko mene, iznad ogromnih oblaka dima od mojih vlastitih popušenih cigareta, visoko i na visokoj "c"-žici cvrkuće onaj mali vrapčić iz Brzezinke, mali vrabac na telefonskom drotu koji je zacvrkutao i otprhnuo od straha pred ljudskom glupošću.

Ležim u sobi, zavješenoj crnim zavjesama, i ne snalazim se pred najosnovnijim pitanjem: da li je to u meni početak ozdravljenja ili ću eventualno oslijepiti i tako ostati u crnoj sobi, u svojim vlastitim samoćama, osamljen i potpuno sam, ili se tek nalazim pred bitkama, a sve to do danas bilo je tiha i idilična uvertira prije kreševa u kojima ću možda izgubiti glavu, ali zastavu ne ću predati ni zatajiti? Imam li ja uopće zastavu? Nisu li te mračne sjene što se vuku oko mene u ovoj sobi, titraji uljenice koja se gasi?

Duguljaste sjenke potitravaju prije konačnog ugasnuća i sve su ovo nijemi predznaci konačne, ugodne i zaista posljednje tmine.

Što uopće znači kad se život snizuje do poživinčene slike o umorstvu? Život je oduvijek bio najčistiji i najdublji tamo gdje se objavljuje u tajanstvenom trenu ljepote: razastrto golubinje krilo tamnoocalne boje u modrikastom sedefnom preljevu pastelnog, toplog proljetnog neba, lepet čistog ptičjeg krila kad sviće, a mladi jablan treperi na jutarnjem nebu. Otputovati iz ove strašne, crnim zavjesama zamračene sobe, u pastelnoplava svitanja, negdje daleko na jugu. Škrinula su vrata tihe osamljene kućice na dnu drvoreda, bijelo jare provirilo je između dva kamena stupa, jutarnji lahor nad plohom ustalasane rosnate trave, cvrkut ptičji nad lovorikama i oleandrima.

Frascati, Grotta-ferrata, Castel Gandolfo, kao crta svijetle plave simfonije, u prozirnom pianissimu obrisa albanskih brda, pinije, čempresi, klokot vodoskoka, svjetlomrak teške, smeđe, mračne zlatnouokvirene renesansne slike. Žubori vrelo u sjeni hrastika, bijeli oblaci plove iznad krajine, zvone klepke, čuje se frula: idila. U jednu riječ: idila.

INTERMEZZO U SIKSTINI

Oko nisam izgubio. Poslije klinike i osamnaestodnevnog strogog policijskog zatvora, "zbog izazivanja nereda u javnim lokalima", otputovao sam u Italiju: skitnje i izleti po Um-briji i po Perugi, proljeće u Sieni, a Uskrs u Rimu.

Moje talijansko putovanje, a naročito rimski boravak i sve u vezi s onom glupom sik-stinskom upadicom, zauzelo je poslije, u našim ograničenim zakucima, ponovno oblik stenjevačkog skandala: govorilo sa da sam u Sikstinskoj kapeli dobio napadaj nesumnjivog bjesnila, da sam skočio na glavni žrtvenik, da sam s glavnog žrtvenika pod Michelangelovim Posljednjim sudom počeo bacati ogromne srebrne svijećnjake, da sam ranio jednu staru Engleskinju i da su me, sasvim prirodno, strpali u luđačku košulju i zatvorili u ludnicu. Sve to, dakako, ne odgovara činjenicama. Sve to nije drugo do usmenom predajom izobličena i zlobna prividnost što je stjecajem naročitih okolnosti poprimila oblik glupe istine, a ta prividnost, ustvari, doista je prouzrokovala da su me stavili na motrenje, i da sam se vratio u naš grad žigosan nesumnjivim i svim stručnim i kliničkim formalnostima provjerenim žigom ludila. Eto, kakvim su se redom razvijale stvari.

Poslije divnog sangimignanskog i sienskog ranog proljeća stigao sam u Rim pred Uskrs kad su već lastavice cvrkutale oko tornjeva i kada je sve cvalo i mirisalo u punoj uskršnjoj rasvjeti, sa sjenama golubova u letu i s tajanstvenim lepetom ptičjih krila što šumi kroz crkvene prozore u tamnome svjetlomraku božjeg doma (nad vodoravnim pramenom tamjana, nad pločama i nad grobovima crkvenim), kao šapat s onu stranu svega - što je ružno, opako i gadno u životu ljudskom.

Obratno od toga da patetično dokazuje svoju vječnost, Rim mi je na svakome koraku govorio kako ništa nije postojano, kako je sve prolazno, kako svega nestaje i kako se sve gubi konačno u nepovrat i tone u vremenu, doista kako sjenka uznemirenog lepeta golubinjeg na staklu crkvenog prozora, kada je tišina, a masivna voštanica nad grobom mrtvoga pape pucketa i dimi se okomito čađavo, kao mračan i stravičan znamen krvave lomače. Rim, kao slika vječnosti i neprolaznosti, bio mi je na svakome koraku upravo najuznemireniji dokaz kako ni jednog žrtvenika nema i nikada nije bilo koji nije oboren, i kako ni jedne građevine nema koja ne dokazuje da je bilo bezuslovno potrebno da se razori ona koja je tu stajala na tom istom mjestu prije ove današnje koja u nama budi udivljenje vječnosti. Vrijeme se poigrava crkvama kao i svim tvorevinama ljudskim i nosi

ih u oblacima kao vjetar lišće jesenje, i svi se napori ljudski dime u prostoru kao prah na cestama kojima prolazi čovjek, ne snalazeći se u tim zbrkama, uvjeren kako je njegov ljudski put naročito odabran po višem smislu, i obmanjujući se u najosnovnijoj pretpostavci kao da je svrha života usredsriježena na čovjeka ili na isprazne ljudske predrasude. Svakom svojom ciglom dokazuje Rim da u razvoju ljudskih napora nikada nije bilo ni jednog koji nije bivao ugrožen, a postojao je zapravo samo tako dugo dok je, pred opasnošću da bude srušen, imao u sebi snage za obrambeni otpor.

Rimska arhitektura nije drugo do nagomilavanje obrambenih bedema, dizanje kula i tornjeva, isticanje vjetrokaza, vijore-nje zastavama, bubnjanje i vječno spasonosno prisvajanje monopola za jedinospasavaju-ću vrijednost svoga "pogleda na svijet". Od Panteona, do Crkvine Propagande, svi sveci i bogovi rimski, svi grobovi, svi spomenici, sve knjižnice i svi žrtvenici rimski, sve to protječe kao poplava, sve je vječno ugroženo od novih poplava koje se javljaju sa silinom prodora oblačnih, te se valjaju kao sverazorni elemenat koji sve nosi, poput bujice o kojoj pjeva već Petrarca u svojim Trijumfima; i što bi se o toj pobjedi vremena nad čovjekom moglo još nešto naročito reći poslije Petrarke? Barokna rimska predstava, to je posljednji titraj zvuka, izdisaj isusovačkog zvona, u Rimu umirućeg (od Luthera do posljednjih enciklika u kojima je riječ o marksizmu), i taj vječni Rim, taj palatinski stan visokih carskih dostojanstvenika božanskog podrijetla, Dom Nazarenčev, Grad Pastira Gospodnjeg, danas je grad s dosadnim mjesečinama uz operetnu glazbu za strance koji tapkaju po tom starom evropskom groblju neinteligentne, kao koze što su pasle vjekovima na Palatinu, kada se zvao Monte Capricino, te nije imao nikakvog drugog značenja nego upravo to što je i bio: kozja paša. Vjekovima.

Čitavo moje rimsko raspoloženje, tako uzvišeno kao da promatram vlastito naše suvremeno, evropsko današnje zbivanje iz retrospektive barbarskih stoljeća koja (nesumnjivo) dolaze, i koja za naše današnje, suvremene evropske vrijednosti ne će imati smisla ni razumijevanja u tolikoj mjeri te će i današnja Evropa biti za njih najobičnijom kozjom pašom, čitav, dakle, moj osnovni rimski - Monte-Capricinoštimung uravnotežene i smirene rezignacije isključivao je (izvan svake diskusije) bilo kakvu naročitu razdraženost, a pogotovo pak suludu neuračunljivost kakva mi se pripisivala: da sam skočio na sikstinski oltar i da sam teškim srebrnim kandelabrom ranio neku otmjenu englesku damu.

Toga svibanjskog jutra, kada je došlo do neugodnog, upravo sramotnog incidenta u Sikstini, bio sam - ako se uzme objektivno -

više pospan nego uzrujan. Vani proljeće u punoj sunčanoj rasvjeti, a u crkvi polutmina: jedna trećina stropa pokrivena skelama i ceradama, tamo iznad naših glava nekakvo sobos-likarsko lice fićuka tango. Sjedio sam u dnu prednjeg ograđenog dijela crkve, kod rešetke, promatrajući Gale, Teutone i Barbare kako se dvopapkarski guraju pred Posljednjim sudom. Ogromne povorke prolaze ispred te slike nad žrtvenikom već vjekovima: provincijalni kapelani s brevijarom i dalekozorom, mršave kratkovidne engleske usidjelice sa dvije-tri hiljade funti godišnje rente na solidnom kamatnjaku od četiri i pol posto, jedna mala, patuljasta žena, gušava nakaza na repu francuske grupe koju predvodi vodič što hermafroditski mekeće i maše rukama, uvjeravajući svoje slušače, trgovce kravatama ili sardinama, kako je Pintu-ricchio nešto - zacijelo - mislio kad je slikao ove slike na lijevoj i desnoj bočnoj draperiji.

Prolaze barbari pred Michelangelom s najraznovrsnijim emajliranim znacima svojih "pogleda na svijet", kojima se ponose javno, kao cvijetom u zapučku: trobojnice, liktorski snopovi, svastike, dvokolice, lopte, zvijezde, globusi, ljiljani, križevi, sve simboli jednog obezglavljenog vremena koje nema ni intelektualnog ni moralnog ni estetskog lica. To vrijeme stvara dvokolice i noćne lonce, to vrijeme izumjelo je naliv-pera i esperanto, a jedina mu je oznaka: u što kraćem roku što veća količina noćnih lonaca i esperanta, što jeftinije na tržištu, a istodobno što unosnije u zaradi. Vrijeme u kome se i Kristova misao propovijeda pomoću limene glazbe i skautske odore, u četveroredovima, s bubnjem i činelama i s narodnim zastavama (kao neka vrsta vojničke, spartanske tjelovježbe s vatrogascima i s pučkom zabavom: vatrometom), to vrijeme ruga se sistematski svemu što je u čovjeku ljudsko.

Ono po višem jednom planu uništava ljudske porive u čovjeku, ono bezidejno majmuniše, igrajući se repom svoje vlastite gluposti, i kamo putuju ti divljaci s emajliranim simbolima u zapučku, zašto su se razvrstali u razrede i podrazrede svojih uniformiranih i limenih "pogleda na svijet", i što traže ovdje, u Sikstini?

Na dnu scene, iznad žrtvenika, ogromna poplava plavomodrikasta i tamnocrnosmeđa ruši se niza stijenu okomito dolje, kao mračan vodopad što vuče gomilu uznemirenih brodolomaca u ponor bez dna, u ponor što je zinuo iza oltara, u pakao. U demonski začaranoj struji toga ukletog katarakta lebde, nad sjenovitim polumrakom, likovi uzrujanih utopljenika, mesnato grožđe jednog čitavog golog čovječanstava pada kroz ždrijelo ovoga prostora u ništavilo, propelo se orlujski, leti, otima se, moli, zaklinje, viče i bezbožno urla, sve zapravo talas uzvijorene modrocrvene zastave kojom nam je jedan

pokojnik prije svog vlastitog nestanka dao tajanstveni znak: zavijorivši jedamput svojim tamnocrnosmeđim stijegom, nestao je u ništavilu...

Nestao u ništavilu? Takav mozak ne može da se raspline. Da nestane u nepovratu. Eno ga gdje sjedi na klupi pod rešetkom, između jednog štajerskog para i dvije stare engleske frajle i melankolično šuti, ne snalazeći se u ovom dvopapkarenju brbljavih koza koje su pobrstile u prošlosti već Palatin i Forum, i koje će pasti i meketati upravo tako nad grobljem svih vjekova, kao što mekeću nad grobovima jučerašnjim.

Vani cvrkuću lastavice. Sjene golubova padaju preko olovno uokvirenih stakala prozorskih, vani zvoni sunčano rimsko svibanjsko jutro, a ovdje je hladno kao u pivnici: kao na maloj postaji Brzezinka pred Černovicama kada su auzvagonirali konje, odjekuje grmljavina barbarskih kopita ovih turističkih dvonožaca koji se guraju kao prava stoka, kao rogato blago što oblizuje svoje nozdrve, slušajući međunarodnoga Hlestakova (koji se zove Cicero) kako laje za pet lira na sat: Le plafond, qu'on peut examiner plus commodšment avec les miroirs, a ste commence par Michel Ange le 10. V.

1508. et acheve le 31. octobre 1951 (fusnota 2). Našao sam se u Berninijevoj kolonadi, imajući namjeru da se popnem u Sikstinu, ali me je tu kopljem zaustavio Švicar, objasnivši mi kako se u Sikstinu više ne ulazi preko stepenica - Scale Regie - nego novim ulazom na uglu iza Leonove ulice.

Tako sam se sa dvije astmatične časne sestre uspeo novim stubištem u vatikanske muzeje, po onom toboganskom besmislu spiraloidnom (kojim bi se mogao popeti i bilo kakav fijakerski konj), i poslije tog novog ulaza, dostojnog, doista, naše husarske civilizacije, gdje se i u Vatikan ulazi kroz mramorne portane. Onaj strašni pompadurski upravo settecento te vatikanske biblioteke, one diletantski u vulkansko ždrijelo svemirsko ni kroz kakvo cento te vatikanske biblioteke, one diletantski slikane tempera-sličice, što po stropovima i na supraportama prikazuju zemaljski život papa, čitava ta rulja čovječanstva što se ovdje gura spram Sikstine, sve je to mračno i teško shvatljivo protuslovlje između misli i tvari. Vatikan, koji nosi na svojoj zastavi Michelangelova Krista, Gologa Čovjeka, mnogo bližeg Zeusu ili Prometeju nego ovoj gospodi suvremenim trafikantima Kristove nauke (koji su uveli u crkvu elektriku), Vatikan se prilagodio ukusu današnjeg tehnokratskog "pogleda na svijet", jer je Vatikanu iz poslovnih razloga mnogo više stalo do masovne prodaje nego do estetskog kvaliteta robe koja je u pitanju. Sa stanovišta međunarodne Rezike, ljepše su svete sličice s diletantskim tempera-motivima,

banalne razglednice: kako Sveti Otac igra šah s Josipom Drugim, nego Michelangelo, jer je ljepša Majka Božja Lurdska od bijele sadre nego bilo koji helenski mramorni torzo.

Zbunjen vatikanskim dekorativnim strahotama (kao pitanjem na koje nema odgovora), poslije šetnje Berninijevom kolonadom koja je zaudarala na pisoar (jer ona u sjeni svojih stupova već vjekovima to i jest), dovukao sam se, upravo prokrijumčario kroz tu smrdljivu kolonadu koju su robovi prali od noćašnjih ljudskih izmetina i smeća, i teško izudaran pomanjkanjem svakog, pa i najskromnijeg ukusa po tim beskrajnim hodnicima, probio sam se kroz uzane, sivim mramorom popločane hodnike (koji tako fatalno sjećaju na pisoare kavanske) do Sikstine. Kroz jednu puškarnicu, u prolazu, vidjelo se kako dva papinska oklopnika, u švicarskim narančasto-crno ispruganim odorama (upravo u onom dresu u kome ih je slikao Rafael), nadziru kako se istovaruje škrinja Campari-Bittera, s teretnog, osmocilindričnog fiata. Jedan franjevac ostavio me je u predvorju crkve u lepezi svog toledskog mirisa: sjetio sam se svoje sobe broj četrdeset i tri, Valenta Žganca, zatvora, svih stražarnica po kojima sam probdio svoju mladost, i tako sav preko glave zaronjen u pari tjelesnog vonja svoga bližnjega stao sam pred otvoren vidik, dostojan doista toga da se objavi ovom smrdljivom čovječanstvu svakog sedmog milenija jedamput.

Predstave, u okviru kojih nam podignute zavjese otvaraju takve stvaralačke mogućnosti, kao što su stvorene na ovoj stijeni, događaji su tako važni da bi se čovjek mogao prikloniti smionoj pretpostavci kao da naš život ipak ima neki dublji smisao nego što je na primjer trgovačko dopisivanje ili vođenje ratova na temelju zapletenih trgovačkih odnosa i konkurencije.

Na Sikstinskoj stijeni zaustavio se život jednostavan, kao što je jednostavna ova slika, u svojoj jednostavnosti istodobno nepojmljiv, kao što su neshvatljive suze, kiša, otrov, oblaci ili zvijezde.

Kako je mogao znati i umjeti da kostobolan, ojađen, ostavljen i osamljen, ozlojeđen i nepriznat, jednim potezom svoje ruke stvori ne samo jedan Olimp nego trideset tisuća Olimpa usred takve grmljavine pakla i svih nebesa da tutanj ovih đavolskih papaka odjekuje još i danas od Gangesa do Arizone. Svi bogovi od Egipta i Jeruzalema do Rima, svi ovi ogromni, mračni, goli giganti u ždrijelu mračnog razdrtog neba, nad ovim sikstinskim olujnim ponornicama prokletoga podzemlja, sve je to duboko tajanstveno kao disanje okeana, kao udar talasa, kao urlanje vjetra, kao grmljavina, miris ruža ili kucaj srca, kako je mogao, kako je smio, kako je znao?

Dobro! A kako znade mačka bez poznavanja farmakologije da li joj je potrebna rebarbara ili koja druga vrsta biljke protiv glavobolje ili proljeva? A kako je onaj vrabac na telefonskoj živi postaje Brzezinka shvatio da se radi o kanonadi i da nije oportuno ostati na istome mjestu? A zašto sjemenka pliva protiv struje? Zašto ptice uopće lete? l to trijumfalno? Zašto četveronošci plivaju a da nikada nisu učili plivanja pomoću tikvica?

Sve su to otvorena pitanja, a sikstinska stijena, dakako, nije odgovor ni na jedno, ali se osjeća da mozak koji je zaronio u ovu kozmičku smeđecrnomodrikastu smjesu nije gledao u vuklansko ždrijelo svemirsko ni kroz kakvo stakalce jeftinog ili trafikantskog "pogleda na svijet", nego je pao u Sikstinu, kao što padaju meteori, i tko ima njuha za takve stvari može da nanjuši kako ovaj sikstinski kreč vonja po svemirskom sumporu, a pred njim mekeće jedno čitavo čovječanstvo već vjekovima, buljeći u ovaj praživotno mračni talas ljudskih strasti i pameti, kao koza.

Jutro je rimsko, sunčano, proljetno, žamor je turističkih glasova nametljiv, neodgojen, bez i najmanjeg unutrašnjeg osjećaja za značenje dostojanstva toga prostora. Teleći, dvopapkarski, kozji glasovi preživača što svojim papcima i kopitima i potkovanim alpinskim cipelama udaraju o daske, skakuću, tralaliču, kikoću, mekeću, smiju se, zviždukaju, kao glupi kratkovidni dvonošci, jedni drugima nešto dovikuju, mašući rukama, dalekozorima, staklima, ogledalima, knjigama, sajamska graja u povorkama poslije ovog rimskog izleta na povratku u svoje hotentotske močvare, u svoje barbarske štale, u svoje malograđanske krađe, u svoja umorstva...

Sedam hiljada nesporazuma u jednom jedinom trenu, i o svemu tome trebalo bi napisati knjigu.

- O svemu tome trebalo bi napisati knjigu, rekao sam samome sebi, sjedeći tako, pognute glave, zaronjen u sebe i onu olujnu, mračnu sliku o Gnjevu Gospodnjem, bespomoćan i zbunjen pred ovom barbarskom poplavom svojih bližnjih.

- Knjigu?, zapitala me je sikstinska sjena iz polutame, radoznalo, dobronamjerno, s blagim prizvukom ironije, s kakvom govore glasovi prekogrobni, glasovi koji promatraju zbivanje životno s one strane, glasovi uzvišeni iznad sitnih, svakodnevnih zanovijetanja.

- Da, knjigu, o svemu što se tu zbiva! O svim tim vrlo zapletenim protuslovljima vremena koja tako grubo dolaze do izražaja ovakvog svibanjskog jutra u ovoj crkvi.

- Jeste li došli preko biblioteke ovamo, gospodine?

- Da. To jest: ne znam. Vi mislite na one duge hodnike sa settecento-ormarima koji bi bili po svojoj dekorativnoj opremi prikladni za čuvanje kozmetičkih sredstava u garderobi kakve pomodne dame iz onoga vremena, a nisu nikako za vatikanske knjige. Vi mislite na one sobe gdje je na stijenama prikazan Život Svetoga Oca, a u jednom staklenom ormariću čuva se kruna svetoga Stjepana, kao poklon madžarskih katolika Svetome Ocu Leonu Trinaestome?

- Da, to je vatikanska knjižnica. l poslije svega što ste tamo imali čast vidjeti vi imate još toliko naivne hrabrosti da vjerujete da se knjigom ili slikom može uopće nešto kazati? Ili čak dokazati? Kakve slike? Kakve knjige? Što uopće netko može da kaže u ovom vremenu koje vjeruje u prodornu i pobjedonosnu snagu nogometne lopte?

Preko četiri stotine godina stoji ova crkva na ovome mjestu upravo ovakva kakva je i jutros, i četiri stotine i dvadeset i pet godina ona nije rekla nikome ništa. Ona nije umjela ni stanarima Vatikana da progovori ni riječi, jer imati Sikstinu i k Njoj izgraditi ovaj novi pisoarski prilaz ili čuvati svete knjige u koketnim škrinjama s cvjetićima i sa sličicama a la Watteau, što onda da tražite od ovih hodočasnika za koje ste sami (uostalom ispravno) primijetili da mekeću kao koze na Monte Capricinu?

Četiri stotine dvadeset i pet godina ova crkva nije nikome rekla ni riječi, a oni osamljeni pojedinci, kojima bi Sikstina nešto mogla da kaže, oni je - u velikoj većini - nikada nisu ni vidjeli, jer da je vide za to nisu imali novaca.

Takvi pojedinci, kojima ova stijena nešto govori, nisu trebali čekati da minu četiri vijeka, jer je takvih bilo i onda kada su se te stijene slikale, kao što ih ima i danas, ali oni ne znače da se vrijeme pomiče, nego obratno: oni su fatalan dokaz da u vremenu kao takvom, to jest u vremenu ovom današnjem, na-zovievropskom ne postoji riječ "napredak". Sve stoji, l vrijeme stoji i život je u vremenu od početka stvoren, postavljen i s matematskom preciznošću riješen. Ogroman i sitan istodobno, razvijen i nerazvijen, u rađanju i na umoru, na početku svršen, na koncu začet, bolestan i zdrav, nasmijana suza i plač i radost na istim ustima, kao što su munje i duga pojave jednog te istog neba, i tko bi mudar mogao da kaže da munja nebeska i poslije sedamdeset hiljada godina ne će biti munjom, ili ako bude netko plakao od bola u dalekoj budućnosti, da ga taj bol ne će boljeti upravo tako kao što i nas para kad plačemo danas. Slikati kao i pisati može se u okviru jednoga vremena i s njim paralelno, a to znači: gledati na to

vrijeme po pomodnim propisima toga istog vremena, isto tako kao govoriti i misliti i hodati.

Mudri su pojedinci koji nisu bez sposobnosti, a priroda ih je nadarila te se mogu obmanjivati zajedno sa svojim vremenom. Pojedino, od drugih vremena odvojeno vrijeme mnogo je slično lijepoj, mladoj i priglupoj kurtizani koja je uvjerena da zvijezde zvone, da vodoskoci pjevaju, da sunce putuje po prostoru isključivo zbog nje. Onako kako je Rafael slikao, ono je najgenijalniji, upravo školski primjer kako treba bezbrižno slikati za svoje vrijeme i s njime: kao što čovjek svira gitaru na balkonu ili se igra s pripitomljenom opicom. Ne znam jeste li primijetili onu melodramatičnu pantomimu u Stanzama: u centru scene, zaokružene arkadama, na mramornome pločniku, kao trijumfalan zlatni udar pobjedonosne papinske trube, stoji patetično zlatno Raspelo - nad mramornim razbijenim torzom

Antike. Tako se radi i danas. Tako se i danas mozak prodaje i lijevo i desno, to je više-manje pitanje profesionalne zarade, mode, uspjeha, stipendije, ali ako netko govori ili slika oštrim nožem, ako hoće da se skalpira, da svuče sa sebe svoju krvavu kožu kao krvavu tuniku, ako hoće da izreže svoju utrobu, da zagnjuri prstima u sebe, u svoja crijeva, u svoje tajne, u svoje meso, ako hoće da otkrije sebe, on je tu, mračan i dalek, i s njime gospoda cilindraši i privatni docenti ne znaju što bi počeli, on nije sveta slika na proštenjima, on je problematično lice zaronjeno u mjesečine, u zvijezde, u pitanje morala, on nema svoga nekog određenog "pogleda na svijet", jer takav čovjek nema potrebe da bude derviš, da vjeruje u katekizam, da svijet gleda po propisu, kada takav čovjek svijet vidi. Ne treba uopće gledati, nego vidjeti, u tome leži čitava tajna čovjeka.

- Das gefallt mir aber goar und ganz net... Das ist ja alles so dreckig und schmutig, woas ist denn daš alles, uberhaupt? Verstehst du was, Mutti, davon, da schau mal her, der hat ja nur ein Aug...

- Woas! Lass mich! Wie viel hast du fur den Spiegel gezahlt, Franzi? l eh hab dir g'sagt, s'hat keinen Sinn den Spiegel zu kaufen.

- Schau mal, Mutti, wirst sehen, dos ist abar lustig: der Sokrates, der sitzt ja oben auf einer Wolke, ganz, ganz oben, schau mal.

- Franzi, hoerst du, sag mal, wie viel kostet der Spiegel? (fusnota 3)

- Les fresques du haut sur le cote ont ste executees vers 1480 par les principaux maftres florentins et ombriens de l'epoque. A cote gauc-he vous voyez Mo'ise voyageant en Egypte avec sa femme Sephora...

- Le plafond, qu'on peut examiner plus commodement avec les miroirs...

(fusnota 4)

- The main field of the Sixtine ceiling is di-vided into four larger alternating with five smaller fields. The folloWing is the order of the subjects depicted in them: 1. The dividing of the light from the darkness, 2. The creation od sun, moon, and stars and of the herbage, 3. The creation of the waters, 4. The creation of man, 5. The creation of woman... (fusnota 5)

- O, doktore, to ste vi? A što vi radite ovdje?

- Promatram ove svinje i ove koze oko sebe! Za njih Michelangelo nije naslikao svoj Dies Irae.

- A tako? Sjajno. Vi, takoreći, uživate u umjetnosti? A kako dugo ste već u Rimu? Ostajete li u Rimu? Tko bi bio mislio? Takav čudan slučaj...

Bio je to Golombek s gospođom. Generalni direktor tvornice dvostrukomasnog švicarskog specijal-ementalera "Elvira", dvostruko-masni gospodin Karl Golombek, sa svojom dvostrukomasnom suprugom Elvirom, rođenom von Goumbekovom. Ovaj sirarski par nije imao nikakvog naročitog razloga da bude sa mnom pretjerano Ijubezan, budući da se na mome licu ni po čemu nije moglo odgonetati da sam se obradovao ovom izvanrednom i neočekivanom susretu, ali mi je odmah, već prvoga momenta, palo u oči da me ni jedno od tih dvostrukomasnih bića nije počastilo svojom rukom.

Nametljiv kao roktavo prase, taj Karlo Golombek obasuo me je odmah, mehanički, masom znatiželjnih, upravo detektivskih pitanja. Kada sam stigao u Rim, gdje stanujem, kako dugo ostajem, odakle sam doputovao, imam li kakvu poštu od kuće, s kime podržavam veze, da li sam obaviješten o najnovijim događajima, gdje sam bio, kojom sam linijom stigao, što radim, što namjeravam, mislim li putovati dalje, da li je istina da putujem u Ameriku?

- U Ameriku? A zašto u Ameriku?

On je čitao u novinama da sam u bijegu u Ameriku. Tako barem pretpostavljaju policijske vlasti, pak je u tome smislu bila izdana i tjeralica.

Policija je izdala za mnom tjeralicu jer sam pod temeljitom sumnjom

da stojim u vezi s jednom prepredenom i razgranatom bandom krivotvoritelja banknota.

U Sikstini, među ruljom barbara, u ovom meketavom i roktavom krdu svinja i koza, jedan dvostrukomasni, kratkovidni debeljko tumači mi kako sam član međunarodne bande krivotvoritelja banknota i kako je za mnom raspisana tjeralica, a on je bio te sreće da me ulovi u Sikstini. Sjajno, l što se ja to pretvaram? Što ja to igram uzvišenog gospodina? Što ja to glumim, kao da me se sve to ne tiče? Jedan džentlmen koji nema masla na glavi ne bi igrao nikakvog neuropata, šengajsta koji uživa u umjetninama, nego bi se lijepo - ako mu je savjest čista - stavio vlastima na dispoziciju, dakako, prijavio bi se poslanstvu u najmanju ruku...

- To je sve na krivim pretpostavkama nastalo. To je izvan svake sumnje zabluda. Ja stojim u permanentnoj vezi s doktorom Kaminskim, doktor Kaminski znade za moju adresu...

- Vidite kako lažete! Vidite kako se zaplećete u protuslovlje! Kakav doktor Kaminski sada najedamput? Sami ste minutu prije priznali da niste primili nikakvih vijesti od kuće najmanje mjesec dana. To su sve smicalice, dragi moj!

- Karl, za boga miloga, ne uzrujavaj se! Tebe se to ionako ne tiče...

- Kako da me se ne tiče, Mutti? To se tiče svakog ispravnog građanina.

Trebalo bi zapravo odmah obavijestiti poslanstvo.

Ja sam osjećao potrebu, duboku, upravo sto posto tjelesnu potrebu, da se okrenem i da nestanem. Ubrzanim korakom da se oslobodim ove napasti!

Da pobjegnem! A s druge strane, smetala me pomisao da će ovaj kreten doista povjerovati da sam nekakva vrsta krivotvoritelja na bijegu pred tjeralicom, a kako je glup, može još alarmirati čuvare i dati se za mnom u potjeru. Pokušao sam, dakle, da djelujem logikom.

- Vi ste čitali u novinama da je za mnom raspisana tjeralica? Kada?

- Kada? Kada? Smiješno pitanje! Ima tome upravo tri tjedna,

- Tako! Tri tjedna! l u novinama piše da sam ja pod sumnjom da krivotvorim banknote?

- Nije pisalo da vi lično krivotvorite, to ne, nego da ste s

krivotvoriteljima u vezi!

- Tako? A vi lično vjerujete da sam ja, doista, u vezi s krivotvoriteljima?

- A molim vas, a zašto ne? Čovjek koji je povukao revolver na svog dobročinitelja...

Čovjek koji je sjedio u reštu... Znate kako je! In der Not... Molim ja vas...

Okrenuo sam se da pođem, ali mi je Golom-bek spriječio uzmak svojom impozantnom mesarskom pojavom.

- A što ste se tako prepali? Što drškćete? Ne bojte se! Ne ću vas predati policiji! Što se mene tiče, molim, izvolite, put vam je slobodan! Ali toliko mogu da vam kažem: stidite se! Fuj!

Udario sam ga šakom po staklima, ravno po nosu, i raskrvario sam sebe i njega.

Čuvari, babe, vodiči, djeca, žene, fratri, isusovci, oklopnici, karabinijeri, rulja, što se valja stubama i hodnicima vatikanskim, graja i krvavi skandal.

Presječena žila na nosu gospodina generalnog direktora Karla Golombeka, staklo njegovog cvikera u mom desnom dlanu, krvave maramice, krvava vata iz nekakvog ormarića za prvu pomoć na vatikanskoj kvesturi, miris alkohola, povezi na nosu, flasteri, povojni materijal pod blagom rukom jedne lijepe bolničarke, a onda detaljno ispitivanje što ga je izvršio časni otac Giacomo od Družbe Isusove, koji mi se predstavio kao nobile dl Acguaforte e San Pedro in Castello.

Taj Giacomo nobile di Acquaforte e San Pedro Castello bio je u pratnji svojih oklopnika, kao policijski kvestor jedne suverene države, vrlo učtiv, prijazan i relativno inteligentan, čak moglo bi se reći da je svoju dužnost vršio toplo, ljudski neposredno.

Objasnio sam mu detaljno čitav slučaj i naročito naglasio kako mi je doista, poštenja mi, neizrecivo žao što sam upravo na ovom historijskom tlu, koje za mene znači čitavo jedno vrelo plemenitih emocija, bio prisiljen da se podredim tamnom, životinjskom nagonu, ali da – nažalost - nisam imao drugog izlaza.

Nobile di Acquaforte e San Pedro in Castello izjavio mi je u ime Vatikanske Kvesture da i on žali taj izvanredni slučaj (u analima

Papinske države tako jedinstven), ali da će biti prisiljen uza sav respekt što ga osjeća spram mog delikatnog položaja da me, u smislu izvjesne konvencije koja postoji između Papinske države i Kraljevine Italije, ipak preda karabinijerima koji me čekaju pred vratima ove sobe. Nobile di Acguaforte e San Pedro in Castello izvršio je svoju međunarodnokonvencionalnu dužnost i predao me karabinijerima Kraljevine Italije, a karabinijeri Kraljevine Italije stavili su mi ruke u gvozdene obruče i ukrcali me u oklopIjeni auto. Kvart me je predao kvesturi, kvestu-ra bacila na granicu, na granici preuzele su me naše pogranične vlasti te su me predale policiji, policija na zahtjev državnog odvjetništva sudu, a sud na motrenje u ludnicu.

MEĐU BRODOLOMCIMA

Čitav taj, potpuno suvišni niz zapletaja skrivio je zapravo Matko. Matko, vlasnik kornjače Žeraldine sa broja četrdeset i sedam, moj drug iz zatvora, provalnik, koji je odležao više od sedamnaest godina i koji mi je ("protiv svog boljeg uvjerenja") napakovao čitavu tu neugodnu aferu s paketom krivotvorenih banknota. Pred Božić, jednoga dana, pozvonio je kod mene Matko, tada privremeno na slobodi (između jedne provale zbog koje je bio odležao pet godina i ove najnovije afere s krivotvorenim banknotama), da se posavjetuje u jednom svom pravno zapletenom pitanju, i tom prilikom, prije odlaska u neizvjesnost, on me je zamolio da mu ("kao dobar drug i prijatelj") spremim u svoju kasu neke njegove dokumente. Bio je to paketić rukopisa zapečaćen pečatom Matkovim (upravo prstenom njegove prijateljice Žeraldine), i ja sam taj Matkov paketić bio stavio u donji pretinac blagajne, a sve to potpuno, dakako, zaboravio. Kada se već oko Uskrsa provalila ta Matkova kompanija, glavni fotograf klišeja, nekakav fotografski kalfa Petri, priznao je "da je od krivotvorenog broja banknota po stotinu dinara na broju čitava kolekcija, osim sedam banknota što su ih već bili stavili u promet, i osim hiljadu i pet stotina komada što ih je sakrio Matko".

Matku se mora priznati da nije otvorio tvrđavnih vrata odmah, već prvoga dana opsade, ali, na koncu, on je bio prisiljen kapitulirati i tako je došlo do prvog Golombekovog (da tako kažem) komunikeja u štampi: da sam pod sumnjom da stojim u vezi s jednom razgranatom bandom krivotvoritelja banknota, a kako se nalazim u inozemstvu da je za mnom izdana tjeralica.

Odmah, istoga jutra kada me je pogranična policija predala vlastima, kod premetačine u mome stanu, pronađen je Matkov taj paket u mojoj blagajni, premda je Matko kod suočenja sa mnom lojalno priznao "da on o sadržaju toga paketića nije meni rekao ni jedne jedine istinite

riječi, i da sam ja lično bio uvjeren kako je on meni predao neke svoje lične dokumente", mene su svejedno zadržali u istražnom zatvoru, i ja sam imao da prođem kroz čitavu vrlo zamršenu i nejasnu i nelogičnu torturu ludnice, dok mi nije na koncu uspjelo da postignem obranu iz slobode.

Nitko nije bio zbog svega toga očajniji od samoga Matka. Ne zato što mu je propala čitava kolekcija njegovih skupocjenih asignata, nego što je mene uvalio u jednu pustolovinu koja mi je bila potrebna da se izrazim Matko-vim riječima: "kak prasici sedlo"! Matko je po svome značaju bio, izvan svake sumnje, vitez. Džentlmen. Urarski pomoćnik koji je pukim slučajem u svojoj devetnaestoj godini došao u položaj da su mu (stjecajem okolnosti) nametnuli krađu zlatne ure, a žigosan već jedamput kao tat, on se je, logično, razvio u provalnika: ne po nagonu svoje krvi, nego po načelu takozvane bezizlaznosti.

Imade u životu svakoga čovjeka takvih časova kad se čuje kako škripi kotač na stroju vlastite mu sudbine. Subota. Dosadna jesenja subota jednog urarskog djetića koji ima svoj monokl, otvara plosnate poklopce starih ura nožem kao ostrige i, prisluškujući otkucavanju svjetlucavih ljuštura, kopka šilom po metalnim utrobama tih čudnovatih školjki gdje svjetlucaju rubini i miču se mali zubati kotačići kao mali kukci. Subota je, a Matko je zaljubljen u gospođicu Martu, praktikantkinju na pošti, koja uči stenografiju na jednom večernjem tečaju, pak ako položi iz knjigovodstva, dobit će dobro trgovačkodopisničko namještenje. Subota je, a sutra je nedjelja, a gospođica Marta osvanut će u svojoj bordocrvenoj mantilji i bit će divna! Nedjelja s izletom u perivoj na rubu grada, vožnja po jezeru, labudovi, harmonika, fotografi, limunade, čamci, bioskop. Subota je, trideseti u mjesecu, a devetnaestogodišnji urarski pomoćnik Matko nema ni prebijene pare (jer je u predujmu za ovu nedjelju), i tako je stvorio sudbonosnu odluku, da založi jedan od zlatnih satova na popravku, i to 274 b, kome rok popravka istječe tek za četrnaest dana. Slučaj je htio da je vlasnik ure 274 b osvanuo u radnji već u ponedjeljak, i to rano, oko devet sati; putuje iznenada i ne vraća se više u dogledno vrijeme, moli svoj sat broj 274 b.

Urarski pomoćnik Matko priznao je da je sat broj 274 b u zalagaonici. Evo založne cedulje: 333 c. On bi je bio iskupio najkasnije do slijedeće subote.

Prijava. Priznanje. Olakotnih okolnosti nema. Urarski pomoćnik, koji već sa devetnaest godina krade satove, taj će krasti i dalje, jer je rođen za tata! Tri mjeseca. Prvo, tri mjeseca. Početak jednog novog poglavlja: lutanja, gladovanje i stradavanje u traženju posla. Kakvo

zaposlenje kad je jedna domaća vijest u novinama utvrdila urarskog pomoćnika Matka kao tata?

- Ah, pardon! Vi ste onaj Matko koji je ukrao sat broj 274 b?

- Ja nisam ukrao! Ja sam sat založio pod pretpostavkom da ću ga pravodobno otkupiti. Ja sam bio te subote već u predujmu. Bio je zadnji u mjesecu. Bio sam zaručen. Moja zaručnica...

- Ništa se to mene ne tiče što ste vi "bili zaručeni"! Kako vi to sebi zamišljate da ću ja u svojoj draguljarni, među masom ovih dragocjenosti, trpjeti jednoga tata?

Urarski pomoćnik Matko priznao je da je sat broj 274 b u zalagaonici. Evo založne cedulje: 333 c. On bi je bio iskupio najkasnije do slijedeće subote.

Prijava. Priznanje. Olakotnih okolnosti nema. Urarski pomoćnik, koji već sa devetnaest godina krade satove, taj će krasti i dalje, jer je rođen za tata! Tri mjeseca. Prvo, tri mjeseca. Početak jednog novog poglavlja: lutanja, gladovanje i stradavanje u traženju posla. Kakvo zaposlenje kad je jedna domaća vijest u novinama utvrdila urarskog pomoćnika Matka kao tata?

- Ah, pardon! Vi ste onaj Matko koji je ukrao sat broj 274 b?

- Ja nisam ukrao! Ja sam sat založio pod pretpostavkom da ću ga pravodobno otkupiti. Ja sam bio te subote već u predujmu. Bio je zadnji u mjesecu. Bio sam zaručen. Moja zaručnica...

- Ništa se to mene ne tiče što ste vi "bili zaručeni"! Kako vi to sebi zamišljate da ću ja u svojoj draguljarni, među masom ovih dragocjenosti, trpjeti jednoga tata?

- Ali ja radim kod vas već gotovo godinu dana i ja sam imao prilike da vas pokradem već hiljadu puta, da sam tat...

- Pardon, ja nisam imao pojma da ste vi onaj Matko broj 274 b. Izvolite, molim, svoje stvari, svoj račun, svoje novce, i sluga sam pokoran!

Zatvorena vrata, pločnici, kiše, jesen, zima, proljeće, opet jesen, opet prosinac u bijelim platnenim poderanim teniskim cipelama, što mu ih je poklonio jedan igrač tenisa, kome su poderane teniske cipele u prosincu bile potpuno suvišne u njegovom ormaru, među starim i odbačenim prnjama.

Izvolite se vi oko Božića prošetati našim bljuzgavicama u poderanim platnenim cipelama, kao Matko koji je ukrao sat broj 274 b i založio ga pod pretpostavkom da će ga pravodobno otkupiti, a onda nije održao riječ jer je to tehnički bilo neprovedivo i sada ima da ispaštava svoj smrtni grijeh i da se doživotno kreće po snježnim mećavama u bijelim platnenim cipelama i u starome kaputu bez košulje. Kad je čovjek osuđen na ovakvu podmuklu smrt, logično je i prirodno da se u dvadesetogodišnjem dečku javlja otpor, da progovara iz njega logika zdrave životne volje, i da mu izgleda logično da čovjek treba doista postati vuk kada ga gone kao kurjaka. Prva krađa, druga krađa, prva provala, treća krađa, i sasvim prirodno: pravne i zakonske posljedice tih protuzakonitih i protupravnih ispada. Prve tri godine. Repriza.

Provala u dra-guljarnu. Druga osuda: sedam godina. Opet na slobodi, opet bijele platnene cipele na snijegu, zvonjava na tuđim vratima, opet krađe, niz provalnih krađa, nekoliko smionih izleta u inozemstvo, specijalizacija u provali u draguljarne, trgovine draguljima, polusvijet, podzemlje, deset godina, petnaest godina, sedamnaest godina, krivotvorenje banknota, perspektive te opasne igre: vješala ili bogatstvo u inozemstvu. Prije: vješala!

Odležao sam s tim Matkom i njegovim specijalistom za fotografiranje stotinjarki Petrijem skoro dva mjeseca u istražnom zatvoru, kad je doktoru Kaminskom, mome advokatskom drugu, uspjelo da ostvari svoju novu druželjubivu kombinaciju i da me stavi pod prisilno motrenje u ludnicu.

Nema nikakva razloga da sumnjam u dobru namjeru svoga prijatelja i druga, doktora Kaminskog, ali da se je oduvijek odlikovao pomalo paranoidnim, a pomalo slabo-umnim pomanjkanjem svakoga razuma, u to nisam sumnjao od prvog dana našega poznanstva. Nikada nitko ni po jednome mom postupku ili izjavi nije imao savršeno nikakva razloga da dvoji o mojoj zdravoj pameti, ali da sam u okviru toga prisilnog motrenja u nekoliko navrata bio izgubio živce, to mislim da nije neshvatljivo. Prvo, jer nisam imao pojma da je to "dobronamjerna kombinacija" moga druga doktora Kaminskoga kako bi me izvukao iz neprilike, a drugo zato što je postupak izvjesne gospode bio spram mene takav te je "gubljenje živaca" - blago rečeno - bilo najmanje što je čovjek mogao riskirati u onoj ludnici, gdje su arbitri svakim svojim postupkom i svakom svojom mišlju pokazivali nesumnjivo više ludila od luđaka koje su promatrali. Da nisam tamo iza bolničke rešetke istražnoga zatvora našao doktora Katančića, ucjenjivača, pamfletista, čovjeka brodolomca koji je isplivao u tu ludnicu, da se tako svijesno spasi od vrlo zapletenih zakonskih posljedica, ne znam kakve bi oblike zauzela ta moja najnovija pustolovina kad su me prijatelji strpali u

luđačku košulju da me izvuku od fantastične odgovornosti kakva prijeti svakome krivotvoritelju banknota ili njihovim pomagačima.

Historija doktora Katančića, čovjeka koji je izgubio svoju građansku čast kao pronevjeritelj novaca svojih klijenata, politički eksponiranog člana središnjeg odbora jedne građanske, rodoljubive stranke, koga su njegovi stranački prijatelji pustili da padne strahujući pred njegovim, u svakome smislu natprosječnim sposobnostima, to je bila historija običnog, žalosnog brodoloma koji sam po sebi predstavlja duboko, mračno, ali ipak dragocjeno iskustvo o našim prilikama. Lično, ja toga doktora Katančića nisam poznavao, a sve što sam o njemu bio čuo (a to je već u posljednjem, gotovo završnom dijelu njegove tragične karijere), bilo je uglavnom skandalozno i sto posto negativno: da je nemoralan, razvratnik, pijandura, propalica, ucjenjivač, da piše pamflete po narudžbi, da je orobio svoje klijente i zato s pravom izgubio advokaturu, da je opasno piskaralo, u jednu riječ: sumnjiva mješavina između varalice i bohema, artistička, lakoumna priroda koja je upropastila čitavu svoju obitelj i koja će prije ili kasnije krepati za plotom.

Taj doktor Katančić izdavao je nekakve poluknjiževne i polupolitičke polumjesečnike, i sjećam se, kad bi mi od vremena na vrijeme dopao u ruku kakav njegov članak pod njegovim potpisom, osjećao sam averziju, upravo gađenje od tog razornog, da, stjeničavog načina pisanja, koje ostavlja za sobom sumnjivi vonj, pogotovo kad hvali očito krivotvorene bilance ili deklamira o visokim zadacima pravoga i nepatvorenoga rodoljuba. Znao sam o tome čovjeku da su mu poništili odvjetnički čin, da je odsjedio dvije-tri godine zbog pro-nevjerenja i da je osuđivan po našim sudovima u više navrata kao klevetnik, a kako sam o tim stvarima mislio par distance, kao pravi i nepatvoreni homo cylindriacus, to jest, kako o mnogim stvarima uopće nisam mislio ništa jer o svemu tome nisam imao nikakve predodžbe, to sam Katančićevu pojavu i potpis i ime povezao s pojmom što ostavlja iza sebe neugodan vonj. Tako neka vrsta latrine ili noćnog lonca. Sudjelujući čitavom svojom građanskom egzistencijom kod produkcije plehnatih noćnih lonaca generalnog direktora gospodina Domaćinskoga, smetala me pomisao na takvog nekakvog provincijalnog pamfletista, kao pojam noćnog lonca, to jest nečega što sam i sam stvarao i od čega sam građanski ugledno postojao i živio. Iz intimne blizine smrdljive, karbolizirane i rešetkama obijene rupe, gdje se stvari u luđačkoj košulji promatraju iz posve druge perspektive, slika se je o tome čovjeku iz temelja izmijenila. Svi krivotvore potpise na mjenicama, svi primaju mito da ne bi govorili istinu, svi kradu i varaju i zgrću pare, samo brodolomci, koji su se rodili kao pravednici, to jest ljudi kojima su živci toliko podro-vani te im je životni nagon

podređen nadzoru mozga, oni postaju zgažene i popljuvane prnje, jer se nisu umjeli snaći u zvjerinjaku gdje vlada jedno jedino načelo da je krv iz grkljana našega bližnjega najtoplija, pa prema tome i najhranljivija.

- Ja sam, vidite, zgažen. Zašto? Zato jer sam se usudio usprotiviti ljudskoj gluposti, tako je govorio doktor Ljudevit Katančić, pušeći cigaretu na svojoj slamnjači i odbijajući debele dimove mirno i potpuno hladnokrvno, kao da govori o trećem licu.

- Dao sam se zgaziti od glupana jer sam i sam glupan, eto to je formula moga brodoloma u dvije riječi! Da se nisam dao zgaziti nego da sam pravodobno gazio druge oko sebe, bio bih danas ugledno i poštovano građansko lice! Dilema nije bila viteška, barem ne pro foro externo, jer moj slom ili barem pozitivno značenje mog ličnog sloma nije poznato nikome nego isključivo samo meni! Svi oni koji po meni danas pljuju, koji se nada mnom "s visine" zgražaju, sva bi ta bagra danas strepila pred mojom pojavom i bile bi im pune hlače od straha pred mojim pogledom ili pred potezom moga pera, da sam htio postati nitkov i da sam im sjeo na grbaču.

Ali ja sam se odlučio za bezimeno, za skriveno, za potajno stradavanje, a ne mogu da kažem ni to da mi je opet savjest baš sasvim čista. Za svoje vlastito umirenje ja imam jalovu utjehu da sam se najmanje petnaest puta mogao sanirati pod cijenu napuštanja svoga političkog stava. Zašto to nisam učinio, ne znam, a trebalo je da popustim, kad nisam imao karaktera za borbu. Jer kad se čovjek karta i kada je zakartao sve, onda bi trebalo da je toliko smion da prosvira sebi lubanju. A ja sam ušao u te pustolovine suviše podrovanih živaca. Ja sam već onda bio bivši čovjek. Ja sam već onda bio prosjak, l pazite što vam kažem. Ako hoćete da poslušate savjet jednog starog, iskusnog brodolomca, onda molim vas da uvažite, dragi gospodine doktore i kolega, da će i vas zgaziti, i to matematski sigurno. Vi imate spram mene, svakako, jednu prednost: vi niste varalica ni pronevjeritelj. Ali već su i protiv vas počeli da djeluju po starome propisu: krivotvoritelj, luđak, pred sudom uglavljeni klevetnik, policijski doušnik, problematično lice, paranoja, paraliza, klimakterij... Gledao sam ja oko sebe te njuške što su se poturčile, poar-nautile, pošvabile ili pomadžarile, čitav jedan život promatrao sam te odrode što su postali banditi pobalegavši se na sjenu svoga prezimena, i znao sam da tu među nama nema mnogo ljudi koji nisu podlegli svome blagout-roblju i dubokim zakonima crijeva, probave i udobnosti, a za vas, dragi moj gospodine doktore, moram priznati da ste me iznenadili. Vi ste se usudili da između tridesetitri vrste našega domaćega gnoja uzmete jednu takvu poganu njušku i da joj kažete da je ordinarna ništica što

se probitandžila i pofeldvebeljčila i pobahatila u dolami svoje magnatske dostojanstvenosti jednog ordinarnog provincijalnog špenglera koji kao kotlokrpa kucka po svojim smrdljivim kahlicama. Čast vama! Ali nemojte zaboraviti ni to, dragi moj kolega, da ste izazvali protiv sebe sve visoke i dobro odnjegovane savjesti naše kreme, jer ste se usudili da uprete prstom u jednog ordinarnog bandita i da mu javno kažete da je ono što naime i jeste, to jest: bandit!

Tko se pred ovim Domaćinskima ne vuče četveronoške kao pudl oblizujući im ruke za tri špricera, taj će biti zgažen, iskorijenjen, uništen, popljuvan, bačen u blato kao strvina. A ja se za vas, pravo da vam kažem, bojim, l da sam ja na vašem mjestu, materijalno nezavisan poput vas, znate li što bih ja uradio? Prodao bih sve svoje, unovčio i otputovao...

Položaj u kome sam se našao kad su me pustili da se branim iz slobode, nije bio baš najbriljantniji. Poslije prvoga procesa Domaćinski, tu je već u svojim stvarnim pravnim obrisima stajao preda mnom, kao prikaza u provincijalnom kazalištu, drugi proces Domaćinski, s masom uvreda i kleveta, nesumnjivo utvrđenih po vjerodostojnim svjedocima, na račun ovoga uglednog građanskog lica. Osim drugoga procesa Domaćinski, tu je na dnevnom redu, sa već određenim datumom ročišta, dvostruki proces Rugvay, u ime pokojnog Arpada i živog Atile Rugvaya, teška tužba zbog klevete i zbog najtežih uvreda ovih uglednih i plemenitih lica. Osim toga tužba (s poluslužbenim značenjem) sudskog kolegija, oficijelna tužba državnog odvjetništva zbog mase delikata po pozitivnim zakonima. Nekoliko sitnijih prijava i tužbi zbog direktnih uvreda (Acguacurti-Daljska, von Petretich, etc.), tužbe advokata Huga-Huga i Ota-Ota, tužba veleindustrijalca Karla Golombeka zbog teške tjelesne ozljede, tužba moga tasta apotekara i izumitelja probavnog čaja zbog falsificirane darovnice (kojom mi je darovao trokatnicu na Biskupovom trgu), proces Matko-Petri u stvari krivotvorenja banknota, brakorazvodna parnica na tužbu moje supruge Agneze, u kojoj me između ostaloga optužuje i zbog protuprirodnih spolnih sklonosti, u jednu riječ: cijeli teretni vagon vrlo zapletenih pravnih pitanja koja bi mogla da zaposle mnogo veću ad-vokatsku kancelariju nego što je moja, kojoj sam, poslije sloma s Domaćinskim, ostao zapravo jedini klijent i jedini namještenik.

Nad hrpom smeća, u mislima, pregledavajući staru privatnu, ličnu poštu što se bila nagomilala još od moga odlaska u Italiju, palo mi je u ruke jedno tajanstveno pismo iz Beča. Tko bi mogao da mi piše iz Beča? Svijetlosivi omot, s neinteligentnim, šiljastim, oštrim ženskim rukopisom. Adresa pravilna, pošiljalac nenaznačen, datum bečki

početkom ožujka.

Miris pisma? Neodređen. Po mokrom škrobu. Tako mirišu košulje u gladionicama. Vlažno je mirisalo ovo tajanstveno bečko pismo, a držeći ga na dlanu imao sam osjećaj prilične težine. Što bi moglo biti pod tom sivom, sasvim neznatno zgužvanom kuvertom? Nekakav karton? Fotografija?

Doista! Između dva kartona (zašto u kartonu?) bio je uklopljen jedan broj bečkog "Journala", sa crnouokvirenom noticom o samoubojstvu u bečkom Tref-baru. Ta sitna, na prvi pogled neznatna, lokalna bečka vijest, bila je uokvirena crvenom masnom olovkom, a red po red te kolone vijesti bio je potcrtan isto tako crvenom olovkom. Vijest je glasila: "Samoubojstvo jedne artistkinje. U kabaretu Tref-bara, gdje je nastupala kao pjevačica starih pjesama, otrovala se sinoć poslije predstave artistkinja Jadviga Jesenska.

Uzrok samoubojstva nije poznat." Na rubu toga bečkog "Journala", prepisano istom rukom i istom tintom kojom je bila napisana adresa na omotu pisma, stajalo je: "Po želji pokojnice. S poštovanjem: Nelly" - prezime nečitko. Točka. Točka. Jadviga se otrovala u bečkom Tref-baru. Uzrok nepoznat. "Po želji pokojnice" - potpis nepoznat. Još početkom ožujka, kada sam se ja skitao po Umbriji. Napisati da me je ta vijest potresla, ne bi bila istina. Kao da me netko bode iglom u kokai-nizirano meso, sasvim daleko, na mesnatoj periferiji samoga sebe osjetio sam na hladnoj, gotovo polarnoj površini svoje svijesti kako se javlja tup i prilično plosnat osjećaj isto tako hladnog pritiska. Ustao sam i zapalio cigaretu, prešao po sobi dva-tri puta, a onda sam se zaustavio kod prozora. Bila je topla ljetna noć, život je tekao pod krošnjama kestenova normalno, kao da se nije dogodilo ništa naročito.

Jedan sladoledar vraćao se kući i bijelosrebrni sjaj njegove acetilenke razlijevao se ulicom u nepravilnim njihajima, bacajući ogromne sjene po stijenama, kao da se lađa njiše na talasima, tako su se sjene drvoreda njihale niz ulicu, a iz daljine, preko krovova, čuli su se zvuči limene glazbe iz dalekog perivoja. Prijeko, na drugoj strani ulice, stajala je prazna soba jednog građanskog stana. Nigdje nije bilo vidjeti ni čuti nikoga, u čitavome stanu. Na tamnocrvenoj boji tapeta žarila se narančasta svila ogromnog, u nabore nabranog, svečano rasvijetljenog zvona stajaće svjetiljke, a u pozadini sobe blistao je rub zlatnog okvira tamne slike. Pro-stajao sam na prozoru bez jedne jedine misli, dugo, odbijajući dim za dimom i promatrajući ga kako se povija u plosnatim pramenovima i teče po limu gezimsa, a onda mi je pala na pamet jedna posve neočekivana, upravo bizarna ideja. Da otvorim radio i da pobjegnem u zvukove.

Čovjek može da se sakrije, da pobjegne, da nestane, da se rastereti u krugu zvuka, da se raspline u talasu glasa, da potone, da se utopi u gorkim i tamnim amplitudama violončela. Čovjek može da se raspline u lukovima zvuka, u njihajima balonske kugle što se penje, ostavljajući za sobom okomite ruti frula, usvrdlavajući se u srebrne serpentine koje se penju u sve smionijim zaokretima, uz daleku zvonjavu, do nadstvarnih proplanaka s kojih se otvaraju daleki, beskrajnosvijetli vidici gdje u sjeni mračnih platana žubori vodoskok i mekeće duda. Baršun mekanog odmora, kiša blagih zvukova, treperenje koprena glazbe, grmljavina vodopada nosi nas i mi se rušimo u dubljine, u zvjezdane, vihrovite, tamnosmeđe dubljine. Njiše se prostor uznemirenih kugala i transparentnih zavjesa u nedoglednim okomicama. Svodovi rastu, mračni svodovi tamnih građevina, a odozgo, kao pramen šumskog vrela, curi bijela, zelenkasta svjetlost. Čovjek je sam, čovjek se pati, čovjek hoda i hoda i hoda, putuje, bježi, rasterećuje se, lebdi, na njihaju lebdi, na mračnom se odzvuku rasplinjuje, leti bestjelesno i gubi se u začaranome krugu srca i krvotoka, ostaje samo pospana sjenka, žalosna, umorna pojava s cigaretom u ruci, što slaboumno vrti i okreće to čudnovato dugme električne gitare koja svira i svira u praznoj sobi gdje na stolu leži bečki "Journal" s osmrtnicom Jadvige Jesenske. A tu se puše i valjaju vrtlozi, mračni virovi ljudskog stradanja, šume blatne ponornice i poniru u strastima kao u provalijama, gorki se kotlovi smole puše, sve postaje gutljaj, ali ne spram crijeva, ne spram dolje, spram zemljine teže, nego prema gore, pod staklene svodove mozga, gdje su se otvorile sve zgrade bez krova i sve leti okomito uvis, sve kretnje postaju prozirne, prelijevaju se, providne, savršene, staklene, mile, zvonke...

Frule, gusle, drvena glazbala, ženski alt, svileni pramovi, vijorenje svilenih pramova, praporci, kavalkada, galop, silan uznemireni galop oklopljenog konjaništva, ustalasan vihorno i kao grmljavina glasan galop: griva, truba, trka, hajka, brzina, jurnjava čitavog jednog golog čovječanstva za idilom: okomit pramen dima nad sretnim krovom, mlijeko u rosnatom kositrenom vrču na tabli starinskog stola, žubor vrela, klokot cimbala, zvonjava harfe.

A za milimetar desno: lokomotive, mitraljeze, zakoni, ostruge, topovi, šum tvornica, osjećaj praznine, potpuni vakuum u glavama i u srcima, okomita osovina apsolutne tmine oko koje se kovitlaju beskrajno ogromne količine mraka i šume kao vjetar. U toj tamnoj praznini glas predavača iz prostora: o bolestima pasa u velegradovima s naročitim obzirom na brzinu suvremenih prometala, glas drugoga čovjeka o otrovnim plinovima i o naoružavanju velevlasti, jedna opera, pljesak zlatne dvorane, žut odsjaj polusvjetlosti na partiturama u preljevu

bjelokosti, pljesak zlatne dvorane, grmljavina u ložama, tempo vremena, jedan-dva jedan-dva, marš beskrajnih četvororedova u tridesetitri suprotstavljena smjera, jedan-dva, jedan-dva, zborovi, pljesak, urlanje gomila, zastave, zvona, topovi, rakete... Harmonika: parlez moi d'amour, a na istome milimetru desnije: Madrid, Shanghai...

Milimetar lijevo: tempo bataljona, jedan-dva, pucketanje iskara pod tankim furnirom ove čudotvorne kutije, koja svira u praznoj sobi, dim, zvona, požari, antene, crkve, noć i samoća jednog čovjeka koji nervozno kvrca po kazalu svoga radioaparata, kao da i on ticalima svoje vlastite emisije traži spoj s nekim u praznini. Ljudski spoj: Mozart: motiv iz "Čarobne frule".

Čitava Evropa igra večeras foxtrott, a ovdje jedan čovjek neizrecivo sam, u krugu glasova, u tmini između plesova i pokolja, sam samcat prisluškuje kroz pukotine svoje kutije kako se štimaju glazbala prije predstave, u nekoj nepoznatoj, dalekoj operi. Glazbala u polutmini zlatne dvorane razgovaraju kao ptice prije svitanja, u šumi, u rosnatoj šumi, nad kojom sviće tamnomodro, ocalno nebo, mogao bi se čovjek izgubiti u toj mračnoj šumi u svitanju. Kopenhagen javlja da je najmlađi sin Johanna Sebastiana Bacha, rođen 1735, studirao glazbu u Bologni kod patra Martinija, London je davao koncerte Bachovog sina, La situation du gouvernement, vous pouvez profiter... (fusnota 6). Kreisler javlja iz New Vorka, da je na raznim uglovima njujorškim svirao kao ulični svirač više od trideset puta, a da nitko od prolaznika nikada nije primijetio da to svira virtuoz, zvuk sirene, reflektori, elegantna moda, te n ni s match, lopte: tak-tak, tak-tak, fifteen forty, match-ball, tak-tak, tak, mreža fifteen-thirty, game, šest: tri, bravo, udarci dirigentskom palicom o gornju prečku pulta, ptice su u šumi utihnule, ps-s-t, nastaje tišina samo jedan stari bonvi-van kašlje u prvome redu cerclea, ps-s-t, mirno dostojanstvo gudala smiruje se u svojoj vlastitoj ravnoteži, polagano gasne kantilena kao suton, tak-tak-tak-tak-tak-tak grmi strojopuška iznad blatnog prsobrana, zvuk sirena, zvonca na pruzi, vožnja traje suludo, putuje se, zvižduk talasa iz antene, vjetar urla, mećava, fagoti mekeću kao na kakvoj mediteranskoj pijaci: more blista, trabakuli se njišu na blagome maestralu, zvoni podne...

Bam-bam-bam, ponoć, zvono s westminsterske katedrale, umro je netko - tiha violina pjeva o vodoskocima, o golim ženskim ramenima u punoj dvorani, propit ženski alt iz nekog noćnog lokala. Kasno je. Cigareta se dimi klaviristu u lijevome kutu usne, pije se težak alkohol, gongovi zvone, prozirna koprena zvukova, blistava rosnata mjesečina, ogromne, mračne gomile melankoličnih akorda, truba nad olujom,

moskitosi iglatih morzeuboda: ta-tata, tata-tata-tatata - negdje tonu lađe u brodolomu, u noći, u tmini...

Mrak. U sumraku otvaraju se glazbala kao cvjetovi, teče tamnosmeđa, smolava lava, vruci lave, dimi se, sve se dimi, požari plamte, vulkanska grmljavina, a jedan glas, smrdljivom pomadom namazan, deklamira patetično o međunarodnoj ravnoteži snaga. Zvek zvončića, orgulje, valcer iz

"Vesele udovice": Sad-hajdmo-u-Maksim... Spavati da nam je. Zaspati. Mirno i konačno. Nestati.

1938.

Table of Contents

Start